

Hortensia Papadat-Bengescu. Fotografie
din juru; anului 1900.

**Coperta și prezentarea artistică:
VICTOR MAȘEK**

...Apreciez că anumite corespondențe aduc știri prețioase privitoare la biografia scriitorilor. Presupun că acestea devin motiv, incită, stîrnesc interesul publicului avid de a cunoaște amănunte revelatorii, cît mai multe date din viața anumitor scriitori, îndeosebi de mare însemnătate pentru cultura noastră. Însă eu, de pildă, consider interesantă uneori și corespondența unor autori «nedreptățiți» de istoria literară, aproape ignorați, care-i socotește «minori». De ce negreșit minori cînd în diferite epoci ei au pregătit, au contribuit la apariția marilor creatori, lucrînd în direcția desăvîrșirii limbii artistice? Din acest motiv, cînd eram la „Fundatii”, am elaborat un plan care cuprindea opere ale unor scriitori mai mult sau mai puțin comentați. Începusem seria cu Ștefan Petică, M. Săulescu, Anghel Demetrescu. Am intitulat-o „Scriitori români uitați”. Să revenim însă la volumele de corespondență apărute la Editura „Minerva” în ultimii ani. Pe mine, deși nu sînt specialist, adică nici critic, nici istoric literar, mă interesează toate acele culegeri de documente pe care le răsfoiesc în librării.

Minerva

859.0.09

M30

MANUSCRIPTUM

2/1982 € (47) ANUL XIII

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

DIRECTOR

AL. OPREA

COLECTIV EDITORIAL

FĂNUȘ BĂILEȘTEANU, ADRIAN BOTA, DIANA CRISTEV,
RUXANDRA MIHĂILĂ, MANUELA TĂNĂSESCU

SECRETARIAT DE REDACȚIE

Ediția Jui. Nouă
SALA DE LECTURĂ
FLOREA VLAD

Documentele, însoțite de fotocopii, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sectorul I, București, telefon 50 20 96

Cititorii din străinătate se pot abona adresându-se la ILEXIM, Departamentul Export-Import
Presă, P. O. Box 136-37-telex: 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3

All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul—Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”

238445

24

16

88

238.445

SUMAR

- 5-6 Fidelitate față de geniul creator al poporului („MANUSCRIPTUM“)

În întâmpinarea Congresului educației politice și culturii socialiste

- 7-9 Noutatea materiei și noutatea concepției (M. UNGHEANU)

«...eternii noștri păzitori ai solului veșnic...»

M. EMINESCU

- 10-16 Morala gazetarului — articole polemice (Comentariu de D. VATAMANIUC)

- 17-23 *Artă orientală* — însemnări germane (Prezentare, transliterare și traducere de G. PINTEA)

Corespondențe

1. Epistolar

M. KOGĂLNICEANU

- 24-30 Corespondență de familie, VI (Prefață de Dan SIMONESCU)

Barbu ȘTEFĂNESCU-DELA VRANCEA

- 31-37 «...nu pot vechituri romantice...» — scrisori la prieteni (Adnotări de Emilia Șt. MILICESCU)

Camil PETRESCU

- 38-40 «...o carte de învățăci și o prietenie...» — scrisori către Tudor ARGHEZI (comunicate și prezentate de Mișu ARGHEZI)

Lucian BLAGA

- 41-48 Dialog cultural cu George CIPRIAN (Simona CIOCULESCU)

2. Dedicatii

Liviu REBREANU

- 49-54 Omagiat de: N. IORGA, M. SADOVEANU, Hortensia PAPADAT-BENGESCU, G. BACOVIA ș.a. (Comentariu de Vasile NETEA și Sever URSA)

Revelația documentului

N. MILESCU-SPĂTARUL

- 55-66 *Vrajba între animale: Însușirea unor animale* — maxime și aforisme (Studiu comparatist de Pandele OLTEANU)

SUMAR

Ultima verba

Hortensia PAPADAT-BENGESCU

67—75 *Moartea talâului — nuvelă* (Introducere de D. STAMATIADI)

Arhivă contemporană

Panait ISTRATI

76—85 ...ploieştean — evocare documentară de Manca MĂNESCU

Idei, oameni, fapte

Tudor ARGHEZI

86—93 «...tiparul adânc al neamului nostru...» — corespondenţă de tinereţe, III (Barbu CIOCULESCU)

Pius SERVIEN

94—103 «...pentru a-mi onora şara printr-o muncă neînteruptă...» — documente biografice (Prezentare şi traducere de Mircea ANGHELESCU)

« Povestea vorbei »

Iordache GOLESCU

104—106 Alte «istorioare» (Notă de Mihaela CONSTANTINESCU-PODOCEA)

Jurnal

Lucian BLAGA

107—112 În «însemnările zilnice» ale Corneliiei BREDICEANU

Roman epistolar

Gh. BRĂESCU

113—132 «...chinurile şi bucuriile dragostei...» — scrisori din cazarmă (prezentate de Constandina BREZU; traducere din limba franceză de Maria POPOVICI)

Meridiane

Octavian GOGA

133—144 În relaţii cu lumea literar—artistică de peste hotare (Mircea POPA)

SUMAR

File de album

Barbu ȘTEFĂNESCU-DELAVRANCEA

hors-texte

Documente fotografice comentate de Cella și Riri DELAVRANCEA (Notă de Adrian HOAJĂ)

Addenda et corrigenda

Panaît CERNA

146—153

Tentative de evadare de sub tutela juministă (I. OPRIȘAN)

Costache CONACHI

154—159

Despre originea logofătului (Paul PĂLTĂNEA)

Scriitori români în arhive străine

Tristan TZARA

160—166

În dialog cu Jacques COSTIN — investigație documentară de Henri BÉHAR — profesor la Sorbona (traducere și note marginale de Fănuș BĂILEȘTEANU)

Scriitori străini în arhive românești

John GALSWORTHY

167—169

Relativ la cinematograful educativ (Prezentare și traducere din limba franceză de Gabriela DUMITRESCU)

Cartea de istorie literară

170—175

În dezbatere: Corespondența scriitorilor (Participă: Al. ROSETTI, Șerban CIOCULESCU, Al. SÂNDULESCU, Paul CORNEA)

175—182

Mențiuni: *Scrisori către Camil PETRESCU* (Liviu CĂLIN); *George BARIȚ și contemporanii săi* (Maria PROTASE); E. LOVINESCU — *scrisori și documente* (Paul CORNEA)

183—187

Fișier bibliografic ● Iconografie

188—191

Sumar comentat (în limbile engleză, franceză, germană și rusă).

**«Nu se poate vorbi
de educație patriotică socialistă
fără cunoașterea
și cinstirea trecutului,
a muncii și luptei înaintașilor noștri.
Avem un trecut glorios,
care reprezintă cea mai prețioasă
moștenire a poporului nostru.»**

NICOLAE CEAUȘESCU
EXPUNERE LA PLENARA LĂRGITĂ
A C.C. AL P.C.R. DIN 1—2 Iunie 1982

Fidelitate față de geniul creator al poporului

EXPUNEREA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU LA PLENARA LĂRGITĂ a Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 1—2 iunie a.c. constituie un document programatic de o importanță excepțională privind activitatea ideologică și cultural-educativă a partidului, a poporului, în actuala etapă a dezvoltării istorice.

Analiza profundă, multilaterală, în spiritul celor mai noi cuceriri ale gândirii politice, filozofice, științifice și culturale pe care Secretarul general al partidului a făcut-o cu privire la procesul istoric de dezvoltare a națiunii și a societății românești, la rolul tradițiilor patriotice ale culturii noastre, deschide o largă și mobilizatoare perspectivă și asupra procesului complex de păstrare și valorificare, la un nivel superior, a marilor creații spirituale ale poporului.

Astăzi, când formarea omului nou cu o înaltă conștiință civică, cu o fizionomie morală și politică revoluționară, întruchipează cel mai înalt obiectiv al societății socialiste multilateral dezvoltate, misiunea educativă a instituțiilor de cultură își găsește plenara și adevărata semnificație. Așa după cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, printr-o memorabilă frază: «nu se poate vorbi de educație patriotică socialistă fără cunoașterea și cinstirea trecutului, a muncii și luptei înaintașilor noștri».

După cum se știe, dragostea de patrie a constituit, de totdeauna, temelie indestructibilă a evoluției spiritualității românești, și, totodată, chează de dezvoltării ei pe mai departe. Marii noștri scriitori au trăit, în chip nemijlocit, problematica ardentă a existenței sociale, a istoriei poporului, într-o contopire totală cu ființa noastră națională. Supremul examen al durabilității și vitalității creațiilor reprezentative ale scrisului românesc l-a constituit exprimarea, în imagini nepieritoare, a frământărilor și aspirațiilor maselor, valorificând comorile neprețuite ale limbii și gândirii lor.

Expresie a istoriei zbuciumate a unui popor care, de-a lungul secolelor, și-a văzut nu o dată amenințată însăși existența sa ca națiune, literatura română s-a vrut, dintru începuturi, un mijloc de îmbărbătare civică, un simbol al dragostei pentru pământul străbun. Stătem îndreptățiți să afirmăm că istoria literaturii române repetă, în bună măsură, istoria poporului, istoria națiunii.

Grație mutațiilor profunde care au avut loc în anii de după cel de-al IX-lea Congres al partidului — ani marcați de excepționala activitate teoretică și practică a tovarășului Nicolae Ceaușescu — a fost posibilă proiectarea unei vaste perspective asupra dimensiunilor și formelor specifice de valorificare a patrimoniului cultural național. Luptând neconștient cu șabloanele, cu rutina, promovind cu îndrăzneală spiritul novator, partidul nostru a reușit să impună o nouă viziune asupra trecutului național. Aceasta implică o receptare vie a tradiției, ca un continuu punct de plecare pentru viitoare creații și, bineînțeles, grija deosebită față de valorile teaurizate.

Cadrul organizatoric creat — există la noi, precum se știe, o întreagă rețea de muzee specializate, a fost adoptată o lege a patrimoniului cultural național, care situează țara noastră printre primele din lume ce au adoptat o legislație corespunzătoare privind ocrotirea, conservarea și valorificarea comorilor trecutului — asigură o preluare științifică a moștenirii culturale, de pe pozițiile prezentului socialist, ale esteticii și ideologiei noastre, la cota celei mai înalte responsabilități.

Așa cum a reieșit din lucrările Plenarei largite a Comitetului Central, se impune o atitudine mai angajată, un spirit militant mai pronunțat în relevarea valențelor înalt educative și patriotice ale operelor clasicilor noștri, în teaurizarea a tot ceea ce este valoros și umanist în gândirea și creația înaintașilor. Nici un efort nu poate fi precupețit când este vorba de restituirea operelor clasice — oglindă strălucitoare a existenței și continuității poporului nostru pe aceste străbune meleaguri — în toată măreția patriotismului și umanismului lor pilduitor.

Arătând că singura sursă de inspirație a scriitorilor trebuie să fie viața și munca poporului, tovarășul Nicolae Ceaușescu reamintea admirabila metaforă a « izvorului de apă vie ce izvorăște din pământul udat de sudoarea și singele înaintașilor ». În acest fel sînt relevate rădăcinile adînc patriotice ale creației contemporane, păstrarea și dezvoltarea specificului național, realizat de-a lungul secolelor prin înțelepciunea și talentul creator al maselor.

Numai prin redarea specificului propriu al fiecărui popor se ajunge la îmbogățirea culturii și artei universale. Exemplul operei lui Brâncuși sau Enescu, a lui Eminescu, Sadoveanu, Arghezi sau Panait Istrati o dovedește cu prisosință. Fidelitatea față de geniul național constituie garanția unei autentice și profunde universalități, chează progresului culturii, marca distinctivă, emblema de o reală noblete spirituală a creației literar-artistice de azi și de mâine.

MANUSCRIPTUM

ÎN ÎNTÎMPINAREA CONGRESULUI EDUCAȚIEI POLITICE ȘI CULTURII SOCIALISTE

Noutatea materiei și noutatea concepției

CEEA CE IMPRESIONEAZĂ ASTĂZI ESTE MARELE NUMĂR DE DOCUMENTE de istorie literară puse în circulație, marele număr de lucrări de istorie literară scoase la iveală. Cine ar întreprinde acum o istorie a literaturii române nu s-ar mai putea plinge ca G. Călinescu în prefața istoriei sale literare că lucrările ajutătoare lipsesc cu desăvîrșire. Fără a acoperi toate perioadele și problemele istoriei literaturii române, volumele de documente și întreprinderile de istorie literară pe teme speciale oferă însă la ora de față cercetătorului istoriei literaturii române un serios punct de sprijin. Cantitatea documentelor scoasă la iveală este mare și ea acoperă, deși nu în chip egal, mai toate perioadele literaturii române. Un impuls deosebit a dat colecționării și scoaterii la lumină a acestor documente chiar G. Călinescu la Institutul de istorie și teorie literară. Acolo unde stăpînea vidul documentar s-au făcut investigații, au fost căutați prietenii scriitorilor, familiile, răscolite arhive, realizată o detectivistică atentă care a dat rezultate remarcabile.

În bună măsură acestea au intrat în ediția a doua a propriei istorii literare, dar totodată au creat gustul și deprinderea unei întregi echipe de cercetători pentru descoperirea, publicarea și folosirea acestor mărturii. Un alt imbold a venit de la Muzeul literaturii române, în cadrul căruia Perpessicius a cultivat memoria scriitorilor dispăruți, stringind documente și ordonîndu-le în vederea folosirii lor de către specialiști. Apariția revistei „*Manuscriptum*” sub directoratul lui Al. Oprea a însemnat o rampă de lansare a nenumărate documente noi de istorie literară, a unui val de informații încă nefolosite, a unor ipoteze de lucru creatoare. Publicația care întreține astăzi cultul manuscrisului necunoscut, al arhivei virgine ce trebuie pusă în circulație, al creării unui climat de istorie literară viu este „*Manuscriptum*”. O activitate vie depune și singura editură de istorie literară din România, „Minerva”, care a dat la iveală, într-o colecție de documente, foarte multe scrisori trimise și primite de figuri de seamă ale literaturii române. Prin ele se pot reconstitui biografii, climatul epocii, episoade litigioase de istorie literară.

Insistînd asupra avalanșei de informație nouă în teritoriul istoriei literare, nu voim să punem cercetarea specializată sub tirania documentului, cit să semnalăm abundența de informație, numeroasele instrumente de lucru noi, condițiile schimbate de lucru ale istoriografului literar. Și, dincolo de asta, faptul că orice cantitate presupune o modificare a calității. Noua informație pusă în circulație în ultimii zece ani poate

produce, și a produs în parte, saltul calitativ firesc. Lucrările de istorie literară nu mai poartă amprenta diletantismului întâlnită altădată în asemenea întreprinderi și totodată ele creează cadrul unei perspective noi asupra istoriei literaturii române. Când tot acest șuvoi de informații va fi asimilat în lucrări ample, în monografii parțiale sau în sinteze specializate, garanția saltului calitativ va fi în afara discuției. Până atunci, se poate vorbi de reușite parțiale și de o lentă includere a noii materii în lucru, în monografii, studii, sinteze. Munca istoricului literar, de la cercetător până la autorul de monografii sau sinteze, se mai izbește încă de prejudecata inoportunității sale. S-au scris articole împotriva ideii de monografie, se încearcă pulverizarea ideii de istorie literară tradițională, ceea ce nu creează un climat încurajator muncii benedictine a cercetătorului adevărat de istorie literară. Munca și rezultatele ei nu sînt încă prețuite la adevărata lor valoare. Aceste inerții de optică sînt o stavilă în dezvoltarea cercetării și lucrărilor de istorie literară învinse încă în ochii multora de simpla foiletonistică sau de improvizația fără o temeinică bază documentară. Se mai scriu încă monografii pline de pretenții în care scriitori specioși sînt analizați în disprețul aproape total al contextului biografic al operei, al relației acesteia și autorului ei cu realitățile sau documentele de la care pleacă. Nu de o tiranie a documentului e vorba aici, ci de o tiranie a eseisticii rău înțelese, care cultivă programatic antidocumentarea și preferă aventura investigativă lipsită de criteriile interne operei. Marile revanșe ale istoriei literare se vor produce atunci cînd asimilarea actualiei materii documentare va intra în mult așteptatele biografii și monografii literare, în viitoarele istorii literare și sinteze despre care se vorbește mult, semn al necesității lor stringente.

Modificarea de optică, de perspectivă de care vorbim este o necesitate mai generală pentru valorificarea complexă a literaturii române. Sînt mai multe etape de recuperare a literaturii române prin istorii literare și prin activitate editorială, căreia astăzi ar fi firesc să-i urmeze una de superioară sinteză care să nu repete lacunele și erorile celor vechi. O asemenea etapă a însemnat pentru literatura română *Istoria literaturii românești* de N. Iorga, în primele 6 volume și în compendiul care le-a urmat. Aici se propunea o imagine unitară a literaturii române, un punct de vedere asupra desfășurării istorice, asupra selecției, asupra direcțiilor editoriale implicite. Pentru literatura modernă, imaginea recuperatoare și ordonatoare care s-a impus a fost aceea a lui E. Lovinescu, în dauna celei a lui N. Iorga, cu cele două volume din *Istoria literaturii românești contemporane*. Iar cel mai important cîștig de perspectivă integratoare a fost *Istoria literaturii române...* scrisă de G. Călinescu. Prin cei trei autori și prin istoriile lor literare s-au exprimat trei concepții de valorificare a literaturii române. Fiecare din cei trei istorici literari a făcut și ediții de scriitori, în măsuri diferite, dar vizibil interesați de reprezentarea editorială a literaturii române. Ar trebui adăugați aici D. Popovici și N. Cartoian care au elaborat și ei o perspectivă de istorie literară dublată de o activitate editorială exemplară. Cînd, după război, s-a elaborat o nouă politică a valorificării literaturii române, născută dintr-o perspectivă istorico-literară nouă, cadrele mari ale acțiunii istoriografice editoriale fuseseră fixate. Dar ele au fost ignorate o vreme și înlocuite cu teoria necesității unei noi literaturi care ar fi trebuit să ignore și să înlocuiască vechea literatură. Monografii-pilot despre opera și viața lui Neculuță și Sahia, scrise fie de I. Vitner, fie de G. Macovescu, aveau rostul să se opună anterioarelor viziuni de ansamblu propuse de Iorga, Lovinescu, Călinescu, Popovici și să imprime literaturii române și valorificării ei o altă direcție. Această orientare va sta și la baza activității editoriale. « Vechea » literatură română va fi supusă unui proces de « purificare » ca și edițiile parcimonioase din clasicii literaturii române și din marii scriitori ai perioadei interbelice. Monografiile care se scriu acum, biografiile de scriitori, studiile critice, analizele, simplele cronici reflectă metodice acest punct de vedere după care este nevoie de o literatură română « nouă », cealaltă fiind prin reciprocitate « veche ». Fizionomia literaturii și chiar sensul ei au fost schimbate. Interpretarea critică a luat alte drumuri, drumurile criticii dogmatice, iar

«valorificarea moștenirii literare» a însemnat un proces în care istoricul literar și criticul trebuiau să fie mai ales cerberi vigilenți față de Eminescu, Blaga, Arghezi, Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu etc., adică față de cele mai mari valori ale literaturii române. Receptarea și valorificarea literaturii române s-au întreprins în acest mod dogmatic limitativ, ceea ce a dus la proliferarea de ediții de «opere alese», la înstăpânirea croșetelor în majoritatea edițiilor de atunci, la trecerea în «rezervă» a unor importante opere literare.

Congresul al IX-lea al P.C.R. a avut un efect salutar pentru dezvoltarea culturii noastre. Literatura originală a cunoscut un moment de ecoziune. Critica literară s-a îndreptat, ca și proza și poezia, către marile tradiții ale literaturii române. Ideea de literatură «nouă» a fost clarificată în sensul unei firești și dialectice continuități literare românești. Vechile teze au fost înlocuite treptat în istoria și critica literară. Expresie a acestei noi stări de lucruri este și progresul cercetării de istorie literară, bogăția informației istoriografice puse în ultima vreme în circulație. Ceea ce lipsește, încă, este un nou concept de lucru care să-l înlocuiască pe cel vechi în ceea ce acesta avea neștiințific și îngrăditor. Dacă perspectiva asupra trecutului nostru literar nu mai este astăzi aceea din anii cincizeci, nu este firesc să aducem și munca de editare a scriitorilor români la același nivel de înțelegere? Aparent victorios în critica și istoria literară, noul concept de lucru nu este încă exprimat pe deplin, iar în munca editorială el trebuie formulat cu toată claritatea. Practica ne arată că aici mai stăruie încă metode de lucru din anii în care literatura română era privită și citită cu ajutorul grilelor dogmatice. Numeroasele ediții selective, numeroasele croșete din aceste ediții ne indică o treaptă anacronică, în actualul proces editorial. Istoriografia noastră literară, activitatea literară au nevoie de un concept nou, bine definit, asupra valorificării literaturii române în concordanță cu importante mutății petrecute în climatul ideologic și literar-artistic al țării noastre. Abundența materialului documentar de astăzi pledează și el în același sens: necesitatea unei noi concepții de lucru în valorificarea literaturii române care să respingă mentalitatea și practicile care se prelungesc până astăzi din «obsedantul deceniu».

M. UNGHEANU

«...ETERNII NOȘTRI PĂZITORI AI

M. EMINESCU

Și morala gazetarului

EMINESCU ESTE NUMIT REDACTOR-ȘEF al ziarului „*Timpul*” la începutul anului 1880 și rămâne în fruntea respectivului cotidian până la sfârșitul lui decembrie 1881. În această calitate, poetul răspunde de orientarea politică a ziarului bucureștean, precum și de materialele cărora le face loc în coloanele sale. Este o epocă de o amploare neobișnuită în activitatea unui ziarist. Acum publică Eminescu, număr de număr, articole de politică internă în care se ocupă de condițiile grele de viață ale țărânimii, critică administrația de stat pentru tot felul de abuzuri și protestează împotriva proiectelor de legi întocmite de guvern prin care se propuneau schimbări în sistemul de învățământ și în organizarea magistraturii. În editorialele de politică externă se ocupă de situația românilor din Imperiul austro-ungar și atrage atenția guvernului liberal că nu putea stabili bune relații cu imperiul vecin câtă vreme acesta nu-și schimba politica sa de oprimare a «naționalităților».

Eminescu elaborează în acești doi ani, cite stă în fruntea ziarului „*Timpul*”, și citeva din studiile sale fundamentale. Sint de amintit *Studii asupra situației*, *Creditul mobilier*, precum și cele intitulate de editori, *Pătura superpusă* și *Studii etnologice*. Poetul cercetează tratatele unor filozofi și economiști ca N. Machiavelli, J. S. Mill, J. B. Say, A. Smith, Fr. List, A. Tocqueville, pe baza cărora elaborează teoria sa cu privire la pătura superpusă. «*Oamenii se impune să fie judecați*, susține Eminescu, *în funcție de munca pe care o depun în producerea de valori materiale și spirituale*». Pornind de la acest principiu, el critică necruțător pe toți cei care exploatau munca «claselor pozitive» fără să facă distincție specială între români și «străini». Am atrage atenția asupra faptului că Eminescu manifestă, în această perioadă, cea mai largă înțelegere pentru „*Cumpăna*” și „*Fraternitatea*”,

două publicații susținute de evrei, și critică necruțător „*Românul*” și „*Telegraful*”, principalele cotidiane românești. Poetul nu face distincție nici între liberali și conservatori. Aduce, astfel, laude lui I. C. Brătianu, șeful guvernului liberal, pentru unele acțiuni ale sale și își manifestă dezaprobarea pentru altele, întreprinse de P. P. Carp și alți membri marcantți ai Partidului conservator. Presa vremii remarcă, pe bună dreptate, că Eminescu substituie ideologiei conservatoare propria sa orientare politică și transformă organul de presă al acestuia într-o publicație «personală». „*Telegraful*”, criticat violent de Eminescu în repetate rânduri, își informa cititorii încă din 11 noiembrie 1881, că poetul urma să fie înlăturat în scurt timp de la conducerea cotidianului conservator. Ziarul bucureștean era bine informat.

Conducerea Partidului conservator îl numește la 1 ianuarie 1882 redactor-șef al oficiosului conservator pe G. G. Păucescu, care se grăbește să publice, chiar în primul număr din acel an, un lung editorial programatic. Noul redactor-șef se dezice de orientarea politică anterioară a cotidianului conservator și informează cititorii că instituise un comitet de control asupra a tot ce se va publica în ziar. «S-a instituit pe lângă redacțiune — arată G. G. Păucescu — un comitet compus din câțiva din tinerii cei mai distinși ai societății noastre și a cărui misiune va fi de a veghea ca ideile susținute în ziar să fie conforme cu tendințele partitei [partidului].» Cititorii mai erau informați că fuseseră introduși în redacție și doi redactori noi, G. Marian și N. Christescu, care sint recomandați ca tineri de mare viitor. Cîteva săptămîni mai tîrziu, cel dintîi se retrage din redacție la «interesele sale private». Nu știm nimic despre cel de-al doilea tînr de viitor.

SOLULUI VEȘNIC...»

Eminescu rămâne în redacția „*Timpului*”, în urma acestor schimbări, ca simplu redactor, cum fusese și înainte de 1880. Poetul este profund afectat de retrogradarea sa, însă nu era omul care să suporte cenzura comitetului de direcție și cu atât mai mult a unor «tineri de viitor». Continuă să dea articole politice, însă mult mai «temperate» decât în epoca precedentă. Găsește însă o formă nouă în care să-și continue critica sa împotriva guvernului liberal și a corupției din societatea vremii. Poetul recurge acum la pseudonime semnalate și de unii cercetători (I. Crețu, *Mihail Eminescu*, București, 1968, pp. 338–341; Bucur, Marin, *Pseudonimul „Fantasio” și Eminescu*, „*Revista de teorie și istorie literară*”, XXVII, nr. 1, ian.-mart. 1978, pp. 55–60).

Eminescu publică cu pseudonimul *Nemesis* câteva *Portrete politice*, în care îi prezintă pe N. Flea, P. Grădișteanu și C. A. Rosetti. Deși critică activitatea politică a acestora, cei vizați nu răspund, desigur, pentru motivul că procedul se întilnea frecvent și în articolele politice pe care le publica „*Timpul*”. Mai important este cel de-al doilea pseudonim al lui Eminescu, *Fantasio*, cu care semnează o suită de cronici privind viața mondenă a societății bucureștene, crimele ce se judecau la tribunale, unele reprezentări teatrale și chiar scene de culise din viața de familie. În una din aceste cronici [*Babele au trecut...*], publicată în 14 martie 1882, descrie o scenă din familia unui om politic, a cărui fiică, «Doamna X», cu «nume sonor» și «bonetul frigan», iubea un Adonis, cu

«un caracter foarte zburdălnic». Acesta o înșela, pe nemita doamnă, cu prietena sa cea mai apropiată. «*La ora indicată* — relatează Eminescu —, pe cînd amănții se pregăteau să-și dea probe elocvente de amor, Doamna X, ca Nemesis, zeitatea răzbunătoare, năvălește în cameră și nici una nici două apucă de coade infidela amică. Vai! Coadele erau false și-i rămîn în mîini. Furioasă, vindictiva amantă o apucă de gît spre a o zugrăvi și-i zgîrlie obrazul cu unghiile, cu riscul de-a-i scoate ochii.

În acest timp, Adonisul, profitînd de învîlmăseală, o șterge repede din cameră cu capul gol și cu îmbrăcămintea în dezordine, se suie într-o birjă și dispare.»

Eminescu comentează, mai departe, că Doamna X nu mai putea fi văzută la Șosea și că va trece mult timp pînă ce «figura sa» putea lua înfățișarea obișnuită. Încheie cu cuvintele: «*O, amor, tu ai pierdut Troia*».

Deși Eminescu nu amintește nici un nume și nu dă indicații din care să se vadă la cine anume se referă, C. A. Rosetti se grăbește să publice în „*Românul*”, ziarul său, o scrisoare deschisă, *Moralitatea partitului conservator* (24 martie 1882, p. 265), în care protestează împotriva atacurilor privitoare la familia sa. «Una din aceste femei — scrie C. A. Rosetti — anume arătată este fiica mea.» C. A. Rosetti cere o reparație publică la aceste insulte. Eminescu publică *Un răspuns d-lui C. A. Rosetti* (nr. 68, 27 martie 1882, p. 2) în care arată că Fantasio își propunea să fie serios și în consecință nu garanta «în privința unui scandal ce s-ar fi petrecut» și cum cititorii „*Timpului*» cunoșteau acest ziar, nu-l costa nimic să spună că, în realitate, «*n-a fost vorba de fiica d-lui Rosetti*». Își arată însă uimirea că tocmai C. A. Rosetti, omul politic cu vază în Partidul liberal, «*arunca publicității numele fiicei sale*» și nu manifesta nici măcar atât respect pentru familia sa. «*În cele din urmă prevestim pe toți* — scrie Eminescu, — că nu numai șefii Partidului conservator, dar chiar direcțiunea politică a ziarului este cu totul străină de cronicile noastre. Aceasta o declarăm o dată pentru todeauna.»

Direcțiunea politică nu supraveghea, cum se desprinde de aici, cronicile lui Eminescu semnate cu pseudonim și poetul își ia libertatea să dea un asemenea răspuns. În final îl acuză pe C. A. Rosetti că, pentru a ataca pe adversarii săi politici, nu se sfia să trasească în publicitate pînă și numele fiicei sale. «*Acest eroism* —

M. EMINESCU
Prim Redactor al ziarului „*Timpu*”

«...statul român... un produs al istoriei unui vechi și vrednic neam...»

Domnul meu,

[249] Veți fi observat cu o părere de rău pe care țara o împărtășește ¹, că partidul care ne guvernează nu mai vede în statul român o ființă de sine, un produs al istoriei unui vechi și vrednic neam, o manifestare a geniului nostru popular, ci o unealtă pentru realizarea unor ambiții personale, un obiect pentru experimente ² unele premature, altele primejdioase, în fine un teren de exploatare în folosul unei asociații ³ ale cărei tendințe se pretind a fi politice ⁴, dar sunt și în mare parte curat ⁵ personale și ținesc la îmbogățirea fără merit și fără muncă a membrilor ⁶ cari simulează ⁷ a profesa religia politică a liberalismului.

Acesta e un crud adevăr, Domnul meu, dar el trebuia spus odată căci numai el ne dă cheia pentru a pricepe unele fapte ⁸, a căror rațiune suficientă nu se poate afla în mintea omenească, ci stau cu mult mai adinec [250] în voințe vicioase, în instincte degenerare și în corupție politică.

Pentru această corupție, care nu vede în politică un mijloc de armonică dezvoltare a aptitudinilor și calităților unui popor ⁹, ci un mijloc de parvenire și de îmbogățire,

¹ urmează: *că de la un timp încoace, șterse*

² urmează: *copilăroase, șters*

³ în folosul unei asociații, scrise deasupra; inițial: *pentru apetiturile nimic mai puțin decât guver-*
narea ale unei asociații pe jumătate politică, șterse

⁴ se pretind a fi politice, scrise deasupra; inițial: *sunt poate intructiua politice, șter se*

⁵ scris deasupra; inițial: *prea, șters*

⁶ scris deasupra; inițial: *acelor oameni, șterse*

⁷ scris deasupra; inițial: *pretexteză, șters*

⁸ unele fapte, scrise deasupra; inițial: *niște lucruri, șterse*

⁹ al aptitudinilor și calităților unui popor, scrise deasupra; inițial: *a claselor poporului, șterse*

scrie Eminescu — nu-l putem nici înțelege, nici aproba.»

C. A. Rosetti găsește acest răspuns nedemn și publică în „*Românul*” (2 aprilie 1882, p. 283) o nouă scrisoare deschisă, pe care o adresează lui Lascar Catargiu, I. E. Florescu, T. Rosetti, Al. Lahovari, T. Maiorescu, Gr. Păulescu și în care aduce dovezi că Eminescu se referea la fiica sa. Tinea să atragă atenția că își numise fiica Libertatea-Sofia și făcea apel la opinia publică să condamne atacurile îndreptate împotriva familiei sale.

Eminescu consacră acestei scrisori deschise Un al doilea răspuns D-lui C. A. Rosetti (nr. 74, 6 aprilie 1882, p. 1), în care arată că ea constituia un bun prilej «a ride un moment cu lectorii

noștri». Poetul se arată însă surprins că C. A. Rosetti caută să-l determine cu orice preț să recunoască faptul că Doamna X era fiica sa. «Este invederat — scrie Eminescu — că nu stă în putința noastră de-a scoate pe bătrînul ziarist din ideea nenorocită ce și-a format.»

Se desprinde și din acest al doilea răspuns al lui Eminescu că cronicile sale nu erau supuse cenzurii comitetului de supraveghere instituit în ianuarie 1880. „*Românul*” se mărginește să amintească Partidului conservator într-un scurt răspuns, Comitetul ziarului „*Timpu*” (4 aprilie 1882, p. 293), că promisiunile din declarația programatică din ianuarie 1880 nu erau îndeplinite și că aceste cronici ce se publicau în „*Timpu*” nu erau «conforme cu tendințele partidei». Acest avertisment nu rămîne fără

nici o instituție nu mai e sfântă, nici o tradiție neatinsă, nici un simțămînt național și istoric vrednic de respectat. Pentru această corupție [ilizibil] noastră, școala noastră, împărțirea istorică a țării, legăturile vechi și de bună credință între proprietatea mare și cea mică, justiția, coroana regelui chiar, nu sînt decît afaceri de combinație, ca și cînd toate acestea n-ar fi organe vii ale unui popor viu, ci șuruburile și resorturile moarte ale unei mașini moarte cu cari politicienii pot să facă ce vor.

Cum că așa este, Domnul meu[,] cum că însuși [sic!] forma în care există statul român de la chiar sfintele sale începuturi și pînă azi, e numai o chestie de expedient pentru politicienii noștri, ați putut vedea din declara[251]țiunea d-lui C. A. Rosetti în Cameră: «d-sa e republican dară ¹⁰ că ¹¹ e treaba ¹² fiilor D-sale de-a introduce republica». Va să zică forma tradițională a existenței noastre politice, coroana ¹³ Basarabilor Munteniei și a ¹⁴ neamului Mușatin din Moldova ¹⁵ cari împodobesc azi fruntea unui coborîtor din dinastiile cele mai vechi ale Europei — toate acestea sînt pentru un timp și pentru un scurt timp ¹⁶ un expedient ¹⁷, o unealtă pentru menținerea la putere a unui partid, ceva cu care se poate transige, care, de-o fi sau de n-o fi, e indiferent.

Știți asemenea ¹⁸ că toată țara dorește inamovibilitatea ¹⁹ magistraturii. Nenorociri politice cari s-au început de-odată cu secolul al XVIII [-lea] și cari n-au conținut decît la jumătatea întîia a secolului nostru, au întunecat conștiința vie ²⁰ a țării ²¹, au înlăturat dreptul consultudină, au făcut *tabula rasa* cu toată comoara de dreptate vie, care conducea [252] poporul nostru în vremile vechi și făcea aproape ²² cu totul de prisos orice lege scrisă. Intrarăm în contact cu popoare moderne; rapor-

¹⁰ completare ulterioară, cu altă cerneală

¹¹ urmează: *copiile D-sale*, șterse

¹² urmează: *copiilor*, șters; scris în continuare: *fiilor*, cu altă cerneală

¹³ urmează: *Basarabilor și Mușatinilor*], șterse

¹⁴ în text: *al*

¹⁵ urmează un cuvînt ilizibil, șters

¹⁶ pentru un timp și pentru un scurt timp, scrise deasupra ulterior, cu altă cerneală

¹⁷ urmează: *temporar*, șters

¹⁸ Știți asemenea, scrise deasupra; inițial: *Știi, Domnul meu*, șterse

¹⁹ scris deasupra ulterior, cu altă cerneală, *stabilitatea*; păstrate amîndouă formele

²⁰ urmează un cuvînt ilizibil, șters

²¹ scris deasupra; inițial: *poporul nostru*, șterse

²² scris deasupra; inițial: *de*, șters

urmări. După această dată Eminescu nu mai publică cu pseudonimul Fantasio decît cîteva cronici, la mari intervale și în care se limitează să descrie aspecte din viața culturală bucureșteană.

În manuscrisele lui Eminescu se păstrează o scrisoare, pe care o publicăm mai departe, adresată unui membru marcant al Partidului conservator, nu știm cui anume. Important este faptul că Eminescu apără orientarea politică ce o dă „*Timpu*”, ca redactor-șef, și consideră pe deplin îndreptățită atitudinea sa față de viața politică. Nu putem preciza dacă scrisoarea este așternută pe hîrtie, ca răspuns la înlăturarea sa de la conducerea „*Timpu*”, sau mai tîrziu, cînd polemizează cu „*Românul*” și cînd este posibil ca unui din membrii marcanți ai Partidului conservator să fi exercitat

presiuni asupra sa să-și «modereze» criticile la adresa oamenilor politici. Să amintim, tot aici, că Eminescu publică în vreme ce polemiza cu C. A. Rosetti, în seria *Portrete politice*, și o amplă caracterizare a vieții politice a acestuia. Acest portret îl semnează, cum am arătat, cu pseudonimul *Nemesis*, nume pentru care dă și o indicație, în cronicile sale bucureștene.

În manuscrise se mai păstrează alte multe fragmente din „*Timpu*”. Eminescu nu le integrează în răspunsurile sale. Ele vin să împlinească imaginea asupra polemicii poetului cu „*Românul*” și constituie argumente decisive în stabilirea paternității eminesciene a cronicilor e le semna cu pseudonime în cotidianul bucureștean.

D. VATAMANIUC

turi moderne s-au născut între noi; insuficiența vechilor codificațiuni ne-a făcut să adoptăm codice nouă și din acel moment dreptul a încetat a fi o datină și a devenit o știință; o știință care se câștigă cu greu, care trebuie învățată. Într-adevăr[,] tinerimea noastră s-a pus pe acest studiu; avem o generație temeinică de [ilizibil] și probi juriști, cu care s-ar putea ocupa ²³ funcțiile judecătorești în mod permanent. Astfel poporul s-ar deprinde cu legile nouă; permanența personalului ar produce o permanență a jurisprudenței și, cu timpul[,] echitatea legilor nouă ar intra tot atît de mult în conștiința vie a poporului ca și echitatea legilor vechi.

Dar o asemenea justiție inamovibilă, al cărei personal s-ar numi pe baza titlurilor ²⁴ și ținându-se seamă de superioritatea acestora [253] n-ar mai fi o unealtă politică a guvernelor, de aceea guvernânții noștri n-o vor. Ei vor ca partidul care alege deputați republicani și socialiști adese ori, să aleagă și pe magistrați; ei vor ca convingerile viitorului magistrat să fie în opoziție poate cu dreptul ²⁵ public și privat al țării. Ei vor *electivitatea* magistraturii, pentru că vor să aibă magistratura în mină, precum au administrația și corpurile legiuitoare ²⁶. Nu funcționarea neatîrnată și armonică a organelor statului o vor, ci robia tuturor acestora sub idei temporare, sub expediente zilnice. Ei nu vor ca statul să reprezinte stabilitatea și să aibă veretebre puternice, ci totul să fie moale fără caracter rezistent ²⁷, totul să cedeze patimei momentane, apetiturilor ²⁸ momentane, ba chiar stării temporare de corupție.

«A căta numele virtuților cu lampa...»

[2264]

[199] Marfa patriotismului d-lui C. A. Rosetti vinzîndu-se cu bun preț și prin mezat, fiind strigător al prețului ²⁹ onor. Giani, d. C. A. Rosetti a scos o altă marfă la maidan, virtutea casnică. „Fantasio“ sub a sa răspundere, a reprodus ³⁰ sub rubrica *Cronica* un svon ³¹ public, o poveste ce împlă din gură în gură prin București că două muieri rele, amîndouă măritate se vede, s-au smuls de păr pentr-un amant. „Fantasio“ al cărui nume stă indealtmîntrelea oricînd la dispoziția d-lui C. A. Rosetti, precum și a tuturor care cred a fi fost insultați prin el, n-a numit în realitate nici un nume precum se și cade. A căta numele virtuților cu lampa *, ar fi a face reclamă pentr-o breaslă veselă, care face adescori politică, dar nu are a face cu politică.

«...responsabilitatea jurnalistică a cronicarului...»

[2264]

[197] D. C. A. Rosetti face din nou apel la mai mulți din membri cei mai influenți ai Partidului conservator cu privirea croniceii iscălite „Fantasio“ și voiește a implica

²³ urmează: *toate*, șters

²⁴ scris deasupra; inițial: *titlurilor*, șters

²⁵ urmează: *pozitiv al țării*, șterse

²⁶ și *corpurile legiuitoare*, scrise deasupra ulterior, cu altă cerneală

²⁷ scris deasupra; inițial: *statornic*, șters

²⁸ scris deasupra: *poftelor*, ulterior, cu altă cerneală; păstrate amîndouă formele

²⁹ al prețului, scrise deasupra

³⁰ urmează: *cu zgomot*, șterse

³¹ scris deasupra; inițial: *zgomot*, șters

* lecțiune aproximativă

⁴⁰ scriis deasupra; initial: *pictura*, sters

privesc. Destul avem a lupta cu imoralitatea adincă, cu lipsa sa de pudoare publică, pentru ca să mai cercetăm și cuibul privat ⁴¹ din care aceste calități ale sale pot răsări ⁴².

În o a doua scrisoare adresată membrilor de căpetenie din Partidul conservator, d. C. A. Rosetti mai află și alți indicii în cronică lui „Fantasio” despre cari pretinde că-l îndreptătesc a presuma ca sub semnul algebric fie-sa e înțeleasă și anume pasajul [201] D-na X al cărui nume sonor poartă bonetul frigian ce zice aci d. C. A. Rosetti.

« Numai *una* este în România femeia căreia în fericita înviare a națiunii la 1848 i s-a dat numele de Libertate-Sofia. »

Aceasta este absolut inexact. Sunt o sumă de femei în România pe cari le chiamă Eleutheria și o sumă de oameni pe cari li cheamă Lefter. Și acesta e singurul nume ⁴³, pe care un grec putea să-l dea fie-sa ⁴⁴, numai un grec poate avea imprudență să dea ⁴⁵ un asemenea nume ⁴⁶. Romanii erau de felul lor satirici, ca și românul, și unui om care și-ar fi numit fiica astfel, i-ar fi zis:

« Cave, pater, ne Libertas tua ⁴⁷, res politica fiat ».

«...din cuiburi infecte de corupție casnică nu poate ieși nici moralitatea publică.»

[2264]

[239] din străinătate, pentru că reflectă ⁴⁸ printre cei guvernați corupțiunea adincă a clasei guvernante, și pentru că în adevăr din cuiburi infecte de ⁴⁹ corupție casnică nu poate ieși nici moralitatea publică. Cine se recunoaște sub literele algebrice pe sine însuși și pe ai săi au poate rațiuni indeajuns de-a se recunoaște, dar rațiuni cari pe noi nu ne privesc.

Fiind tocmă în « Săptămîna patimilor » ne aducem aminte de cuvîntul din Evanghelia lui Luca, Cap. XXIII, v. 3: « Iară Pilat l-au întrebă pre el zicînd: Tu ești împăratul iudeilor? El răspunzînd au zis lui: *Tu zici!* ».

În „*Timpu*” s-a vorbit poate ⁵⁰ ceva despre niște muieri rele — indiferent fiind numele lor propriu — iar d. C. A. Rosetti are bunătatea de-a recunoaște pe una în public? ⁵¹

Tu zici! ⁵² Noi n-avem nici a afirma, nici a tăgădui nimic în privirea aceasta; și e curat afacerea d-lui C. A. Rosetti de a-și recunoaște chipul și asemănarea fie în tablourile maiștrilor olandezi, fie în farsele lui Molière.

⁴¹ scris deasupra

⁴² ale sale pot răsări, scrise deasupra; inițial: publice răsar, șterse

⁴³ singurul nume, scrise deasupra; inițial: adevăratul, șters

⁴⁴ pe care un grec putea să-l dea fie-sa, scrise deasupra; inițial: pentru că romanii nu pun, șterse

⁴⁵ avea imprudență să dea, scris deasupra; inițial: da fie-săi, șterse

⁴⁶ scris deasupra: deoarece * romanii, neșters

⁴⁷ urmează: republica fiat, șters

⁴⁸ urmează: imoralitatea, șters

⁴⁹ scris deasupra; inițial: din, șters

⁵⁰ scris deasupra

⁵¹ are bunătatea de-a recunoaște pe una în public?, scrise deasupra; inițial: găsește că una din ele e fie-sa, șterse

⁵² urmează: Te privește. Nu ne privește, șterse

Al. Eminescu

PAGINI

GERMANE

238. 445

PRINTRE ÎNSEMNĂRIILE ÎN LIMBA GERMANĂ ale lui Eminescu figurează o succintă privire de ansamblu asupra artei antice (*Ms. 2286, pp. 45-49*). Este vorba, probabil, de notițe luate la un curs de istorie audiat la Universitatea din Berlin, și anume, ținând seama de cursurile înscrise în Caietul său de student, de la cursul lui Lepsius despre *Monumentele egiptene*, ținut în semestrul de iarnă din 1872/73, cred că — datorită faptului că pe ultima pagină a acestei expuneri (p. 49) încep notițe de la celălalt curs al lui Lepsius despre *Istoria egipteană*, datat 13 martie —, se poate preciza că este vorba de unul din cursurile finale, de încheiere și «situaire» a artei egiptene în contextul mai general al creației artistice antice. Pentru caracterul de notițe de curs pledează și stilul telegrafic, cu propoziții eliptice de predicat, unele momente și nume proprii fiind doar marcate, asemenea unor jaloane de-a lungul unei expuneri inegal reținute, adesea întrerupte și reluate pe parcurs, eventual abandonate, în final, cu presupunerea că restul a fost reținut de memorie.

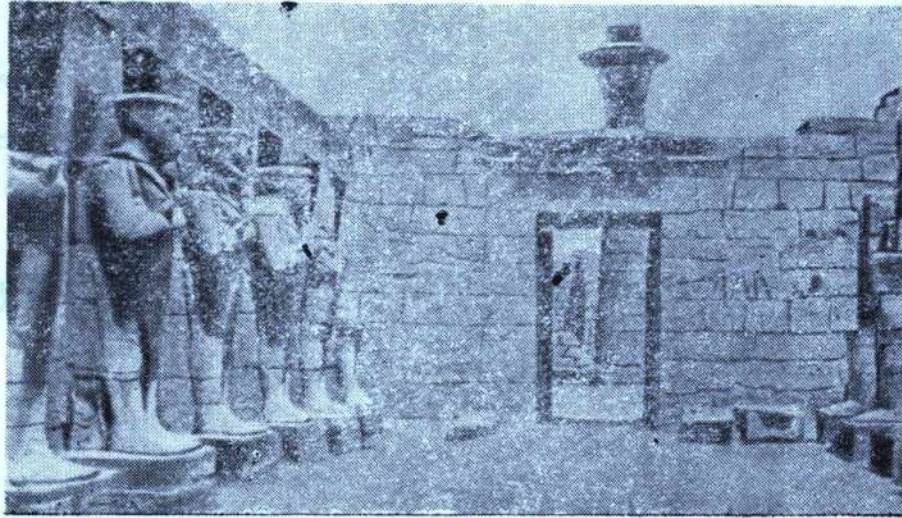
Expunerea a fost concepută comparativ, cu relevarea diferențelor caracteristice popoarelor respective. Ea debutează printr-o caracterizare a artei egiptenilor: predomină arhitectura care și subordonează sculptura și pictura, impunându-le condițiile de manifestare; poezie nu au. Egiptul rămâne, în genere, «o țară plină de mister, descifrabilă doar pe jumătate»; «punctul principal» ce domină viața lui spirituală e «taina morții». Eminescu nu va stăruie în continuare în descrierea artelor plastice; din acest punct de vedere, India, Babilonul, Persia vor fi doar menționate, iar la ebreii vechi va constata că nu erau originali în nici una din ele; la greci relevă apariția celor

trei stiluri, doric, ionic, istmic (corintic); influența Orientului încetează odată cu cucerirea romană. În schimb, pe Eminescu îl interesează în primul rând semnificația filozofică și, dacă se poate, concluziile politice ale frământărilor cultural-artistice și religioase ale popoarelor antice. Astfel, constată diferența dintre concepțiile despre lume ale egiptenilor și inzilor, oprindu-se asupra procesului de elaborare și cristalizare a ideii despre «Unicul mai presus de toate», a monoteismului, ca un progres al spiritului uman. Din acest punct de vedere se oprește și la ebreii vechi, la care constată și apariția «primului impuls spre libertatea individuală», precum și opoziția «împotriva castelor, preoților, regilor»: religia și poezia lor sînt «împregnate de istorie».

Dar pentru «noi», adică pentru europeni, pare «mai familiar» ca din Orient să se ancoreze direct în Grecia. Aici, între artele plastice, predomină sculptura, care nu se dezvoltă însă nestingherită; în același timp se dezvoltă toate genurile literare. Din fazele dezvoltării culturii grecești, poetul se oprește îndeosebi asupra perioadei arhaice, menționind școala beotică a lui Hesiod și înflorirea genului epic și liric. Relevă însă că, popor format din mai multe triburi foarte deosebite între ele, grecii s-au dezvoltat echilibrat: prin colonizare au evitat suprapopularea, cunoscînd totodată o mare expansiune; în sinul populației s-a menținut un număr adecvat de cetățeni liberi pentru care «educația și cultura formau o cauză publică»; erau partizani convinși ai libertății individuale, iar spiritul democratic a promovat o gândire republicană. Roma va cucerii Grecia, dar, la rîndul ei, va fi cucerită de spiritul grecesc.

G. PINTEA

ORIENTALISCHE KUNST

Inder. Ägypten es erscheint als ein schwer zu entzifferndes, geheimnisvolles Land. Die Deutung dieses Naturlebens die Hauptaufgabe. Das Innere der Natur ist stumm, bleibt ein Geheimnis, die ägyptische Kunst in ihrem Deuten bringt es nur zu einem halben Entziffern u[nd] bleibt beim Halbverhüllten stehen.

Die Architectur verschleiert das, was sie darstellen soll. Sie gräbt sich bald in den Boden ein, andererseits thürmt sie sich zur Sonne hinauf. Der Drang nach stummer Gestalt, der Besonnenheit, Regelmässigkeit, festes Gesetz. Vollendete Baukunst des Orients, Pyramiden, Tempel, Paläste. Im Leben des Oriris, [der] Natur, [der] Menschen ist ein Hauptpunct: das Geheimnis des Todes. Die Pyramiden sind Denkmäler über Königsgräber: hier dauern Bedeutes. Die Zellen ohne Pracht, die Wohnung des Gottes nicht die Hauptsache. Weite Hallen, Seulenwald, Oblonge Flügelgebäude. Vor den Flügeln Obelisken. Enge Steinalleen von Sphinxen. Pyramidales Emporgehen. Alles übrige ist Vorbau der Säulenhalle[,] wieder eine Säulenhalle. Eine reichere Gliederung der Mauern. In die Berge haben sie Felsengräber gehöhl — Höfe — Hallen — Die Deckenpracht. — Den Göttern wird mensch[liche] Personification gegeben. Eine reichhaltige Sculptur. Sie behält einen schlechthin architektonischen Charakter und Ausdruck. Stille u[nd] stumm, die Arme dicht am Leibe, ohne innere Bewegung; das Unbewegte derselben gibt ihnen das architektonische, schematisch-gefaltete Gewand. Gebundenes, gefesseltes inneres Leben. Breite Stirn, breite Backenknochen, kleines feines Kinn. Nationalphysiognomie. Auch in der Sculptur colossale Gestalten. Die Sculptur als Statue[n] gibt keinen anderen Eindruck als die Baukunst. Durchwegs bedeckt mit Schrift u[nd] Darstellung des ägyptischen Lebens. Alles das kommt reliefartig. Die Figuren steigen im Profil ohne Perspective. In dieser mannigfaltigsten Stellung fehlt ihnen an Blick für Bewegung, geheimnisreiche Ruhe.

Malerei. Poesie keine. Die Ägypter sind kein Volk des dichterischen Ausdrucks. Spitze der orient[alischen] Auffassung ist ein[e] erhabene Anschau[un]g u[nd] Kunst d[es] Ausdrucks. Erhaben ist alles was alles überragt. Nicht nur bes[onders] in colossalem Maaßstab, sondern bes[onders] als das einzig[e] Bedeutende, gegen dem alles andere klein, geri[n]g, restlos gering ist. Wie kommt die Phant[asie] zu solcher Erhabenheit. Brahma die ind[ische] Phantasie geht v[on] d[er] Vorstell[un]g einer u[nd] [ilizibil] Menschenwelt, u[nd] Natur entstehen u[nd] aufgehen das Letzte u[nd] Übrigbleibende.

Die Auffassung von Einem der über alle steht. Alles Polytheismus für solche Erhabenheit abgeschnitten. Denn über der Natur steht der Eine, der allein Grösste. Die eine Höchste. Das Endliche kann nicht das unendliche erreichen. Die Phantasie muss über die Natur hinausziehen um zur Vorstellu[n]g der einen umfassende[n] Macht.

ARTA

ORIENTALĂ

Inzii. Egiptul apare ca o țară plină de mister, greu de descifrat. Principala sarcină [e] interpretarea acestei vieți a naturii. Fondul intim al naturii e mut, rămîne o taină; arta egipteană merge, în interpretarea sa, doar pînă la o semidescifrare și se oprește [lăsînd-o] pe jumătate ascunsă.

Arhitectura voalează ceea ce ar trebui să redea. Uneori se îngroapă în pămînt, [în timp ce] în altă parte se avîntă în sus spre soare. Pornirea spre forma mută, spre seninătate, proporționalitate, [spre] o lege inflexibilă. Arhitectura desăvîrșită a Orientului, piramide, temple, palate. În viața lui Osiris, [în] natură, la om există un punct esențial: *taina morții*. Piramidele sînt monumente deasupra mormintelor regale: aici durează ca ceva important. Celulele fără pompă, locuința zeilor nu [constituie] lucrul principal. Hale vaste, păduri de coloane, clădiri cu aripi laterale oblonge; în fața aripilor, obeliscuri. Alei înguste cu sfînci. Înălțare piramidală. Tot restul, construcții accesorii, hale cu coloane, iarăși o hală cu coloane. O mai deplină coordonare a zidurilor. În munți au săpat morminte în stîncă. — Curți — Hale. Tavane fastuoase. Zeilor li se imprimă o personificare umană. O *sculptură* plină de conținut. Ea păstrează pur și simplu un caracter și o expresie arhitectonică. [Figurile] calme și mute, brațele strîns lipite de corp, fără nici o mișcare interioară; nemișcarea le-o imprimă veșmîntul schematic drapat, arhitectonic. O viață intimă latentă, încătușată. Frunte lată, maxilare late, bărbie mică, fină. Fizionomie națională. Și în sculptură figuri colosale. Sculptura nu oferă, prin statui, o altă impresie decît arhitectura. Peste tot e acoperit cu inscripții și reprezentări din viața egipteană. Totul apare relicfat. Figurile se conturează în profil, fără perspectivă. În această poziție, foarte variată, le lipsește privirea [ce ar sugera] mișcare; e un calm plin de mister.

Pictura. Nici o poezie. Egiptenii nu sînt un popor al expresiei poetice. Esența concepției orientale este o gîndire și artă grandioasă a expresiei. Măreț e tot ce este mai presus de toate. Nu numai în mod deosebit la scară colosală, ci în special ca singurul [element] important, față de care orice altceva e mic, puțin, total redus. Cum ajunge fantezia la o astfel de grandoare[?] Brahma, viziunea indică pleacă de la reprezentarea unei lumi a oamenilor și naturii [care] apare și se mistuie [pînă la] Ultimul și la Ceea ce rămîne.

Concepția despre Unicul ce stă deasupra tuturor. O astfel de măreție îi este interzisă oricărui politeism. Căci deasupra naturii stă *Unicul*, el singur cel mai mare. Unicul suprem. Mărginitul nu poate ajunge (din urmă) nemărginitul. Fantezia trebuie să tindă să depășească natura, pentru [a ajunge] la ideea despre o putere cuprinzătoare, care nu e omenească, nici naturală, ci care se ridică deasupra a toate.

die nicht menschliche nicht natürlich, sondern das Überragend[e] [ist, zu gelangen].

Inmitten dem Götzendienste die Predigung von Hass gegen Vielgötterei. Die grösste Vorstell[un]g der Hebräer, das Bestimmte, das Begrenzte, das Verschlungensein mit dem Einzelvolke. Die Räthsel gelöst durch das einfachste Verhält[n]is. Schöpfer u[nd] Geschöpf, Herrschaft G[ottes] — Unterwerfung der Menschen der Natur, Furcht u[nd] Weisheit der Unterwerfung.

In die geschaff[ene] N[at]ur geht Gott nicht ein. Als rein ide[el]les Wesen ist er bildlos u[nd] soll so bleiben. Die Phantasie annähernde. Aus der Natur u[nd] den Menschen das Gewaltigste mit Gott messen u[nd] dieses klein u[nd] gering finden, das gäbe einen annähernden Maßstab seiner Grösse. Lob auszusprechen für die stumme Natur Hauptberuf der Poesie. Jüdische Phantasie die Dinge, wie sie sind, wie er sie gemacht können sie zu seinem Lobe gereichen.

Er führt, leitet das Volk. Bei den alten Hebräer die Poesie. Dasselbe G[rund]verhält[n]is zwischen Natur u[nd] Gott (Analogie dessen das sie geschaffen hat) bildlich, gleichnisweiser Ausdruck. Bezeichn[un]g wegen annäherender Ähnlichkeit. Lehrkundig[e] Erzählung. Spruchweisheit. Zum Ausdruck ihres Gefühls hat die hebräische nicht das Mittel wie die indische. Mitte zwischen aramäisch u[nd] arabisch. Alle[s] T[estament]. 3 Elemente. Religiöse Anschau[un]g, Schwen[n]g, Anschaulichkeit, fast stets poetisch. Blick auf die Geschichte. Religion, Poesie v[on] Geschichte durchdrun[ge]n. Eintheilu[n]g liegt nie auf dem Übergewicht der einen od[er] der anderen Seite. Am productivsten die Epoche bis zur Rückkehr aus dem Exil 165—63. In anderen Künsten nicht original u[nd] nicht reich. Salomo-Purim, Abef-König v[on] Tyrus. Der Hauptcharact[er] die Abgeschlossenheit, Binnenleben. Die Phönizier dringen nach Britannien. Fleiss. Der Trieb indiv[idueller] Freiheit erwacht zum ersten mal. Wider Herrschaft v[on] Kasten, Priestern u[nd] Königen als alleinige Macht. Ein Volk der Poesie sind sie sowenig wie die Chinesen. Von ihrer Baukunst keine genaue Anschauung. Geringe Überreste v[on] Tempeln. Vom Orient aus in die griech[ische] u[nd] röm[ische] Kunstwelt ist uns heimischer. Der Orient trägt uns fern. Der naturtuppige Babylon.

Die heitere, mensdliche Anschauungsweise der R[ömer] u[nd] G[riechen] [:ihr] Kunstgefühl, Form, Grundlage unseres Denkens. Bisher waren die Völker abgeschlossen. Sie liegen isolirt in ihrer Entwicklung. Hier haben wir [die] G[riechen] u[nd] R[ömer]. Erst besiegt durch die R[ömer], sehen wir Rom den Geist G[riechenlands] sich assimiliren. Untersch[ied] G[riechenlands] v[om] O[rient]: An die Stelle des maaflosen tritt das in sich Begrenzte, nicht das Allgemeine, nicht Brahma, sondern die in sich gehaltreiche Begrenzung. G[riechenland] ist ein Land nicht unermesslicher Ebenen, klein, Berg u[nd] Thal voll, Inseln, Beweglichkeit. Ein Volk besonderer Stämme. Die Sonderung der Stämme unterschiedenen Character[s]. Dorier Stre[n]ge, Jonier [ilizibil] Bildu[n]g nicht den Kern der männl[ichen] Kraft. Keine Übervölkerung (Colonien sch R), maasvolle Zahl der freien Bürger. Die indiv[iduelle] Freiheit u[nd] Selbst[ständ]ig[keit] wird das eigentlich herrschende. Nicht Willkühr des Einzelnen, sondern Erfüllung des Einzelnen mit dem wahren Gehalte.

Im Oriente, natürlich u[nd] geistig auf derselben Stufe. Hier Unterscheidu[n]g, u[nd] d[er] Unterschied lässt zu freiere Einheit. Geltenlassen u[nd] Wertschätzung dessen was geistig u[nd] natü[rlich] ist. Vernunft u[nd] Triebe durch ein [ilizibil] ihrer Kräfte zu voller Sittlichkeit vereingt. Freiheit u[nd] Freudigkeit. So gibt die Rel[igion] statt des einen unsichtbaren Gottes, einen Kreis besonderer Götter. Selbst in dem Natur inhalt sind sie keine blossen Naturgötter, es sind begeistigte Indiv[iden], die nur zum Inhalt ihres Berufs Natur od[er] menschl[ichen] K[a]rach[ter] [zeigen]. Kampf der alten u[nd] d[er] neuen u[nd] der Sieg der neuen Götter, schon ausserhalb der Kunst ist. Die Bildung des Lebens u[nd] Geistes sind gemeinsame Sachen der Nation. Der Staat: freie Demokratie. Es geht ein u[nd] dasselbe Prinz[ip] [?] durch das ganze Leben. Die Indiv[iden] werden aus dem Leben mehr u[nd] mehr gewinnen. Darstellen offen u[nd] klar, gereignit v[on] zufällig[en] u[nd] particulären Zügen. Orient zwei: Poesie u[nd] Baukunst. Egypten, Babylon, Persien, [ilizibil].

În mijlocul idolatriei, predicarea urii împotriva politeismului. Ideea supremă a ebreilor [e] determinarea, limitarea, contopirea cu poporul unic. Enigma e dezlegată prin raportul cel mai simplu. Creator și creație, stăpânirea lui Dumnezeu. Supunerea oamenilor naturii, teama și înțelepciunea supunerii.

În natura creată, Dumnezeu nu dispăre. Ca ființă pur abstractă el e fără chip și trebuie să rămână astfel. Fantezia aproximează. Din natură și [dintre] oameni cel mai puternic să se măsoare cu Dumnezeu și să fie mic și puținel; aceasta ar oferi o unitate de măsură aproximativă a mărimii sale. Principala vocație a poeziei [e] să exprime laudă naturii mute. Viziunea ebraică: lucrurile sînt cum sînt; așa cum le-a făcut el, pot fi deajuns pentru lauda lui.

El conduce, îndrumă poporul. La vechii ebrei, poezia. Același raport fundamental între natură și Dumnezeu (Analogie cu ceea ce a creat ea); expresie figurată, parabolică. Caracterizarea din cauza asemănării aproximative. Povestire instructivă. Înțelepciunea proverbelor. Pentru exprimarea sentimentului lor, [limba] ebraică nu are mijloacele celei indiene. La mijloc, între [limbile] arameică și arabă. Vechiul Testament. 3 elemente. (Concepție religioasă, avînt, contemplație, aproape totdeauna poetic exprimate). Atenția la istorie. Religia, poezia [sînt] penetrate de istorie. Împărțirea nu se bazează niciodată pe preponderența uneia sau celeilalte părți. Cea mai productivă [e] epoca pînă la întoarcerea din exil: 165—63. În celelalte arte, nici originali, nici substanțiali. Solomon-Puram. Abef regele Tirului. Caracteristică esențială: izolarea, viață în cadru închis. Fenicienii pătrund în Britania. Hărnicie. Se trezește pentru întâia dată impulsul spre libertatea individuală.

Contra stăpînirii castelor, preoților și a regilor, ca singura putere. Ei sînt un popor al poeziei la fel de puțin ca și chinezii. Nici o concepție precisă despre arhitectura lor. Puține resturi de temple. Nouă ne e mai familiar [să ne îndreptăm] din Orient spre lumea artistică greacă și romană. Orientul ne duce departe. Babilonul cu natura lui luxuriantă.

Modul de a concepe mai senin, mai uman al romanilor și grecilor, sentimentul [lor] artistic, forma [constituie] baza gîndirii noastre. Pînă acum popoarele erau separate; ele sînt mai izolate în dezvoltarea lor. Aci îi avem pe greci și romani. Învînsă mai întîi de către romani, vedem spiritul Greciei asimilat de Roma. Diferența între Grecia și Orient. În locul colosalului apare mărginitul, nu generalul, nu Brahma, ci limitarea bogată în conținut intim. Grecia nu e o țară a șesurilor nesfîrșite, [e] mică, plină de munți și văi, de insule, de mișcare. Un popor din triburi diferențiate. Diferențierea triburilor cu caracter diferit. Severitatea dorienilor, iar nu educația mai [ilizibil] a ionienilor a format miezul forței virile. Fără o suprapopulare (Crearea coloniilor); un număr potrivit de cetățeni liberi. Libertatea individuală și independentă e dominantă propriu-zisă. Nu arbitrariul individului, ci realizarea individului cu un conținut adevărat.

În Orient, din punct de vedere natural și spiritual pe aceeași treaptă. Aici diferențiere, iar diferența permite o unitate mai liberă. Impunerea și prețuirea a ceea ce este spiritual și natural. Rațiunea și instinctele printr-o [îmbinare] a forțelor lor reunite spre o moralitate veritabilă. Libertate și bucurie. Astfel, religia a oferit în locul unui zeu invizibil, un cerc de zei deosebiți. Chiar și în natură ei nu sînt doar zei ai naturii, sînt indivizi însuflețiți, care [au] caracter natural sau uman numai pentru conținutul funcțiunii lor. Lupta celor vechi și a celor noi și victoria zeilor *noi* există deja în afara artei. Formarea vieții și spiritului sînt chestiuni comune ale Națiunii. Statul: democrația liberă. Unul și același principiu străbate întreaga viață. Indivizii vor cîștiga tot mai mult din viață. *Reprezentarea* deschisă și clară, epurată de trăsăturile întîmplătoare și particulare. Orientul [are] două: Poezia și Arhitectura. Egiptul, Babilonul, Persia [ilizibil].

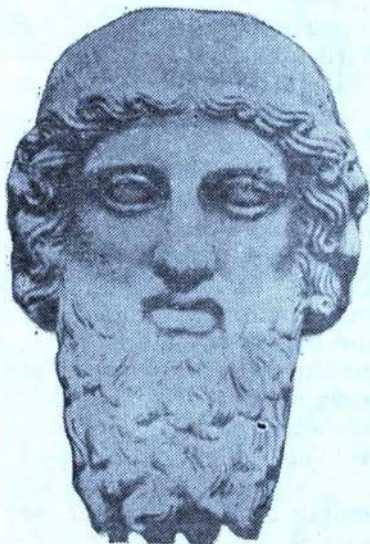
La greci: arhitectură, poezie, dar predominantă e sculptura; pictura are un caracter sculptural. Poezia în toate genurile. Poezia epică, lirică și dramatică (comedie și tragedie). Arhitectura: omogenitate interioară și armonizarea construcției. Fără hală

Bei den Gr[iechen]: Arch[itektur], Poesie, aber vorwaltend die Sculptur, sculpturartiger Character der Malerei. Die Poesie in allen Gattungen. Episch[e], lyrische u[nd] dramatische Poesie (Comödie u[nd] Tragödie). Baukunst: innere Abgeschlossenheit u[nd] Gliederung der Gebäude. Nicht Vorhal[le] u[nd] Hall[e], u[nd] kleine Wohnung des Gottes. Eine Seite mit der andere[n] durchdrungen, abgeschlossen das Ganze. Malerei trägt einen sculpturartigen Character. Schönheit der Gestalt, nicht überwiegend[en] Ausdruck der Seelenempfindung. Musik feste Scheid[un]g der Intervalle. Zusammenstell[un]g der Reihen. Instrumente: Flöte, doppelte Flöte, 7 u[nd] 8 Leier. Die specif[ische] Art der M[usik] kennen wir nicht. 3 Epochen: die Kunst geht mit dem Leben der Nation Hand in Hand. Öffent[liche] Sache, nicht private. Alle nehmen Teil u[nd] wirken mit. Erste Period[e] bis zum Sieg in den Perserkriegen. Könige. Heroen. R[e]publikanische [ilizibil] Bildung, die Baukunst legt ihre festen G[rund]steine. Sculpt[ur] nicht v[on] freier Entwickl[un]g, [ilizibil] Kunst nicht voll[stän]d[ig]. Epos u[nd] Lyrik in Blüthe.

Peloponnesischer Krieg. Von Alexander bis zur Besetzung d[u]rch die Römer
Anknüpfungen an den Orient. Für die Architekt[ur] Herrengrabmäler, Tempelbau,
u[nd] Königsburgen (cyclopische Bauten). Die [ilizibil] Paläste nach Homer (?). Vor
u[nd] seitlich, eine Halle für B [ilizibil], hint[en] die Woh[n]z[immer] der Frau. Von
ältesten Verf[asser] Poesie mitische Nachrichten. Linus, orphische Hymnen — Eine
lebendige Anschau[un]g [ilizibil] bildene episch[e] Auffassun[g]. Gliedernug, Abrundung.

Hesiodos bäotische Schule. Kampf u[nd] Sieg der Gesech[lechter] der jungen über die alten Götter — Überg[an]g zur Staatenbildung, Zeit der Umordnung — In diesen ep[ischen] Gedichten die Umwandlu[n]g der Religion u[nd] der neuen Staate[n]. Innerhalb der neuen Staaten specielle Entwickelu[n]g. Baukunst: dorischer u[nd] jonischer Baustyl. Das wesentliche mit Zurücklass[un]g des Individuellen]. Hoher Ernst, Mächtigkeit, das Schwere. Was tragen soll zeigt [ilizibil]. Der müh[e]volle Kraf[t] aufwand. Kraftig tragen. Was lasten soll Gebälk, [ilizibil], Mächtig, schwer. Das ismische Baustyl sucht [ilizibil] ins Schlankere überzugehen. Er kommt ins Mühelose. Schlankeren Mass[ab]. Die innere Beruf[un]g diese[r] beidsen] Baustiele ziehen den [ilizibil].

Schlankheit. [ilizibil] Baukunt in Klemasien, schliesst in sie [auch] Grossgriedenland. Das eigent[liche] Griechenland Mischung. In Grossgriedenland altdorisch. In e[si]g-
[entlichen] Griechenland hat sich aus der frühesten Epoche nichts erhalten.

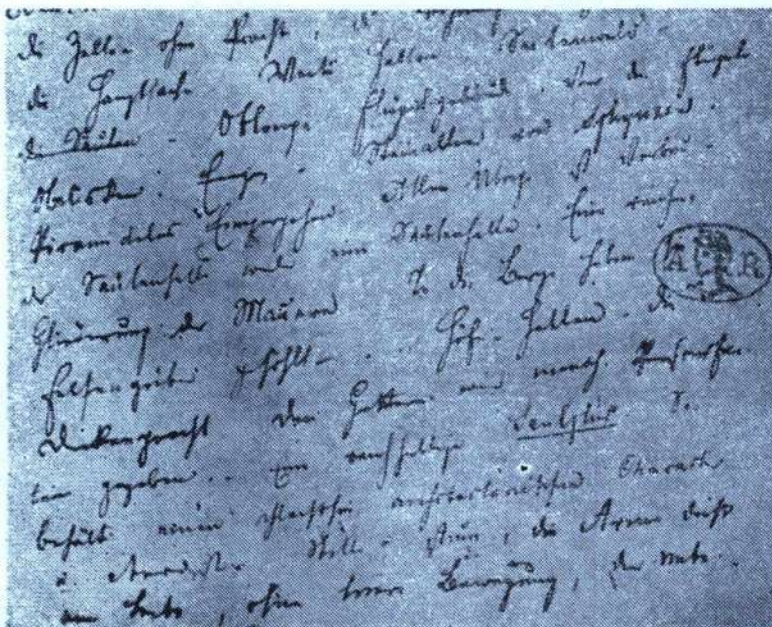
[illegible]

anterioară și hală și o mică locuință a zeului. O latură se întrepătrunde cu cealaltă. Pictura are un caracter sculptural. Frumusețea formei, [dar] nu o expresie predominantă a sensibilității sufletești. Muzica: separarea precisă a intervalelor; asamblarea rîndurilor. Instrumente: flaut, flaut dublu, lire cu 7—8 strune. Nu cunoaștem felul specific al muzicii. 3 epoci: arta mină în mină cu viața națiunii. E o chestiune publică, nu privată. Toți participă și cooperează. Prima etapă pînă la victoria în războaiele cu persii. Regi. Eroi. Formarea [gîndirii] republicane, arhitectura își așază pietrele ei de temelie. Sculptura nu se dezvoltă liberă, arta [ilizibil] nu e desăvîrșită. Eposul și lirica la apogeu.

Războiul peloponeziac.

De la Alexandru pînă la ocuparea de către romani, legături cu Orientul. Pentru arhitectură: monumente funerare ale stăpînitorilor. Construcții de temple, de burguri regale (construcții ciclopice). Palate [ilizibil] după Homer. În față și lateral o sală pentru [ilizibil], în spate locuința femeii. De la autorii cei mai vechi relatări mitice. Linos, imnuri orfice. O concepție vie. Concepția epică educativă, coordonare, rotunjire.

Școala beotică a lui Hesiod. Lupta și victoria [generațiilor] de zei noi asupra celor vechi. Trecerea la formarea statelor, epoca prefacerilor. În aceste poezii epice transformarea religiei și a noilor state. În cadrul noilor state dezvoltarea specială. În arhitectură stilul arhitectonic doric și ionic. Esențialul cu abandonarea individualului. Înaltă sobrietate, forță, rigoare. Ceea ce trebuie să suporte arată [indescifrabil]. Cheltuiala extenuantă de putere se suportă viguros. Ceea ce trebuia să apese puternic, greu, grinda. Stilul arhitectonic istmic caută [ilizibil] trecerea într-o formă mai sveltă. Ajunge la o scară mai sveltă, fără trudă. Chemarea acestor două stiluri arhitectonice preferă svelteții doric, arta ionică (?). Arhitectura [ilizibil] din Asia Mică include în ea și pe cea din Grecia Mare. În Grecia propriu-zisă un amestec. În Grecia Mare vechiul stil doric. În Grecia propriu-zisă nu s-a păstrat nimic din epoca cea mai timpurie.

CORRESPONDENȚE

EPISTOLAR

PROFIL BIOGRAFIC

ÎN ANUL 1913, CÎND HARNICUL ISTORIC literar Petre V. Haneș publica cele 173 de scrisori ale lui M. Kogălniceanu adresate, între anii 1834—1849, membrilor familiei — tatălui, surorilor, fratelui, una singură lui Asachi și două domnitorului Mihail Sturza —, a fost o adevărată revelație. Se descopereau, astfel, o nouă formă literară în opera prolificului om de stat, scriitor și istoric — epistola familială, intimă — precum și noi calități literare și o sursă autentică pentru întregirea biografiei lui M. Kogălniceanu din perioada studiilor în străinătate și a exilului său. Valoarea lor a fost evidențiată deplin de G. Călinescu, deși numai în câteva cuvinte: «Correspondența aceasta e cea mai trainică operă a lui Kogălniceanu prin îndemnarea de a nota exact într-un limbaj bătrînesc» (s.n.). De atunci a trecut multă vreme, în care Academia Română strîngea fonduri masive de materiale epistolare pe care, în parte, le-a și valorificat sub forma unor cataloage analitice: *Vasile Alecsandri* (intocmit de Marta Anineanu, 1957), *Ion Ghica* (Nicolae Liu, 1962). *Catalogul corespondenței lui Mihail Kogălniceanu* (1959, 2240 piese) l-a întocmit bibliografic și analitic profesorul dr. Augustin Z. N. Pop. Același editor a revenit asupra lui Kogălniceanu în 1962¹, cînd a publicat în *extenso* selecțiuni din corespondența lui familială (1835 — 18 iunie 1891; la 20 iunie 1891 a murit, în urma unei operații, la Paris), către prieteni (1843—1891): Ion Ghica, Costache

Negri, Dimitrie Cozadini Nenici, directorul poștelor din Moldova, Al. Papadopol-Calimah, Ion Heliade-Rădulescu, N. Callimachi-Catargi, Vasile Alecsandri, Iacob Negruzzi, D. A. Sturza, Grigore Ventura și doctorul său curant, Ion Neagoe. Un alt grupaj îl formează corespondența oficială și protocolară (1844—1888), cu 6 interesante anexe. Caracterizarea «oficială și protocolară», dată de editor, nu micșorează valoarea lor documentară, ci dimpotrivă. Scrisorile adresate domnitorilor M. Sturza, Grigore Alexandru Ghica, Alex. Ioan Cuza, ambasadorului Suediei la Paris ș.a. pun în evidență poziția, atitudinea patriotică a lui Kogălniceanu în fața evenimentelor politice europene în care era implicată și țara noastră. Un alt fel de scrisori — le-aș numi mai degrabă lucrări, documente de cancelarie, de cabinet ministerial — sînt memoriile, rapoartele, telegramele și notele de serviciu adresate celor din administrația de stat (unele publicate în *Documente privind istoria României, Războiul pentru Independență*, București, 1952—1954, 10 volume).

Toate aceste volume mai sus amintite au ca particularitate comună faptul că ele se referă la epoca de glorie, perioada de aur a biografiei lui M. Kogălniceanu, începînd chiar cu studiile de tinerețe care prefigurau pe marele om de stat și de știință, ca istoric și jurist.

¹ M. Kogălniceanu. *Scrisori*. Texte îngrijite, adnotate și prezentate de Augustin Z. N. Pop. *Note de căldorie* adnotate și prezentate de Dan Simonescu, București, 1967.

Începînd cu anul 1975, revista „*Manuscriptum*” (an. VI, nr. 3) a început să publice corespondența familială a lui M. Kogălniceanu către soția lui, Catinca (1862, 1863, 1867, 1887). Muzeul literaturii române (București) a achiziționat alte valoroase scrisori de familie Kogălniceanu și a continuat publicarea lor (vezi „*Manuscriptum*”, 1980, nr. 2 și 3; 1981, nr. 3 și 4; 1982, nr. 1). Spre deosebire de scrisorile publicate anterior, acestea din urmă evidențiază grijile care îl apăsau, una după alta: destrămarea vieții conjugale, pînă într-atîta că domiciliile lor erau separate — Catinca la Iași cu copiii Lucia, Constantin (Coco) și Ion, iar Mihai la București, în miezul vieții politice, pe care o trăia cu aceeași pasiune ca în tinerețe, gîndindu-se numai la bunul mers al țării. Alt motiv epistolar din epocă este grija de Coco, extravagant în viața particulară, căsătorit cu Olga, o străină, «nebuni, amîndoi», cheltuitori — îi cereau neîncetat bani. La data cînd intră în preocupările epistolare ale tatălui, Constantin (Coco) își terminase studii serioase juridice la Paris, se afirmase și în cercetarea istorică prin studii originale asupra istoriei românilor în secolele XIV și XV (1886) și chiar ca diplomat la Petersburg — dar despre aceste realizări pozitive ale fiului, bătrînul tată nu amintește nimic în scrisorile sale.

M. Kogălniceanu a fost un realist în viața politică a României. Claritatea rațiunii sale, a ideilor sociale și politice se baza și pe intuirea justă a problemelor economice, nu atît ale Statului, cît ale propriei lui averi funciare: moșia, proprietățile personale, mai mari sau mai mici, de la Rîpi (Rîpîle), pădurea de peste Prut, Ispirleni, Constanța (numită, de el, Kustendje), Ghidiceni, Tatlagiac, Drînceni, Rateșul, Dobrina, casă nouă la Rîpi, întreținerea caselor vechi la Iași, Drînceni și Constanța.

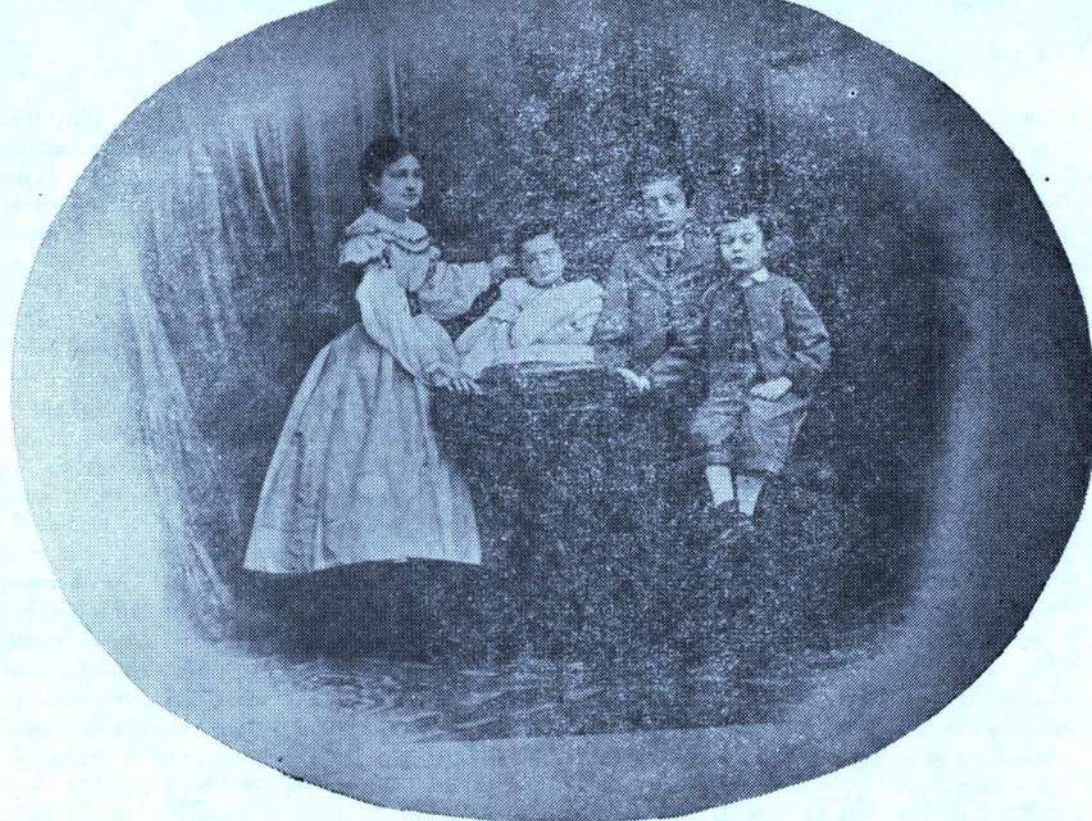
În problemele economice foarte diverse ale gospodăriei, M. Kogălniceanu l-a asociat pe fiul său Ion (1859—1892), căruia în scrisori i se adresează cu Jean. «Cu acte» de arendare, Ion Kogălniceanu preluase îngrijirea Rîpilor de la tatăl său, căruia, în mod firesc, trebuia să-i înapoieze suma arendei (de obicei la vînzarea recoltei de porumb, grîu, vin, sfeclă, ovăz ș.a.). Ion nu era un specialist în gospodăria agricolă, la începutul arendării, prin 1880, nu avea nici experiența necesară, astfel că nu-i putea da tatălui cu regularitate și la termenul fixat «cișciul» respectiv. De aceea, tatăl îi dă sfaturi referitoare la modul cum trebuie să cultive cerealele, legumele (cartofii, în special), fructele, cînd să le culeagă, cum și cînd să le vîndă etc. În

această corespondență cu teme din agricultura înaintată ni se relevă Mihail Kogălniceanu al anului 1840, cînd scria în programul „*Foaie pentru agricultură, industrie și negoț*”, următoarele cuvinte, azi încă foarte actuale: «Acest supliment [la „*Foaia Sătească*” din 7 april 1840 — n.n.]... într-o țară ca a noastră, unde lucrarea pămîntului este cea mai mare și singura bogăție a lăcuiitorilor, învățăturile ce ar aduce într-o stare mai bună și înflorită deosebitele ramuri a[le] agriculturii trebuie să fie înțelepticele cea mai de căpetenie a scriitorilor și a publicului. De aceea cuprinderea cea mai înusămnată a acestui supliment va fi o prelucrare care va da bunilor și cinstiților săteni o învățătură înfăleasă despre lucru[ul] pămîntului, nașterea vitelor, îndreptarea pomilor și a viilor și altele».² Dealtfel, în paginile aceluiași supliment, M. Kogălniceanu a publicat articolul *Casa cîmpească*, o traducere a sa din publicația *Maison rustique du XIX-e siècle. Encyclopédie d'Agriculture pratique*.³ La bătrînețe, ca o concluzie a experienței și a sfaturilor lui agricole, tatăl scria fiului: «Toate cheltuielile le întrebunțează numai pentru a pune în pămînt» (24 febr. 1887). Altfel spus, Kogălniceanu se arată în scrisori adeptul unei agriculturi intensive, firește la nivelul epocii lui.

Începînd cu anul 1882, scrisorile lui (15 martie) introduc o nouă temă: aceea a bolii de care suferea (piatră la rinichi). «În ultimele 3 zile, scria el 28 martie, viața mi-a fost în pericol». Urmează scrisori din Marienbad, din Reichenhale (1888), unde a făcut o cură de ape minerale. În tot acest timp, cheltuielile lui în țară și străinătate, cu doctorii, cu doctoriile, plata sanatorului, a hotelurilor etc., creșteau neîncetat. El cere bani copiilor, lui Jean și Coco, care, sau nu-i trimiteau deloc, sau îi trimiteau cu întîrziere. Spre sfîrșitul anului 1888, Kogălniceanu scria cele mai îndurerate și disperate scrisori, fiind cuprins de obsesia mizeriei materiale. În timp ce el însuși ducea lipsa banilor, de la Iași, scria lui Jean: «mumă-ta și sora mea Profirița îmi fac zile fripte». Suferă de foame, de frig, doarme fără foc, slugile din Dobrogea neplătite. «Astăzi dimineață am dejunat pe datorie...», «voi fi izgonit din casă și aruncat pe uliță». Scrisorile din această perioadă lasă la o parte formulele de afecțiune părintească din alte scrisori. Ele încep rece — «Jean» — și sfîrșesc deprimant — «Nenorocitul tău părinte». Nu cu-

² Mihail Kogălniceanu, *Opere. I...*, Ed. Academiei, București, 1974, p. 227.

³ Am publicat acest articol în M. Kogălniceanu, *Opere, I*, pp. 453—465.

Lucia, Ion (Jean),
Constantin (Coco) și
Vasile — copiii lui
Mihail și ai Catincai
Kogălniceanu. Foto-
grafia păstrată în co-
lecțiile B.C.S. (Fond
56210), comunicată de
Maria Potojnicu.

Correspondență de familie—VI

I

București, 26 mart[ie] 1889

Jean,

Răspund la scrisoarea ta din 14 mart[ie]. Am fost și sunt tot bolnav. După o teribilă bronchită, am rămas cu o boală de piele pe tot corpul. Mîncărimea ce am nu-mi dă un răgaz de un minut. Noaptea nu pot dormi macar două ore și aceasta m-a

noaștem reacțiile copiilor, dar se pare că ei aveau ideea unei situații mai bune a veniturilor tatălui, ceea ce, dealtfel, rezultă din chiar scrisorile lui. (Avea o pensie lunară de 3500 lei, «plus o recompensă națională», indemnizație de deputat). Soco-telile bănești cu soția Catinca, sora Profira, fiica Lucia (toți la Iași) iau aspecte regretabile: «Prime-sc [de la ele] scrisoare insultătoare... cerind bani și bani cu drept sau fără drept.» «Zici — scria lui Jean — că te vei pune în judecată cu mine.» «Îmi scrii — continuă (15 dec. 1888) — am nevoie de liniște și eu am nevoie mai mult.» Sînt hotărîți ca tribunalul să facă dreptate. Însă în 1889 intervine împăcarea, înainte ca tribunalul

să-și dea verdictul. Întîlnim din nou formule ca «iubite Jean», «al tău iubitor părinte». În 1884 apar știri și propuneri privitoare la proprie-tățile din Dobrogea.

M. Kogălniceanu a fost un părinte bun, asigu-rind fiilor lui condiții onorabile de trai, o educație aleasă și o instruire serioasă de specialitate juridică în străinătate (Franța, Germania). A fost și sever, urmărind studiile lor, dîndu-le mereu sfaturi să nu fie risipitori cu banii, nici cu timpul. A fost un bunic sentimental, în special cu familia lui Jean (soția Adela și copiii lor).⁴ Sînt scrisori care

⁴ Mihail I. Kogălniceanu, întemeietorul „Fundației culturale Mihail Kogălniceanu” și editorul revistei „Arhiva Românească” (1840—1845) — în noua ei serie (vol. III—X, 1939—1946) — își amintea de afecțiunea bunicului arătată în special lui.

enervat atît de mult, încît nu mai am energie macar de a lua condeiul în mînă. Aceasta este cauza întîrzierii mele de a-ți răspunde.

Această boală îmi absoarbe peste 500 lei pe lună, numai doftorii și tot nimic. Asta face că nu doresc dușmanilor mei mizeria în care mă aflu și în care m-am aflat toată iarna.

Am dat petiție la minister, după obiceiul lor, s-a trimis petiția la Casieria din Constanța și s-a cerut răspuns pe chiar petiția ta. Pe de altă parte casierul trebuie să sosească astăzi aice și sunt *sigur* că vei dobîndi dreptate în toate.

Îndată ce voi vorbi cu casierul îți voi scrie. El va fi ordonat să vie îndată la mine.

În tot cazul, dacă nu de Pasci, dar după Pasci voi merge la Constanța și atunci îți voi scrie ca să mergem împreună.

Îți trimit aice recipisa pentru expeduirea canistrei vinului. Cînd vei trimite să o ice de la Dobrina, cu aceeași ocaziune să îmi trimiți două putinele cu unt; căci de luni încep a face bucate acasă, fiindcă la [h]otel mă ține prea mult; pe de altă parte am primit la mine pre Coco și pre Olga care în [calitate de] părinte s-a schimbat mult ca caracter. Este mult mai blîndă și mai nepretențioasă.

În amănuntele despre ale moșiei nu intru în explicațiune. Tot ce pociu a-ți spune este ca să nu contezi că de la mine vei putea primi ceva bani în anul acesta. Singurul venit ce mai am este de 1500 [lei] pe lună, recompensa mea medicală, din care încă trebuie să trimit Profiriței pe fiecare lună de la 200 la 300 lei.

Din Dobrogea n-am de unde a primi un ban, căci tot mi s-a furat de pe moșie, pînă și sămînța pentru arătură, astfel că în anul acesta nici [nu] fac arături; și dar trebuie să trimit însă de aice bani pentru lefile slugilor.

Îmi scrii pentru casa cea nouă. Pînă la recolta viitoare, eu nu pociu da un ban. Socotesc dar că cît îți va fi cu puțință să pregătești peatra, cărămida, varul și nisipul și pe la iulie vom putea începe, și a isprăvi casa din roșu în anul acesta.

Am însărcinat pre inginerul Xenopol din Iași să-mi facă un alt plan.

Este prea cu puțință că dacă va fi vreme bună să vin la Rîpi de Pasci, ori după Pasci și atunci va veni și Xenopol.

Ceea ce te sfătuiesc de pe acum a face este de a adăoga deasupra casei tale două odăi cu o săliță între dîsele. Aceste odăi să [le] rezervi de odăi de dormit pentru voi și pentru copii. Orice veți face, casele de desupt în care astăzi ședeți, primăvara vor fi umede și prin urmare rele pentru dormit. Așa dar apucă-te de acele două

exprimă grija bunicului pentru sănătatea lor. Sint întrebări despre trebuințele lor imediate (haine, hrană, medicamente), ce să le cumpere. În timpul vacanțelor erau oaspeții lui la București, la mare (Constanța).

Om al frămîntărilor politice din epocă, Kogălniceanu face loc cînd și cînd în scrisorile anilor 1880—1889, publicate în „*Manuscriptum*”, și unor aprecieri politice. Chiar în primele scrisori din 1882 și în cele din 1888 se interesează de șansele lui Ion (Jean) de a fi ales deputat al orașului Huși, îi dă sfaturi de tactică politică. Vorbește de el însuși în legătură cu alegerea lui ca deputat la colegiul I. Condamna intrigile de culise. Amintește de revista „*Pîra*” din Huși (pe la 1888), necunoscută în cataloagele periodicelor românești. Face haz de fiul său mai mare: «Coco la București, Coco în Cameră, este încă mai excentric...

a ajuns a fi unul din șefii rîndurilor (chef de file) al conservatorilor, alături de Iancovescu, R. Vlădoianu, Ionel Grădișteanu și alte jivine de junglă» (1 iunie 1889). O aluzie la obiceiurile politice ale vremii găsim în scrisoarea expedită din Iași, la data de 22 sept. 1888: «cere-i lista de alegători [de la prefectul din Huși, Mirza], pre care trebuie să-i vizitez pe la casele și moșiile lor. Eu singur o fac această și nu cred că altminteri poți reuși cu toate recomandările din lume».

Publicînd grupajele I—VI din *Correspondența de familie*, revista „*Manuscriptum*” își aduce o contribuție deosebită în completarea biografiei istoricului, scriitorului și omului de cultură care a fost M. Kogălniceanu.

Dan SIMONESCU

odăi. Cheltuielile se vor face pe conta moșiei și cred că cu una mie, cel mult 1500 franci se pot face.

Cu creditul funciar sper a sfârși în săptămîna aceasta toate hîrțile.

Însă va trebui să te duci singur la Iași, să faci pre maică-ta să subscrie o numire de întîiul rang, precum a făcut și cu întîiul împrumut. Acesta este neaparat și mă-ta nu se va putea deloc împotrivi; cu atît mai mult că *acum toate celelalte sarcini s-au rădăcat*.

Deci, la revedere, îmbrățișez pre Adela și pre copiii tăi,
al tău părinte,

KOGĂLNICEANU

Pune și caută un musceriu de pădure. Aș voi a vinde vr-o 40—50 [de] fâlci padini de pe Ghidiceni, adecă între Volia și Barahoi. Făcînd această vînzare am putea îndată începe construirea casei.

II

Bucuresci, 1 iun[ie] 1889

Iubite Jean,

Am primit scrisoarea ta, prin care îmi arăți că înainte de 17 zile nu vei putea veni în Dobrogea.

În asemenea caz eu voi veni mai înainte la Rîpi, îndată ce se va închide Camera, adecă pe la 7 sau 8 iunie.

Dupre cele ce-mi scrii despre *Coco la Huși*, nu mă mir deloc. *Coco la Bucuresci, Coco în Cameră*, este încă mai excentric.

A ajuns a fi unul din șefii rîndurilor (chef de file) al conservatorilor alături cu Jancovescu, R. Vladioianu, Ionel Grădișteanu și alte asemenea jivine de junglă.

Vei sci atîta că i-am spus să-și spele botul pentru deputăția de la Huși.

Cu Catargiu nu sunt atît de intim ca să-i propun numai să voteze, deci slujbă. M-am mărginit numai la Vatrii. În privința lui Pelivan, îi voi vorbi.

Îți trimit aice polița de asigurare pentru producțiile de la Rîpi, îți mai trimit și copia de pe ordinul ce Ministerul de financie a dat în cestiunea Tatlagicului. Cînd vom merge la Constanța vom regula și cele mai departe. Ocupă-te serios cu cararea petrei pentru casă; trebuie în totul 15 coșuri, din care cel puțin 9 coșuri trebuie să fie de la Scopăneni. Asemîne, pune a face var, să cari năsip de la Prut. Xenopol mi-a spus că cărămida făcută este rea. Trebuie cel puțin 150000 cărămizi; ce trebuie a fi făcut amestecați cu năsip de la Prut. Cu țiganii nu vei face nimic. Xenopol îmi spune că la Iași, sau la Vaslui vei găsi italieni care știu a face cărămidă foarte bună.

Îndată dupe recoltă voesc ca în anul acesta a radica casa subț acoperămînt.

Am ales planul cel mare, și am recomandat a se face și un turn. Deci, pune toată stăruința în aducerea materialelor.

Spune Adelei că la venirea mea acolo voi aduce alți papuci. Dacă mai trebuie ceva pentru copii să-mi scrie ca să cumpăr și să aduc cu venirea mea acolo.

Te sărut împreună cu Adela și copiii.

Al tău părinte,

KOGĂLNICEANU

III

Bucuresci, 28 iun[ie] 1889

Musiu Jean,

Ți-am primit ieri totodată scrisoarea din (fără dată) care a pus cinci zile de la Drînceni pînă la Bucuresci și depeșia ta de astăzi. Răspund la depeșă. Nu mă pociu adresa lui Catargiu dintîi că de la ultimele ședințe de la Cameră și mai ales în vede-

rea unei *lipse de cuvânt* către mine personal, eu nu mai pociu a-i *cere ceva*, chiar dreptate și al doilea că el ca ministru de interne nu poate a cerceta o afacere decât cînd prefectul n-a fost corect. Așadar în privința bucatelor ce putem a da domnului Cerkez, adresează-te cu asta lui Pelivan, care cred că nu va vroi a irupe cu nedreptate și slăbiciuni.

Dacă vei vedea că el nu-ți face dreptate, atunce prin petiție directă adresează-te ministerului de interne.

În depeșia ta sunt două părți [pe] care nu le-am înțeles; de aceea îți trimit depeșia ta, cuvintele subliniate îți arată ce n-am înțeles.

Vin acum la scrisoare în privința oficerului rus, n-am putut face nemică prin legățiune fiindcă ministrul rusesc nu este în București. Dar am scris eu personal direct generalului Boef; dar nu cred că voi reuși ceva, fiindcă guvernul central caută tocmai oficeri rei spre a-i pune pe granițe.

În două rînduri în scrisoarea ta, îmi zici că-mi vei scrie a *tria zi*, sau *mercuri* pentru recoltă, ceea ce mă interesează mai mult; și tocmai acea primă scrisoare pînă acum n-am primit-o. Deci grăbește a-mi scrie mai pe larg despre recoltă.

Mîini voi face neaparat asigurarea în condițiunile ce-mi scrii și de rezultat îți voi telegrafia.

De mai mult timp am scris Adelei să-mi trimită măsura capului băiatului ca să-i cumpăr o pălărie. I-am scris și de altele și nu mi-a răspuns nimica.

Eu acum vineri plec la Constanța pe vr-o cinci zile. Poate că la întoarcere să mă reped și la Rîpi, dar nu știu încă de voi putea; căci de cîtăva vreme nu mă găsesc bine; cu toate că mă caut, că iau fel de fel de doftorii, că am băut peste 40 de butelii de Marienbad, tot scuipesc sînge. De aceea Neagoe mă execută să plec grabnic la Kissingen și apoi la Reichenhalle. Nu plec fiindcă n-am bani îndestul. Totuși însă cu cît voi avea, tot voi pleca pe la 7 sau 8 iulie.

Dacă nu puteți acum veni în Dobrogea, vă îndemn să veniți la întoarcerea mea de la băi, adecă pe la 25 august, cînd am a petrece în Dobrogea pînă în octombrie, bineînțeles că apoi voi veni și la Rîpi.

Cînd voi fi eu în Dobrogea nu veți avea mult de cheltuit, fiind totul pe conta mea. Am consultat doftorii de aice în privința îngrijirii ce are Adela despre mîncărimea capului lui *Mihai cel tînăr*. Doftorii mi-au zis că cel mai bun remediu pentru a preveni orice boală este *băile de mare*, și prin urmare trebuie neaparat să aduceți pre fiul la Constanța.

Am mai scris Adelei că de pe acum vă invit să veniți să petreceți iarna la mine la București și unde cred că veți fi mai bine decât la Rîpi și chiar la Iași. Veți fi singuri cu mine; căci Coco cu femeia lui nu vor mai șede la mine. Coco se duce invitat cu Olga la Vöslau, lîngă Viena. Sminteala Olgăi din zi în zi sporesce și nu doresc dușmanilor mei celor mai răi acest trai, trei luni ce am avut în casă pre Domnul Coco, tot atît de nebun cît și femeia lui.

Dacă Adela n-a primit scrisoarea mea, telegrafiază-mi ca să reclam scrisoarea ce am recomandat.

Deci pînă la revedere vă sărut pre toți eu dulce, al tău iubitor părinte,

KOGĂLNICEANU

IV

Paris 9 august/29 iulie 1889

Iubite Jean,

În fine mulțumită lui Dumnezeu și iscusinței medicilor am scăpat. Operațiunea a fost foarte periculoasă. De două ori Doctorul Guyot a trebuit să o întrerupă, temîndu-se să nu mor chiar în mijlocul operațiunei. Piatra era foarte dură; a trebuit să întrebuișteze *forția* nu numai a brațelor dar și a genunchilor ca să o poată sfărma.

După operațiune o zi și o noapte am fost foarte rău. Aveam nisce crampe în beșică, care mă făceau să strig de durere încît se auzea în toată casa.

Însă de a tria zi am fost mai bine. Deja sîmbătă, adică a tria zi după operațiune am putut a mă scula din pat alaltăieri și ieri m-am plimbat în grădină și deoarece am primit voie, într-o lună tremur să mă duc să mă plimb la bois de Boulogne; mîine las casa de sănătate și mă duc la [...] * unde voi ședează însă zece zile, astfel că pe miercurea viitoare voesc a pleca. Afară de o usturime care o simt unul din două minute, sunt bine foarte bine. Datoresc această stare bună sondagiului pre care mi l-a făcut Doctorul Severian. Prin acest sondagiu, corpul mi s-a deprins cu instrumentele și prin urmare după operațiune n-am avut iritația nervelor care sunt încă buni. Fusese în pericol viața mea. La operațiune am avut patru doctori D. D. Grigorovici, Guyot, Severian și un asistent al Doctorului Guyot numit Tuffier, plus doi frați hospitalieri. Toți au lucrat la operațiune.

Eu mă voi întoarce direct în Bucuresci pe o zi și apoi mă voi duce la Kiustendje lîngă mata. După ce voi închipui bani, mă voi duce la Marienbad să fac o cură de slăbit.

Doctorii de aice îmi arată că menținerea mea stă în a slăbi.

Din banii ce mi-ai anunțat am primit pînă acum numai 1266 franci în aur, acei 2000 lei ce îmi anunțai nu vor fi în realitate decît vr-o 1600 franc iar în aur.

Din Dobrogea în toate depeșiele și scrisorile n-am primit un ban. La plecarea mea din Bucuresci aveam cu mine vr-o 2000 franci în aur. Cheltuielile botezului, cheltuielile drumurilor pentru mine și Severian, și apoi mergerea la Paris și oprirea la Grand Hôtel mai o săptămînă, au făcut ca în ziua de miercurea trecută cînd mi s-a făcut operațiunea și îmi am dat în păstrarea Doctorului Severian punga mea, nu mai era[u] în ea decît 14 Napoleoni. Plata curei de sănătate, doftoriile, bacșișurile și locuința și hrana Doctorului Severian precum și întoarcerea noastră vor fi numai bine acoperite cu banii trimiși de tine. Cheltuielile îmi sunt foarte mari. Numai depeșele din toate părțile m-au costat peste 200 franci. Doctorul Severian a făcut un mare sacrificiu viind cu mine, încît sunt dator să-i procur toate distracțiunile și petrecerile. Întoarcerea mea [*indescifrabil*] dator fiind a mă opri după opt [...] **

V

Reichenchalle, 6 august/26 iulie 1889

Iubite Jean,

Am primit alaltăieri depeșia ta prin care îmi anungi trimiterea a 480 lei în hîrtie. Pînă acum nu i-am primit, cred a-i primi astăzi. De la Coco am primit astăzi o scrisoare, în care îmi anungi că recolta nu a ținut promisiunile de mai înainte; ca cantitate este foarte mică, că nu găsește nici un prieten și că nu crede a-mi putea trimite ceva.

De aceea te rog, fă toate chipurile a-mi trimite încă vr-o 300 lei chiar în hîrtie. Scrie lui Neuschatz să mi-i trimită la Viena, însă neapărat să-i am în zilele de unul sau două august calendarul nostru, căci în de astăzi într-o săptămînă voi fi în Viena, unde voi sta numai două zile; astfel că pe joi viitor voi fi negreșit în Bucuresci.

Apoi peste două trii zile voi pleca la Murfatlar, unde voi sta foarte puțin și voi veni apoi la Iași sau la Rîpi unde veți [h]otărî să se facă botezul Puiului. Deci, la curîndă revedere.

Încă o dată, te rog să nu mă lași să rămîn fără bani și să-i am numaidecît la 1 sau 2 august.

Te sărut împreună cu ai tăi,
al tău părinte iubitor,

KOGĂLNICEANU

* Spațiu alb în text.

** Restul scrisorii lipsește.

EPISTOLAR

Barbu Ștefănescu Delavrancea

SCRISORI LA PRIETENI

ÎN 1974, ÎN CADRUL EDIȚIEI CRITICE *Opere* — Delavrancea, Editura „Minerva” publică al IX-lea volum, cuprinzând 310 scrisori din cele 520 pe care le descoperisem și le copiasem de-a lungul unui sfert de veac. Desigur, au fost selecționate cele mai importante din punct de vedere documentar și stilistic, zugrăvind fresca societății românești în răstimpul vieții marelui scriitor.

De atunci, au mai văzut lumina tiparului, tot în paginile acestei reviste, câteva epistole adresate Mărgăritei Miller-Verghy, dar au mai rămas încă destule necunoscute marelui public și mai ales cercetătorilor dornici să reconstituie cit mai fidel trecutul cu ajutorul documentelor autentice.

Pentru împlinirea lacunelor, dăm azi la iveală un nou grup de scrisori ale lui Delavrancea, înzestratul elev al marelui caligraf Vasile Ștefănescu și autorul unui mare număr de desene în peniță și creion, apreciate superlativ de marele său prieten N. Grigorescu.

Din păcate, de-a lungul unui veac, din imensul număr de scrisori — comoară împărțită cu dărnicia de nabab a acestui «risipitor», cum îl numea Vlahuță pe prietenul său, cînd era vorba de sentimentele generoase de care se bucurau intimii, cunoscuții și chiar adversarii săi —, numai în caseta cu scrisori a Cellei Delavrancea, rămasă la Paris în grija profesorului ei, Maitre Phillip, s-au aflat sute de scrisori de o frumusețe neasemuită, de o gingășie de sentiment patern fără egal.

Să adăugăm alte sute de scrisori pierdute în timpul celor două războaie mondiale, altele

distruse din neglijența și obtuzitatea unor urmași colaterali ori descendenți ai adresanților care n-au înțeles valoarea documentelor rămase în sertarele părinților sau ale unchilor lor.

Mărturii orale și scrise, culese de la zeci de contemporani ai săi la începuturile cercetărilor noastre, arată că — în lipsă de telefon, dar și dintr-o înclinare personală — Delavrancea a scris zilnic două-trei scrisori, unele pe cite 4—8 pagini. Pe de altă parte, cit de interesante ar fi pentru istoria literară și socială a epocii lui Delavrancea dacă am avea răspunsurile la scrisorile sale, semnate de Hasdeu, de Titu Maiorescu, de Anghel Demetrescu, de Caragiale și P. P. Carp, de Vlahuță, Coșbuc și Goga, de Duiliu Zamfirescu și alți oameni de știință, actori, muzicieni și avocați cu renume, politicieni prieteni și adversari! Dar... poate că arheologia literară va mai avea norocul — rezultat al stăruinței neobosite în cercetare — de a mai recupera cel puțin o parte din corespondența de la și către Delavrancea.

Incontestabil că biletele și scrisorile expediate cel mai adesea prin curieri, după moda vremii, nu conțin totdeauna date de importanță majoră pentru documentariști, dar din fiecare transpare delicatetea sau incisivitatea temperamentală a lui Delavrancea, o atmosferă de intimitate prietenească, un respect față de personalitatea căreia i se adresează; o grijă duioasă pentru sănătatea lor fizică și morală; un joc nevinovat de cuvinte tachine; o seninătate de suflete fără prihană; o melancolie specifică romantismului epocii care nu se poate să nu te cucească, îmbogățindu-te prin cunoașterea unei lumi apuse fără întoarcere.

Delavrancea, bursierul sărac, cu rare excepții, răminea duminică singur în internatul igrasios al Colegiului „Sf. Sava” de pe cheiul Dimboviței. În clasa a VII-a, directorul său, D. A. Lăncian, îl ia gazetar-trepăduș la nou înființata gazetă „România liberă” (1877), iar Anghel Demetrescu îl recomandă Elenei Miller-Verghy directoarea Pensionului Nou de Domnișoare, ca pe un element de excepție, și iată-l pe fiul cărăușului analfabet, Ștefan Tudorică Albu — «cărui goală» din Delea Nouă, la 20 de ani, conferențiar de istoria artelor în fața elevelor din cursul superior al pensionului.

Așa a început prietenia protectoare a «Mamiticăi», cum o numea toată lumea pe Elena Miller-Verghy, pentru Barbu, căruia i-a dat încredere în forțele lui, uluit de importanța ce-i acorda o lume pe care nici n-o visase vreodată. După câteva întâlniri în salonul «Mamiticăi», Barbu devenise centrul atenției, declanșatorul hohotelor de ris, cel ce da sentințe filosofice mai totdeauna cu tentă sceptică; naratorul patetic al scenelor din mahalaua Orzarilor în care copilărise, admirat de marele patriot Alex. Lupașcu, tatăl viitoareii sale soții, totdeauna în izbitor contrast cu eleganța, și manierele de înaltă clasă ale noului mediu care-l adoptase și-l răsfăța ca pe o sălbăticiune seducătoare.

Fiica Elenei Miller-Verghy, Mărgărita, i-a fost lui Delavrancea ca o soră mai mică pe care a avut dreptul s-o certe, s-o plimbe prin noroaiele mahalalei Orzarilor, s-o sfătuiască în privința viitorului ei literar, ferind-o de un romantism excesiv, de imitarea unor scriitori oricât de faimoși la acea dată, ca V. Hugo. Prietenă pînă la identificarea spirituală cu verișoara ei Marya Lupașcu, Mărgărita suferă crâncen când aceasta se căsătorește cu Barbu, ca de o dublă

trădare, a fratelui adoptiv și a *alter-ego*-ului ei, Marya.

Mărgărita
Miller-Verghy
la Berlin, în 1907.

Correspondența dintre cei doi soți, unul altuia scriindu-și aproape zilnic, chiar cînd se aflau în aceeași localitate, dacă s-ar fi păstrat integral, ar putea fi tipărită ca un tulburător roman epistolar de factură poetică, așa cum nu se mai scrie și nu se va mai scrie niciodată în era noastră tehnico-științifică, dar spre care sufletul omenesc năzuiește să se întoarcă mereu, copleșit de fiorul frumuseții sentimentelor ce definesc ființa umană. De la tribunal, între două pledoarii, de pe vapor, din gara abia însemnată pe hartă a unei țări străine, cu popas măsurat de minutar, de la mare sau de la Breaza, Vaslui ori Tg. Jiu, semnind fie Barbu, fie Noșu, fie Bir etc., a găsit timp să scrie

«...nu port vechituri romantice...»

I

[1881]

Mamitico,

M-a amînat și ieri. Crez că azi voi ieși la un căpățî: or laie, or bălaie.

Aseară am dormit foarte puțin fără a putea citi. Am fost la teatru. Nu știam cum să-mi ucid vremea. Acum mă gîndesc la d[um]nea[ta] (după convenție: *tine*). Un aer cald de cărbuni și gaz, un miros gras de cerneală tipografică mă înghit și le înghit. Murdar ca un ticălos, aproape nespălat, ciufulit, ursuz, greoi, veninos — așa mă aflu din dobitocia cerului. Și cu toate acestea mi-e dor de odaia d[um]i[tale] (citiți după conven[ție]: *ta*). Scepticismul din mine se măsoară cu dezgustul violent ce simț; răutatea cu heregata de hienă... și cu toate [acestea], cînd nu mă mai pot suferi, alerg la cei cari mă tolerează... și cu toate acestea voiesc să vă gădesc defecte... și negăsind MAMITICHI[I], ce-mi pasă de *Doamna Miller*... Eu pe mamitica aș vrea s-o urăsc, căci pe ea o iubesc. Mă primești deseară de voi scăpa?

BARBU

Dacă mă primești, aprinde la 6 $\frac{1}{2}$ —7 lampa în parlatoriu, ridicînd d-o palmă transperantul: de nu voi vedea acest semn mă voi retrage.

Fiu devotat,

BARBU

[Carte de vizită, cerneală violetă. Originalul s-a aflat în posesia Mărgăritei Miller-Verghy.]

II

[1881]

Mamiticule,

Mi s-a părea că-mi veți răspunde: mi s-a părut. Mi s-a părea că veți înțelege, lăsînd la o parte egoismul de mumă, că minia din scrisoarea mea era îndreptată contra mea numai, iar nu contra Ko-Kalighii¹; mi s-a părut; mîndria de mumă se vede atinsă; ați tăcut; nu mi s-a părut. Mi s-a părea că veți înțelege cîtă nevoie am de mingîierile d[um]i[tale]; mi s-a părut. Mi s-a părea că sunteți mai bună decît mine; mi s-a părut. Quantum mutatus ab illo!² s-a învechit sita.

¹ Kokaliga sau Koka — Mărgărita Miller-Verghy.

² Cîu de mult s-a schimbat! (lat.)

cîteva rînduri, mărturisind mereu și mereu iubirea pentru Marya, de-a lungul unei vieți întregi.

Cînd s-a ivit pe lume Cella, viitoarea genială pianistă, părintele ei i-a dat numele din poemul de iubire pe care-l scrisese cîndva — *Fanta-Cella*, apoi, în 20 de ani, i-a scris volume întregi de scrisori pe cînd era eleva Conservatorului din Paris, concertistă răsplătită cu ropote de aplauze în marile capitale ale lumii ori soră de caritate voluntară în primul război mondial...

Scrisorile inserate în acest număr, adresate Elenei și Mărgăritei Miller-Verghy, dezvăluie gînduri, fapte și sentimente ale unui tînăr român sărac, «exilat în hățișul civilizației» pariziene acum un veac, dornic să se întoarcă în patrie cu puteri sporite spre folosul colectivității căreia i se simțea dator prin zestrea spirituală pe care i-o transmisese.

Emilia Șt. MILICESCU

*

Trecind spre școala noastră, m-abat și pe la d[umnea]voastră: cred că nu-mi veți refuza infimezimalele lucruri ce dau Kokalighii: o pereche de ochelari.

*

Mine la ora 1 a.m. Maiorescu va vorbi în sala Soc[ietății] Academice despre « neo-logisme în limba română ». Vă anunț socotind că veți veni: 1. Am prilej de-a crede că vă veți folosi. 2. Dacă v-ați indeletnicit să onorați pe Gaster³, [...] socot că cu mai multă mîndrie și pornire sufletească veți veni să ascultați pe *Sirena* oratoriei noastre⁴.

*

Nu știu de ce mi-e teamă că nu sunteți bine: voi, mamitica + Koka. Dar ce n-ar importa teama mea? Neapărat.

Sărut minele
Multă sănătate

Devotat, BARBU

[B.C.S., ms. 18080]

III

[1881]

Mamitico,

Voiesc să adorm citind pe *Le père Goriot*. Mă gîndesc la discuția noastră care sub un aer drol ascundea un pic de parapon. V-am părăsit, ce e drept, în acea seară, și mai adevărat că nu pentru bere. Voiam să mai stau încă într-un cerc ce mă răpește din ticălosul meu urit. Dar n-am repetat aceasta d-atitea ori încît nu pot să n-o mai repet decît rămînînd cu credința că d[umnea]voastră or nu m-ați înțeles, or m-ați înțeles și nu m-ați crezut. Nu vreau să cred prima ipoteză, mi-e frică de cea d-a doua. Constat, cu toate acestea, că și pe d[umnea]ta și pe mine mici înțimplări vă aruncă într-o nesiguranță și dezgust astfel că nu mai voiți a socoti nimic decît acel fapt izolat și infimezimal care v-a jignit. De cite ori d[umnea]ta nu mi-ai lăsat aceleași impresii ca acelea ce le-ați simțit din cauza unui nimic. Cred că e destul.

E ceva mai important pentru mine: « Fetele își bat joc de d[umnea]ta », mi-ați zis rîzînd și în trecut. Iată ce nu pot uita. Și pentru a nu lua decît un exemplu: Koka să-și bată joc? Ea de 16 ani și 8/12? Și totuși, cînd mă gîndesc că ar fi cu putință încep să mă urăsc cumplit că o cred așa cum numai eu știu; d[umnea]ta n-o poți apretia ca mine; d[umnea]ta te îndoieși, eu însă o apretiez mai cutezător și totuși d[umnea]ta poți ști altceva mai bine decît mine: dacă-și bate... dar mi-e silă și dezgust d-a mai scri[e] aceea ce d[umnea]ta mi-ai spus rîzînd. Știu bine că e glumă și totuși mi-ați făcut un imens rău. Știu bine că nu ar putea... și totuși numai ideea îmi face rău. Nu vreau să glumiți în acest fel. Am nevoie măcar și d-un copil să fiu înțeles, să fiu sprijinit. Ești prea rea. Ești prea geloasă pe puțina mea bucurie.*

Sărut minele — (văd că sunt imbecil: mă opresc aci.)

Devotat, BARBU

[Scrisă pe două cărți de vizită cu cerneală violetă.]

³ Dr. Moses Gaster (1856—1939), eminent filolog, stabilit după 1887 în Anglia, unde a tradus legende și basme românești.

⁴ Titu Maiorescu, supranumit în epocă « Sirena oratoriei românești ».

* Vă spun asta drept, tăiat ulterior.

4. Lucrez ceva literar; botează-mă! Mă voi sili să port numele cu demnitate. Koki e leneș. Nu primesc pe Gilliat⁶. Voiesc o haină nouă; nu port vechituri romantice; desprețuiesc și șapca lui Schopenhauer, și fesul lui Gautier ca și eroii lui Hugo.

5. Sunt ocupat: n-o să vă văd curînd. Duminica v-aș putea vedea în cercul d[umnea]voastră dar cred că nu vă place...

Ex inso corde?

BARBU

[Fără dată, pe hîrtie cu en tête-ul „României libere”. str. Covaci nr. 14. Originalul s-a aflat în posesia Mărgăritei Müller-Verghy.]

Aci 8/83 / Par

V

[1883]

Man. tic'o

...Inșă ** asupra unei întrebări: Ce numești fapte? Să fie numai manifestările fizice ale voinții, ale hotărîri[i] ascunse în noi? Să fie numai faptele fiziologice dupe cum tinde și accentuează Zola și Balzac? Să fie numai mișcarea, vibrațiunea materiei[i] ca molecule, dupe cum crede Goncour[t]? Or să fie numai manifestările psihologice ale lui Shakespeare? Să fie numai senzațiile și ideile văzute în fapte? Să se escludă sentimentele cari nu s-ar vedea în mișcarea moleculară din afară?! Cînd dormi e un fapt, cînd rizi e un fapt și cînd speculațiunile metafizice, tîrit, ascultînd o sonată: vrei și nu vrei, dorești și nu știi ce, cugeți și nu cugeți, iubești și urăști, în fine, această stare complectă de fuziune a senzațiunilor cu sentimentele noastre, a sentimentelor cu ideile noastre, acest moment metafizic de *echilibru în vag*, nu e nimic, nu e un fapt? Nu e? Nu vor să admită? Prea bine: le admir geniul creațiunii, al analizei, le admir stilul perfect în sens de culoare, le admir tot, dar oamenii lor, eroii lor sunt oameni bolnavi, oameni incomplecți, oameni brutali, brute-eroice. Adevăr. Dar oare tot adevăr, tot oameni cari ar exista, tot stări umane nu e și un Paul, nu e și o Juliettă, și de nu e Othelo, nu e, nu există ca adevăr o Virginie, nu există sau n-ar putea exista o Albină cu mult mai superioară ca existența Miettii?

A împăca psihologia cu fiziologia, a da senzațiunilor și sentimentelor un acord de existență în literatură, fără a călca peste adevăr, cugetă, Margueritto, de n-ar fi mai just decît a nu admite decît faptele fizice și senzațiunile ca α (alfa) și ω (omega) al literaturii. E o recomandăție conturată numai. Nu știu de voi fi înțeles. Contez înșă pe perspicacitatea ta *diabolică* (puțin artistică). Mi-e lene să mă explic. Iartă-mi cuvîntul subliniat: e greoi și de prost gust, mai ales aplicat ție, a cărei privire dulce, ale cărei manieri tandre, gingașe, îmi fac cuvîntul de ocară.

Vă felicit pentru primirea traducției voastre. Bun succes. Împărțim emoțiunile și plăcerea voastră. Ți-anunț să cugeți mult și să nu negliji limba românească: într-o adunare de patru inși foarte deștepți, o pagină din cele mai grele în limba franceză, am reușit a învedera bogăția și forța limbii noastre. E un tezaur: muncește-l, cucerește-l. Mă turmentă o problemă: teoria verbelor în limbă și în deosebi în cea română. Numai la noi am reușit să găsesc verbe cu acțiune, cu culoare, cu însușiri adjectivale, ba încă cu dublă acțiune. S[pre] exemplu: în cronica lui Neculcea moldoveanul (167...?), vorbind de cavalerie într-o luptă, zice: «după o repede tragere p-un val de dealuri, cavalerii pedestrîră». Aci ai acțiunea generală ca simplă

⁶ Gilliat — personaj din romanul lui Victor Hugo *Les travailleurs de la mer*, pescar singuratic, tipic pentru caracterul romantic, prada celor mai violente contradicții.

⁷ Din *adîncul inimii* (lat.)

** Scrisoare fără început, numerotată, totuși, cu «1».

mișcare pe care o arată or[i]ce verb în general care nu exprimă starea; găsești însușirea d-a se alinia în rinduri de săgetători, fustași, copii de casă, panduri etc și-apoi cu dubla acțiune: a descăleca și a se ține gata de luptă ca niște pedestriști ce s-ar fi retras și-ar fi făcut dreapta împrejur pentru a-și susține onoarea învingerii. Și-apoi dacă vrei, ai găsi exprimată în al treilea rind toate comenzile cuvenite pentru a strica rindurile de cavalerie și pentru a prepara noile poziții strategice potrivite părtașilor etc.

Aci, Kokă, aci trebuie să căutăm bogăția și valoarea limbii noastre. Se cere un studiu serios, la descoperiri chiar, grupări, arangieri, clasări de rădăcini și flesiuni de culoare și acțiuni, de colectivitate și umbră. Încă o dată îți repet că nu pot fi explicat deoarece nu pot fi complet. Gindește-te, gîndeți-vă și voi, complectați, desfășurați ceea ce eu nu pot. Uniți în muncă, fiecare din noi vom fi mai avuți. E un fel de asociație, societate în nume colectiv pentru înmulțirea capitalului.

Zic, Mărgăritărel, să te ocupi — și tu și Marița —, de limba noastră. Nu știu de Henry și Zoe se vor da scrisului, nu le cunosc intențiile, altfel le-aș recomanda și lor, căci nu să știe, poate, poate într-o zi vom colabora împreună la un mare jurnal pe care-l plănuim aici între cîțiva intimi. Locul vostru va fi un loc distins. În deosebi vom avea partea literară pură. E frumoasă dar și cea mai dificilă parte. Vom avea studii de pictură — critice —, tipuri istorice și cîte o cronică de fond în politică etc. Vezi doar, Mărgărel, că eu, acest om «care nu cunoaște amicia» simte delica[te]țele subtile, slăbiciunile microscopice dintre amici și le satisface mai cu inimă decît tine «moralistă-critică». Cînd îți spui ceva îți spui fără nici o rezervă. Fără «cînd ai ști», «cînd ai afla», «cînd», «cînd». Tu n-ai înțeles pînă acum că nimic nu mi-e mai nesuferit decît a începe și a nu isprăvi, a mă amina cu o surpriză anunțată. Mai bine nu-mi spuneți nimic. Mamitica nu-mi scrisese de șapte săptămîni. La revedere. Te doresc. Vă doresc. Multă sănătate și ție și tuturor.

BARBU

[Originalul a fost în posesia Mărgăritei Miller-Verghy.]

VI

1 sept[embrie] 1895

Scumpa mea Mumă-tică,

Am scris chiar acum Margheritei. Sunt mai bine. N-am avut nevo[i]e noi bolnavii de vacanția aceasta, dar la anul, cu toții împreună, o ligă de nenorocoși contra fatalității și o vom convinge. Marya se ocupă cu dulceața ta și a Henriettei și a d-rei Kiki. Trimeț Margheritei fotografia fetițelor și discursul meu *Lum tut*⁸. Tu ești adorabilă de bună, te iubesc și mă iartă că nu-ți scriu... ceea ce-ți voi povesti în București. Patan mi-a scris și mi-a făcut plăcere mare simțind din scrisoarea lui că se ocupă serios de moșie. Aș vrea să-l văd scăpat de necazuri.

Te sărut,

[Adresa pe plic:]

Al Țău BARBU

Doamnei El. Miller-Verghy, Directoarea Institutului Nou
de Domnișoare. Str. Primăverii [nr. 26] București

[C.p. trimisă din Tîrgu-Neamț. Originalul s-a aflat în posesia Mărgăritei Miller-Verghy.]

⁸ *Lumină tuturor...*, discurs rostit în Camera deputaților de Delavrancea la 17 martie 1895, pledînd pentru înființarea clasei a V-a la liceele din Craiova și Slatina, dîndu-se astfel posibilitate cit mai multor elemente capabile din rîndul țărînimii să se instruiască și să dea măsura înzestrării lor naturale în folosul patriei.

EPISTOLAR

Amintiri

către

Tudor ARGHEZI

«...o carte de învățăcel și o prietenie...»

I

Viena, 25 VI [1]921

Iubite Domnule Arghezi,

Vă scriu de la dr. (profesor doctor binelînțeles) Neumann. Vă scriu din picioare, că n-am loc pe scaun. Așteaptă aci în sală 25 de persoane și sunt patru saloane de așteptare.

Totuși nu sunt prea norocos în ce privește vindecarea mea. Mi se aplică același tratament din București. Aș fi preferat o operație în genul prescris de Mețianu, dar mai conștiincios decât mi-a făcut-o el. Miine sau poimline consult alt doctor, profesor Hayek poate și pe Beck și dacă nu o fi nimic îmi iau drumul spre Berlin.

Ca oraș Viena m-a copleșit. Adevărul e că văd pentru întâia oară un oraș mare imperial. Tot este «herrlich» aci. Dar e greu să intri în amănunte cînd scrii în picioare.

Să mai spun că Viena e scumpă, că nicăieri la restaurant nu poți avea o masă proastă mai ieftin de 180 de coroane (18 lei). Iar la restaurantele mari, aceeași masă — nicăieri nu e mai bună — 350—500 de coroane (35—50 de lei).

— A venit doctorul și-și alege pacienții, pe unii *ți trimite acasă!*

Stofele, cămășile, ciorapii etc iarăși mai scumpe ca în București.

Obiectele de piele sunt însă surprinzător de ieftine. (Un geamantan de piele între 2500 și 10 mii de coroane) 250 — 1000 lei.

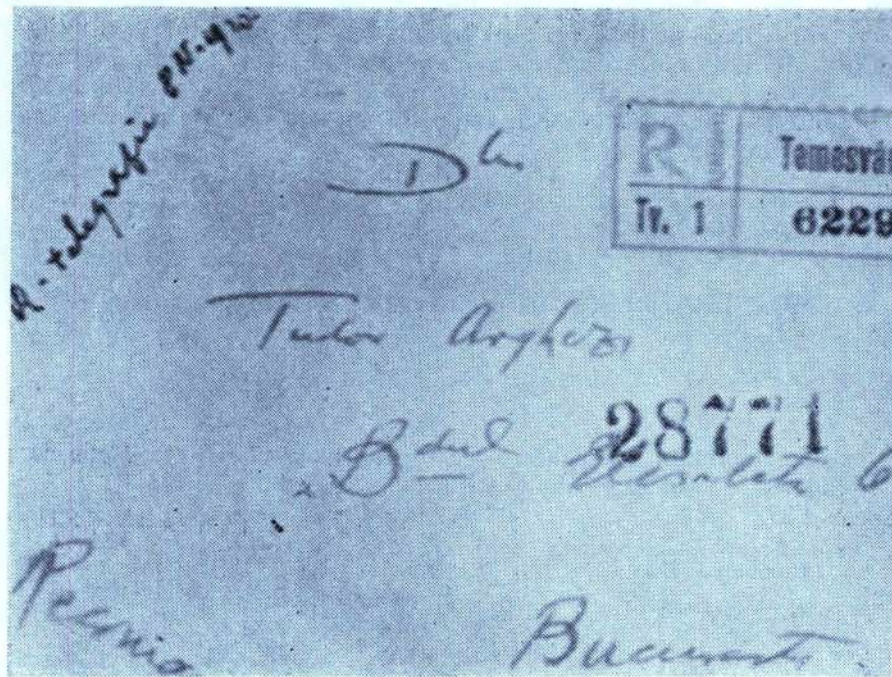
Vă scriu toate acestea, ca să nu vă scriu că sunt destul de descurajat. Boala asta a început să mă obsedeze cu totul.

Sub directoratul de la Teatrul Național, al lui Liviu Rebreanu, s-au introdus matineele duminicale de avanpremiere, frecventate de un public interesat să cunoască descompunerea în laborator a unei piese, în părțile constitutive.

Programul din duminică de 4 aprilie 1943 cuprindea o prezentare a piesei și, mai mult, a viito-ului autor al premiei destinată să fie jucată în timpul săptămînii.

Tudor Arghezi a fost invitat să facă această prezentare:

«Era să ne certăm amîndoi, tocmai acum, miercurea trecută, cu prilejul avant-premierei de azi. El voia să mă aibă naș, dar fiind mindru, adică sfios și orgolios, mă cerea indirect, printr-un terț. Pe de altă parte, îmi plăcea și mie să-i fiu naș, dar mă prefăceam că mă codesc... Nici nu vă închipuiți ce lesne se împacă doi cîntăreți care se uită strîmb unul la altul, dar care în secret, unul pentru altul au o slăbiciune.

Ce o fi în cele din urmă?
 Ce mai faceți în București acum sunt călduri? (Pe aici e aproape frig.)
 Nu știu dacă nu o să vă scriu săptămîna viitoare din Berlin poate tot atît de
 descurajat.

Cu vechi sentimente al dumneavoastră

Camil PETRESCU

II

[Adresa pe plic]

D-lui Tudor ARGHEZI
 B-dul Elisabeta 62
 București

Iubite Domnule Arghezi

După o călătorie groaznică, imediat ce am ajuns, am căutat să mă interesez de
 chestiunea noastră... Dar două zile pe rînd piața a fost închisă și nu vă pot trimite
 decît notițele alăturate.

L-am văzut atunci, pe scenă, pentru prima oară, discutînd cu Marietta Sadova, în fața publicului,
 despre îndoilele și certitudinile pe care le avea față de spectacol, el fiind în același timp și autor
 și regizor.

Cu ochii lui albaştri, mobili și ușor mirați, cu un zîmbet stîngaci uneori, urmat imediat de o
 atitudine gravă și atentă, Camil Petrescu aștepta cu încordare desfășurarea convorbirii. Privirea
 lui era mai mult decît privire, era o ascultare. Extrem de discret cu infirmitatea lui, arareori l-am
 văzut făcînd efortul să audă printr-o mică pîlnie pe care o ținea ascunsă în buzunar. De cele
 mai multe ori felul lui de a participa la o discuție dădea impresia că aude tot ce se vorbește.
 Cîte eforturi, cîte descurajări, și cîte o speranță, din cînd în cînd...»

L-am revăzut la noi în Mărțișor sau la el acasă și în alte împrejurări, cînd îl însoțeam pe tata.
 Ce păcat că interminabilele lor discuții s-au risipit în eter, rămînînd doar palide aduceri amînte!

Peste câteva zile primiți însă cu siguranță de la mine, o nouă scrisoare, în care voi completa lista pe care trebuie s-o fac.

Aci e de vânzare între altele, mobilierul foarte elegant, cum nu avem în București, al unei cafenele din centru. Dacă aș primi răspunsul d[umnea]voastră la timp m-aș interesa de aproape. Am impresia că dacă este scrisoarea mai scurtă ajunge mai repede.

Rămân deci al D[umnea]voastră

Camil PETRESCU

Str. Alba Iulia 3 Timișoara

P.S. Încercați și o telegramă poată că ajunge, cine știe. S-au mai văzut cazuri.

C.P. *

III

« Domnului T. Arghezi o carte de învățăcel și o prietenie care va împlini în luna martie 25 (în litere douăzeci și cinci) de ani. »

Camil PETRESCU

12 ianuarie 1938

Român dec. al D[umnea]voastră
Camil Petrescu
Str. Alba Iulia: 3
Timișoara

Recitesc însemnările lui Arghezi din anul 1965:

«...Că în vocația literilor și gândirii, stăpânea o expresie, și o fibră de incontestabil logaritm a demonstrat-o singur, Camil, de ajuns.

Camil Petrescu a fost — am un suspin la acest perfect compus — și un subtil orator și polemist — ba încă ceva, destul de rar — val! — un caracter, un om de cuvânt, un om de ispravă de inimă și un mare prieten și coleg! — Un om. Mi se pare că e tot ce poate fi mai dificil pe lumea asta de oameni».

Din corespondența lui Camil Petrescu către Arghezi au rămas foarte puține scrisori pe care le-am reprodus în paginile de față.

În ceea ce privește conținutul acestei scrisori, nu știu la ce proiect al lui Tudor Arghezi se referă Camil Petrescu.

Din notele și însemnările lui T. Arghezi reiese că a fost preocupat în unele perioade ale vieții, chiar obsedat, de ideea realizării unor «afaceri», care să-l scoată din dificultățile materiale și să-i creeze posibilitatea de a se dedica, în exclusivitate, scrisului.

Însă toate aceste proiecte au rămas, bineînțeles, nerealizate; dealtfel nici nu se puteau realiza, ele nefiind altceva decât simple utopii.

Am adăugat în final o dedicație a lui Camil Petrescu către Tudor Arghezi.

Mitza ARGHEZI

* Plicul este adresat: D-lui Tudor Arghezi, B-dul Elisabeta 62, București. Este notat pe plic, de mîna lui Tudor Arghezi: « R. telegrafic 8 N 1920 ». Înăuntru se găsește chitanța telegramei.

EPISTOLAR

Lucian Blaga

Dialog cultural cu George CIPRIAN

POSTERITATEA ARE NEVOIE DE IMAGINI precise despre felul cum au gândit și s-au manifestat cei ale căror nume figurează în dicționare și enciclopedii. Tendința de a fetișiza individualitatea creatoare acordându-i un statut special, a dus la inventarea multor portrete imaginare. Importanța documentelor de arhivă, de tipul scrisorilor, stă tocmai în faptul că aduc în prim-plan personalitatea omenească a scriitorilor dublindu-le sau doar amendându-le proiecția ideală în operă.

Lipsit de o propensiune specială pentru genul epistolar, ca alți iluștri predecesori sau contemporani (precum I. Ghica, I. L. Caragiale, Duiliu Zamfirescu, Ion Barbu sau Mateiu Caragiale), Lucian Blaga a întreținut totuși o vastă corespondență. Datorate în special celui cult tipic ardelenesc al prieteniei literare, scrisorile

poetului nu înfățișează, ca în cazul lui Flaubert să zicem, fața necunoscută a operei, laboratorul ei senzational. Pentru el, scrisorile (excepție fac cele către Cornelia Brediceanu) sînt mai mult mijloc concret de comunicare cu oamenii, schimb de informații și chiar de servicii, decît pretexte de dezbateri estetice sau de confesiuni. Fără să fie «mut ca o lebădă», Blaga aparținea tipologiei omenești convinsă de prețul greu al cuvintelor.

Cele mai multe scrisori, poetul le-a scris în perioada de mai bine de 10 ani (1926—1938) în care profesia de diplomat l-a ținut departe de țară, prin diverse capitale europene. Din această epocă, mai precis din anul 1932, datează și dialogul epistolar cu dramaturgul George Ciprian, la care ne vom referi în cele ce urmează. El este legat de reprezentarea la Berna, la Teatrul de Cameră, a «best-seller»-ului dramaturgic românesc, *Omul cu mirsoaga*. Blaga, în calitate de consilier de presă al Legației României la Berna, a jucat un rol important mai întîi în alegerea piesei, iar apoi, odată aceasta acceptată, în medierea relațiilor între regizorul spectacolului, pe de o parte, și directorul Teatrului de stat din Berna (Karl Lustig Preen), pe de altă, și dramaturgul bucureștean, G. Ciprian, de profesie actor la Teatrul Național din București, care, avînd de onorat, în perioada octombrie—noiembrie 1932, un contract cu Teatrul Ventura, nu a putut participa — cum și-ar fi dorit — nici la repetițiile și nici la premiera piesei sale.

Reprezentarea acesteia a fost decisă, în ultimă instanță — din punct de vedere administrativ și artistic —, de intervențiile lui Blaga, poetul

«...succesul moral va fi desigur strălucit...»

I

București, 16.5.1932

Stimate domnule Blaga,

Mi s-a cerut de la Biroul Presei un text, în limba germană, al comediei mele *Omul cu Mirșoaga*, pentru Berna.

Probabil că-l veți fi primit. S-ar putea ca lucrarea mea să aibă oarecari sorti de izbândă, datorită, în bună parte, împrejurării că se află tradusă, și de aceea cred necesar să vă dau oarecari relațiuni.

În București s-a jucat pentru întâia oară la 7 octombrie 1927 — reprezentându-se în acea stagiune, de 60 de ori.

În anii următori a fost reluată din cînd în cînd, iar, în stagiunea actuală, *Omul cu Mirșoaga* și-a sărbătorit jubileul de 100 de reprezentații.

La Berlin s-a reprezentat pentru întâia oară, în traducerea lui Conrad Richter, la 28 iunie 1930, pe scena teatrului de stat Schiller-Theater — sub regia lui Ernst Lagal, intendentul aceluia teatru. Cum stagiunea era pe sfîrșite, *Der Mann mit dem Klepper* n-a avut decît patru spectacole, dar stagiunea de toamnă s-a deschis, la Schiller-Theater cu comedia mea, ținînd afișul pînă în ianuarie 1931.

La 1 ianuarie s-a jucat la Baden-Baden, iar la 10 mai 1931 a avut loc premiera la Praga, pe scena teatrului «Stavovské Divadlo», în traducerea cehă a d-lui Stacca.

Dacă e nevoie pot trimite și ceva cronici de la Berlin și Praga, piesa bucurîndu-se, în ambele capitale, de un franc succes.

Nădăjduiesc că aceste certificate de bună purtare, precum și conținutul lucrării vor impresiona pe directorul de teatru din Berna, iubitor de scafeți exotici, și îmi va face vînt la rampă.

dovedind o solitudine cu atît mai de admirat cu cît Ciprian, cum rezultă din scrisori, nu-i era prieten apropiat, ci abia cunoscut, iar în al doilea rînd, bizantinismul vieții noastre literare era incompatibil cu gratuitatea oricărui gest generos. Bun cunoscător al moravurilor teatrale, unde invidia și suspiciunea erau monedă curentă între actori, ca și între dramaturgi, Ciprian îi e cu atît mai recunoscător dramaturgului L. Blaga pentru «gestul boeresc» și pentru «frățeasca dragoste».

Mai mult decît un gest personal, pentru Blaga susținerea piesei *Omul cu mirșoaga* — cu ale cărei succese din țară și de peste hotare era la curent — a însemnat un bun prilej de popularizare a literaturii române în străinătate, printr-una din valorile ei contemporane pregnante.

Într-adevăr, piesa reprezentată prima oară la 7 octombrie 1927, la Teatrul Național din București, în regia lui Vasile Enescu, poate fi considerată o reușită comedie sentimentală în bună tradiție interbelică — aliaj de umor, ironie și lirism. În ciuda unor stîngăcii și a lipsei de acțiune, povestea omului umil, batjocorit în mod public pentru naivitatea și idealismul de a crede că un cal slăbănog poate să câștige o cursă lungă, a impresionat publicul și critica asigurînd piesei un mare succes nu numai în țară, ci și în străinătate, unde a fost reprezentată: la Berlin, Baden-Baden, la Praga și Berna. Pentru succesul repurtat în capitala Elveției stau mărturie atît epistolele lui Blaga, cît și aprecierile lui Karl Lustig Plean, din cele două scrisori cu care vom completa dialogul L. Blaga — G. Ciprian.

Vă trimit un exemplar românesc, cu nelipsita dedicație, și, dacă găsiți oarecare miez și tîlc în povestea iubitorului de gloabe, vă rog să-mi dați prețiosul d[umnea]-voastră concurs.

Cu deosebită considerație

G. CIPRIAN

Teatrul Național

II

19.6.932

Stimate domnule Blaga,

Interesindu-mă la biurul presei, mi s-a spus că vi s-a expediat de curind textul german al comediei mele.

De cumva se va fi rătăcit pe drum, vă rog să aveți amabilitatea să-mi scrieți — ca să vă trimit altă cărțuție.

Aș fi încîntat să aflu că gloaba mea are să alerge la Berna — și sînt convins că și d[umnea]ta împărtășești mulțumirea mea.

Cunosc Elveția numai din goana trenului și te fericesc că poți gusta permanent frumusețile de basm ale acestui pămînt.

Cred că oamenii politici de acolo n-au scos la mezat munții și locurile.

În așteptarea cîtorva rînduri te rog să primești viile mele mulțumiri.

G. CIPRIAN

III

28 sept. 932

Mult stimată domnule Blaga,

Am primit de la Președinte o copie după scrisoarea adresată dumatăle de către directorul teatrului din Berna.

Critica lui e destul de mulțumitoare și dacă voi avea norocul să fiu și pe gustul regizorului, globanul meu își va încerca puterile și pe pista elvețiană.

Pesimismul directorului, în ce privește latura negustorească, nu mă miră — intru-cît și la noi și la Berlin m-am izbit de aceeași îndoială — înainte de reprezentare. Publicul însă e același pretutindeni și experiența e făcută.

Dealtfel, reprezentarea piesei *Omul cu mîrtoaga* nu a fost singura inițiativă culturală a poetului român în perioada sejurului său elvețian. În calitatea lui de consilier de presă, Blaga stabilise relații de colaborare culturală cu mai multe personalități elvețiene interesate de România și de fenomenul cultural românesc. Astfel, împreună cu publicistul Hermann Hauswirth a lucrat la alcătuirea a două antologii: una de poezie populară românească (pe care a tradus-o el însuși în germană), cealaltă de poezie românească contemporană, antologii ce n-au mai apărut însă din cauza transferării poetului, la 1 noiembrie 1932, la legația din Viena.

De Hugo Marti, importantă personalitate elvețiană interbelică, Blaga a fost legat printr-o afectuoasă relație de prietenie, consolidată pe parcursul celor cinci ani (1928—1932; 1937—

1938), cît a activat la legația din Berna. Poetul a tradus în românește nuvela *Sonia* (în 1930) și volumul *Intermezzo românesc* (1930) de Hugo Marti, ambele cu subiecte românești, a publicat în revista „*Drum nou*” articolul *Miorița în Elveția*, în care a subliniat meritele lui Hauswirth și Hugo Marti în popularizarea literaturii românești în Elveția și ecourile stîrnite de creația noastră populară în această țară. Hugo Marti, la rîndul său, a tradus piesa *Mășterul Manole* permițînd astfel reprezentarea ei — în noiembrie 1929 — la Teatrul Municipal din Berna.

Toate aceste inițiative culturale ale lui Blaga pun în evidență o fațetă mai puțin cunoscută a personalității sale — aceea de ambasador al literaturii române, al valorilor ei perene.

Simona CIOCULESCU

MATHURINS-PITOËFF

36, rue des Mathurins, Paris (8)

Tel. Anjou 90-00

SOIRÉES : 21 H.

MATINEES : 15 H.

KIRIKA

(L'HOMME ET SON TOQUARD)

Comédie en 4 actes, de GEORGES CIPRIAN

Version Française de MATEI ROUSSOU

avec

PITOËFF MADELEINE LAMBERT. LOUIS SALOU
LEON LARIVE JEAN HORT. GABRIEL GOBIN
SUZANNE DALTHY. LISE BERTHIER. MICHEL FRANÇOIS
JACQUES DUCHEMIN. ADRIEN FORGE. JEAN BAILLON

et
PIERRE BRASSEUR

Musique et Décor de PITOËFF - Décor réalisé par LÉON GAUDEAUX

Aștept cu nerăbdare sfârșitul începutului și cred că nu exagerez afirmând că micul meu vocabular e neindestulător ca să traducă adevăratul simțământul de recunoștință ce-ți datorez.

Dacă am norocul ca domnul regizor cu pricina să fie tăiat din altă stofă decît a regizorilor noștri, atunci am trecut hopul.

Regizorii noștri încep să aprecieze o lucrare abia după ce-a apărut cronică dramatică.

La Berna însă e alt meridian.

Al duminică devotat

G. CIPRIAN

IV

3 octombrie 1932

Mult stimată domnule Blaga,

Scrisorile noastre s-au încrucișat pe drum, ca două spade invizibile.

După o serie lungă de ghină, rîndurile duminicale de la Berna îmi vor biciui lenea și apatia și voi începe să muncesc. Dar cum de multă vreme diavolul îmi joacă renghiuri, mă întreb cu legitimă teamă: oare nu-i și aceasta vreo amăgire?

DIRECTEUR CHARLES DE LUSTIG-PREAN

*mit 1000 guten Wünschen
für Sie und Ihr Schaffen!*

Effingstrasse 11
Tél. Christoph 35.88

*„Harm“
Klappert
21. I. 1933.*

BERNE
THEATRE MUNICIPAL
Tél. Bollwerk 22.32

Mă bucur și eu de mutarea la Viena dar mă tem, în lipsa dumitale, ca cei de la Berna să nu se răzgîndească. Cunoști ca și mine frigurile așteptării, și faci o faptă creștinească risipindu-mi îndoiala cu cîteva date.

Te rog călduros, înainte de plecare, să-mi dai de știre dacă piesa s-a pus cumva în repetiție și dacă pot trimite cîteva cuvinte de mulțumire directorului și regizorului.

Probabil că se va juca versiunea germană, și în acest caz trebuie să comunic la

Berlin casei Fischer Verlag, cu care am contract pentru reprezentațiile în limba nemtească.

Sînt convins că dezideratele mele nu sînt de natură să-ți procure plictiseală și că-mi vei împărtăși amănuntele cu aceeași frățescă dragoste cu care ai luptat pentru cauza cea mare...

Gestul dumitale boeresc este un sfichi de bici, pentru țigănia și cabotinismul celor mai mulți dintre noi.

Cu dragoste și recunoștință

CIPRIAN

V

Dragă Ciprian,

fii liniștit! Piesa se joacă. Premiera e fixată pentru 27 oct. Păcat numai că la Berna repetițiile nu durează decît cel mult două săptămîni. Orașul e mic și piesele se schimbă des. Ar fi bine să comunici odată cu mulțumirile de rigoare, indicațiile scenice, d[omn]ului Lustig Prean, director la Stadttheater, Bern. Le poți scrie pe franțuzește. Piesa se joacă în limba germană, în sala pentru Kammerspiele. Dacă va avea un mare succes de public, s-ar putea să fie apoi mutată la Stadttheater. Dar Kammerspiele e o sucursală a cehuilalt, cu aceiași actori. La mari beneficii materiale să nu te aștepti, orașul fiind prea mic. Dar succesul moral va fi desigur strălucit. Eu nu plec pînă ce nu se va pune în repetiție. Păcat că n-am avut fericita ocazie să-ți văd piesa la București, altfel le-aș fi dat indicații în consecință. Nu poți trimite și niște fotografii?

Zilele trecute am petrecut iarăși o noapte cu regizorul, căruia piesa D[umi]tale îi place foarte mult. E un tînăr berlinez foarte pregătit și inteligent.

Găsesc însă că prea îmi subliniezi gestul, pe care eu l-am făcut în chipul cel mai firesc. L-aș fi făcut mai de mult, dar cu fostul director, un om deosebit de dificil, era mai anevoie de vorbit.

Sper să te văd încă în iarna aceasta la București. Cu toată dragostea și prietenia.

L. BLAGA

VI

18.10.932

Dragă domnule Blaga,

În definitiv nu știu de ce n-aș călca peste anumite perimate considerente, cînd franchețea dumitale le nesocotește în chip atît de simpatic.

Karl Lustig Prean,
directorul Teatrului din
Bern, unde s-a
reprezentat piesa lui
George Ciprian.

Am scris domnului director Prean și aștept cu nerăbdare răspunsul său.¹

L-am rugat între altele să amie cu zece zile premiera, ca să-mi dea pe de o parte mie posibilitatea de a veni la Berna (până la 4 noiembrie joc la Teatrul Ventura) — iar pe de altă parte ca să nu înfățișeze publicului un lucru prea pripit încheiat.

Dacă rindurile mele te prind la Berna, te rog călduros să stărui și d[umnea]ta pe lângă domnul regizor să nu se grăbească.

La noi, după cum știi desigur, e un adevărat haos politic și viitorul nu se anunță de fel în culori trandafirii.

Îți urez drum bun și noroc pe toate căile în noua reședință.

Al dumatiale devotat

CIPRIAN

VII

20 oct. 1932

Dragă Ciprian,
piesa a fost pusă în repetiție. Deoarece premiera era fixată pe 27 oct[ombrie], o seară când va avea loc și un mare concert Weingarten, am intervenit la directorul Lustig să amie premiera D[umi]tale pe 31 oct[ombrie]. E în interesul D[umi]tale și al nostru să avem un public cât mai numeros. Cu mare greutate Directorul a cedat. Premiera va fi deci la 31. Regizorul și actorii sint foarte încințați de piesă.

Din nefericire eu trebuie să plec la 22 oct[ombrie]. Dar de acu nu mai trebuie să ai nici o teamă.

BLAGA

În „Theaterzeitung“ am scris o notiță despre D[umnea]ta. Și am vorbit și cu unii critici.

VIII

Dragă Ciprian,
cîteva ore înainte de plecarea mea de la Berna primesc scrisoarea D[umi]tale. Directorul a acceptat numai amînarea pînă la 31. După 31 pleacă și Ministrul nostru de la Berna, astfel că ar fi fost imposibilă o nouă amînare. Dar nu trebuie să aibi nici

¹ Răspunsul, într-adevăr, nu s-a lăsat așteptat. Originalul e în limba franceză; îl redăm în traducere:

« Berna, 16 octombrie 32

Domnul George CIPRIAN

București (România)
Teatrul Național

Domnule,

Vă mulțumesc mult pentru lunga dumneavoastră scrisoare, la fel și pentru datele menționate pe care dealtfel și dl. dr. Blaga a avut bunăvoința să mi le transmită. Restul amabilei dumneavoastră scrisori am transmis-o regizorului nostru. Din păcate n-am nici o posibilitate să plasez premiera piesei dumneavoastră mai tîrziu, sintem obligați să ne respectăm strict termenele contractelor, iar pînă în 16 noiembrie să terminăm deja cu viitoarea piesă. Dacă amîn premiera Omului cu mirtoaga acum, n-aș mai putea reprezenta opera dumneavoastră decît la primăvară. O repetiție cu Omul cu mirtoaga e fixată pentru 6 noiembrie la „Kammerspiele“ și viitoarea repetiție va avea loc la marele teatru al orașului pe 10 noiembrie. Astfel veți avea ocazia, dacă vă puteți într-adevăr elibera pe durata primelor zile ale lui noiembrie, să vedeți reprezentația. Bineînțeles, dragă domnule Ciprian, că ne-ați face o imensă plăcere cu sosirea dumneavoastră. În orice caz, vă voi ține la curent cu noutățile despre succesul premierei și vă rog ea, în așteptare, să primiți salutul meu cel mai sincer.

Al dumneavoastră devotat,

Karl Lustig PREAN *

20 oct. 1922

Dragă Ciprian,

pieșa a fost pusă în repetiție. Deoarece premiera era fixată pe 27 oct, o seară când va avea loc și un mare concert Weingartner, am intervenit la Directorul Lustig să amâne premiera totală pe 31 oct. 1. În interval total și al nostru să avem un public cât mai numeros. Cu mare greutate Directorul a cedat. Premiera va fi deci la 31. Regizorul și actorii sunt foarte încântați de pieșa.

Din nefericire cu Trebnitz să plec la 22 oct. Dar de acum nu mai Trebnitz să ai nici o teamă. Cu toată dragostea

Blaga

Curioși ca și mine figurile așteptării, și faci o faptă creștină risipindu-mi încredința cu câteva date.

Te rog călduros, înainte de plecare, să-mi dai de știre dacă pieșa s-a pus ^{cauza} în repetiție și data pot fi trimise Cite va curinde de mulțumire Directorul și regizorul.

Probabil că te va juca versiunea germană și în acest caz Trebnitz să Comisia la Berlin cași Fischer Verlag, cu care am contract pentru reprezentarea în limba neamului.

Sunt convins că deșidențata mea nu sînt de natură să-ți prorii plicticoale și că mi vei împărtăși amănuntele cu aceeași frățescă dragoste cu care ai luptat pentru cauza care mure...

Gestul dumitale boeresc este un sfid de tici, pentru țigăria și catolicismul celor mai mulți dintre noi.

Cu dragoste și recunoștință
Ciprian

o grijă. După premieră va avea loc la legăție o recepție în onoarea actorilor, pe care o dă ministrul M. Boerescu. Sunt de părerea că ar trebui să-i trimiți un cuvînt de mulțumire.

Am lăsat totul în ordine. Chiar și telegrama pentru presa românească!

Sper să te văd în curînd la București.

Al D[umi]tale

L. BLAGA

IX

Dragă Domnule Ciprian,

cred că ai primit toate ziarele de la Berna cu cronicile despre « omul » D[umi]tale. „Bundul“ e desigur cel mai important ziar, dar — acolo e și criticul cel mai dificil. Găsesc însă că și cronica lui e foarte elogioasă. În general presa a fost deosebit de favorabilă.²

² Succesul deosebit al piesei Omul cu mîrjoaga e o dată mai mult dovedit de rîndurile trimise autorului, la un an după premieră, de directorul Teatrului de stat din Berna, Karl Lustig Prean.

Nici nu se compară cu cea de la Berlin! Toată lumea e mulțumită. Nu e exclus să se joace și la Zürich.

Te felicit din toată inima!
Al D[umi]tale cu toată dragostea

BLAGA

X

14.11.1932

Dragă domnule Blaga,
Abia acum câteva zile mi-au venit de la Berna câteva ziare și un program cu distribuția.

Cronica este bună și sint încredințat că prietenii și stima d[umi]tale personală au contribuit simțitor la bunăvoința și aprecierile cronicarilor.

Încă o dată te rog să primești viile mele mulțumiri și să-mi ierți unele lipsuri de politeță.

Întârzierea corespondenței de la Berna desigur că a contribuit în bună parte la târăgănirea răspunsului meu. Încă o dată te rog să-mi ierți zăpăceala.

Aici după două săptămâni de primăvară, iarna și-a întors cojocul. Era și firesc. Se apropie Crăciunul. Voi avea oare plăcerea să te văd de sărbători?

Cu dragoste și recunoștință

CIPRIAN

și în care piesa e calificată drept «spirituală» și «amuzantă», iar dramaturgul solicitat fie pentru o nouă piesă originală, fie pentru o altă piesă românească bună, într-o scrisoare pe care o redăm în traducere:

«Directorul

Teatrului de stat din Berna

Mult stimat domnule Ciprian!

Mă gîndesc și acum cu plăcere la piesa dumneavoastră spirituală și amuzantă Omul cu mîrtoaga; nu ați scris nimic nou? Dacă nu, atunci poate știți o altă piesă românească bună?

Ne vom bucura mult să auzim de dumneavoastră.

K. LUSTIG PREAN»

[MLR 16073]

DEDICAȚII

Liviu REBREANU

Omagiat de

N. IORGA

M. SADOVEANU

Hortensia

PAPADAT - BENGESCU

G. BACOVIA

ș.a.

ÎNTEMEIETOR ȘI CONDUCĂTOR DE REVISTE literare — „*Scena*” (1910—1911), cu M. Sorbul, „*Mișcarea literară*” (1924—1925), „*România literară*” (1932—1934), președinte al Societății scriitorilor români (1925—1937), director al Teatrului Național din București (1928—1929, 1942—1944), director al „*Culturii poporului*” (1930—1931), membru al Academiei Române (1939—1944), Liviu Rebreanu a întreținut în mod permanent un strins contact cu scriitorii, mulți dintre ei fiindu-i colaboratori la publicațiile amintite, și totodată tovarăși de muncă la instituțiile pe care le-a condus, sau în care și-a desfășurat activitatea.

Marele romancier a fost, în același timp, un cald sprijinitor și un permanent ocrotitor al scriitorilor și artiștilor.

Era firesc deci ca toți aceștia să-și manifeste admirația și dragostea față de dînsul nu numai prin diferite articole, recenzii și comunicări, ci mai ales prin cărțile lor nou apărute, pe care i le dăruiau, însoțite de dedicații doveditoare pentru sentimentele ce le purtau, cei de o vîrstă cu el, ilustrului lor confrate, sau, cei mai tineri, sprijinitorului și protectorului lor.

În biblioteca lui Liviu Rebreanu, împărțită astăzi prin donații, pe lângă cărțile rămase în posesia familiei sale, Bibliotecii Academiei R.S.R., bibliotecilor caselor memoriale de la Valea Mare, Prislop (astăzisatul Liviu Rebreanu), Maieru, precum și Muzeului din orașul Năsăud, s-au aflat astfel sute de scrieri literare care sînt totodată mărturii de admirație pentru autorul lui *Ion* și al celorlalte creații rebreniene.

Reproducem o parte din ele pentru reconstituirea legăturilor dintre Liviu Rebreanu și

contemporanii săi, și totodată pentru relevarea în sine a epocii trăite de marele scriitor.

Seria acestor mărturisiri a început încă din 1913, pe cînd Rebreanu nu publicase decît volumul de nuvele *Frământări* (Orăștie, 1912) și nu atinsese notorietatea de care avea să se bucure odată cu apariția lui *Ion* (1920), deschizătorul ei fiind — lucru semnificativ — după cărțile aflate în biblioteca romancierului însuși, E. Lovinescu, care avea să fie apoi criticul primului roman al scriitorului. La 4 martie 1913, Lovinescu îi scria pe romanul său *Aripa morții* (1913) următoarea dedicație: « *Prietenului Liviu Rebreanu în semn de afecțiune.* » Deci, deocamdată, era vorba numai de afecțiune, admirația avînd să vină mai tîrziu.

În același an, Rebreanu primea o dedicație și de la scriitorul Alexandru Cazaban, care îi scria pe volumul său de povestiri *Între femeie și pisică*: « *Amicului Liviu Rebreanu în semn de prețuire. Al. Cazaban 1913.* ». În anul următor, publicînd un nou volum, *Ce nu se poate*

Domnului Liviu Rebreanu
douăzeci de ani de admirație
de prietenie, și totuși
în multe amiracii și
putine furi

CAMIL PETRESCU

Domnului Liviu Rebreanu
marile romancier, marile folclor
al scrierii și guvernator
cărți, toate dragoste de
cufete sufletești
mic Camil Petrescu

Camil Petrescu

28 Mar' (1936) TEZE ȘI ANTITEZE

M I O A R A

pune, Cazaban îi adresa lui Rebreanu, după ce citise între timp culegerea sa *Frământări*, o altă dedicație mai semnificativă: «Autorului „Frământărilor“, toată dragostea și admirația mea. Al. Cazaban, 1914».

Prozatorul și dramaturgul Caton Theodorian, autor al mai multor volume de povestiri, drame și comedii, îi scrie lui Rebreanu pe coperta interioară a comediei *Bujoreștii*, la 23 decembrie 1915: «Statornicului meu prieten L. Rebreanu, cu simpatie literară și personală. Caton Theodorian».

În anii următori, concomitent cu dezvoltarea producției literare a ambilor scriitori, dedicațiile lui Caton Theodorian vor crește în entuziasm. Într-adevăr, iată cum sună dedicația scrisă, la 7 aprilie 1929, pe un alt volum de teatru — o piesă în trei acte: «Lui Liviu Rebreanu, în numele unei calde și mari admirații, Caton Theodorian».

În anul 1916, Rebreanu va primi — dintre cele ce se păstrează — noi dedicații, una de la poetul și prozatorul Corneliu Moldovanu, și alta de la poetul B. Nemțeanu. «Lui Liviu Rebreanu — îi scria Corneliu Moldovanu, la 2 iunie pe volumul *Negustorul de arome — prozatorului viguros, crud, dar îndrăgostit de adevăr, prietenului cu admirație. Corneliu Moldovanu».*

«Cruzimea» lui Rebreanu avea să fie subliniată mai târziu și de N. Iorga, în legătură cu alte opere ale romancierului și îndeosebi cu *Ion*.

Cordială este și dedicația lui B. Nemțeanu, oferită în același an pe volumul său de versuri *Stropi de rouă*, tipărit la Galați. «Lui Liviu

Rebreanu — scria poetul gălățean — distinsului scriitor cu toată dragostea și admirația mea. B. Nemțeanu».

În anul 1916, Rebreanu va primi și o dedicație oferită de ziaristul și poetul I. Irimescu-Cândești, fost coleg de redacție la „Scena“, care avea să se releve mai târziu ca un om politic. «Prietenului drag — îi scria acesta la 7 iulie 1916 pe volumul *Petale risipite — tovarășului de la „Scena“, părintelui sufletesc al acestui volum, lui Liviu, cu dragoste pentru prieten și admirație pentru artist. I. Irimescu-Cândești».*

În anii războiului (1916—1918) au apărut puține cărți literare și se pare că nici una nu l-a avut în vedere pe modestul scriitor de până atunci.

La 27 mai 1918, D. D. Pătrășcanu, aflat și el într-o situație dificilă, îi mărturisea «prietenie» pe una din ultimele sale cărți cu subiect din perioada ocupației germane, *Vinovații*. La 3 februarie 1919 Corneliu Moldovanu venea cu noua lui lucrare intitulată *Sărbătoarea plinei (pagini de refugiu)*, asigurându-l numai de «buna lui prietenie».

După apariția romanelor *Ion* (1920), *Pădurea sptnzuraților* (1922) se va porni din toate părțile o adevărată avalanșă de omagii și asigurări de «profundă și sinceră admirație».

Pe lângă scriitori, își exprimă omagiul lor și numeroși oameni de știință, filosofi, naturaliști, sociologi, istorici literari, critici. La 1 februarie 1921, A. Dominic îi scria astfel pe *Sonata umbrelor*, piesa sa în trei acte: «Lui Liviu Rebreanu, înființat nostru romancier în înțelesul întreg al cuvântului, admirația și afeecțiunea autorului».

Lui Liviu Rebreanu
rarele refaptoare ale
epicei românești,
această mică povestire
de dragoste a unui
necunoscut.

Soluninația, recunoștința
și omagiile prietenilor
NUNTA IN CER ale lui.

Mircea Eliade
April 1939

Domnului Liviu Rebreanu
al cărui Scriu a înălțat
cel mai frumos monument
literaturii Românești.

Hortensia
Papadat-Bengescu
1930

BALAUROL

În septembrie 1921, C. Ardeleanu, viitorul autor al romanului *Diplomatul*, tăbăcarul și actrișă, nota pe volumul de schițe și nuvele *Rochia albă* următoarele: «Amicului Liviu Rebreanu dragoste și admirație pentru opera sa literară, C. Ardeleanu».

În anul următor, la 6 iulie, Corneliu Moldovanu scrie pe romanul *Purgatoriul*, de data aceasta la superlativ: «Lui Liviu Rebreanu, autorul lui Ion cel dinti roman românesc, cu dragostea și admirația lui Corneliu Moldovanu».

În 1923 se înscriseră cu omagii, repetate apoi adeseori, Hortensia Papadat-Bengescu și Camil Petrescu. Autoarea romanului *Ape adânci* (1923) îi scria: «Marelui Ion ofer această mică lucrare prin bunele oficii ale confratelui Liviu Rebreanu». Camil Petrescu, care va rămâne toată viața legat de Liviu Rebreanu, își exprima omagiul pe volumul său de *Versuri*, într-un limbaj critic, referindu-se la romanul *Pădurea sfinzuraților*: «Domnului Liviu Rebreanu în paginile cărui am citit singurele descrieri din război, cu caracterul autenticității. Singurul care a redat impresia prozaică pe care o produce golul câmpului de bătaie». Hortensia Papadat-Bengescu revenea în același an cu o nouă dedicație adresată pe volumul *Balaurul* (1923): «Domnului Liviu Rebreanu al cărui scriu a înălțat cel mai frumos monument literaturii românești».

În 1926 își exprimă omagiul și Dem. Theodorescu, pamfletarul redutabil, autorul romanului *Sub flamura cea roșie*: «D-lui Liviu Rebreanu cu toată admirația, Dem. Theodorescu, 1926».

Rînd pe rînd, ținînd pasul cu apariția romanelor *Adam și Eva*, *Ciuleandra*, *Crăișorul*, *Răscăla*, *Amîndoi*, și a tuturor celorlalte opere

ale lui Rebreanu, aproape toți scriitorii români contemporani au venit să-și depună omagiul, ca unui adevărat suveran literar.

Menționăm mai întii pe scriitorii mai în vîrstă și pe contemporanii săi mai apropiați, care își duceau activitatea alături de el la aceleași publicații și la aceleași edituri.

Iată una din dedicațiile lui I. Al. Brătescu-Voinești — raportorul pentru premiera lui Ion, trimisă pe volumul *Firimituri* (1929): «Lui Liviu Rebreanu, pe care îl cunosc și îl stimez pentru că, fiind atît de merituos e atît de modest».

Lucian Blaga, ce atinsese deja o strălucită notorietate, îi scria în 1927 pe drama sa *Meșterul Manole*: «Lui Liviu Rebreanu cu toată admirația și prietenia».

Poetul Al. Th. Stamatiad îi scria în același an pe volumul *Parabole* reluînd, în conținut, unele dedicații mai vechi: «Lui Liviu Rebreanu, romancierului strălucit și prietenului prea scump».

În anul următor, la 29 octombrie, un omagiu excepțional îi aducea romancierului un alt romancier al vremii, Mihail Celarianu. Omagiul a fost scris pe volumul de poezii *Drumul*: «D-le Liviu Rebreanu, e o mîndrie pentru noi toți că veacul va purta numele D-voastră».

Tot în 1928 primea și omagiul lui G. Bacovia, însemnat pe o ediție din *Scînteii galbene*, care îi exprima în limbajul lui specific așa de măsurat «o deosebită considerație».

La 19 februarie 1930 Ion Marin Sadoveanu îi scria pe volumul său de poezii *Cîntece de robii*: «Domnului Liviu Rebreanu cu admirație pentru om și înălțimea scriitorului».

Un omagiu șagălnic avea să-i fie adresat la 20 aprilie 1929 de M. G. Samarinean, directorul

A G I N I

DE

[CĂ LITERARĂ

D. lui Liviu Rebreanu
o carte în care se va
regăsi - dar regăsi-va
oare și pe Caragiale?

omagi

Sertan Livulescu

MARGINALIA

E S E U R I

Domnului
Liviu Rebreanu,
romancierului eu-
ropean, omagiul
unui critic dunărean
Vladimir Șteian

8.XX.938

revistei „Familia” de la Oradea, pe romanul său *Romanța fără note*: «Domnului Liviu Rebreanu, romancierului care a dotat o țară de nea Ion cu un Ion unic».

În 1933, Jean Bart, care obținuse un mare succes cu romanul *Europolis*, nota și el în formula acum obișnuită:

«Lui Liviu Rebreanu, cu toată admirația. Jean Bart, 1933».

Ion Minulescu, poetul *Romanțelor pentru mai trziu*, îi dăruia în 1936 volumul *Nu stnt ce par a fi*: «Lui Liviu Rebreanu, cu aceeași veche dragoste și proaspătă admirație».

În același an, făcînd un bilanț al vechii lor prietenii, Camil Petrescu scria la 28 mai pe noul său volum intitulat *Teze și antiteze*: «Domnului Liviu Rebreanu, douăzeci de ani de admirație, de prietenie și tovărășie cu multe amărăciuni și puține bucurii. Camil Petrescu». 28 mai 1936.

Un omagiu semnificativ avea să-i aducă spre sfîrșitul anului și generalul N. M. Condiescu, prozator de seamă, puțin cunoscut astăzi, cu care Rebreanu a colaborat vreme îndelungată la Radio și care avea să devină apoi succesorul său la președinția Societății scriitorilor români. Dedicția a fost însemnată pe volumul *Insemnările lui Safirim*: «Marelui romancier al neamului, Liviu Rebreanu, omagiul și admirația lui N. M. Condiescu».

În 1940 își exprimau admirația și cei doi poeți „tradiționaliști” Ion Pillat și V. Voiculescu: «Lui Liviu Rebreanu — îi scria cel dintîi pe volumul *Umbra timpului — Maestrul romanului românesc, cu prietenia lui Ion Pillat*».

V. Voiculescu, pe volumul *Întezăriri*, mărturisea la rîndul său: «Lui Liviu Rebreanu cu

aceeași deplină dragoste și admirație pentru artist și pentru om».

Virgil Birou, președintele Asociației scriitorilor din Banat, îi scria în primăvara anului 1940, pe cartea sa *Oameni și locuri din Caraș*: «D-lui Liviu Rebreanu, scriitorul cel mai autentic al adevăratului suflet românesc de pretutindeni și din toate timpurile».

Din seria omagiilor adresate lui Liviu Rebreanu nu putea lipsi cel al lui Ionel Teodoreanu, de care, după stabilirea acestuia la București, l-a legat o strînsă prietenie. Pe romanul *Tudor Ceaur Alcaz*, apărut în 1940, se află o dedicație metaforică, semnificativă pentru ierarhia dintre cei doi scriitori: «Domnului Liviu Rebreanu, a cărui operă umple văzduhul românesc de munți de piatră aspră, omagiul meu din vale».

Anul 1940, anul rostirii discursului său de recepție la Academia Română, i-a adus totodată și omagiul marelui său confrate, Mihail Sadoveanu. La 1 mai 1940 acesta îi scria pe unul din volumele sale, «Domnului Liviu Rebreanu, cel dintîi dintre noi, pentru atîtea ceasuri de freamăt».

Un accent original a știut să pună Dragoș Protopopescu în 1943 pe traducerea sa din Shakespeare *Tragedia lui Othello*: «Unui mare scriitor Liviu Rebreanu — scria traducătorul — de la altul, Shakespeare, prin intermediul lui Dragoș Protopopescu».

Din acest lung inventar de dedicații nu puteau lipsi, evident, cele ale criticilor, chemați să judece scrisul lui Rebreanu prin prisma interpretării estetice. Găsim printre ei, în această primă explorare, pe E. Lovinescu, Per-

AL. T. STAMATIAD

Lui
Liviu Rebreanu -
romancierului
ilustru
și
prietenului scump
omagiul.

Al. T. Stamatiad

- Soyez béni, mon Dieu, qui donnez la souffrance.
Comme un divin remède à nos impuretés
Et comme la meilleure et la plus pure essence
Qui prépare les forts aux saintes voluptés!

Charles Baudelaire

27 Noiembrie 1930

București (H) Sk. Syffiotelor 44

peressicius, Șerban Cioculescu, G. Călinescu, Tudor Vianu. E. Lovinescu, ca vechi prieten, i-a oferit numeroase din cărțile sale: *Istoria literaturii moderne* (5 volume), *Viața dublă*, *Titu Maiorescu* ș.a., toate vorbindu-ne de prietenie și admirație. Lovinescu oferea volumele consacrate lui Maiorescu (1940), « *Prietenului Liviu Rebreanu cu admirație literară* ».

Peressicius și-a exprimat sentimentele, pe lângă atâtea intervenții critice, și pe volumul său de poezii *Itinerar sentimental*, dăruit la 13 aprilie 1937: « *Domnului Liviu Rebreanu, cu devotament statornic romancierului și prietenului, Omagii* ».

La 8 decembrie 1938 Vladimir Streinu îi trimitea *Paginile de critică* apărute la „Fundății” cu o remarcă caracteristică spiritului său: « *Domnului Liviu Rebreanu, romancierului european, omagiul unui critic dunărean* ».

D. Caracostea îi scria la 15 ianuarie 1939 pe importanta sa lucrare *Artă cunoscutului la Eminescu*: « *Domnului Liviu Rebreanu în semn de admirație și de caldă mulțumire pentru concursul dat acestei colecții* ». (Colecția Institutului de literatură al Facultății de litere.)

Șerban Cioculescu, trimițându-i în 1940 *Viața lui Caragiale*, nu-și exprima altfel omagiul decât prin manifestarea, încă o dată, a spiri-

tului său autoironic: « *D-lui Liviu Rebreanu o carte în care se va regăsi — dar regăsi-va oare, și pe Caragiale?* »

G. Călinescu, după ce cu câțiva ani mai înainte se exprimase mai puțin entuziasmat, la 19 februarie 1943 scria pe volumul IV al *Operei lui Eminescu*: « *Domnului Liviu Rebreanu, distins omagiu de sinceră simpatie și deosebită admirație, aceste pagini de veselă aducere aminte din școală, în dorința de a-l face să rețrăiască, prin eroii cărții de față, anii fericiți de odinioară* ».

S-a subliniat adeseori marea simpatie a lui Liviu Rebreanu pentru tineret. Iată aici și câteva dovezi concretizate prin dedicațiile oferite de către unii scriitori pe atunci foarte tineri. E vorba de Eugen Ionescu și de Mircea Eliade.

Intrat în 1932 în redacția „*României literare*” înființată de Liviu Rebreanu, primul s-a bucurat de o vie afecțiune din partea romancierului. Acesta este chiar momentul în care Eugen Ionescu și-a exprimat, printr-o semnificativă dedicație, apărută pe cartea lui de poezii, sentimentele sale față de marele romancier: « *Domnului Liviu Rebreanu, admirația întreagă a lui Eugen Ionescu* ».

Cu Mircea Eliade raporturile au fost mai puțin directe, dar acesta a văzut în Rebreanu un maestru al începuturilor sale literare. Iată ce mărturisea tânărul romancier în aprilie 1939 pe prima pagină a romanului său *Nuntă în cer*: « *Lui Liviu Rebreanu, marele înfăptuitor al epice românești, această mică poezie de dragoste a unui ucenic. Admirația, recunoștința și omagiile prietenești ale lui Mircea Eliade* ».¹

Trecând la alți tineri ai vremii, reproducem dedicațiile lui Tudor Mușatescu, M. Sebastian, Dan Botta, Emil Botta, Gh. I. Tăzlăuanu, Virgil Cărianopol, Neagu Rădulescu.

Tudor Mușatescu, cunoscutul dramaturg și om de teatru, i se adresa astfel: « *Lui Liviu Rebreanu cel mai mare scriitor al generației mele, profunzimea mea admirație și omagiul meu deosebit* ».

M. Sebastian mărturisea la 3 decembrie 1935, pe romanul său *Orașul cu salcâmi*, că « *Domnului Liviu Rebreanu este mai tânăr decât noi toți* ».

Eseistul Dan Botta, trimițându-i lucrarea *Limite* (1936), se adresa « *Domnului Liviu* »

¹Intr-o confesiune din 1939 Mircea Eliade vorbea despre « *romanele magnifice ale lui Liviu Rebreanu* ».

Rebreanu, celui care a făurit isvoarele sufletului românesc, un omagiu de profundă admirație ».

Al doilea Botta, Emil, actorul și poetul, autorul volumului de poezii *Intunecatul April* (1937), aducea « *Ilustrului romancier, domnului Liviu Rebreanu, omagiul respectuos al acestei cărți și admirația devotată a lui Emil Botta* ».

La 8 iunie 1939 Gheorghe I. Tăzlăuanu scria cu profundă admirație, pe volumul său *Fiare*, dramă în 5 acte, că « *geniul lui Liviu Rebreanu este geniul României Mari* ».

Virgil Cărianopol, poetul așa de înzestrat și activ, i se adresa la 7 aprilie pe volumul său *Scara*, lapidar, dar semnificativ: « *Marelui, muntelui, necuprinsului Liviu Rebreanu, omagiul și admirația lui Virgil Cărianopol* ».

Prozatorul și caricaturistul Neagu Rădulescu îi scria pe volumul său de proză umoristică, *4 pe trimestrul II* (1943): « *Maestrului Liviu Rebreanu, cea mai strălucitoare stea de pe cerul literaturii noastre, această carte alături de nemărginita mea admirație* ».

Iată și câteva dedicații transilvănene, ardelenii revendicându-l totdeauna pe Liviu Rebreanu ca pe o mândrie și o glorie a lor. În iunie 1937 poetul Vlaicu Bârna, autorul volumului *Cabane albe*, urmaș al onorului din răzvrătiții de la 1784, se adresa în modul următor, evocând romanul dedicat de romancierul lui Horia: « *Domnului Liviu Rebreanu, pentru monumentală sa creație epică, ofranda acestor pagini din partea unui strănepot al lui Toma Bârna, din „Crdășorul“* ».

Profesorul Emil Giurgiuca, originar de pe meleagurile romancierului, unul din cei mai talentați poeți ardeleni din perioada interbelică, și cunoscut, totodată, prin revista „*Abecedar*“, prin antologiile sale *Poezii tineri ardeleni* (1949) și *Transilvania în poezia românească* (1943), îi scria la 23 februarie 1938, pe întitulul său volum de poezii intitulat *Anotimpuri*: « *Domnului Liviu Rebreanu marele romancier, fiu al Ardealului, îi trimite aceste „Anotimpuri“ de pe Valea Someșului cu sufletul liceanului de la Gherla care se hrănea din cărțile sale revinând la gloria lui Titu Herdelea și cu toată iubirea profesorului de liceu de azi care tâlmăcește altora uriașa operă a compatriotului său* ». Mai târziu, pe antologia *Transilvania în poezia românească*, va vedea în romancier pe « *stejarul literaturii române* ».

Și, în sfârșit, un omagiu romancierului din « *Cuibul visurilor* » — satul Maieru din județul Năsăud — semnat de publicistul E. Roșca-Mălin, pe o monografie a acestui sat: « *Domnului Liviu Rebreanu, maestrul pentru care această carte este răsplata prețurii lui și de care Maierul va fi mindru și peste veacuri* ».

Aminteam și de omagiile unor oameni de știință. În 1934, pe un număr de revistă sociologică „*Arhiva*“, Dimitrie Gusti omagia pe « *marele nostru sociolog literar* ». Filologul și mult apreciatul editor Alexandru Rosetti aducea, la 8 iunie 1940, « *maestrului Liviu Rebreanu omagiul devotat al unui admirator* ».

Aceleași omagii le aduceau și filozoful Ion Petrovici și istoricul Ion Lupăș.

Const. Kirilescu, fostul director general în Ministerul Învățământului, care în 1929 dedanșase prin presă o mare campanie împotriva Teatrului Național din București, condus atunci de Liviu Rebreanu, pentru reprezentarea piesei *Amantul anonim* de Ion Minulescu, considerată ca imorală, a profitat de apariția noii sale cărți *În slujba unei credințe*, pentru a-i mărturisii în dedicația făcută în « *amintirea unei campanii în care am fost alături, deși în tabere adverse* », directorului Teatrului Național de atunci susținător și el al pieselor de calitate. Peste câțiva ani, în 1938, Kirilescu îi va trimite un nou volum cu dedicația superlativă: « *Ilustrului maestru Liviu Rebreanu cu admirație și stimă* ».

O dedicație cu totul de alt gen îi oferea, la 22 martie 1941, Laura M. Dragomirescu, soția profesorului Mihail Dragomirescu, autoarea unei traduceri a lui *Hamlet*, apreciată de Rebreanu, unul din excelenții cunoscători români ai acestei capodopere: « *Domnule Rebreanu — i se adresa traducătoarea — ca să scriu și eu „marelui nostru romancier“ etc. etc. nu încerc. Ar fi copilăresc. Toți au simțit-o și o simt. Nouă celor mici ne șade mai bine când tăcem și savurăm. Adinec recunoscătoare pentru neașteptata dvs. prețuire. Vă mulțumesc din suflet și vă trimit respectuosul meu omagiu* ».

Reproducerea acestor dedicații, ca și comentarea lor, e însă departe de a fi încheiată. Concluziile, deocamdată, sînt de prisos.

Vasile NETEA
Sever URSA

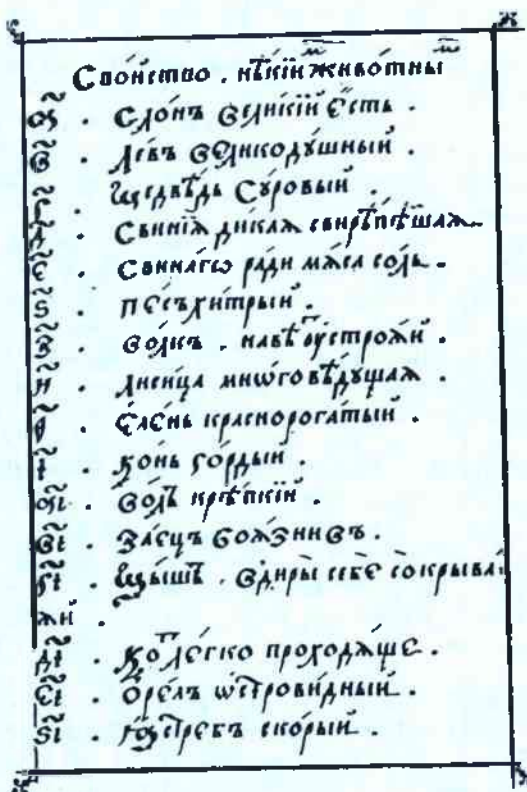
REVELAȚIA DOCUMENTULUI

N. MILESCU-SPĂATARUL

„Cartea naturii“

A. SPĂATARUL MILESCU (1636—1708) ȘI-A desfășurat activitatea sa bogată, variată și complexă în jumătatea a doua a secolului al XVII-lea și la începutul secolului al XVIII-lea. Este epoca în care se deschide în istorie o eră nouă. Europa occidentală trece prin schimbări profunde, din toate punctele de vedere. Sud-estul și estul Europei caută o osmoză culturală cu occidentul, concretizată în adaptarea curentelor novatoare de culturalizare în limba fiecărui popor. Stau pe primul plan cărțile de înțelepciune, omilia, pareneza. Se traduc și se folosesc ca izvoare opere latine occidentale. Învățătura, cultura capătă un puternic aspect enciclopedic, anunțând un climat intelectual modern. Acesta era și un mijloc de intensificare a luptei antiislamice, contra turcocrăției, de susținere a neocelenismului, a barocului renescentist. Se cultivă istoria, geografia, științele naturii. Se înmulțesc școlile. Factorii principali ai acestor contacte novatoare sincristo-enciclopedice sînt scriitori și intelectuali ca Petru Movilă, continuat de strălucirii ucenici ai Academiei Chievne, ca Ioanichie Galeatovski, ucraineanul, ale cărui omilii de izvod occidental prin intermediul polon se traduc în română de mitropolitul Varlaam al Ungrovlahiei. De aceeași formație este Simion Poloțchi, primul scriitor și poet rus, prieten cu Spătarul Milescu. Acest nivel înalt european îl au cărturari ca Miron Costin, Stolnicul Constantin Cantacuzino, Udrishte Năsturel în epoca de strălucire a lui Constantin Brâncoveanu, Dimitrie Cantemir, C. Mavrocordat.

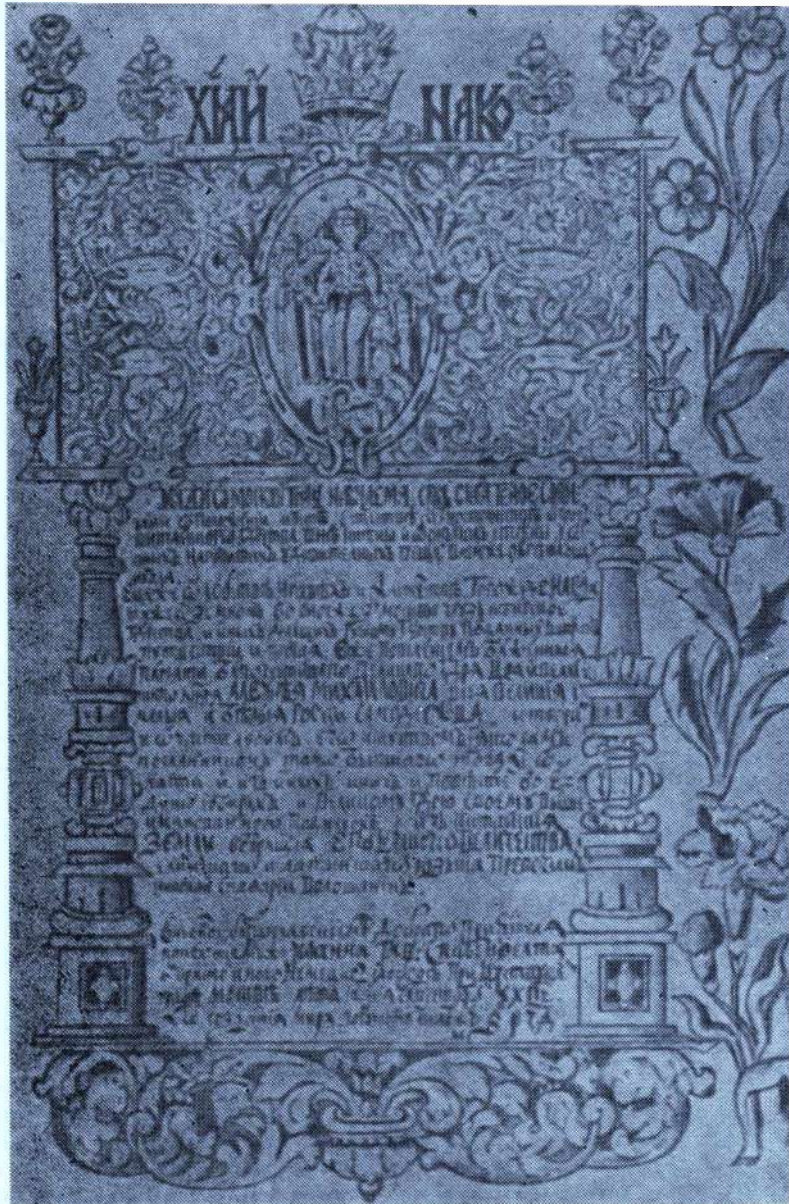
Un loc central, nevalorificat încă, ocupă în viața culturală, științifică și politică a epocii Spătarul Milescu, prin cele peste 30 de opere

pline de contacte novatoare, pe fond larg umanist, de o bogată experiență pedagogică, de enciclopedist și de mare as al călătoriilor. Prin extensiune, prin varietatea temelor tratate, prin călătoriile intercontinentale, viața și operele Spătarului Milescu sînt un vast labirint pentru orice cercetător. Prin realizările și prin formația sa depășește tiparele intelectualilor din secolul al XVII-lea, precum și caracterul lor zonal sud-est european, cum sînt prezentați într-o serie de eseuri notabile de gînditori și istorici ai culturii ca P. P. Panaitescu, M. Berza,

Virgil Cândea, Al. Duțu etc. Alți cercetători au ilustrat în ultimul timp *enciclopedismul* Spătarului Milescu, ca Zamfira Mihail; sau contribuția Spătarului Milescu la dovedirea originii latine a limbii române și la difuzarea textelor de limbă română veche printre oamenii de știință din Constantinople, din Anglia și din Suedia. Letiția Turdeanu-Carțoian (Paris), prof. univ. E. Coșeriu (R.F.G.), A. Bitay (Cluj), Al. Mareș, Ș. Cernovodeanu, P. Olteanu¹ (București). Cercetătorul Andrei Pippidi a afirmat într-o lucrare recentă că «*in mod sigur*» Spătarul Milescu a tradus în limba română și «*Povestirea lui Nestor Iskander despre... căderea și luarea Țarigradului de către turci în anul 1453*». Afirmatia trebuie însă susținută, începând cu dovezile textologice. Menționăm că încă din 1937, slavistul Boris Unbegaun a dovedit că versiunea românească a fost tradusă după originalul ucraino-rus, al lui Nestor Iskander. Traducătorul însă, pînă astăzi, a rămas necunoscut.

Contribuții meritorii la cunoașterea operelor și activității Spătarului Milescu în Rusia (1671—1708) au adus specialiștii ruși mai vechi, ca N. Kedrov, I. N. Mihailovschi, M. Speranschi, iar în ultimul timp acad. N. Ursu (Chișinău) și cercetătoarea O. A. Balabrova (Leningrad) care merg la micromonografii și chiar la editarea unora din numeroasele opere manuscrise ale Spătarului Milescu păstrate prin arhivele și bibliotecile din U.R.S.S. Traducerea și publicarea în limba română a operelor manuscrise ale Spătarului Milescu se impun de urgență, chiar dacă sînt traduceri sau compilații. În vremea Spătarului era un lucru obișnuit traducerea și compilația, fără a indica autorul și izvoarele. E o datorie a cercetătorilor să stabilească adevărul. Pentru aceasta trebuie cercetat temeinic conținutul operelor Spătarului Milescu. Să le facem accesibile publicului larg traducîndu-le și publicîndu-le în limba română. Altfel, eseurile și chiar monografia despre Spătar vor avea lacune, erori, confuzii ca aceea dintre *Aritmologhie* și *Etică*, considerată de P. P. Panaitescu și apoi de unii cercetători ca o singură lucrare originală, *Aritmologia*. În realitate, sînt două opere de autori diferiți, traduse din latină, într-un singur opuscul (1672). Despre conținutul operei *Precuvințare către cneazul*

Cercaschi s-a spus și se spune că e «o colecție de rugăciuni» (Zamfira Mihail). De fapt, e o operă originală, prețioasă, eminentamente pedagogică — se tratează obiectele de învățămînt, metodele, necesitatea activității practice, a mișcării, a pedepsei. Dacă nu cunoaștem conținutul operei, textul în sine, oricît de spectacular și de impresionant ar fi peripatetismul ideologic din esul nostru, nu vom sluji integral știința, adevărul. Descoperirea originalelor și izvoarelor folosite de Spătar ne dovedește contactele sale novatoare, încadrarea în curentele epocii, cunoștințele erudite, enciclopedismul Spătarului Milescu. Capitolul despre Spătarul Milescu din

Descrierea Chinei — foaia de titlu a ms. slav nr. 36 din Biblioteca Națională din Paris (după C.C. Giurescu).

¹ P. Olteanu, *Spătarul Milescu traducător de omilii*, Iași, 1981. Extras.

noul tratat de *Istoria literaturii române*, alcătuit de cercetătorul B. Angelescu, este mult mai rotunjit și mai complet decât cel din versiunea precedentă a tratatului. El trebuie să conțină toate noutățile descoperite de alți cercetători din țară și din străinătate, inclusiv edițiile operelor manuscrise apărute recent. După cercetările noastre, noutatea e că multe opere ale Spătarului sunt traduse sau compilate din latină după umanisti ca Erasmus de Rotterdam și deosebi după umanistii saxoni din școala lui I. Alsted din Herborn: I. Camerarius, I. Lauterbach, Nic. Reusner-Leorin. Din latină sunt traduse *Aritmologia*, *Etica*² și unele opere istorice, ca aceea despre țarii ruși de L. Churelici (1674). Chiar în opere ca *Vasiliologhion* și *Hrismologhion*, Spătarul urmează modele latine. Din izvoade latine occidentale e alcătuită și *Cartea despre ieroglife*. În latină a folosit și operele marelui pedagog I. A. Comenius. Predarea geografiei a 52 de țări sub forma jocului de cărți este tradusă din limba franceză după: *Jeu de la Géographie* de Jean Desmarets (1644; 1677), cum a dovedit textologie O. A. Balabrova. Unele informații despre China le-a cules tot din latină, după *Atlas Sinensis* și *De bello tartarico* ale iezuitului Martinus Martini. Firește, o serie de opere teologice sunt traduse din greacă.

Ca gânditor școlarizat în Bizanțul ortodox, Spătarul Mălescu a pătruns adânc diferențele și subtilitățile dogmatice confesionale. Dovadă că scrie o operă polemică pe care o intitulează, ca și Erasmus de Rotterdam — *Enchiridion* —, Mălescu traduce în limba română *Vechiul Testament* după *Biblia* protestantă, după *Septuaginta*; traduce din slavă o serie de omilii. Afirmă astfel în scris limba vorbită de popor. Spătarul Mălescu nu era însă atras de discuțiile teologice, ci se folosea de ele și ca de un mijloc de luptă antiislamică. Dar idealul lui — corolarul — era însușirea unei culturi cât mai vaste, a unei științe enciclopedice. Aceasta constituie de fapt caracteristica epocii premoderne de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, pe care Spătarul Mălescu o ilustrează, realizând o osmoză între cultura rusă și cea occidentală. A introdus în limba rusă o serie de neologisme latine și grecești, contri-

buind, ca și Dimitrie Cantemir, la modernizarea limbii ruse literare.

B. Mălescu a fost un pasionat cercetător în toate domeniile. Căuta adevărul pe care-l considera începutul oricărei înțelepciuni. Era convins că cea mai aleasă podoabă și cel mai bun îndreptar al omului sunt cunoștințele despre lucruri cât mai multe și mai variate, cultura, știința. S-a condus de aceste maxime toată viața, spre amurgul căreia scrie *Kniga glagole-maja estestvoslovnaia* — *Cartea numită cuvinte despre natură* (pe la 1690). Această operă este deosebit de importantă pentru a studia exhaustiv și monografic enciclopedismul Spătarului Mălescu. *Cartea naturii* nu conține numai «însușirile vietăților de pe pământ și din mare», cum afirmă Zamfira Mihail, chiar în eseu despre enciclopedismul Spătarului Mălescu³ (*op. cit.*, p. 283). În realitate, cartea tratează, în 420 de articole sistematizate în nouă capitole, cunoștințe din regnul animal, vegetal, mineral și despre anatomia organismului uman. După informațiile noastre, *Cartea naturii* se cunoaște până astăzi în trei manuscrise: unul incomplet, cercetat de I. N. Mihailovschi (Ms. nr. 802, col. I. A. Vahrameev)⁴ și altul în GPB Leningrad, nr. QY-3, tot incomplet. În GBL Muzejnoe Sobranie — Moscova — se păstrează Ms. nr. 6743 complet. A fost cercetat de N. Ursu, care semnalează lucrarea, îi subliniază importanța și pe criterii lingvistice o atribuie Spătarului Mălescu.⁵ I. N. Mihailovschi, observând o serie de incorectitudini ale slavonei ruse în care este scrisă *Cartea naturii*, o atribuie unui străin. *Cartea naturii* este menționată și de I. N. Karneev în eruditele sale studii despre *Fiziolog*, fără a cerceta problematica izvoarelor, a autorului, ba chiar o confundă cu *Fiziologul* lui D. Studitu.⁶

Cartea naturii începe cu o prefață care, prin conținutul de idei și analogii, se leagă strâns cu prefața la opera *Hrismologhion* despre care

² Zamfira Mihail, Nicolae Mălescu, *Le Spathaire, un «encyclopédiste» roumain du XVIIe siècle*. În RESE, 1980, pp. 265—285 și Extras.

³ I. N. Mihailovschi, *O nekotorykh anonimnykh proizvedenijax russkoj literatury konca XVII i načala XVIII stoletija*. În „Sbornik istoriko-filologičeskogo obščestva v Nežine”, t. III, 1900, pp. 2—11.

⁴ D. Ursu, *Filosofskie i obščestvenno-političeskie vzgljady N. G. Mălesku Spatharija*, Chișinău, 1955, pp. 4, 30—31, 40—49. D. Ursu, *N. G. Mălescu Spătarul*, Chișinău, 1980, p. 102.

⁵ I. N. Karneev, *Materialy i zametki po literaturno-istorii Fiziologa*, Petersburg, 1894.

⁶ P. Olteanu, *Originalele latine ale «Aritmologiei și Eticii» Spătarului Mălescu. Studiu și Texte* (în curs de apariție); lucrarea *Aritmologia i etika Spatharija Mălesku v svete tekstologii*. În „Analele Univ. București”, II, 1977, pp. 131—140.

știm sigur că este scrisă de Spătarul Milescu, pentru că o mărturisește și o iscălește. Deci și *Cartea naturii* este scrisă de același autor — Spătarul Milescu —, care susține între altele că dorința de a ști, de a studia e în general umană. Prin simțurile și prin facultățile sale intelectuale, omul poate chiar să prevadă unele întâmplări. N. Milescu sistematizează în 420 de articole scurte cunoștințele din regnul animal, vegetal, mineral și uman, grupându-le în 9 capitole: 1. *Animale*; 2. *Păsări*; 3. *Pești*; 4. *Reptile*; 5. *Moluste*; 6. *Insecte*; 7. *Dihanii*, adică animale neobișnuit de cindate prin formă și însușiri; 8. *Pomi, plante*; 9. *Metale și pietre prețioase* (minereuri, ca fierul, numai 37 articole). În continuare, Spătarul Milescu descrie pe scurt anatomia organismului uman, începând cu cele șapte simțuri. Arată foloasele și pagubele pe care le are omul de la diferite viețări, plante, pomi. Subliniază importanța agriculturii făcută la timpul potrivit, cu irigarea și îngrășarea terenurilor pentru a obține roade cât mai bogate și mai bune.

Unele animale, pomi, flori și chiar pietre prețioase sînt interpretate prin simbolica creștină, ca în *Biblie*, în *Hexameron*, în vechile cosmografii, cronografe, în vechiul *Fiziolog* și chiar în unele bestiarii occidentale. Astfel, urmînd pe înțeleptul Solomon, Milescu dă oamenilor leneși pilda de hîrnicie și înțelepciune a furnicii și albinei.

« *Pasărea porfirion se aseamănă cu turturica prin fidelitatea și cîntea pe care o poartă sofului. Turturica este o pasăre foarte înțeleaptă.* »⁷ În *Fiziolog* se descrie amănunțit grija pe care o are fașă de sine ariciul de uscat — *De erinacceo terrestri* —, care nu există în *Fiziologul* propriu-zis. În schimb, există obiceiul ariciului de mare: *De erinacceo aquatilio* — gr. ἔρις. În versiunile sud-slave și în cele românești vechi ale *Fiziologului* s-a păstrat denumirea greacă *Hinei* — care « trăiește în mare înfășurată ca un ghem. Nu are picioare, nici solzi. Are niște peri ca de arici. Stă ghemuit într-un loc. Presimte însă și pricepe cînd se va turbura marea și va să fie furtună. Atunci adună pietre și să acopere pe sine ca să nu-l arunce marea afară pe uscat, pentru ca apoi să nu mai poată

să se întoarcă la locul lui ». În flul său, Spătarul Milescu păstrează și aplicarea eticii biblice din *Fiziolog*, spunînd pe scurt: « *Grija pe care o are pentru sine ariciul de mare este pilduitoare și pentru om ca să se păzească de păcate și să nu se tene în gheena focului* ». ⁸ Descrie și cîntecul privighetorii, care « *cu glasul ei tare minunat face acorduri muzicale și flueră* ». ⁹ Pelicanul — *nejăsită* — preînchipuie pe Christos și patimile lui ca și în *Fiziolog* ori în *Bestiarul* umanistului german J. Camerarius: « *Christi nostru salvatoris...* ».

Descriînd fauna și flora din alte țări și continente, Spătarul Milescu se referă frecvent la cele din Rusia, pe care le denumește în slavona rusă. De exemplu, arată că « *în India și China stîlșoareci mari cît pisicile de la noi din Rusia* »¹⁰; că vița de vie se cultivă *ca la noi* hameiul¹¹; sau cum se vînd diferite produse animale în alte țări. Astfel, medicamentul scos dintr-o pungă de sub pîntecele castorului de rîu (*castoreum*) se vînde în America cu 30 de ruble¹², cum « *galanții* » conservă în butoașe scrumbii multe și le vînd în *diferite țări* îmbogățindu-se¹³. Spătarul ne dă și referințe inverse: că negustorii din alte țări trimit în Rusia spre vînzare peștele *sidelbuta* imbrăcat în ceară¹⁴; caracatița, pe care grecii o mănîncă miercurea și vinerea, se vînde în Rusia pe două ruble și jumătate funtului.¹⁵

Milescu a introdus în *Cartea naturii* articole din fauna și flora Rusiei, din bazinul Donului, din Cazan, din stepă, din insula Solovețchi

⁷ « *Zri jako i ezu kŭ sochranenju sebe imatŭ uvēdenie, tyže ne imaši, človeče razuma sŭ sochranenju, daby nepotopiti sja tebŭ vŭ geenne ognennoj* », *ibidem*.

⁸ « *Soloveja... obače imatŭ glasŭ kŭ pēnju velmi udivitelnij, musikiškimŭ učeniemŭ izobraženyi, iže ovogda neprestanymŭ duchomŭ protjagaetŭ vŭ dlinu, inogda napēvaetŭ musikiškimŭ soglasijami i sviščet* ». Text apud I. N. Mihailovsch, *op. cit.*, p. 43.

⁹ « *Myŭl obretajutsja vŭ Indii veličestvomŭ sŭ naŭichŭ kotovŭ rossijskichŭ* », *op. cit.*, p. 44.

¹⁰ « *...vytekajutŭ kolija kakŭ u nasŭ chmeli i otrēzavajutŭ tak kakŭ chmeli* », *ibidem*.

¹¹ « *...Bobrŭ... po povodu kastorovoj struj [sic!] prodajut v Amerika trileti rublevŭ* », *ibidem*.

¹² « *O selidi... ejaže lovjat galancy množestvo i soljatŭ vŭ bočkachŭ i prodajutŭ vŭ različnyja strany i ot togo obogaščajutsja* » (*op. cit.*, p. 42).

¹³ « *Rybu sidelbutŭ oblitaju voskomŭ vŭ Rossiju posylajut kupcy* », *ibidem*.

¹⁴ « *Karakatica u Grekov eŭ jadjatŭ v sredy i platky. Prodaetsja funt ot dvu rublevŭ sŭ poltinoj* » (*op. cit.* p. 42).

¹⁵ « *Ptica porfirionŭ upodobljaetsja goricē čtet bo edino supruže svoe. Gorlica estŭ ptica dželu celomudra* ». N. Milescu, *op. cit.*, cap. II; I. N. Mihailovsch, *op. cit.*, p. 42.

Zeijă Pu-se (după Ath. Kircher).

și mai ales din Siberia: castorul, sobolul, risul, cerbul cu coarne mari și largi, zimbrul etc.

Spătarul Milescu ne dă referințe și despre populații mai puțin cunoscute din nord-estul Siberiei, de la Krasnoiarsk, din Kamciatka, ca *tungușii* sau *ervenicii*, *lameții* care trăiesc primitiv din pescuit și vinat prin taiga, în apropiere cu locuitorii ruși.¹⁶

Într-un adaos ulterior pe manuscrisul *Cărții despre natură*, Milescu precizează că *tungușii*

¹⁶ Nic. Milescu, *op. cit.*, VII; I. N. Mihailovschi, *p. cit.*, p. 41.

trăiesc în provinciile Siberiei din imperiul rus.¹⁷ Aceasta dovedește că a scris cartea în Rusia și pentru ruși. Voind să dea în această lucrare cunoștințe cât mai multe și străine despre natura din Rusia, Spătarul preferă să descrie fauna, flora, clima din alte țări și continente: India, China, Persia, Turcia, Grecia, motivând la sffrșitul capitolului al VIII-lea că «n-ar fi de nici un folos dacă ar povesti despre brad, mestecădn, alun, salcie, măceș, călin și altele pe care oricine le știe».¹⁸

Spătarul arată că din încrucișarea între animale diferite apar noi specii: din încrucișarea pardosului cu o leoaică a apărut leopardul, din încrucișarea unui cline indian cu o lupoaică a apărut clinele-lup. Prin astfel de încrucișări au apărut animale ciudate, ca peștele-cline, peștele-pasăre, peștele cu patru picioare, peștele-animal, diferite specii de maimuțe și altele încadrate de Milescu la cap. VII — despre animale deosebite sau *dihănii*. Cu acest prilej arată interdependența dintre regnuri, importanța mediului și a climatei.

C. Acestea și alte vietăți, pomi și plante din alte țări și continente imprimă *Cărții naturii* un caracter științific enciclopedic de mare erudiție, dar și exotic, ceea ce reiese și din numeroasele izvoare folosite. Pe lângă cele obișnuite — *Fiziologul*, diferite bestiarii, *Biblia scrierile patristice, parenetice, cronografe*, — Spătarul însuși citează marginal sau chiar în text povestiri și fabule eline, mahomedane, istorii, geografii, cărți populare ca *Alexandria*, ca: scriitorii antici greco-latini, arabi, evrei, ca: Aristotel, Pliniu, Kedron, Augustin, Solomon...¹⁹

Spătarul Milescu a preluat descrierea vietăților din diferite izvoare. Chiar vietățile hibride rezultate din încrucișări, ori cele ciudate — *dihănii* sau monștri — sînt atestate în diferite forme în picturile rupestre din grottele-sanctuare, în figurine, statuete, care constituie adevărate tezaure de artă paleolitică.²⁰ Sînt desenați sau pictați — ca imagini sau ca simboluri — reni,

¹⁷ «Tungusy... život Sibirskago Gosudarstva v, provinciach Rossijskoj imperii». N. Milescu, *ibidem*: D. Ursu, *op. cit.*

¹⁸ «O soaně ili o berezě, o osype... o kalině, o šipy i o prokchū povestvovati ničego, tbo ob onychu vajakū i bezū opisanija izvestnenū estī; togo radi neključimy otaajutsja» (*op. cit.*, p. 42).

¹⁹ I. N. Mihailovschi, *op. cit.*, p. 43.

²⁰ A fost descrisă și cronologizată de A. Lervy-Gaurhan, între anii 50 000—10 000 î.e.n. (*Les religions de la préhistoire...*, p. 83).

somoni, raci, tauri, salanul negru (un fel de bizon), femeii cu corn, ori figuri mai complexe ca aceea a « *Marelui Vrăjitor* » sau a « *Stăpânului animalelor* », care întrec orice imaginație: Poziția de dansator, picioarele și sexul indică omul, dar cu cap de cerb și coarne înrămurate, față de bufniță, urechi de lup, o barbă de capră sălbatică, gheare de urs la brațe și o coadă de cal la spate.²¹ În arta paleolitică chiar oamenii din epoca vânătorii apar îmbrăcați în diferite piei de animale, adesea în poziție de dans, ca într-un ritual. Tinerii geto-daci se îmbrăcau în piei de lup să fie curajoși și viteji ca lupii. Obiceiul se păstrează în folclorul multor popoare (sărbătorile de iarnă: capra, vicleimul, paparudele). Artă străveche animalieră din paleolitic are legături adânci cu viața de vânător, cu șamanismul, cu religia.²²

Astfel că, în animalele ciudate, în dihaniiile descrise de Spătar trebuie să vedem anumite realități. Chiar în *Fiziolog* sînt vietăți fantastice cu obiceiuri fantastice ca Gorgonia: « o muiere foarte curvă, un fel de sirenă dar și pasăre cu privire mortală, ca Vasiliscul, pe cap cu șerpi în loc de păr ». Cine se împreună cu ea moare. Astfel de vietăți sînt descrise în « *Liber monstrorum* », cunoscută și probabil folosită de Spătarul Mănescu în alcătuirea acestui capitol despre animale ciudate, neobișnuite.²³

Spătarul Mănescu a folosit mai multe izvoare. Modelul unor astfel de lucrări, chiar autorii citați și o parte din conținut se identifică în operele similare ale acelorași umaniști protestanți germani din secolul al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, pe care Mănescu i-a urmat îndeaproape și în alcătuirea operelor istorice și parenetice: J. Alsted (1588–1637), Joachim Camerarius (1500–1574), Nic. Resner-Leorin etc.

1. Astfel, în *Cartea naturii* constatăm apropiere și chiar identități de plan și de articole cu opera lui Joachim Camerarius, *Symbolorum et emblematum centuriae quatuor*, în care

tratează, în 400 de articole, aceleași regnuri ca și Mănescu: 1. mineral; 2. animalele cu patru picioare; 3. păsările și insectele; 4. vietățile din apă și reptilele. Fiecare parte are cîte o sută de articole, tot atîtea figuri și numeroase citate din scriitorii greci și latini.²⁴ Din regnul animal și vegetal, Spătarul Mănescu are tot vreo 400 de articole, pentru că din totalul de 420 de articole 37 sînt din regnul mineral, iar altele se repetă, de exemplu cele despre peștele skaria gr. σκαρίον, lat. *scarus*, simbolul prieteniei adăvurate și al înțelepciunii. Spătarul vorbește despre peștele *scarus* după un izvor²⁵ în art. 14 și după alt izvor în art. 60.

2. Un alt izvor folosit tot prin Joachim Camerarius este opera înțeleptului grec Filo intitulată *Despre însușirile animalelor*, scrisă în versuri iambice. J. Camerarius a tradus în versuri latine acest *Fiziolog* adăugînd unele articole proprii și le-a editat paralel cu originalul grecesc (Heidelberg, 1596).²⁶

3. Chiar reflecțiile Spătarului despre o agricultură înaintată, cu irigații și îngrășăminte, le găsim în antologia *De re rustica* — Έκλέκτα γεωργικά (Nürnberg, 1596), alcătuită tot de J. Camerarius, în care se dau sentințe, proverbe și chiar legi agricole, îndeosebi de irigație, de stercorație... *ad fructus terrestres optissima*... Sînt citate din scriitori ca Plinius, Varro, Cato, Xenofon, Virgiliu.

4. Un alt izvor în care se tratează cele patru regnuri ca și în *Cartea naturii* este opera alcătuită de J. Alsted cu colaborarea celor mai mari naturaliști cunoscuți la începutul secolului al XVII-lea — mineralogul Zaharia Rosenbach, botanistul francez Gaspar Bautun (1560–1624), naturalistul și filologul suedez Conrad Gesner (1516–1565), Ulise Andronandi din Viena, Andrea Laurentius, specialist în anatomia organismului uman —, problemă care e expusă mai dezvoltat decît în *Cartea naturii*. Spătarul Mănescu a urmat în tratare chiar unele subdiviziuni din lucrarea lui J. Alsted: *Quatuor indices phisici corporum naturalium perfecte mix-*

²¹ După descrierea abatelui Breuil — apud Mircea Eliade, op. cit., p. 17 și note.

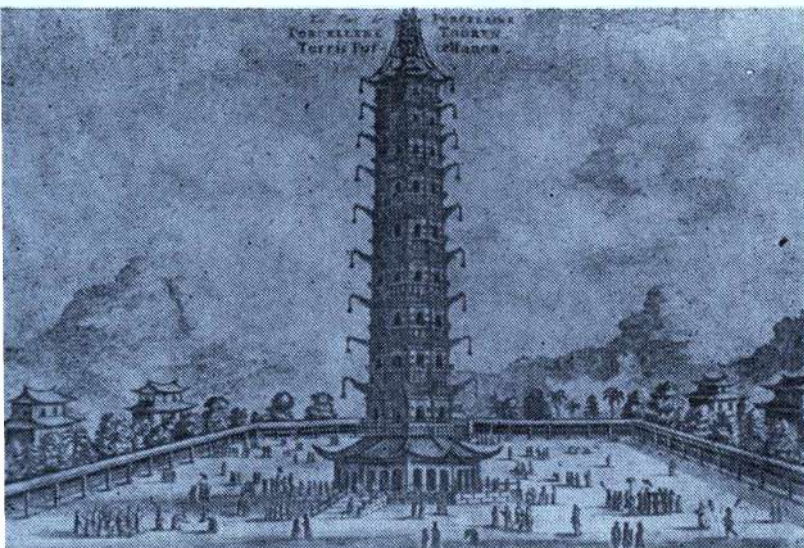
²² M. Eliade, *Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'extase*, ed. a II-a, pp. 139 u. și notele bibliografice.

²³ Aldhellin de Malmesbury, *Liber monstrorum* (sec. XIII) încadrează sirena, gorgonia etc. S-a folosit ca izvor în opere « edificantia » ca Fiore di Virtù, *Procerbia super natura feminarum* etc.

²⁴ Camerarius Joachimus, *Symbolorum et emblematum centuriae quatuor quamur prima stirpium, secunda animalium, quadrupedium, tertia volatiliu et insectum, quarta aquatiliu et reptiliu. Historia de sententia memorabiles nos paneas breviter exponit...*, 1677.

²⁵ Camerarius Joachimus, Τοῦ σκαρίοντος Φιλῆ Στρίλιν ιαμβικοῖς περὶ ζώων ἰδιότητος.

Sapientissimi Phile versus iambici, De animalium proprietate cum ductorio, Joachimo Camerario, Heidelberg, 1596.

Pagoda de porțelan
(după J. Nieuhoff).

torum... (Herborn, 1626), care expune materialul în articole puse în ordine alfabetică și pe specii.²⁶ Chiar formularea titlurilor din izvoarele latine coincide cu cea din *Cartea naturii*: *De lapidibus* — *O kamenech* (Despre pietre), *De insectis* — *O neskomych* (Despre insecte). Dintre minereuri, se stăruie, ca și în *Cartea naturii*, asupra aurului, argintului, fierului, pietrelor prețioase.

5. Spătarul Milescu a folosit desigur și partea referitoare la științele naturii din uriașa *Enciclopedie* de J. Alsted (Herborn, 1630)²⁷ unde se tratează toate cele patru regnuri, plus antropologia, în articole mai scurte — ca și în *Cartea naturii*. La floră, se evidențiază foloasele terapeutice. La faună, descrie pe larg viața albinelor și a furnicilor care se dau ca exemplu de hărnicie și înțelepciune, mai ales că albinele, ca și oamenii, își aleg regii și și divizează munca pe specialități. Albina are cele mai multe haruri. Aici se tratează și despre anatomia omului, începând cu cele șapte simțuri: văzul, auzul etc., ca și în *Cartea naturii* de Milescu. Această temă o întâlnim și în alte opere de științe ale naturii și chiar în *Hexai-*

²⁶ Alstedius Johannes Henricus. *Quatuor indices physici corporum naturalium perfecte mixtorum*, I. *Metallicus seu Fossilium*, pp. 1924—1958; II. *Botanicus sive Plantarum*, pp. 1959—2003; III. *Zodiacus seu animalium*, p. 2063; IV. *Anatomicus sive partium corporis*, Herborn, 1626.

²⁷ J. Alsted, *Encyclopaedia in septem tomis distincta*, Herborn, 1630, vol. IV, Liber XIII: *De lapidibus*, p. 720; *De metallis*, p. 722; *Botanica*, p. 733; *Zoologia (therologia) et anthropologia*, p. 238.

meron. A. Karneev (*op. cit.*, p. 56) ne relatează că în secolul al XVII-lea s-au extras din *Hexaimeron* capitole despre animale, despre păsări, despre firea și obiceiurile lor. Într-un capitol se vorbește despre anatomia naturii omului — *Slovo o razščenenii čelovečeskogo estestva* — în care omul e analizat și comparat cu alte vietăți, idee ce are baza tot în *Hexaimeron* și s-a răspândit în Rusia îndeosebi printre rascolnici. Este posibil ca Spătarul să fi cunoscut și folosit acest capitol. Sigur, însă, a folosit izvoarele latine occidentale în care anatomia organismului uman urmează după cele trei regnuri: animal, vegetal și mineral, ca în *Quatuor indices phisici corporum naturalium...* de I. Alsted și Zaharia Rosenbach (Herborn, 1629).

6. Spătarul a folosit probabil și *Bestiarul lui Demaschin Studitu*, cum afirma N. I. Mihailovschi.²⁸ Dar D. Studitu descrie doar 88 de vietăți²⁹, iar Milescu vorbește de vreo 300 de vietăți, pentru că a folosit mai multe izvoare. Unele animale le știa din călătoriile sale în Europa și Asia.

Pe baza acestor izvoare și modele trebuie corectate afirmațiile lui D. Ursu, potrivit cărora sistematizarea cunoștințelor aparține Spătarului care e un compilator. Milescu rămâne original prin gruparea animalelor deosebite, ciudate, în capitolul al VII-lea. Dar și aceste animale sînt descrise în izvoarele citate: chitul, balena, delfinul, diferite specii de maimuțe, de pești zburători sau cu picioare, șoareci cît pisicile. Unele există și în descrierea Chinei, a Siberiei, folosind izvoare iezuite și rusești.

7. Despre astfel de animale vorbește și Dimitrie Rostovschi (1660—1709) în *Cronograful sau Letopisețul* său pe care, după I. N. Mihailovschi, l-ar fi folosit și Spătarul în *Cartea naturii*³⁰, ceea ce e mai greu de admis. Cronograful lui Dimitrie Rostovschi s-a publicat abia

²⁸ I. N. Mihailovschi, *O niektorych proizvedeniach...*, p. 41.

²⁹ [Fiziolog] Δαμασκηνοῦ ἀρχιερέως Στουδίτου συνάτρουισιν τῶν βιβλίων παλαιῶν φιλοσόφων δια εἰπον περὶ πετεινῶν ὀρνέων, καὶ τῶν χειρσαίων ζῶων καὶ περὶ τῶν θαλασσίων καὶ μετὰφρασὶς ἐπὶ κοῤῥεπων.

S-a tradus și în limba română de călugărul Duma de la Mănăstirea Cernlea. S-a publicat prima oară ca anexă la *Εἰρημολογίον* Veneția, 1843. P. Olteanu, *Damaschin Studitul și mitropolitul Varlam al Moldovei*, Iași, 1976. Extras din M.M.

³⁰ I. N. Mihailovschi, *op. cit.*, p. 40.

în 1796.³¹ În manuscris nu credem să-l fi folosit, pentru că abia în anul 1701 Dimitrie Rostovschi a trimis cronograful spre revizuire mitropolitului Ștefan Javorschi.³² În afară de aceasta, Spătarul vorbește de alte vietăți curioase, care nu figurează în cronograful lui D. Rostovschi. Vorbește despre legarea corăbiilor prin pinza de păianjen, având ca izvor o fabulă mahomedană. Asemănările între *Cartea naturii* și *Letopisețul* lui Dimitrie Rostovschi — dacă există — se pot explica și prin folosirea acelorași izvoare latino-grecești. D. Rostovschi a folosit, de exemplu, *Cronograful lui Dorotei*, mitropolitul Menembaziei, tradus în slavă în anul 1665. Oricum, Spătarul afirmă că a folosit operele scriitorilor elini, care povestesc despre ființe cu înfățișare de om și de animal. Fluxul frazei este însă latin, cu predicatul în encliză: «...ізе ѿловеѿское купно же і зверское подобіе своје імуѣ».

Printre aceste animale ciudate Spătarul descrie o fiară din India, numită Mantichora. În *Fiziologul* lui Filo și J. Camerarius se spune, în art. 35, că Mantichora e «*Indis bellua* roșcată la păr, cu dinți ascuțiți, cu gura aproape ca a omului și cu sprincene groaznice, cu urechile zbîrlite și fără păr la rădăcină. Are o înfățișare aspră, amenințătoare. Mantichora, produce o lumină albastră-cenușie. În restul corpului seamănă cu leul, iar în coadă are peri lungi și tari ca niște săgeți, pe care le trimite de departe asupra dușmanilor. Când se mișcă, îi cresc repede alte săgeți și mai puternice».³³

Mantichora este descrisă și în *Bestiarul* lui Damaschin Studitu, tipărit la Veneția (1643) în anexa *Irmologhionului*. Se precizează că Μανδουχορας e la trup ca leul, dar cu perii roșcați și mai lungi. La obraz seamănă cu omul. Ochii lucesc ca focul. Perii din coadă sînt lungi

și tari ca niște săgeți cu care omoară pe cei care se apropie de dînsul. Spre deosebire de izvoarele latine, occidentale, urmate de Spătarul Milescu, în *Bestiarul* lui D. Studitu se spune că perii-săgeți nu cresc imediat în timp ce se mișcă Mantichora, ci abia a doua zi. Tot atât de periculoase ca perii-săgeți sînt și excrementele Mantichorei pe care le azvîrle cu urgie contra vînătorilor, pînă la 15 stinjeni, omorînd pe cine atinge. E singura fiară din India căreia-i place să mănînce carne de om. Indienii îmblînzesc puilul de Mantichoră. Îi leagă în virful cozii o piatră și perii nu mai devin săgeți (f. 28 r.). Mantichora nu e un animal mitologic, fantastic, are doar însușiri deosebite. Dar există. Unii observatori naturaliști ca I. C. Wood ne descriu o specie acvatică *Cyanea Capitata* sau «Coama leului» de pe coasta comitatului Kent. E o masă de membrane gălbui și argintii ca o beteală. Emite însă pînă la 15 m împrejur niște filamente, ca niște ace înroșite în foc, aproape invizibile. Înțepătura, durerea este ca de glonț în toate mădularele și provoacă chiar moartea, dacă nu bei repede după atac băuturi alcoolice foarte tari.

Milescu a selecționat în *Cartea naturii* articole despre vietăți, pomi, plante, și minereuri scumpe, rarissime, comunicînd cititorului cunoștințe cit mai multe, mai interesante și mai utile, precum și greu de dobîndit.

În izvoarele latino-grecești citate, se identifică și descrierea peștelui *Scarus*, despre care Milescu vorbește de două ori (în art. 14 și 60). Aceasta, pentru că manuscrisul nu a fost revăzut și definitivat, sau pentru a sublinia înțelepciunea și prietenia sinceră pe care o simbolizează peștii scari. J. Camerarius ne spune, după alți scriitori greci și latini, că scarus este cel mai înțelept dintre toți peștii.³⁴ Peștii scari liberi cînd văd pe semenii lor prinși în virșă sau în mreajă, lovesc repetat și în același loc cu coada lor tăioasă și tare, pînă rup inelele virșei sau sforile mrejei și descoperă îi eliberează.³⁵ Scarii masculi se întristează tare cînd cele

³¹ *Letopis sv. Dimitria Rostovskogo*, Sf. Petersburg, 1796.

³² M. S. Popov, *Sviatiteli Dimitrii Rostovski i ego trudy*, t. Sf. Petersburg, 1910, pp. 234 și u.

³³ «Est Mantichoras cognita Indis bellua, Vilosa, rubra hominis os praese ferens. / Facesque luminum colore caesio. / Supercilliaque idonea ad formidlem clementem et aures hispidas nec ad modum // Longas, rotundas et basin Versus glabras // Dentes acutos, osque visu tetricum. // Refert leonem relique se corpore // Practereque quod est armata cauda spiculis, // Quas ceu sagittas ipsa mittit eminus // Itaque perdit milites his olivios...». «Nam dum movetur rursus una procreati // novas sagittas spiculorum bestie // Quels praevalat mox virilus...» J. Camerarius, op. cit., art. 35.

³⁴ Apud Athenaeum «... σκάριον λαβραζ ὁ παντῶν ἰχθύων σοφωτάτος...» dicitur J. Camerarius, *Symbolum ac emblematum...* IV, 36, p. 72.

³⁵ «Gregalium si forte quem captum vident, Consortium denso genus adest agmine Nec raro amicum liberant ab hostibus Admorsione quies tenetur funium»

Filo-Camerarius, *De animalium proci etate...* Heidberg, 1590, p. 104.

prinse sînt femelele lor, căci scarul e un pește care se poartă blind și iubitor cu femela sa.³⁶ Pareneza e că «Prietenul adevărat la nevoie se cunoaște»³⁷ — amicos in adversis rebus cognosci (Valerius Maximus) sau «...amicos in malis || Prodesse amicis convenit» (O. Euripide).³⁸ Proverbul se atestă și la Seneca, la Lucanis.³⁹ Simbolul acestei prietenii adevărate este peștele scarus: «scilicet est verae hoc symbolum amicitiae». În figura care însoțește articolul lui J. Camerarius despre peștele scarus se vede în apă o virșă sau o coșniță, cum spune Spătarul, cu pești prinși în ea, iar împrejur se învîrtesc alți pești scari liberi. Această descriere a peștelui scarus există și în alte bestiarii. Astfel, în *Bestiarul* lui Damaschin Studitu se spune că ó σκάρος — Scariul — e pește mare. Dacă se prinde în mreajă partea bărbătească, îl iau pescarii și-l duc. Dar dacă se prinde partea femeiască, se adună mai mulți pești scari, parte bărbătească, și eliberează femelele, tăind cu dinții lor tari mreaja. Scariul are și glas foarte puternic, șuieră ca șarpele. Cine-l aude surzește pentru multă vreme. Mălescu a optat și aici pentru izvoarele occidentale, în care peștele scariu este nu numai soț devotat, ci și simbolul adevăratei prietenii, fapt ce denotă încă un aspect al concepției pedagogice a Spătarului. J. Camerarius a introdus și în *Arithmologia ethica* mai multe gnome cifrice despre însușirea unor animale și despre lupta dintre ele. Spătarul Mălescu le-a tradus în slavona rusă odată cu întreaga *Aritmologie*.⁴⁰

* Quis incidentes in sagone vincula
Videns scaros amoris cestro percitos
Conspexerint feminam captum mares
Cum praeterire lineas possint dolus
Hoc continentiae magistros non habet
Quorum libido blandiens corustulat
Actatis in vigore carnis aestibus...
Filo-Camerarius, op. cit., p. 107.

* Valerius Maximus diferit «Sincerae fidei amico praecipue, in adversis rebus cognosci», J. Camerarius op. cit., p. 72.

* O. Euripide: «...Τοὺς φίλους ἐν τοῖς κακαῖς φίλοιςιν ὠφελεῖν» ibidem.

* Seneca: «Pascunt fidem secunda, et adversa exigunt».

Lucianus: «Adversis non deesse decet, sed laeta emtos || Nulla fides unquam, miseros elegit amicos». I. Camerarius, *Symbolum ac Emblematum*..., IV, 36, p. 73.

* P. Olteanu, *Originalele latine ale Aritmologiei și Eticii Spătarului Mălescu — studii și texte — și Aritmologia și Etica Spătarului Mălescu în lumina textologiei*, în „*Analele Universității București*”, II, 1977 pp. 131—140.

8. Probabil că în partea despre regnul mineral, despre fier, despre cele 12 metale prețioase și pietre scumpe, Spătarul Mălescu a folosit și *Povestirea despre cele 12 pietre* a lui Epifanie de Cipru, care există în sbornicul-manuscris nr. 377 din Biblioteca sinodală din Moscova (sec. al XVII-lea) cu părți alese din *Fiziolog*: «...Vy-borki fiziologičeskago soderžanija...» (p. 105 u.).

9. Ca structură și conținut, *Cartea naturii* a Spătarului Mălescu, ca și modelele occidentale (I. Camerarius etc.), ne amintesc de vechiul *Fiziolog* de 49 de articole din regnul animal, vegetal și mineral, care începea cu articolul despre leu și se încheia cu cel despre smochine (pomul), tratînd și despre pietre prețioase, despre cremene etc., după cum ne informează învățatul rus A. Karneev în meritoria sa cercetare, *Materiale și observații despre istoria literară a Fiziologului* (1894). *Fiziologul* lui Epifanie de Cipru apăruse în versiunea bilingvă greco-latină, la Basel, în anul 1559. De fapt, și în *Cartea naturii* partea cea mai dezvoltată este regnul animal. Numeroase articole corespund intru totul cu cele din *Fiziolog*, ca, de exemplu, cele despre ariciul de mare, despre albină, despre furnică, despre turturică, despre vulpe, rîndunică etc. Cunoștințele din *Cartea naturii* sînt bogate, utile și bine sistematizate, vîdînd o concepție științifică înaintată, erudită și talent pedagogic.

D. Slavona rusă în care este scrisă *Cartea naturii* are numeroase erori morfologice, de acord, de structură în folosirea cazurilor, a diatezei unor verbe: *umiraetsja* «se moare, se scufundă, se scormonesc»; *nyrjaetsja* *pesii ryba*, în loc de *pesiia ryba* — «peștele cline» (lat. canis marinus, gr. θαλάσσιος κύων); *Kiü est ryba veličajšii vsěchü rybü* — în loc de *veličajšia* — «Chitul este peștele cel mai mare dintre toți peștii»; *pri travu*, în loc de *pri trave* — «îngă iarbă»; *predü čelovečechü*, în loc de *pred celovečkmi* — «înaintea oamenilor»; *kastorovoj struj*, în loc de *kastorovaja (bobrovaja) struja* — «leacul sau doctoria care se face din punga de sub pîntecele castorului mascul (lat. castoreum). În loc de dativul *commodis* din latină, Mălescu pune genit. pos. ca în română: *ego solnce nikogda ne sijalo*, trebuia *emu solnce* — «lui nu i-a strălucit niciodată soarele».

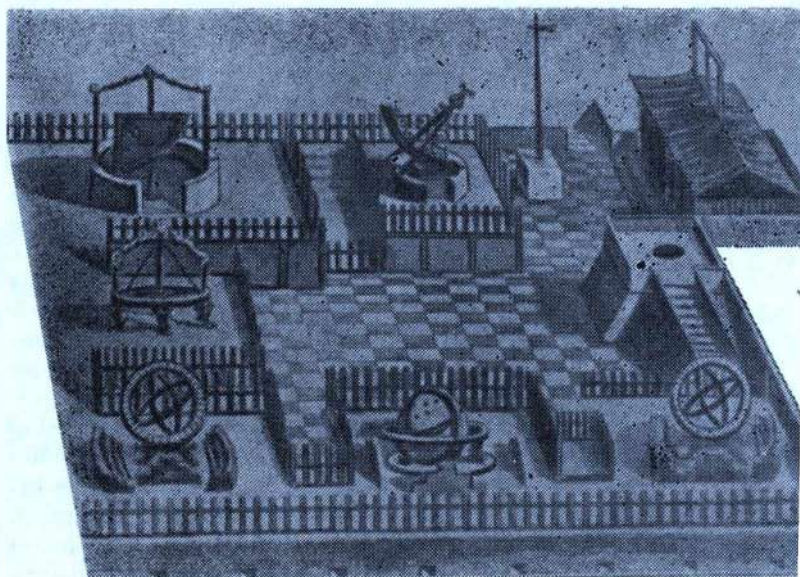
Sub influența limbii române și a latinei medievale, capătă o mare frecvență cazurile prepoziționale, ca genitivul cu *ot* în locul instrumentalului — complement de agent, sau genitiv cu prepoziția *să* — «cu». Fluxul și struc-

tura frazei sînt românești: «...a nyně onoj krokodilŭ obrětenŭ bystŭ vŭ Novoe Leto otŭ Portugaŭcevl» — «Și acum acel crocodil a fost găsit de portughezi în insula Noua Vară din America». Numeroase alte expresii sînt calchiate din limba română și latină: *sŭ vostokomŭ solnečnymŭ roždaetsja veselo i rado* — «cu răsăritul soarelui se naște vesel și bucuros»; *obidiniščee otŭ vsěchŭ* — «mai obidit decît toți»; *do vesnniago vremeni* — «pînă la vremea de primăvară». Chiar unele cuvinte sînt întrebuițate greșit: *semu kamen priugotovlent* — «piatră pregătită acestuia», în loc de *upodoblenŭ* — «asemenea acestuia».

Lexicul este bogat nu numai în denumiri latine, grecești, devenite internaționale, de vietăți, de pomi, plante și minereuri: *chit, mantichora, skaria, ptica porfirion*, dar și în denumiri rare chiar în slavă, în rusă: *Roida, Sevtala drevo, indimŭ, perekiznja, slukŭ, stručky, selidi, muskunŭ, moska, klubenca* — «tuberculă de cartofi», *sidelbut*; sau în dialectisme și arhaisme ucrainene ca *galancy, brjuki* — «cioareci», ori chiar cuvinte românești ca *mreajă, coșniță*.

Cînd descrie cîntecul privighetorii folosește neologisme ca *musikiiskii* — «muzical», existînd în limba rusă actuală sub forma *muzykal'nyj*.

Acest mod de exprimare dovedește nu numai că autorul lucrării *Cartea naturii* a fost un străin, *inostranec*, cum spunea I. N. Mihailovschi⁴¹, dar că era român și că izvoarele de bază sînt latine. Erorile gramaticale și de exprimare, ca și repetarea unor articole, dovedesc că manuscrisul nu a fost revăzut de Spătar.⁴² Este ultima sa carte, scrisă probabil după anul 1690, poate chiar spre sfîrșitul vieții. Ea vădește o concepție laică, științifică, materialistă despre lume și viață. Prin *Cartea naturii* Milescu a răspîndit în Rusia cunoștințele despre natură sistematizate *sui generis* și pe baza izvoarelor latino-occidentale. *Cartea naturii* scrisă de Spătarul Milescu este considerată un aport foarte prețios la dezvoltarea gîndirii științifice din Rusia.⁴³ Se impune de urgență traducerea ei în română

Vechiul observator astronomic din Belling (după M.G. Gauthier și M. Bazin).

și editarea textului paralel cu cel original slavon, însoțit de comentarii și atestări textologice din izvoarele descoperite. *Cartea naturii* este actuală și astăzi sub multe aspecte.

Prin această scriere, Spătarul Milescu a lărgit cunoștințele despre științele naturii, care se cultivau și de scriitorii de stil baroc, de enciclopediști, de pedagogi. Cărțile Spătarului circula în manuscris, se aplicau în învățămînt ca niște manuale. Simbolica animalieră se aplica în lupta contra turcocrăției. A dezvoltat critica socială, sub forma fabulelor, ca *Esopia*, sau sub forma romanului animalier, ca acela cu geneza în cartea indiană *Panceatantra*, cunoscut în arabă sub titlul *Katila wa Dimna* (sec. al VI-lea), în greacă: *Stefanit și Ichnilat* (sec. al XI-lea), în latină: *Directorium vitae humanae*, în cehă: *Pravidlo lidského života* (sec. al XIV-lea) — «Regula (îndreptarul) vieții umane», etc.⁴⁴. *Stefanit și Ichnilat* s-a citit și la noi. Se păstrează într-o versiune slavonă din Transilvania (Ms. din sec. al XVII-lea). Acest roman a influențat sub unele aspecte *Le roman de Renard*⁴⁵, apă-

⁴¹ I. N. Mihailovschi, op. cit., p. 45.

⁴² O altă explicație ar fi și faptul că bunul prieten Petre Dolgyi din Consiliul solilor, care ajută pe Spătar la traduceri, murise în anul 1678. Aceasta constituie încă un indiciu că Milescu a scris *Cartea naturii* după această dată.

⁴³ D. Ursu, op. cit., p. 72.

⁴⁴ Lar-lof Sjöberg, *Stephanites und Ichnilates. Überlieferungs geschichte und Text*. Stockholm—Upsala, 1962; *Stefanit i Ichnilat srednevekovaja kniga basen po ruskim rukopisjam*, XV—XVIII, Leningrad, 1969.

⁴⁵ Mario Roques, *Le roman de Renard*, Paris, 1955—1957.

VRAJBA ANIMALELOR

1. Camerarius, *Arithmologia ethica*...

Textul în I. Alsted, *Enciclopedia septem thomis distincta*, Herborn, 1630, p. 2313.

Spăthar Milesku, *Arithmologia nraov*, (1672). Ms. din Minăstirea Ciudova, U.R.S.S., ff. 45–46.

Spătarul Milesco, *Arithmologia obicieiurilor*... [traducere]

...hacc [19] plerunque inter se pignant, qucdam autem ex ipsis tantas exercent inimicitias, ut inter ea pax nunquam conciliari possit.

1. Lupus et genus pastorum.
2. Feles et natio musculorum.
3. Accipitres et columbae.
4. Corvi et qui vocantur bufones sive ranae terrestres.
5. Fraxinus et anguis.
6. Vitis et brassica.
7. Elephas et draco.
8. Equus et camelus.
9. Basiliscus serpens et viverra habitans in aedificiis.
10. Crocodilus et delphinus.

11. Lacerta et cohleae.
12. Echinus et anguis.
13. Muraena et polypus caracilius.
14. Muraena et conger.

15. Polypus et locusta.
16. Balaena et orca.

17. Stelio et corpius.
18. Panther et hyaena.
19. Aquila et nocturnus accipiter.

...sija [19] množiceju mežu sebe brani tvorjat. Někija že iz nichu tolikuju vraždu sotvorjajut, jako, mežu ichu nikogda miru budet.

1. Volkū i pastyrje.
2. Koti i rod myšej.
3. Jastreby i golubi.
4. Vorony i iže imenujutsja: bufoni, sirěci žaby zemnyja.
5. Drevo jasen i zmija.
6. Vinogradu i kapusta.
7. Slon i drakon, sirěci zmii lētuški.
8. Konī i velblud.
9. Vasilisk zmii i lasica, iže obitaet v doměchū.
10. Krokodilū a delfinū, ryba morskaja.
11. Jašterica i želvū.
12. Ežu i zmija.
13. Ugori, ryba morskaja i krakatica i rakū.
14. Ugori, taže i ostrej ili rakū.

15. Krakatica i pruzi.
16. Balena, kit morskii i orkakit.

17. Kalavotisī zvėri i skorpīja.
18. Rysī i iena.
19. Orelū i noštnyi jastreb...

...Acesta [19] de cele mai multe ori se luptă între ele. Unele fac atita vrajbă, încit între ele nici odată nu va fi pace.

1. Lupul și păstorii.
2. Pisicile și neamul șoarecilor.
3. Șoimii și porumbeii.
4. Giorile și cele numite *bufoni* adică broaște de uscat.
5. Lemnul de frasin și șarpele.
6. Strugurele și varza.
7. Elefantul și zmeul adică balaurul zburător.¹
8. Calul și cămila.
9. Șarpele Vasilisc și nevăstuica de casă.
10. Crocodilul și delfinul, peștele de mare.
11. Șopirla și broasca țestoasă.
12. Ariciul și șarpele.
13. Țiparul, peștele de mare, caracatița și racul.
14. Apoi țiparul și stridia sau racul.
15. Caracatița și lăcustele.
16. Balena, chitul de mare² și orcachitul.
17. Fiara *calavotis*³ și scorpie.
18. Rîsul și hiena.
19. Vulturul și șoimul de noapte.

¹ Adăugat de Spătarul Milesco pentru a explica «zmeul».

² «Chitul de mare», adăugat de Milesco.

³ gr. καλαβοτῆς — o specie de șopirlă care simbolizează viclenia pentru că își schimbă culoarea; lat. *stelio*.

rut în literatura franceză prin sec. al XII–XIII-lea. A fost tradus meritoriu în versuri în limba română de Theodosia Ioachimescu (1977). În acest gen de opere se înscrie și *Istoria ieroglică* a lui Dimitrie Cantemir (1705).

De aceea, Spătarul Milesco dă, în *Cartea naturii*, cea mai mare extensiune părții de *Fiziolog*, dar nu renunță cu totul nici la partea simbolică aplicativă, în sensul eticii timpului său și al unei

educații sănătoase în general. Simbolizarea a dezvoltat procesul de abstractizare, imaginația. Animalele și simbolica lor există alături de om cu zeci de mii de ani î.e.n. — din epoca paleolitică a vânătorilor, chiar din epoca paleoantropului, cum demonstrează Mircea Eliade.⁴⁶ Sim-

⁴⁶ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase; I. De la epoca de piatră la misterele din Eleusis*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981.

ÎNSUȘIREA UNOR ANIMALE

I. Camerarius, <i>Arithmologia ethica</i>... Text apud I. Alsted, <i>Encyclopaedia septem tomis distincta</i>, Herborn, 1630, p. 1315.	Spătarul Milescu, <i>Arithmologia nrva-vov...</i> (1672). După manuscrisul din Mănăstirea Ciudova, U.R.S.S., ff. 82—83.	Spătarul Milescu, <i>Arithmologia obiecturilor</i> [traducere]
<i>Proprietates animalium quorundam</i>:⁴ 1. Elephas magnus. 2. Leo magnanimus. 3. Ursus morosus. 4. Apper immanis. 5. Porcus animam habens pro sale.⁵ 6. Canis sagax. 7. Lupus: insidiator. 8. Vulpes astuta. 9. Cervus pulcra habens cornua. 10. Equus superbus. 11. Bos robustus. 12. Lepus formidolosus. 13. Mus se cavernis occultans. 14. Felis levi gressu incendes. 15. Aquila acute videns. 16. Accipiter velox. 17. Luscinia vocem edens suavam. 18. Assentator perniciose loquens. 19. Sycophanta venenati ic-tus insanabilis inflictor.	<i>Svojstvo někiim životnym</i>: 1. Slonů: velikii estí. 2. Levů velikodušnyi. 3. Medvedů: surovýi. 4. Svinija dikaja: svirěpěšaja. 5. Svinjago radi mjasu, soli. 6. Pesů: chitryi. 7. Volků: navět ustrojaj. 8. Lisica: mnogověduštaja. 9. Eleni: krasnorogatyi. 10. Koní: gordyi. 11. Volů: krěpkii. 12. Zaeců: bojaznivů. 13. Myšů: v diry sebe sokriva-jaj. 14. Kot: legko prochodjašte. 15. Orel: ostrovidnyi. 16. Iastrebnů: skoryi. 17. Slavii: sladkoglasnyi. 18. Laskatelí: gubitel'naja gl[a-goll]jaj. 19. Klevetniků: iže otravnoe strěljanie sotvorit.	<i>Însușirea unor animale</i>: 1. Elefantul este mare. 2. Leul e mărinimos. 3. Ursul e crud, aspru. 4. Porcul sălbatic e cel mai feroce. 5. Pentru carnea de porc, sare. 6. Clinele e viclean. 7. Lupul e întinzător de curse. 8. Vulpea e mult știutoare. 9. Cerbul are coarne frumoase. 10. Calul este mândru. 11. Boul este puternic. 12. Iepurele e fricos. 13. Șoarecele se ascunde prin găuri. 14. Pisica umblă ușor. 15. Vulturul are vederea ascuțită. 16. Șoimul este ager. 17. Privighetoarea are glas dulce. 18. Lingușitorul are vorbă dulce, dar pierzătoare. 19. Clevetitorul provoacă săgetări pline de otravă.

⁴ În titlul marginal topică e ca și în versiunea slavă: «*Proprietates quorundam animalium*»

⁵ În originalul latin: «Porcul are sufletul pentru sare.» Noi am tradus după versiunea slavonă a Spătarului Milescu, care traduce interpretativ.

bolica animalieră nu lipsește nici din baroc, din simbolismul modern — cum reiese din studiile adâncite ale lui I. N. Golenișcev-Kutuzov.⁴⁷

Conștient prin formația sa de *homo universalis et per eruditus*, Spătarul Milescu a răspândit în Rusia prin *Cartea naturii* un adevărat tezaur de cunoștințe din lumea concretă fizică, contribuind la promovarea concepției și gândirii științifice materialiste despre om și despre mediul său înconjurător.

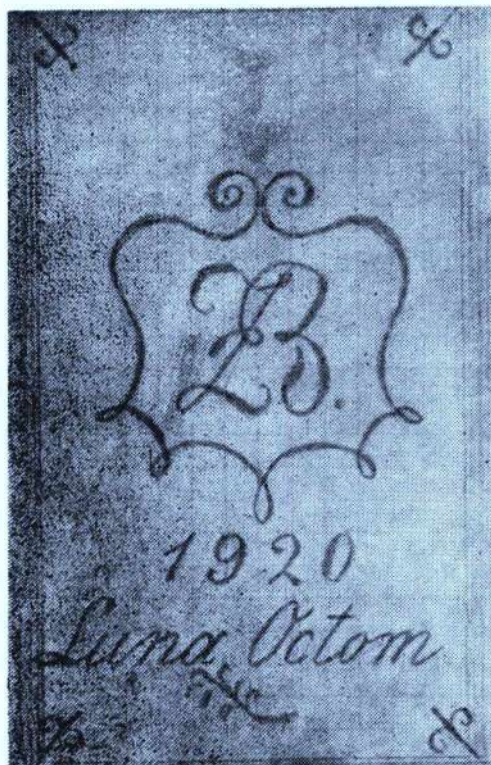
Pandele OLTEANU

⁴⁷ I. N. Golenișcev-Kutuzov, *Barokko i ego teoretiki* — în vol. *Secolul al XVII-lea în dezvoltarea literaturii universale*, Moscova, 1963, pp. 102—133.

ULTIMA VERBA

Hortensia PAPADAT-BENGESCU

Un alt fragment din „FETIȚA“

REVISTA „MANUSCRIPTUM“ A PUBLICAT în ultima vreme o serie de texte inedite ale Hortensiei Papadat-Bengescu din ciclul autobiografic *Fetița*, proiect neimplinit de roman, dar care se poate reconstitui azi dintr-o serie de pagini evocatoare ale copilăriei. Textul pe care îl publicăm în acest număr se leagă numai indirect de acest ciclu, căci nu mai este vorba de acea epocă de paradis a copilăriei, ci de momen-

tul morții celui care a dominat prin personalitatea sa puternică și inconfundabilă copilăria scriitoarei: Tatăl.

Este un text redactat tirziu, la bătrânețe, într-un moment în care scriitoarea abandonase practic munca literară, renunțând să rescrie romanul pierdut *Străina*, lăsând neterminate unele proiecte — ca de pildă piesa *Sora mea Ana* și romanul *Fetița*. În caietul în care am găsit acest text există numai însemnări scrise la persoana întâi, amintiri propriu-zise, neîmbrăcate în haina ficțiunii. Într-adevăr, scriitoarea era tentată să-și scrie memoriile, să povestească despre locurile și oamenii pe care i-a cunoscut. Într-un loc, în caiet, Hortensia Papadat-Bengescu notează: «Să invent oameni și trai omenesc? Da, am făcut-o în literatură cu făpturi pe de-a întregul plătuite de mine. Biografia mea? Poate cîndva? Poate chiar ceea ce scriu acum?... Dar cît de sumar, cît de redus la ceea ce îngăduie memoria, cea atît de împovărată de oameni, locuri, fapte, întâmplări...». Pe prima filă a caietului se află o listă amplă de «nume ale oamenilor din Țurnu] Măgurele» — or, folosirea numelor reale este evitată în scrierile din ciclul *Fetița*.

Caietul nu este datat, dar pe ultimele pagini găsim două-trei însemnări marcate iunie 1949, deci cu cîteva luni înainte de moartea soțului (survenită la 24 noiembrie). Grafia lor fiind identică cu cea din restul caietului, putem conchide că paginile intitulate *Moartea tatălui* au fost redactate în același an. Așa se explică dealtfel unele neglijențe în redactare. Grijile bătrîneții, neplăcerile cauzate de starea proastă a sănătății soțului, redactarea cu întreruperi a

textului sînt cauzele unor repetări sau digresiuni. În manuscris unele întîmplări sînt povestite de două ori, uneori chiar consecutiv — cum ar fi incidentul cu banii de pensie pe care tatăl s-a aplecat să-i ridice de pe jos, sosirea medicului cu preparatul salvator etc. Fiind vorba de niște pagini a căror valoare este în primul rînd documentară, am menținut în transcrierea textului numai una din versiuni.

Depărtarea în timp a momentelor evocate face necesare unele precizări. Mutarea la Constanța, în casa din str. C. I. Bănescu nr. 8 (inițial existase și posibilitatea unei mutări la Iași), obținută într-adevăr după multe demersuri — tot ale generalului Bengescu, cit și ale altor prieteni sau cunoscuți —, se înfăptuise încă din vară, imposibilitatea tatălui de a se muta la Constanța fiind determinată exclusiv de starea sănătății sale. Sosirea inopinată a Hortensiei Papadat-Bengescu la Focșani apare ca fiind datorată unui presentiment, dar Zoe Lungu, fiica scriitoarei, care în acea vreme se afla la București, la facultate, își amintește că mama ei ar fi primit o telegramă din Focșani în care i se anunța înrăutățirea stării sănătății tatălui ei. Nu știm cine trimisese acea telegramă, fie familia Salomia, la care Dumitru Bengescu stătea în gazdă, fie — mai degrabă — familia dr. Mavridescu, la care dealtfel au tras atît scriitoarea, cit și fiica ei, care îl însoțise — lucru confirmat și în text, în final, unde este menționată Titi Carnasel, fiica doctorului Mavridescu.

Mai greu de explicat sînt repetatele referiri la o eventuală vizită pe care Dumitru Bengescu ar fi urmat să o facă de sf. Dumitru și asta nu pentru că în realitate nu a fost niciodată vorba ca tatăl scriitoarei să vină toamna la Constanța, dată fiind starea sănătății sale, ci pentru că avînd în vedere data decesului — 7 noiembrie 1921, așa cum apare înscrisă pe monumentul din cimitir —, sf. Dumitru trecuse în momentul cînd scriitoarea sosise la Focșani (cam cu trei zile înainte de moarte, așa cum reiese din text). Ar putea fi vorba de o confuzie a autoarei, care, în momentul redactării, nu-și mai amintea data exactă a morții tatălui ei — singura precizare referindu-se la anotimp: «Toamna». Dar mai este o posibilă explicație: trecerea calendarului de la stilul vechi la stilul nou era relativ recentă și acomodarea cu stilul nou nu era încă completă. Într-un carnetel al generalului Bengescu găsim o listă de date sub titlul «Sărbători în familie», unde sînt trecute cu dată dublă zile de

naștere, dar și sărbători onomastice. Astfel, pentru sf. Dumitru este trecută data 8 noiembrie/26 octombrie. Dacă familia scriba ziua onomastică după stilul vechi, atunci ziua decesului corespunde cu 25 octombrie, deci în ajun de sf. Dumitru.

Tot aci găsim menționată și ziua de naștere a scriitoarei «Hortensia Z.n. 21/8 dec.». Cum actul de naștere s-a pierdut și au existat anumite incertitudini cu privire la data exactă, credem că orice indiciu este binevenit. Deci ziua de naștere este 8 decembrie, după stilul vechi. Din păcate anul nu este menționat în carnetel, dar pe spatele unei fotografii reprezentînd-o pe scriitoare copil, în costum național, se află scris de mîna mamei sale: «Hortensia Bengescu, à l'âge de quatre ans et demi, pour sa Grande mère. 8/6 1881». Un simplu calcul ne permite să stabilim ziua de naștere la 8 decembrie 1876. Dealtfel și fișa școlară — reprodușă în „Manuscriptum“ nr. 4 (37)/1979, p. 95 — ne poate permite să deducem anul nașterii: datată 11 decembrie 1891; se menționează că Hortensia Bengescu se afla în clasa a V-a liceală, deci, în mod normal, în vîrstă de 15 ani.

Este menționat în text monumentul din cimitirul nordic din Focșani. Preocuparea tatălui pentru locul de veci se concretizează după moartea soției sale — survenită la 14 octombrie 1911 (orele 10,30 a.m.), cum se precizează într-un faire part.

Într-adevăr, actul de vînzare al locului este datat 21 octombrie 1914 (este vorba de «vînzare pentru perpetuitate», căci Zoe Bengescu a fost înmormintată de la bun început în acest loc). Ideea de a construi un monument apare foarte curînd, generalul Bengescu comandînd sculptorului Ion Dumitrescu Tintea, apropiat prieten al familiei, un basorelieu, reprezentînd chipul său și al soției.

O factură referitoare la această comandă este datată 14 noiembrie 1915. Totuși, ridicarea monumentului avea să mai întîrzie. O chitanță semnată de un «maistru executor», datată 24 mai 1916, se referă numai la zidirea gropii. În carnetelul său, menționat mai sus, și datat octombrie 1920 — în care Dumitru Bengescu își nota în detaliu cheltuielile zilnice — pe verso-ul unui desen amănunțit al mormintului (pe care îl reproducem), aflăm notate ultimele cheltuieli făcute pentru monument. Este aici preocuparea unui om care își simțea sfîrșitul aproape. Nu mult după moartea soției se declarase anghina pectorală și se pare (după amînti-

- Moartea Tatălui. -

După multe stăruințe: scrisori trimise vreunui prieten cu trecere - demersuri personale - toate împotriva caracterului și convingerilor lui - iată, faimoasa permutare prin avansare a lui N. se înfăptuise. În tot timpul acestor frământări, eu suferisem: lubeam, respectam, admiram pe tatăl meu, știam că aceste ploconeli, scrisori, demersuri îl nemulțumesc, dar nu numai că nu aveam puterea să le împiedic, ci tocmai dimpotrivă, asupra mea cădea sarcina grea de a reaminti scumpului tată necesitatea lor. Iată că stăruințele își atinseseră scopul și fusesem mutați la Curtea de Apel din Constanța. Soțul meu se bucura, eu însă eram nespus de tristă, deoarece astmul de care tata suferea în ultima vreme nu putea suporta climatul maritim. Așadar tata va rămâne la Focșani, deci destul de departe vom fi unii de alții...

Eram tristă, foarte tristă; adorasem pe tata de întotdeauna; grijile vieții conjugale, creșterea celor cinci copii, totul mă obosise; mă nemulțumise și tristețea tatei cea după pierderea mamei, lipsa lui de confort în casa noastră — confort sufletească mai

rile copiilor scriitoarei) că medicii îi dăduseră o speranță de viață de cel mult zece ani. Tocmai ideea de a-și lăsa tatăl bolnav și singur în Focșani, în casa de pe str. Spitalul Județean, întrista adînc pe scriitoare, care n-avea cum să nu bănuiască sfîrșitul lui apropiat.

Acest bărbat aspru, sever — așa cum și-l amintesc cei ce l-au cunoscut și cum îl descrie Hortensia Papadat-Bengescu în numeroase pagini de amintiri sau din ciclul *Fetița* — primise verdictul cu curaj, găsind resurse și pentru a se ocupa cu dragoste de cei din jur, de familie, de nepoți. O scrisoare adresată, la București, uneia dintre nepoate, este semnificativă în acest sens. O reproducem: «Dragă Elenuța. Te felicit pentru rezultatul frumos al ultimului examen. Totuși sînt îngrijorat citind cele ce reies din scrisoarea ta, că multa ocupațiune și stăruința exagerată îți consumă sănătatea. Nu uita, draga mea, proverbul cu „tot ce este

prea mult nu este sănătos” — prin urmare atît tu cît și Pupa, pe cît trebuie, menajați-vă forțele și sănătatea, ca să puteți, cînd va sosi timpul, atît noi cît și ceilalți să se bucure de rezultatul [muncii] ce depuneți astăzi, ca să însemnați ceva în carierele ce v-ați ales. Sănătatea mea pare a se fi ameliorat de cînd timpul nu mai este așa de rece. Pe lingă cei 40 lei ce vă trimit lunar, am dat lui Nicu să vă trimeată încă cîte 25 lei de fiecare; regret că nu pot mai mult, a trebuit să dau și lui Bebe ceva, afară de aceasta și eu sînt nevoit să cheltuiesc ceva pentru mine: nu mai am aproape de loc lenjerie și mai multe din celelalte au nevoie de reparație. Complimente Sofioarei și la toate cunoștințele care își mai aduc aminte de mine. Pe tine și pe Pupa vă sărut cu multă dragoste. Demetre. Cumînți? 7 martie 1920 [Focșani]». (Sofioara este soția fratelui său, G. Bengescu-Dabija, care la acea dată nu mai era în viață

ales — ...și iată, acum tata va rămâne singur la Focșani și eu, noi, departe, în Dobrogea. Nici cel puțin toamna nu ar putea fi oaspetele nostru, căci aerul acela sărat i-ar fi fost scumpului tată funest. Da, eram tristă și el trist, taciturn. Dimpotrivă, soțul exulta la perspectiva băilor de mare, bucuria avansării etc.

Așadar casa cea mare și turtită din pogonul de loc era acum pustie de noi și tata închiriasse o cameră peste drum, la un profesor de gimnaziu care avea soție, oameni cu care nu aveam raporturi decât de bună ziua, oameni în jurul cărora [în] timpul din urmă planase[ră] zvonuri nespuse de rele cu prilejul morții unui vecin de peste drum, un profesor la pensie care locuia singur [și] frecventa des numai pe acest profesor de muzică și soția lui. Acolo, la acești oameni suspectați, avea a sta tata cîteva săptămîni, pînă cînd, deodată cu semestrul de toamnă, noi intram în casa pe care o închiriasem la Constanța — cu mereu aceeași restricție, anume că aerul sărat al mării era interzis aceluiaștrm al scumpului tată.

Da, mă despărțisem cu mare tristețe de tata, mai ales din pricină că nu putea locui și el la Constanța, cu noi. Cînd sosise timpul să plec din București spre Constanța un dor nespus, puternic, mă stăpînise și, fără permisiunea prealabilă a soțului meu, telegrafiasem acestuia că voi prelungi cu 2—3 zile rămînerea mea în București. Era un act de curaj, dar și un act de absolută voință.

Cînd sosisem înapoi la Focșani, în casa de peste drum de cea în care ani locuisem, sosirea mea produsese o mare, nespus de mare emoție tatei, pot zice disproporționată. Sosisem spre 6 seara, toamna; pe tata îl găsisem singur pe o canapea în odaia-salonaș, să zicem, alături de care era camera strîmtă de dormit. O bucurie uriașă, totodată însoțită de spaimă, fusese primirea ce mi-o făcuse tata.

— Ce e, Coca mea? Ce s-a întîmplat, fetița mea?

Atunci abia băgasem de seamă că întoarcerea mea părea și era ciudată.

— Nimic! am răspuns. Nimic absolut! *Tailleur*-ul a fost gata înainte de termenul crezut și în loc de a pleca spre Constanța, [în] cele două zile ce aveam de concediu pentru croitoreasă, am preferat să stau cu tine!

Eram acum ușor mirată eu de întoarcerea mea, pe cînd tata nu înceta a-mi mulțumi pentru acest gînd, a se bucura nespus, totodată tușind din cînd în cînd.

— Ești răcit, tată? Nu erai cînd am plecat... Poate zăpăceala mutării, acum, toamna...

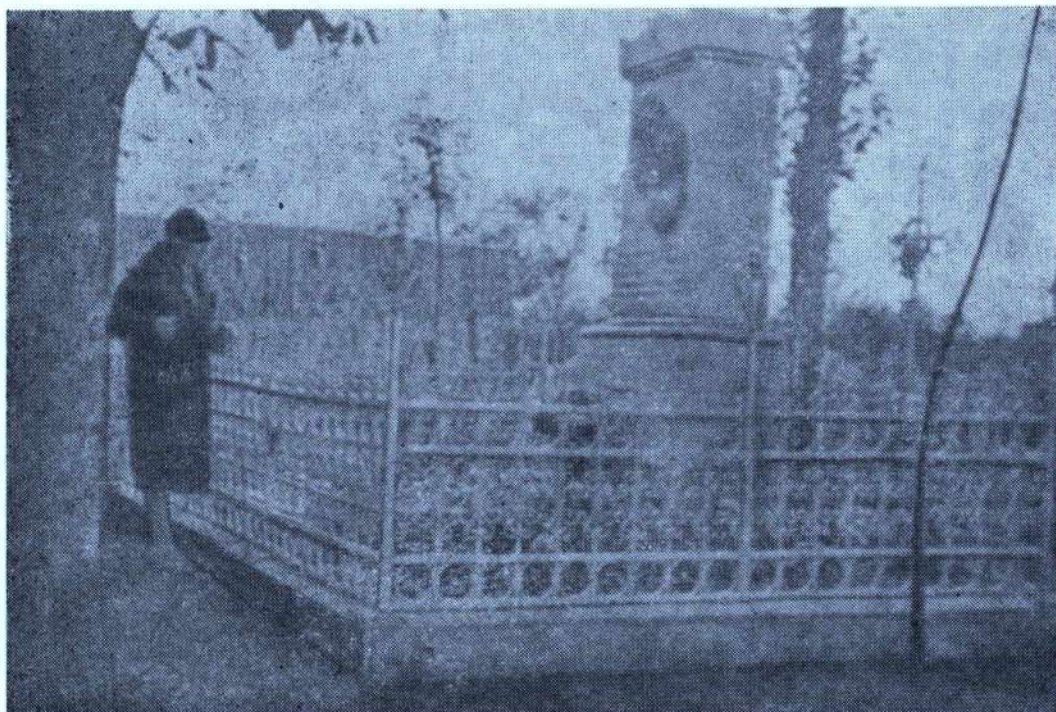
Elenuța. Pupa, Bebe sînt copiii scriitoarei: Marcella, Zoe și Dumitru, iar Nicu este soțul.) Găsim aci, menționată în treacăt, și boala, precum și indicii despre dificultățile bănești, calculele amănunțite din carnețelul menționat dovedindu-se o necesitate, iar cheltuielile pentru monument un real sacrificiu.

«Da, primul, ultimul, cel mai mare amor al meu a fost Tata.» — notează scriitoarea într-o însemnare de prin 1942. Profunzimea acestui sentiment este mărturisită fără reținere. Cînd Tatăl spune: «Ce fericit mă simt că suntem numai noi doi!», Hortensia Papadat-Bengescu exclamă: «Cine a mai avut o astfel de declarație de iubire, de iubire sfîntă și magnifică? Cine?». Moartea sa calmă, liniștită, în brațele fiicei, este într-un fel apoteoza tragică a acestei iubiri.

Sentimentul copilăriei este definit în mare măsură de părinți, de atmosfera pe care o

crează în jurul copilului. Iar pentru scriitoarea părinții înseamnă în primul rînd tatăl. O ciornă la schița *Grădinița* (apărută în „*Viața Românească*“ nr. 3/1946) se încheie cu următoarele cuvinte: «Patriarhat, de tine cit drum mă despartel». Cei din jur făceau parte mai degrabă din decorul care punea în lumină personajul principal. Chiar relația copilului — în ciclul *Fetița* — cu mama, cu Mama Tica, sau cu ordonanța este permanent raportată la tată. Ecoul copilăriei este prezent și în acest text, căci tatăl i se adresează spunîndu-i *Coca*, așa cum i se spunea cînd era copil — or, la maturitate, Dumitru Bengescu o numea numai Hortense (cel puțin de față cu alții). Moartea tatălui semnifică în fond adevăratul sfîrșit al copilăriei.

Dimitrie STAMATIADI

— Nu... Cine știe? E încă timp frumos... dar...

Ezita.

— Dar ce, tată?

— Poate că azi, când m-am întors aci din oraș, unde mersesem să încasez pensia... Mi-au căzut banii toți din portofoliu și m-am apucat să-i culeg de pe jos unul cu unul — era numai mărunțiș — și eu, cu astmul meu!...

— Da! Așa trebuie să fie! răspusesem eu. Bine că am venit la timp, să-ți pui ventuze. Știi ce bine îți fac!...

— Da... da... Ce bucurie! Ce neașteptată bucurie! repeta.

Și pe măsură, eu simțeam mihnirea că nu poate veni acum la noi, ci cu întârziere destul de mare... El singur... aci! Da, în orașul în care pînă ieri toți locuitorii ne erau cunoscuți, acum simțeam o totală singurătate, a mea și a tatei. Am cercat a relua firul de contact cu Focșanii atîtor ani petrecuți acolo, întîi și întîi prin chemarea medicului nostru, deși al doilea gînd ar fi trebuit să fie pentru bunii prieteni, familia dr. Macridescu; nu i-am anunțat, nu existau pe atunci telefoane, și eu eram așteptată la zi fixă în Constanța și iată, tata tușea! Da, înstrăinarea mea, grija mea aparent exagerată, totul era disproporționat, dar eu nu băgam de seamă, iar tata, contrariu cu ceea ce ar fi fost conform cu felul lui de a fi, se arăta mulțumit de prezența mea, fără însă a mă trimite cit mai iute la bărbat și la copii.

I-am pregătit patul, el s-a îmbrăcat pentru noapte și a intrat în plapomă; încă mai protesta asupra inconfortului meu probabil, dar îl simțeam bucuros — și nu concepeam cum va rămîne el singur peste o zi, două. Nu concepeam, dar nici nu cercetam ce reprezintă nou îngrijorarea care mă făcea să uit programul nostru de mutare; cînd locuința din Constanța va putea să ne vadă pe toți trei instalați — la primăvară? Care primăvară? Peste șase luni? Dar tata nu putea rămîne aci încă șase luni! Nu! De ce nu — cînd făcusem laolaltă reflecția că iarna, la astmul ușor și [la] ușoara incomodare a inimii, nu era prielnică tatei? Ce mutare stupidă! La Constanța?

Mai bine ne lipseam de avansare la Curte! gindeam și totul era inoperant, totul stin-gaci făcut și o simțire de vid, de singurătate... Așa eram eu! Eram neobicinuită a face singură nici cea mai mică călătorie! Cercam a-mi da explicații.

— Tușești mereu, tată? Să vie doctorul!

— Să vie! Să vie miine! aprobare.

— De ce miine și nu acum?

— Da, e drept, tu trebuie să pleci spre Constanța...

— Nu trebuie deloc! Un *tailleur* nu se confecționează așa de iute! A fost o mi-nune! O minune care mi-a permis ca în cele două zile ce erau pe programul conce-diului dat de N. (soțul meu) să pot veni să te văd. E mult pînă la primăvară și cred că nu vom răbda... Trebuie făcut ceva!

Tata se uita la mine zimbitor, fericit, uimit nu numai de prezența mea neașteptată, dar și de inițiativele neobicinuite pe care le luam; părea mulțumit de această eman-cipare, ca cineva liberat dintr-o constrângere pe care o avusese pînă atunci. Era fericit, dar îl trăgea la culcare aceea indispoziție. Și acum mai protesta la planurile mele de medic și medicamente imediate și de rămînere încă prelungită acolo, lângă el. Ceea ce nu părea însă a fi [trecător] era tusea și starea de indispoziție. Iată, îmbrăcat cu pijamaua de noapte, se culcase în pat fără protestări, iar eu laudam culcușul meu, cel de pe canapea.

— Ce întreprinzătoare ești tu! Ce repede și bine ai organizat totul! repeta.

La drept vorbind, eu însămi mă miram de mine nespun, dar fără nici o teamă, nici o ezitare, dar nu observam că acest fel al meu neobicinuit de curaj era suspect. Ca și cum patul, în loc de odihnă, îi mărise răul, tata avea fruntea fierbinte, ochii turburi și acum tușea.

...În adevăr și el socotea lung timpul pînă la Sf. Dumitru, cînd putea veni la noi, căci se gîndise: va veni la noi, fiindcă dorim, insistăm... Da! Aerul de mare? Da, știa că pentru el e interzis aerul de mare, totuși va veni, era lucru hotărît.

Îl ascultam, sta pe canapeluța uneia din cele două camere pe care le închiriasse la aceia care aveau casa lor — o casă modestă — peste drum de casa unde noi petre-cusem cîțiva ani. Sta pe canapeluță și respirația îi era încă foarte anevoioasă. « Pentru că s-a aplecat să adune acei bani afurișiți! » gindeam eu îngrijorată. Da, eram brusc cuprinsă de îngrijorare, socoteam că tata nu putea rămîne pînă la ter-menul cînd noi vom închiria acolo, la Constanța, o locuință potrivită. Nu. Tata trebuia să fie cu noi, cu mine, încă de pe acum. Deprinsă a nu lua decizii fără ade-ziunea soțului, de rîndul ăsta statorniceam fără nici un consimțămînt ceea ce credeam a fi un imperativ.

Tata sta pe canapeluță și respira greu, abătut, obosit și dorind a-mi spune la ne-sfîrșit ce bună idee avusesem întorcîndu-mă, ce bună idee!... Ce fericit era... Mai fericit nu se poate! Eu îi răspundeam în plac, așa mecanic, îmi apărea că el era mai bolnav decît îngăduia faptul că s-a plecat cu respirația lui astmatică și a cules unul cu unul acei bani ticăloși.

— Dar unde și cum ai să dormi tu?

Se îngrijora, se agita și îmi explica că de la mutarea lui acolo n-a văzut, n-a vor-bit de fel cu cei la care sta cu chirie provizoriu, pînă la Sf. Dumitru. Părea că aceia îl evită.

— Bine, dar nu ai nevoie de cîte ceva, de un ceai, o cafea, o farfurie? întrebam.

— Ea, soția acestuia, vine cînd lipsesc, face patul, curăță, aduce pe tavă o sticlă cu apă și un pahar, apoi nu-i mai vezi nicicum. Ce bine va fi cînd voi veni la voi!

Nu se mai îndoia asupra aceluia proiect, nu vrea să mai ia în considerare că venea toamna, apoi iarna, acolo, în orașul Constanța, la mare, unde climatul era absolut contrariu stării lui de sănătate, unde încă nu eram instalați într-o locuință după nevoile noastre, ci numai provizoriu. Ca și cum răspundea direct gîndurilor mele, el, cel care ar fi răspuns ceva care să arate că în adevăr nu avea cum veni iarna la

noi, își urmărea proiectul. Neplăcerile unei conviețuiri alături de soțul meu... păreau a fi înlăturate de ceva mai puternic, ceva pe care nu-l explica, de care părea cuprins, obsedat.

— Ce fericire, tată, să fim împreună, nedespărțiți! îi răspundeam cu o totală convingere, cu o reală bucurie, uitînd pe moment toate piedicile...

Așadar pe patul din camera pe care o ocupa în casa de peste drum de cea unde locuisem cîțiva ani, acum sta iubitul meu tată, mereu mai cuprins de boală și mereu repetînd ca pe un miracol:

— Să te întorci tu din București ca să mă mai vezi odată!

Fericit fără de vreo bănuială, vreo presimțire. Nu! Vorbea de răceala lui, de starea de indispoziție mereu mai aparentă, ca de incidente asupra cărora plana, decisivă, bucuria de a mă vedea, de a fi avut eu, Coca lui, acest gînd bun.

Ora culcării! De la proprietari nici un semn de viață — că eu am sosit, că aș avea poate nevoie de o perină, o învelitoare — nimic! Ciudată stare de spirit a acelora, a vinovaților, a asasinilor. Nu știți, nu înțelegeți ce vreau a spune? Să vă explic. Acest profesor de muzică de la liceul orașului și soția lui locuiau peste drum de casa noastră, cea scundă, lată, largă, așezată ca o cloșcă în mijlocul unui pogon de loc. Vecin cu noi, chiar peste gard, sta într-o căsuță un profesor de liceu la pensie, un văduv. Era de treabă, n-avea cu noi raporturi decît de căciulă, de vecini. Îi murise nevasta, era singur, econom-avar, se zicea — și adunase ceva gologani, ca toți avarii. Bătrînul era prieten bun cu profesorul de canto de peste drum. Și iată că profesorul bătrîn de curs primar, pensionar, văduv, mergea des peste drum la profesorul de canto, ba chiar era bine primit acolo și îi împrumutase bătrînul pe prieteni cu ceva parale, nu mult — fie că mult nu avea, fie că îi păstra pentru el, sau poate era avar. În orice caz el era cu dreptul lui. Dar într-o zi care începea ca toate, zarvă mare în vecini: profesorul fusese găsit mort, asasinat și căsuța răvășită de hoți! Anchetă, parchet, cercetări ale justiției. Iată că se aflase în oraș că profesorul de canto de peste drum de locuința celui asasinat era arestat din ordinul Parchetului, spre cercetare, sub bănuiala că el ar fi asasinul. Stupefacție. Evident că parchetul cercetase, evident că existau prezumții... Totuși, după un timp de arest destul de lung — arest preventiv — profesorul de muzică se întorsese la domiciliu, achitat din lipsă de orice probe, socotit însă de însăși justiția ca vinovat, dar fără de dovezile cuvenite. Liber, era acum ocolit de foștii săi cunoscuți sau prieteni.

Aci, în casa acestuia, cea poartă în poartă cu locuința pe care, prin mutare la Constanța, o părăseam, aci stam eu lingă patul de bolnav al tatei, căci căzuse la pat, cu frisoane, cu temperatură, răcit și medicul adus în pripă avînd mutra îngrijorată. Da, era răcit serios, iubitul meu tată și aproape nu mă mai gîndeam că trebuia să plec iminent la Constanța, unde mă așteptau soțul meu și copiii. Ceea ce acum era iminent era această bronșită pe care doctorul o declarase, cu glas îngrijorat, a fi chiar pneumonie.

Atunci începuse necazul cel mare: telegrama prin care spuneam că trebuie să rămîn lingă tata pînă la convalescența lui, apoi, prin altă scrisoare, arătam starea serioasă a pneumoniei. Urmase apoi singurătatea în doi; atîta eram de absorbită încît uitasem familia bunilor prieteni, pe Titi, fiica lor, colega și prietena mea, uitasem tot. Probabil rapiditatea boalei și primejdia ei îmi absorbisera toate gîndurile.

Doctorul! Da, medicul militar, care avea o bună reputație, pe acela îl chemasem și el, cu glas serios, îmi spusese să așez pe tata la pat, la plapomă, căci boala era pronunțată și aveam a aștepta cum decurge. El, doctorul, va veni de două ori pe zi și la nevoie oricînd, ziua sau noaptea. Nu erau îmbucurătoare aceste presupunerii, totodată erau miraculoase, căci aduceau, deodată cu prezența unui medic, și pe cea a unui ins care prețuia pe tata, pe noi. Oarecare ușurare pentru mine, alături de grijă, grijă nespusă.

A treia zi sosise și starea boalei nu era mai bună. Medicul făcea minuni de devotament. Într-o zi — a treia — venise pe seară cu un irigator mare pe care îl purta

el însuși și cu un preparat, unul pe care — spunea el cu glas serios, îngrijorat — îl studiase într-o publicație medicală chiar în noaptea aceea și care ar putea da un efect bun. «Ar putea» — deci nesiguranța. Un preparat nou, miraculos! Cerșea în mine o nădejde...

Doctorul era acum preocupat de acea instilație și, după ce vorbise tatei, începuse operația. Tata suporta supus și stoic, dar cu acea expresie pe față a unei descurajări totale. El simțea în el puterea răului acelei boli și cred că se îndoia de orice bine, căci mă cerceta cu ochi lacomi și din cînd în cînd întreba dacă am telegrafiat soțului meu să vie, așa cum el mă rugase. Eu nu telegrafiasem încă, dar lui i-am spus că da. Părase mai liniștit, citeam în el ca în carte: el nu vrea să fiu singură în acel caz grav, așa era dator să facă, dar a fi numai cu mine ar fi fost dorința lui cea adevărată.

— Noi doi singuri, ca demult! repeta el prin fluieratul respirației.

Nu-mi dam atunci seama, trăiam secundă cu secundă, în mine era nădejde și desperare laolaltă și pe el, pe el, tatăl meu iubit, îl vream în viață — da, viu, da, în viață! — dorință arzătoare a speranței mele desperate.

După acea instilație probabil dureroasă, suportată stoic, așteptam — eu și medicul. Tata părea obosit, nespus de obosit, totuși ceva mai liniștit. Creștea în mine o nădejde și medicul aștepta taciturn rezultatul. La o oră oarecare doctorul spusese că se duce la un caz grav, dar se întoarce neîntîrziat.

— Nu mă lăsa singură! îl imploram.

Știu eu ce voce voi fi avut?... Medicul îmi promisese, îmi jurase că lipsește un timp scurt și apoi rămîne peste noapte cu noi. Mă uitasem la el cu tot ce putusem aduna ca recunoștință.

Tata părea a respira mai liber, o nădejde mijea în mine, timidă, sperioasă nădejde, dar totuși. Tata părea mai liniștit, nu se văita, nu se agita. Deodată îmi spuse:

— Sunt mai bine, mult mai bine... răsuflarea... răsuflarea e mai ușoară... M-aș sălta puțin... Aș vrea... dacă tu nu te superi... aș vrea să mă mișc așa fel ca să pui capul în poala ta... și tu să mă dezmierzi pe păr — știi, cum îmi place mie!

Eram într-o stare de extaz, tata vorbea șoptit, dar fără de efortare, el vrea să stea cu capul în poalele rochiei mele și eu — așa cum îi plăcea lui — să îi trec mina prin păr... «Cum făcea Zoica mea» — pomenise el pe mama.

Eu eram în miezul extatic al speranței. Acea injecție miraculoasă!... Da!... Răsuflarea era tihnită, foarte tihnită... Și iată, pași repezi, uși trîntite, medicul venea cu injecția lui salvatoare... Să vie! Să se bucure! Să vadă miracolul divin! Pe tata așa de liniștit...

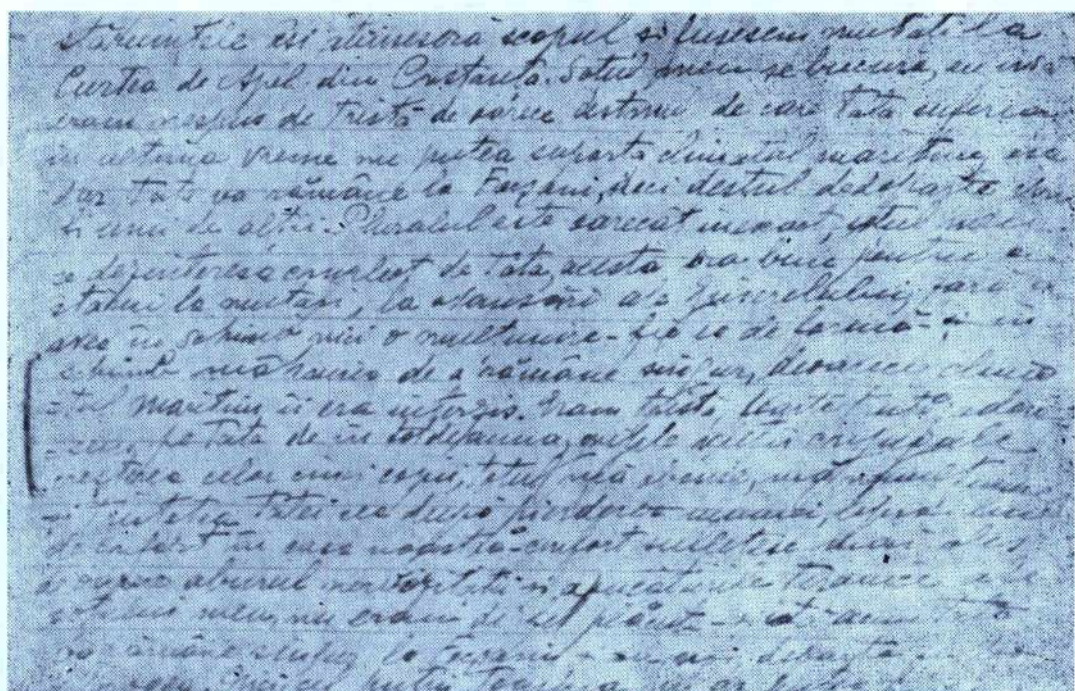
— Ce faci acolo! auzii un fel de răget și doctorul trînti pe podea vasul plin cu instilația miraculoasă.

— El... El m-a rugat... Am făcut oare rău?... El m-a rugat să îl dezmierd pe păr — bilbiiam, neștiind de ce e vorba.

— Nenorocito! gemea doctorul. Nenorocito! Nu vezi... Nu vezi că...!

Apoi nu mai știu nimic. Cînd m-am deșteptat din leșinul meu — periculos de lung — mă aflam într-o cameră a casei prietenei mele, cea ca o soră: Tiți Carnabel. Anevoie pare-se mă deșteptasem din leșinul lung. Mă sileau să mă scol, mă îmbrăcau cu haine negre, mă încălțau cu ciorapi negri, ca pe un manechin. Mă duceam la un cupeu... Ajungeam undeva... și percepeam vag, foarte vag, așa, ca într-un vis aburrit, că acolo era cimitirul și eu purtam doliu și era lume multă... și...

De pe cînd era în viață, tata făcuse un monument pe care era înscris numele mamei mele, cea moartă demult, tină, la 51 de ani. Acolo îl îngropaseră cu pompă provincială, fără muzică însă — pare că ar fi fost dorința lui. Din casa aceea funestă unde în brațele mele murise, fusese scos, așezat în coșciug, dus la cimitir în capelă, apoi venise înmormîntarea — totul cu mine absentă, deși prezentă. Abia la paras-tasul de 9 zile putusem merge acolo cu minte liberă, cu durere adîncă, abia atunci, știusem că a murit.

Dar pentru mine încă mult timp tata era culcat [cu capul] în poala rochiei mele, pe acel pat al agoniei lui, spunînd cu glas stins, strangulat: «Coca mea! Ce bine mă simt! Ce fericit sunt că suntem numai noi doi!»

Cine a mai avut o astfel de declarație de iubire, de iubire sfîntă și magnifică?... Cine?

Respectasem parastasele toate venind la timp de la Constanța, apoi nevoile casnice nu mai îmi îngăduiseră să plec... apoi timpul în mers... și necazurile lui... apoi iar necazuri... iar timpul în mers... Nici măcar o scrisoare celuia, gardian al cimitirului, nu am mai trimis!... Prietenii de atunci, cei ca frații, și ei mutați la București... Iei colo o carte poștală a păzitorului cimitirului din Focșani... apoi nimic... și totuși ceva: amintirea lui neștearsă, vie în mine, fotografiile lui aproape de mine; și acum, după ani mulți, cînd mă apropiu eu de sfîrșit cumva — prin vîrstă, tristeță și ceva suferință — acum încă el, tatăl meu iubit, trăiește în mine ca cel mai minunat om pe care l-am știut. Da, am cunoscut în viața mea destui oameni buni și demni — el însă era deasupra lor toți. Oamenii mici la suflet, aceia scad mereu mai mult, dar amintirea tatălui, aceea crește... Și iată, iată, sub o formă oarecare a unui vis trăit, tatăl meu cel minunat vine uneori la mine. Minunatul meu tată!

Dar totul se desfășura în vîltoare, totul...

ARHIVĂ CONTEMPORANĂ

P a n a i t I S T R A T I ...ploieștean

Panaït Istrati era foarte mult legat de orașul petroliștilor. Aici, la Ploiești, își făcuse o parte din ucenicia revoluționară, socialistă și sindicală. După câte cunosc, din memoriile tatălui meu, prima întâlnire a lui Istrati cu ploieștenii datează de prin anul 1904 și a avut loc la București, unde liderii mișcării muncitorești din acel oraș, Ștefan Gheorghiu și Constantin Mănescu, tatăl meu, participau la o întrunire. De la început Istrati a prins o dragoste frățescă față de ei, sentiment care a durat toată viața. De atunci, Panaït Istrati a început să vină mai des la Ploiești pentru a asculta cuvântările inflăcărâte ale lui Ștefan Gheorghiu, marele tribun al mișcării muncitorești din România, de la care a învățat cum trebuie organizată lupta împotriva regimului burghezo-moșleresc, cum să aperi interesele celor mulți și exploatați. Își făcuse mulți prieteni la Ploiești, cu unii dintre ei — refugiați politici, mai ales în Franța, la Paris —, avea să se întâlnească în străinătate.

În orașul Ploiești, mișcarea muncitorească, socialistă era, la început de veac, foarte puternică, ca de altfel în toată regiunea petrolieră. În acest mediu, Panaït Istrati se simțea la largul său și de aceea avea o mare prețuire pentru «orașul republicanilor», în care lupta clasei muncitoare era bine organizată, impunându-se în fața exploataților și a guvernanților zilei. Deși, după cum se știe, scriitorul era din Brăila, unde și-a dus activitatea sa revoluționară, el se simțea legat și de Ploiești, dovadă că în tot cursul vieții sale a făcut dese vizite în acest oraș și în regiunea petrolieră, purtând un amplu schimb epistolar cu tovarășii din mișcarea muncitorească ploieșteană.

Ceea ce îmi propun aici este tocmai de a dovedi, prin corespondența dintre Panaït Istrati și ploieșteni — desigur, o corespondență numai parțială, deoarece o bună parte a fost confiscată de organele de represiune ale vremii sau a fost pierdută — trănica prietenie care i-a legat de-a lungul anilor.

Printre bunii prieteni ai lui Panaït Istrati la Ploiești era și pictorul Alexandru Vodă, o fire de boem, care a rămas însă toată viața lui un luptător credincios, devotat cauzei mișcării democratice și muncitorești. Istrati ținea foarte mult la el, de altfel aveau multe, chiar foarte multe trăsături comune, prin modul lor utopic de a vedea problemele social-politice și mai ales modalitatea soluționării stărilor sociale din țara noastră. Aveau amândoi o doză de anarhism, care le deforma viziunea realistă asupra sarcinilor și țelurilor imediate și de perspectivă ale mișcării muncitorești.

Pe pictorul Vodă l-am cunoscut și eu foarte bine — în perioada postbelică; era un mare artist plastic, dar nu numai plastic; iubea mult muzica și ne cânta foarte frumos din saxofon — mai ales la serbările de 1 Mai. După câte cunosc de la tata, în casa pictorului Vodă s-au ținut la Ploiești unele reuniuni importante ale Partidului Comunist Român. Cu acest om bun, Panait Istrati legase o mare prietenie și aceasta se poate vedea din scrisorile pe care i le trimitea după plecarea lui din țară. Dau ca exemplu o epistolă adresată de Panait în mai 1925, din Alsacia, de la Masevaux, unde, după cum se știe, scriitorul a locuit cu familia sa (precizez că scrisoarea este o copie extrasă de tatăl meu după cea originală). Aceasta reprezintă, după părerea mea, o sinteză a concepției lui Panait Istrati despre lume și viață; ea sună ca un testament, este testamentul politic și literar al aceluia care avea să ocupe un loc de frunte în literatura română și în cea universală:

Masevaux, mai 1925

Dragă prietene,

Îmi aduci vestea că luna asta vei expune, la București, ceva din lucrările tale.

Sunt mîhnit că nu pot lua o parte activă la bucuria ta, așa cum speram împreună, nevoit fiind să întîrziez venirea mea în țară, din cauza muncii, care devine din zi în zi mai istovitoare.

Îți urez însă, din toată inima, deplină izbîndă, iar în caz de nemulțumire sufletească, îți amintesc că artistul-proletar trebuie să se înarmeze cu convingerea că nimic nu se poate aștepta de la o lume care se împarte în învinși și învingători.

Tu ești, ca și mine, un fiu al plebei. Încă de pe vremea cînd, în odaia ta devenită han al « nespălaților », mîncam brînză cu pline și beam ceai în tovărășia bunului Ștefan Gheorghiu, te cunosc fire de boem și viteaz la îndurare.

Ai visat și ai creat, așa cum am făcut și eu întotdeauna, fără speranță de răsplată, ci numai din pornire neînfîntă. Ei bine: să nu te crezi astăzi un înfrînt, iar pe mine un triumfător.

Nici un artist-proletar, oricît ar fi el de răsplătit de o societate nedreaptă, — nu va fi triumfător, atîta timp cît succesele sale vor fi rezultatul unei întîmplări, așa cum e cazul meu, așa cum sunt alte cîteva cazuri.

Nu datorită unei întîmplări, societatea umană trebuie să recunoască meritele unui om, — artist ori simplu muncitor, — și să le răsplătească.

Această nenorocită stare de lucruri, luptătorii pentru dreptate trebuie s-o facă să înceteze, iar cînd ea vine să favorizeze pe vreunul dintre noi, să ne ferim de a o considera ca un triumf.

Noi avem datoria sentimentală, — de a respinge orice reparație individuală a universalei nedreptăți și de a ne considera toți învinși, atîta timp cît frați de-ai noștri gem în lanțuri, pier în întuneric, ori sunt nevoiți să se prostitueze.

* * *

Acestea sunt versurile uriașului între uriași: ale lui Michel Angello.

Un contemporan al său, poetul Giovanni Strozzi — privind cele patru statui alegorice: Ziua, Noaptea, Aurora și Crepusculul, care înconjurau soclul mausoleului Medicilor, — scrise următoarele, admirînd Noaptea:

« Noaptea pe care o vezi dormind așa de grațios, a fost sculptată de un înger în stîlca asta; și din moment ce doarme, trăiește. Dacă nu crezi, deșteapt-o și îți va vorbi ».

Michel Angello îi răspunse cu versurile de mai jos:

« Scump mi-e somnul. Îmi e și mai scump să fie de piatră, astăzi cînd domnesc crima și rușinea. Nimic să nu văd, nimic să nu aud, mi-e marea fericire; iată de ce [te-aș ruga] să nu mă deștepți, ah, vorbește încet ».

Uriașul cerea să fie lăsat să doarmă într-o vreme în care domneau crima și rușinea. Nu voia nimic să vadă; nu voia nimic să audă.

Michel Angello deși glorios, deși cu lada plină de aur lângă el, era un sclav al puternicilor din timpul său, cari îi cereau să-i immortalizeze. Și el, în loc să le sculpteze chipurile lor, își sculpta propria-i durere, pesimismul său activ.

De atunci au trecut patru sute de ani. Și dacă nu mai avem duci și papi să ne tiranizeze, avem în schimb domnia acelorași crime și rușini, domnie mult mai sângeroasă și mai nerușinată decât aceea de pe vremea nobililor Renașterii italiene.

Care trebuie să fie datoria noastră, — a acelora cari au simțire și darul de a se exprima, — față de niște tirani care vor să cumpere cu banii lor toate conștiințele, sau să înăbușe pe cele ce nu se pot cumpăra pentru ca astfel să-și continue domnia de sînge și de rușine?

Fără să aspirăm la formidabila putere creatoare a lui Michel Angello, noi trebuie să fim mai tari ca el în lupta noastră cu asupritorii.

Neegalatul artist florentin a gemut de la un capăt la celălalt al lungei sale vieți, — a gemut sculptînd munții, ridicînd catedrale, pictîndu-și credința și descriîndu-și supliciul în versuri nemuritoare: le-a făcut pe toate căzînd în genunchi, lăsîndu-se rob de tiranii vremii lui.

Romain Rolland ni-l prezintă ca pe un învins al vieții și ne cere să fraternizăm cu durerea universală:

« În această epocă de lași, cari tremură în fața durerii și revendică cu zgomot dreptul lor la fericire, care nu e cel mai adesea decât dreptul la nenorocirea altora, să îndrăznim a privi durerea în față și a o venera ».

Iată adevărul: dreptul de a fi fericit cu prețul nenorocirii altora! Dreptul de a triumfa, călcînd peste durerile semenilor tăi.

Putem noi revendica asemenea fericire?

Fericirea de a învinge singur. Fericirea de a răuși singur. Fericirea de a te bucura singur.

Dar nu trebuie nici să ne lăsăm striviți de durere așa cum simte marele liberator:

« Slăvită fie bucuria, și slăvită durerea! Una și cealaltă sunt surori și amîndouă sfinte. Ele făuresc lumea și umplu sufletele mari. Ele sunt tăria, ele sunt viața, ele sunt Dumnezeu. Cine nu le iubește pe amîndouă, nu iubește nici pe una, nici pe cealaltă. Și cine le-a gustat, cunoaște prețul vieții și pacea de a o părăsi ».

* * *

Pacea de a o părăsi...

Să ne prosternăm în fața oricărei păci, și mai ales în fața aceleia de a părăsi viața după ce i-am gustat din bucuriile și din durerile ei. Am simțit și eu odată pacea asta.

Pe atunci însă eram un învins al propriilor mele neliniști, mai mult decât un învins al oamenilor. Astăzi nu mai sunt; m-am liberat; am fost liberat..., dar eu singur! Ce ne facem cu aceia cari așteaptă și ei ceasul liberării cari se îndoiesc și speră?

Pentru aceștia, noi, cari n-am gustat poate toată bucuria și tot amarul existenței, avem datoria să nu închidem ochii nici asupra morții și nici asupra vieții. Noi trebuie să vorbim tare, nu încet, să vedem toate ororile și să ascultăm toate suspinele.

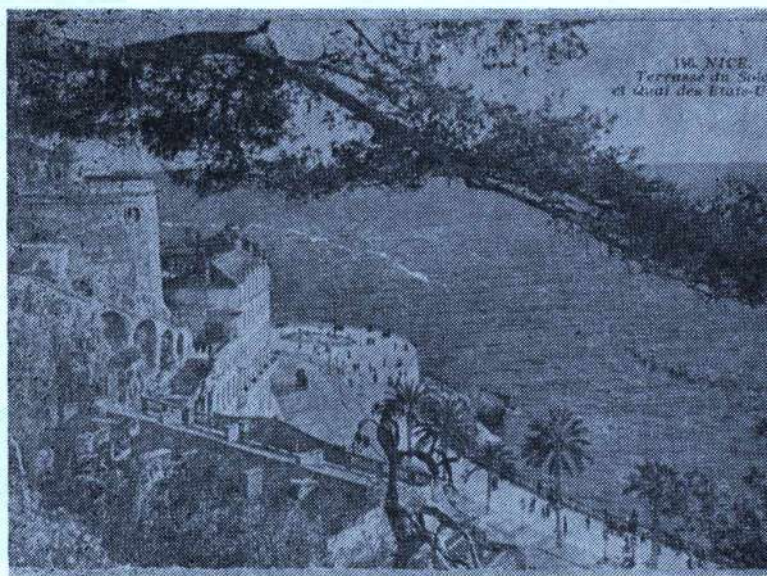
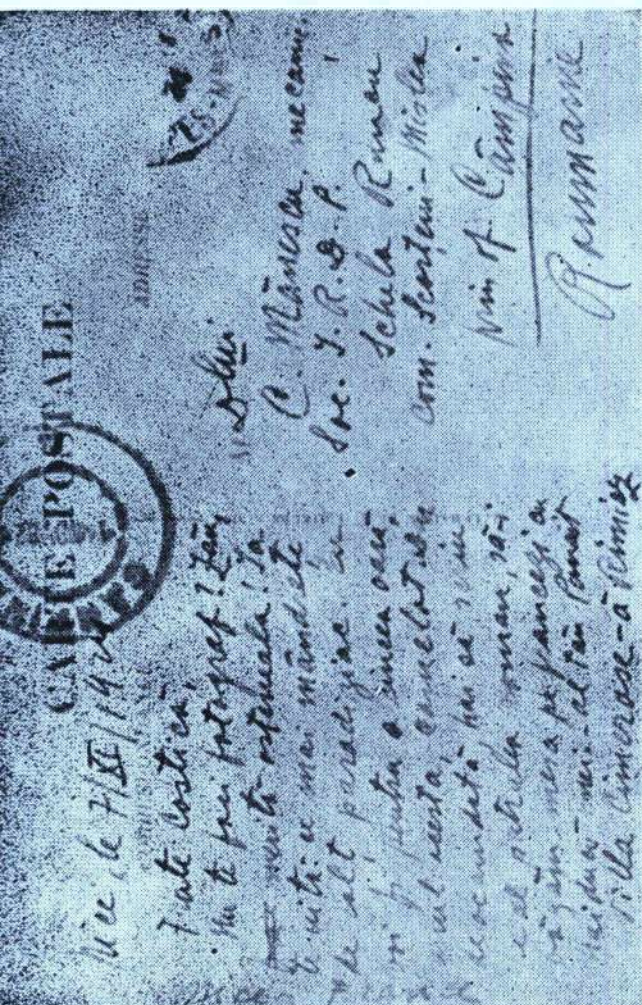
De mii de ani se glorifică numai cei victorioși. Ajunge!

Să răsturnăm cumpăna milenară a prejudecății și a egoismului și să ne declarăm solidari cu învinșii. Să fim toți învinși pînă n-o mai exista cuvîntul învingere și nici învingători.

Artistul, mai ales, trebuie să se aple în fruntea învinșilor și să facă din arta sa o armă, din succesul său o înfrîngere și din bucuria sa o suferință.

Nu există artă mai mare, decât aceea care luptă să întroneze dreptatea pe pămînt, să facă pe oameni mai buni, să șteargă lacrimile celor cari plîng, să dea pline celor flămînzii și adăpost celor cari dorm pe afară. Restul, prejudecată și egoism! Trecut clădit cu cruzime, visuri sterpe, artă barbară.

Statui « biftecuri », a exclamat într-o zi la Paris sculptorul Brâncuși, artă fără suflet și fără idei, parazitism sentimental.

Iată de ce, noi artiștii-plebeieni, nu trebuie să călcăm pe urmele bătătorite de o societate care apune; nu trebuie să avem nici bucuriile, nici năzuințele ei.

Și iată de ce voi striga, tuturor acelora cari mă cred fericiți:

— Sunt un învins și voi rămâne până nu vor mai exista învinși!

Panait ISTRATI

Dețin, de asemenea, o interesantă corespondență adresată scriitorului de către tovarășii de luptă din Ploiești — mare parte dintre ei aflați atunci la Paris. Printre aceștia se găsea și tatăl meu, care s-a întâlnit cu Panait Istrati în orașul luminii. După întoarcerea tatălui meu în țară, el a primit multe scrisori de la ploieșteni, care îl informau cu privire la activitatea lui Istrati în Franța. În cele ce urmează, prezint câteva epistole care mi se par deosebit de prețioase pentru relevarea unor aspecte din viața și activitatea literară a lui Panait Istrati.

I

10 Iunie [1]925

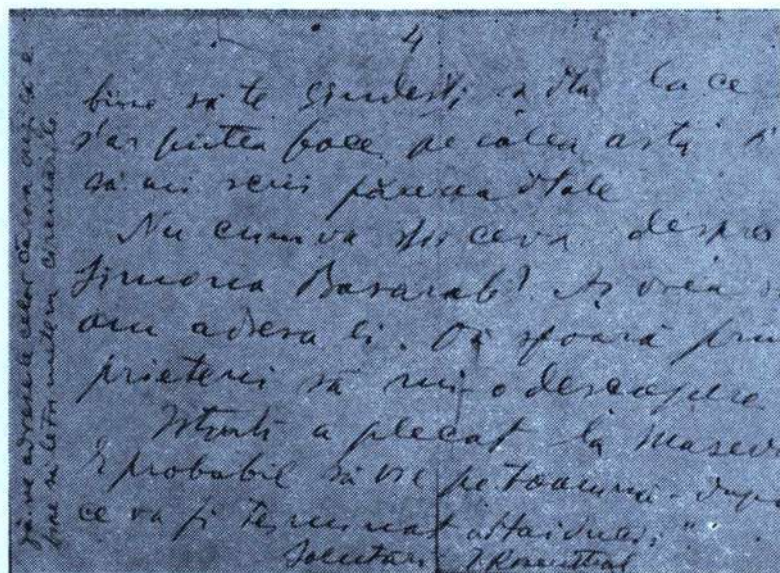
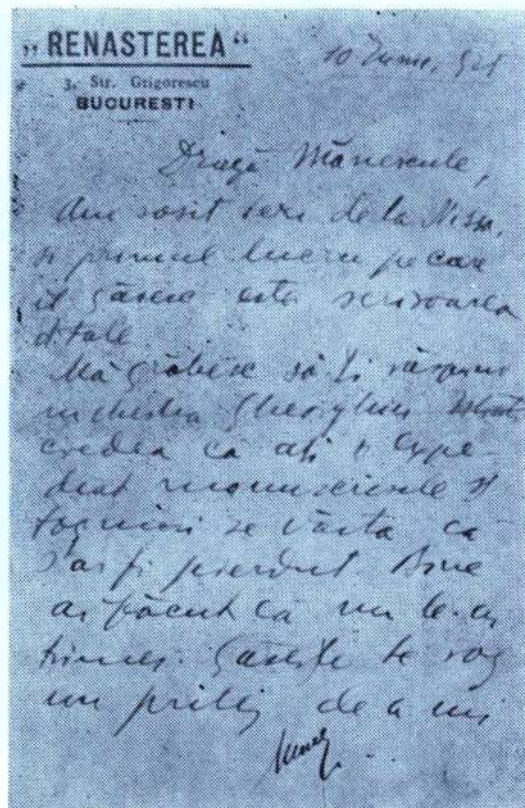
Dragă Mănescule,

Am sosit ieri de la Nissa și primul lucru pe care îl găsesc este scrisoarea d[umii]tale.

Mă grăbesc să-ți răspund în chestia Gheorghe. Istrati credea că ați și expediat manuscrisele și tocmai se văita că s-ar fi pierdut. Bine ai făcut că nu le-ai trimis. Găsește, te rog, un prilej de a-mi aduce sau [sic!] Cu restul mă însărcinez eu.

Află că primul volum dedicat în întregime vieții de muncitor este sub tipar. Panait contează mult pe voi, mai ales de când cei de la „Adevărul” îl boicotează.

Ne gîndim să facem pentru lucrători o înlesnire. Adică să le dăm volumele lui Panait cu 25% reducere din prețul de cost.

Pentru asta trebuie să fie însă un mijloc de desfacere — adică dacă s-ar putea să se comande de fiecare oraș de către vreuna din organizații. S-ar face adică teste și s-ar trimite banii aici pentru serii de câte 20—30 volume. Pentru asta ar trebui să găsim prieteni cari ar vrea să facă această treabă. Ar fi bine să te gindești și D[um]nea[ta] la ce s-ar putea face pe calea asta și să-mi scrii părerea D[um]ni[ta]le.

Istrati a plecat la Masevaux. E probabil să vie pe toamnă după ce va fi terminat Haiducii. Salutări,

I. ROSENTHAL

Dă-ne adresa celor cărora crezi că e bine să le trimitem circularile.

II

Dragă Mănescule,

Panait e mereu pe la Tiflis în hoinăreală. Va veni în mai viitor de acolo iar Gheorghe vă salută credincios.

STĂNESCU

III

Francauville Nord Paris
 4. XII. 1925

Dragii mei Nica și Mănescu,

P.S. Așteaptă răspuns de la Istrati și pe urmă să-mi răspunzi

Jean VOICU¹

¹ Jean Voicu este pseudonimul lui Ion Stănescu, ploieștean, emigrant politic în Franța.

Francauville Nord Paris
9.XII.1925

Dragă Nica și Costică,

Acum 5 zile v-am trimis o scrisoare în cari vă spuneam că să nu-mi răspundeți pînă nu veți primi un cuvînt de la Istrati cu cari împreună vă spuneam ceva. Acest răspuns să știți că o să-l aveți dar a întîrziat cu vreo 5 zile fiindcă [i]eri Istrati a venit de la Nisa ca să se întîlnească cu LB și ca apoi cu toții împreună să facem o beție de 20 ore. A mai trecut cu o bogată materie împotriva crimelor din țară și asupra procesului de la Tat[ar]-B-[u]nar, articole ce vor apărea într-o mare gazetă parisiană.² Astfel aveți răbdare și așteptați de la el o scris[oare] și apoi îmi puteți răspunde. În viitoarea vă voi povesti o faptă caracteristică a lui PI, cari arată că e mai mult de așa cum l-a cunoscut Mănescu, adică mai bun. Voi avea grijă să vă trimit articolele apărute de PI.

Imbrățișări de frate.

Jean VOICU

V

Paris 18.I.1926

Dragă Mănescu,

E drept că eu ți-am spus să nu-mi răspunzi pînă nu primești de la Istrati, dar el fiind ocupat nu ți-a dat decît un cuvînt de frăție pe cari alături cu explicațiile necesare din parte-mi ți le-am trimis într-un plic.

Vei ști că în ultimul timp Panait a fost iarăși o săptămînă la Paris unde [a fost] invitat de liga drepturilor omului și a vorbit la un meeting (citindu-și discursul împotriva teroarei din România). În acest timp am avut ocazia să ne deschidem sufletul îmbătîndu-ne cu guriță dulce, afundîndu-ne în discuția întîmplărilor și oamenilor din trecut unde el și toți prietenii lui și-au făcut ucenicia și copilăria. În acest timp am avut ocazia să-l văd supărat și de purtarea oamenilor cu «moravuri literaro-gazetărești» (eroul principal Rosenthal e aici, ne-am văzut) și de alți citiva ca aceștia și să-l aud strigîndu-mi: Ah... ah... Put străzile și lumea de artiști mari și cu inima de nimica. Unde e, mi-e dor de oameni ca Gheorghiu și Mănescu și toți ca ei, să-i iau și să mă duc să trăiesc în grajduri să nu mai văd «artiști mari cu inima de piatră». Și el are dreptate. Timpul e prea scurt ca să vă arăt cauzele ce determină această atitudine de om minios pe drept. El a plecat zilele trecute și mi-a zis la despărțire: «Moșule», pune mîna și scrie lui Costică, lui Vodă și la toți ce fac eu pe aici și de ce nu le pot scrie de cîte ori aș voi.

STĂNESCU

VI

Francauville Nord de Paris
10.II.1926

Dragii mei frați Nica și Costică,

Despre Panait, el e la Nisa. Ne scrie că muncește de zor la *Domnița din Snagov*, *Tăzlaşul* etc. pentru a scoate altă serie de *Haiduci*. Acum e impresurat de fețe mari cu inimi mici. Rosenthal și Conrad Bercovici. Mîine poimline îi vei scrie după cum mi-a spus el adică să-i trimit scrisoarea ce-mi vei trimite-o, adică ultima-ți. Vei ști că dacă suma a crescut la atît e datorită lui, cari l-am văzut cum sărea ca un

² Este vorba de articolele: *La Roumanie sanglante*, „Paris-Soir“, 1 noiembrie 1925, și *Panait Istrati dénonce les atrocités qui se perpètrent en Roumanie*, „Le Quotidien“, 13-14 decembrie 1925.

șap printre calapoadele lui George de bucurie că « astăzi am pus degetul pe o rană ».
« Săracu Mănescu! Măăă săracul Costică! » așa țipa.

JEAN

VII

Paris 11 august 1926

Scumpul meu bădie,

Panait în noaptea asta a terminat noua lui carte, urmînd ca mîine împreună cu George să plece la Geneva, respirînd și ei oarecî de aer după atîta ședere într-o pivniță (subsol) ca aceea unde locuiește bietul George și unde bietul Istrati și-a amărit sufletul în timpul celor două luni de cer și flori frumoase... Aseară i-am citit scrisoarea-ți și nu aș fi în stare să descriu fulgerele ce-i străbăteau ochii holbați de durerea neputinței de a înlătura gemetele inimelor chinuite de dureri nenumărate, ce nu ne vor părăsi decît în pragul cimitirului. Am avut ocazia în ultimul timp al șederii lui aci să cunosc mai bine omul ăsta căruia tot ce-i omenesc nu-i lipsește din suflet ca și lui George, ca și ție, și nu mai cunosc pe al patrulea.

Ion STĂNESCU

VIII

12 august 1926

Iubite nene Costache,

Iată-mă în fața balamucului oficial unde stăptinii cotează cursul pielii și sudorii noastre, după poftele lor. Mă aflu la un cafeu în fața Bursei, unde am venit să schimb în lei suma alăturată, rezultat al gestului comun al bandei de aici, ce-ți transmise toată frăția și asigurarea ei de frăție mai departe... George și Panait după cum îți spuneam ieri au plecat încă de aseară la Geneva...

Te sărută fratele tău

IONEL ³

Paris 6 februarie 1927

IX

Dragii mei haiduci ⁴

Panait este la Coasta de azur uitînd neacazurile și aproape și de necăjiți. Alecu o trage de coadă ca toți muritorii...

X

Paris 10.4. 1927

Lui Nica și C. Mănescu. ⁵

Noroc și bucurie

G. IONESCO

Un cuvînt cu frăția de totdeauna.

J. STĂNESCU

³ Jean Stănescu.

⁴ Scrisoarea adresată de Ion Stănescu, părinților mei.

⁵ Aceste « suveniruri » au fost scrise pe o carte poștală ilustrată, părinților mei, Nica și Constantin Mănescu, de către emigranții români de la Paris.

Paris 10.4.1927.
 noroc si bucurie
 G. Ionesco

Un curant en postie
 de tateana J. Ionesco

Salutări
 J. Rosenthal

Țineți-vă tare! Tot o să învingem!
 Panait Istrati

Alecu* — al tău cu totul.

Amitié Lupta este sfântă
 Apostol J. Ionesco

Amical souvenir
 Marthe Ionesco

CARTE POSTALE

Adresă

Chia Nica și C. Manescu

Salutări

J. ROSENTHAL

Țineți-vă tare! Tot o să învingem!

Panait ISTRATI

Alecu* — al tău cu totul.

Amitié!

APOSTOLIS?

Lupta este sfântă

S. IONESCO

Amical souvenir [sic!]

Marthe IONESCO

XI

Paris 11 aprilie 1927

Dragul meu Mănescu,

Zilele acestea Panagaki a escaladat barierele Parisului, avînd în coadă pe Rosenthal... A mai îmbătrînit și el, bietul Istratică... Deși mai voinic, mai vibrant și entuziast ca niciodată, totuși aceasta se observă... Asta este însă foarte explicabil omului ăsta (?) vecinic devorat de gînduri, de proiecte de a scrie, de a colinda toate colțurile lumii și de a putea să aline dureri chinuitoare, sau de a mătura dintr-o singură lovitură toată lepra ce otrăvește pămîntul... Intenționat ne-am adunat cu toții cei ce sînt iscăliți pe ilustr[ată] unde timp de două nopți am auzit, văzut și învățat lucruri de mare folos...

Cea care m-a înduioșat mai mult, a fost aceea cînd am aflat că Binder[,] moșul de la Alexandria[,] trăiește și că Istrati prin ajutorul cuiva i-a putut trimite ca ajutor 25 lire, iar acum intenționează de a se duce să-l vadă... Sărăcia însă îl în-

* Al. Constantinescu

† Apostolis Monastirioty (vezi prefața semnată de el la vol. *Nerrantzula*, Edition de France, Paris, 1927).

piedică de a face asta... Sîmbătă a fost în vizită la Cristeros Rak, ... căruia i-a reclamat ca datornicii din Rusia cari i-au tradus acolo toate cărțile să fie determinați a fi negustori cinstiți...

Istrati mă-ntreba că ce ar fi survenit că nu i-ai mai scris nici un cuvînt... Îl așteaptă... Eu i-am explicat cauzele.

XII

Paris, vineri (?) august 1927

Dragii mei,

Miron, bietul, în ultimul timp se găsea într-o pantă grea cu actele și cu alte ne-cazuri... O intervenție misterioasă a lui Panagaki pe lângă zeii zilei a șters această greutate ce atîrna greu pe umerii bietului pribeag... Panait e la Amsterdam pentru cîteva zile... Înainte ca să plece ne-am cherchelit bine împreună cu toții cînd am discutat mult de voi...

J. STĂNESCU

XIII

Dragii mei,

Panait e tot acolo. Acum scrie niște scrisori exaltate asupra frumuseții mediului și sufletului oriental și este foarte hotărît să rămînă acolo. Din acest motiv invită fără încetare și pe nevastă-sa...

ION

XIV

Paris, 26 august. 1927

Dragul meu Mănescu

Panagaki și Georges zilele acestea muncesc de zor ca să vopsească faimosul sub-sol al cismăriei din Colisé[e] ce a avut norocul să fie vizitat de atîția ageamii și hai-manale veniți din toate colțurile pămîntului... Era prea murdar și cojit... Cum Panagaki nu se poate ține bine cald nici în soarele generos al Nisei sau al Mărei Mînecei, nefiind împrejmuît de dumnezeiasca prietenie a ciobotarului Gheorghe și a celorlalți ai casei, acum vreo 10 zile a sosit aci. Primul gînd i-a fost să spoiască « pivnița » și apoi să se pună cu începere de la 1 sept[embrie] să scrie *Scaetii Bărăganului...* [sic!]

XV

2.I.1928

Dragă Nica și Mănescu,

Panagaki ca spoitorii cu burduful cu bagaje în spinare umblă de 3 luni în lungul și largul „Ursului”: Petrograd, Moscova, Kiev, Batoumi, Tiflis (mai știu și eu) iar acum a (încrămenit) la Atena de unde se va întoarce în URSS. Oamenii și lucrurile au răsturnat tot în el, în bine din fericire... Entuziast, înnoit în convingerile despre oameni și lucruri după scrisorile lui își propune să devină ceea ce ironiza împreună cu Petre și toți Petrii din lume—luptătorul fătîș al unei lumi noi, și a[l] unei revoluții sociale în primul rînd și...

XVI

Paris 20.II. 1929

Dragă Nica,

Panait e la Viena de 15 zile ca să șadă de veghe femeii sale care, cînd e lângă el e detestată, și adorată, cînd este departe de dînsul, deși în fiecare zi o alta îi ține

locul — cu așa-i [*sic!*] oamenii «mari», «excepționali», cu moravuri de depravațiune burgheză și de risipă fără căpății — și după dorința lui Mănescu, i-am scris astăzi, ca și lui Petrache, căruia îi port prietenie, dar nu i-am mai căleat casa de vreo 2 ani... În felul cum le-am scris, efectul nu va întârzia să se producă... căci oamenii ăștia mari au cîte ceva bun în ei pe lângă defectele lor cari fac dintr-înșii niște renegați—unelte conștiințe politicești sau nu, ale clasei inamice...

STĂNESCU

XVII

[Fără dată]

Frate Mănescule,

Astăzi i-a venit lui Vodă o nouă scrisoare de la fratele Panait, unde face întrebări curioase pentru el. Ți-aduci aminte că-ți scriam că Marin i-a trimis o kilometrică misivă în cari făcea pe dogmaticul — pe teoreticianul comunist căutînd să impună consecvența dintre vorbă și faptă indivizilor ce se pretind slujitorii proletariatului. Marin a crezut că Istrati prin ceea ce scrie astăzi prin unele locuri izbește în clasa muncitoare. Iar Istrati, la rîndu-i, bănuiește că sub numele de Ion Marin, se ascunde un vechi prieten care vrea să-și verse veninu[l] pe el prin gura lui Ion Marin. În scrisoarea de astăzi mă roagă să-i mărturisesc cîstît cine e și dacă e cam «țic-nit». Îi voi scrie imediat ca să-i satisfac această curiozitate, iar D[umi]tale îți voi scrie cu o zi înainte cînd vin, ...

STĂNESCU

Din această corespondență reținem o serie de aspecte interesante din viața și activitatea tumultuoasă a marelui scriitor proletar, lupta lui înflăcărată, sinceră, închinată omului.

Răzbate, de asemenea, sentimentul de puternică afecțiune de care Panait Istrati era înconjurat, prietenii săi români din Paris fiind mereu preocupați atît de realizarea proiectelor sale literare, cît și de reacțiile atît de schimbătoare ale omului «vecinic devorat de gînduri, de proiecte de a scrie, de a colinda toate colțurile lumii și de a putea să adune dureri chinuitoare sau de a mătura dintr-o singură lovitură toată lepra ce otrăvește pămîntul».

Manea MĂNESCU

IDEI, OAMENI, FAPTE

Tudor Arghezi

Correspondență de tinerețe — III

SCRISOAREA-CHEIE, ÎN CORRESPONDENȚA dintre Iosif și mama sa, răspunde fatal tuturor întrebărilor rămase în suspensie, constituindu-se într-un comunicat în care, pe rând, sînt dezbătute problemele litigioase, nu puține, dacă presupunem o disproporție evidentă între aviditatea celor de acasă de a ști cît mai multe despre cel plecat de atîți amari de ani și laconismul, altfel înflorit, al rarelor semne de viață „epistolare ale acestuia.

Pesemne că scrisoarea la care Tudor Arghezi răspunde fusese mai tăioasă decît altele, mai încărcată de lamente și, poate, chiar ultimativă. În orice caz, era plină de învinuiri, așa încît corespondentul își calcă pe inimă și produce mult așteptată scrisoare lungă, pe care o făgăduia de mai mulți ani. Așa cum cititorul a remarcat și din celelalte scrisori, cel care, în pamfletele sale, acuză necruțător, nu rabdă, cît îl privește, a fi cît de puțin pus la îndoială.

Primul punct asupra căruia se va pronunța va fi anume cel al afecțiunii față de mamă și frate pe care o lungă înstrăinare putea lăsa impresia a o fi distrămat. Dacă sufletul său e plin de ei ca tufănică din geamul lui, de flori, nu era mai puțin adevărat că nu le prea mai scrisese de la o vreme — însă motivele erau altele decît cele bănuite de ai săi. Nu farmecul străinătății, cît vîrsta grăbită

Iulie 1963. (Fotografie
municată de C. Mîtru)

«...tiparul adînc al neamului nostru...»

Scumpă mamă, scumpii mei,

Îmi închipuiesc cu de-amăruntul plăcerea ce v-o fac scrisorile mele cît și durerea lipsei lor după bucuria ce mi-o aduc scrisorile voastre mie și după golul în care mă găsesc eu cînd, ca în ultimul timp, și adesea urmînd abaterile mele, scrisorile voastre se răresc. Scrisorile voastre mă bucură chiar cînd ca scrisoarea-vă din urmă, sosită mie acum o jumătate de oră, fondul lor ar avea mai degrabă un efect întristător. Căci orice mi-ați spune, oricît ați răni cu voie sau fără voie sufletul meu plin de voi, plin de voi ca tufânica de aur din geamul meu, de flori; oricîtă nedreptate mi-ați face în judecățile voastre — voi îmi sînteți mai dragi, mai iubiți decît îmi sînt mie <eu> însumi, și chiar cînd am aerul de-a fi supărat sau sînt supărat de fapt, lucrul se petrece mai mult la suprafața decît înlăuntrul inimii.

Iată cum îmi începui răspunsul față de paginile ce primii, cu dor greu și așteptare și pline de învinovățiri pe care nu prea le merit.

E-adevărat că nu v-am mai scris de mult. E tot atît de adevărat că nici voi nu mi-ați mai scris, așteptînd cum ziceți a treia-mi cartă poștală. De ce vă regulați ceasornicul după al meu care-i silit de-o mie de pricini ce nu sînt ale situației voastre, să întîrzieze? — E-adevărat că de la un timp încoace corespondența noastră s-a rărit. De ce vă grăbiți să-mi atribuiți cauze stranii și cu totul streine felului meu de-a simți în genere și de-a simți pentru voi? E totdeauna urît să te lauzi cu sentimentele tale bune, mai ales cînd nu-ți lipsesc și cu cît le ai mai din belșug; dați-mi totuși voie să mă opun cu toată puterea, nesăbuitei voastre porniri de-a crede 1) că vă neglijez, că vă uit și 2) că v-aș uita pentru a iubi pe alții în pierderea voastră... Nu oamenii din Geneva ar fi în stare să înlocuiască în sufletul meu tiparul adînc al neamului nostru, cu atît mai puțin pe voi. A crede altfel e-o nebunie. E foarte adevărat că de semenii mei bucureșteni mi-e groază și scîrbă, de toți, pînă în pragul ve-

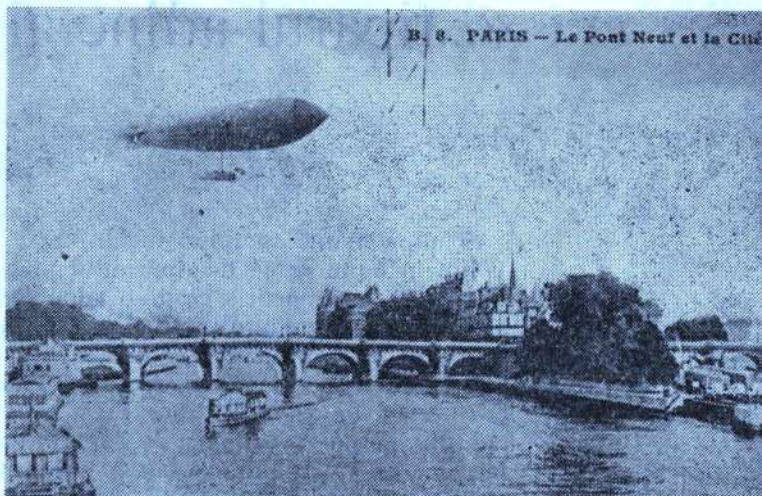
și preocupată atîrnase în cumpănă. (De fapt, acel farmec, Tudor Arghezi nu-l neagă, afirmă doar că nu are nimic nou pentru el.) Cui se dedică însă acea vîrstă zorită — care îi sînt preocupările? Aici, epistolierul face o distincție importantă, cu toată grija ca ea să fie sesizată de corespondenta sa, care nu era o intelectuală, dar ca mamă îl cunoștea, desigur, îndeajuns, ca să-i cîntărească just argumentele. Așadar, străinătatea îi oferă, într-adevăr, un avantaj major, de natură a-i justifica prelungirea șederii — dimpreună cu inconsistența rezultatelor materiale și modicitatea corespondenței. Ea îi dă lui Iancu satisfacția de a fi un necunoscut, stăpîn pe sine, liber să se dedice gîndirii, singura scuză și țintă a existenței lui! O mindră declarație de principii deci, căreia logic i-ar fi urmat un alineat asupra a ceea ce, fie și numai spiritual, a produs lunga perioadă închinată medi-

tației — ca o prelungire a călugăriei, prin urmare, așa cum o vedea el. Tocmai aici intervine respectiva distincție, capabilă să reteze dinainte orice obiecție nedorită: răstimpul care, inerent, se scurge între intenție și realizare, vreme aspră, de concentrare și probă a îndurării. Va înțelege mama sa ce sacrificii pretinde o viață închinată unui ideal?

Argumentul se vedește pe cît de valid, pe atît de dibaci, satisfăcînd și realitatea și necesitatea momentului. Pe de altă parte, perfecționarea de sine nu se măsoară nici cu cotul, nici cu săptămîna, și se situează deasupra servituților comune. Chiar atît de dezbatut de preaomenesc nu se arată însă corespondentul și o concluzie mărginită ar consemna că scopul plecării din țară a lui Tudor Arghezi ar fi constat în a pune o cît mai mare distanță între el și o seamă de falși prieteni care îl perturbau de la contemplarea sinelui. Nu inten-

trei noastre. Însă streinătatea n-are nici un farmec nou pentru mine; ea îmi dă o singură plăcere, plăcerea de-a fi un necunoscut, de-a fi stăpîn pe mine, de-a nu fi plictisit de dragostea prietenilor, de-a nu mi se răpi în vorbe goale și iluzii de nimic paharul otrăvit dar dulce al singurătății, din care trebuie să beau pentru ca să-mi întăresc gîndirea, singura scuză și țintă a vieții mele. Asta se împacă îndeaproape cu felul firei mele. E tot ce voi regreta la întoarcerea mea în țară, cu toate că odată acolo voi trăi cu totul retras și voi închide ușa, tuturor.

Cartele mele, cele două, ilustrate, v-au dat ocazia să observați că vă scriu numai carte pentru că sînt scurte și că le scurtez și mai mult <alegînd> preferînd o vedere unei carte albe. Aveți pînă la un punct dreptate, însă nu în sensul cum o înțelegeți; nicidecum. Scrisorile lungi, v-am mai scris, nu se lovesc cu lipsa mea de timp și nici cu vîrsta mea zorită și preocupată. O scrisoare e un prilej, îndeobște, de-a bate cîmpii, de-a vorbi de toate și pentru toate, căci dacă remarcați cuvintele curat sufletești sînt puține și ele pot figura strînse pe o cartă. Apoi cînd vă fac scrisori mă împiedec de această singură chestiune: ce am de gînd, ce fac, cît am atins din planurile și nădejdea mea — la fiecare pas. Ori, cînd nimic nu e încă limpezit, e de prisos să se bată apa în piuă, să se repete lucrurile odată spuse. Între dorință și realizare încap totdeauna un timp mult mai îndelungat decît s-ar cădea după voința noastră. E-o perioadă de tăcere, o perioadă obscură, seacă, în vremea căreia te strădui. Cui folosește darea de seamă a tuturor bagatelor ce compun forța răbdărei și-a perseverenței? E înțelept și sănătos să vorbești cît mai puțin. Izbutind, zici: iată, am izbutit. Neizbutind, vina nu e a tăcerii tale. A ști numai tu, suma săptămînală a eforturilor tale, fie ea și nulă, e o putere care te ține și pe care este igienic și frumos să nu o

ționăm vreo ironie. Aspectul maniacal al radicalismului manifestat față de colegii săi de generație își are rădăcinile într-un pronunțat simț concurențial. Ei, prietenii invidioși, își dădeau seama că el este cel mai tare — și încercau să-l doboare, schemă tipică, în care pozitivă se dezvăluie numai totala încredere în sine, ca una care a contribuit la încheierea unei reușite artistice, adică.

Sederea în străinătate echivalează cu perioada petrecută în deșert, ca preț al inițierii, al unei străluminări în de sine, și un asemenea mister cere să fie respectat. Învinuirile aduse nu vor mai fi acceptate, cei dragi nu trebuie să cadă în greșeala profanilor, pentru care nu există iertare. Rîndurile vitriolante la adresa poetului Pillat țin de alergie și de incompatibilitate socială, caz în care trăsătura binevoitoare a adversarului e cu atît mai iritantă. Cu Grigore, relația este mai complexă, ca între

compași cărora li s-au desfăcut drumurile. Cazul arhiereului Gherasim, bleg în sensul de sărac cu duhul, dă pe față divergențe de neîmpăcat, dacă nu tocmai reaua dispoziție a celui care nu se îndoia că va fi, la rîndul lui, condamnat de forul eclesias-tic. Din scrisoare mai rezultă impasul în relația cu Sonia — mama copilului său. Cu ce îl minia-se nu știm — corespondenții aveau idee, nu era deci nevoie de o punere în temă — dar dacă analizăm numai împrejurările vom diagnostica o nepotrivire de substanță între un rural cu puternice daruri intelectuale, în esență conservator în privința rolului femeii ca soție, și o orășeancă intelectualizată, cu concepții feministe, și pe deasupra profesoară, adică organ de opresiune, în mentalitatea fostului elev chinuit.

În scrisoare, Iosif își expune concis tezele, pretențios exprimîndu-ne, asupra soției ideale, așa

prin cunoștințe, prin durerile d[umi]tale, prin toți cîți s-au apropiat de d[umnea]ta, d[umnea]ta e greu să înțelegi ce este o viață închinată unui ideal și că poți trăi, suferi și la rigoare muri cu un ideal în <brațe> burtă. Ești deprinsă unei vieți de azi pe mâine, azi uitînd hotărîrile de ieri, mâine modificînd speranțele de azi. Nu-ți fac din asta un reproș. Vreau să-ți pun pe aripa sufletului o fărîmă albă din lumina ce licărește pe-a sufletului meu. Aș vrea să te văd mai puțin preocupată de-a număra metăniile orelor ce trec și a pipăi calitatea boabelor lor. Ține meta-nia în mîină însă nu uita pe Dumnezeu. Aș vrea ca viața d[umi]tale, de suferință e-adevărat, să nu te apese atît, să nu-ți dea atîta de cugetat. Cînd îmi spui: cît am plîns, ce lacrimi am vărsat pentru tine! — mă întristezi de două ori. Întîi <Odată> că plîngi și mă doare să știu că eu te fac să plîngi; al doilea că pari o victimă și ți-e milă d[umi]tale de d[umnea]ta însăși. Ah, de ți-aș spune ce-am suferit și ce mai sufăr poate și eu, aș putea să te zgudui. E plăcut și frumos să tac — așa e nobil. Suferința e soarta lumii și e necesară. Suferința ta proprie se cade să nu o simți și eu de a mea nu fac nici un caz. Ori de cîte ori am suferit cu sufletul meu de-o stare rea, de-o întîmplare și ori de cîte ori m-am plîns — mi s-a părut că fac o

cum a cîntat-o în poeziile sale de mai tîrziu, cînd a și aflat-o.

Cu acestea, partea procesuală a scrisorii ia sfîrșit, și ar ajunge, spre a-i marca însemnătatea biografică. Totuși, de-abia de acum înainte, după epuizarea dosarului litigios, pana corespondențului prinde aripi. Aici se situează patetica declarație a lui Tudor Arghezi asupra situației sale în lume, ca vlăstar al unei familii umile, handicapată de avantajele din naștere ale altora — o primă redactare, în idee, a *Testamentului* — cu aceeași aplecare extraordinar de caldă asupra țărânului român oropsit, batjocorit, exterminat de potentăți, încă mai mult, cu un sentiment sigur de apartenență la această lume care se tirăște în umbră. Termenul folosit este acela de calvar — treptele sociale pe care el și ai săi le aveau de urcat — și corespondentul nu pregetă să numească

împrăștiu în spovedanii adesea timpite. Ești un fel de fier. Dacă te pilești zilnic de un milimetru ajungi sîrmă și sfîrșești făină.

Să ajung acum la un alt punct al scrisorii d[umi]tale, dragă mamă. Îmi scrii că mă dorești și, e de prisos; o știu și o simt întocmai ca d[umnea]ta și nici nu poate fi altfel. Îmi scrii că plîngi mereu. Îmi pare nespus de rău că nu-s în stare decît să te amărăsc și că orice ți-aș scrie vorba mea rămîne fără răsunset în inima d[umi]tale, fără acel răsunset de pace și de așteptare liniștită pe care îl scot mereu din clopotul turlei mele depărtate. Îmi mai scrii că să mă întorc atunci cînd știi prea bine ce gîndesc asupra acestui punct și că nu-l voi schimba întru nimic. Prin naștere, prin cultură, d[umi]tale, prin toți cîți s-au apropiat de d[umnea]ta, d[umnea]ta e greu să înțelegi ce este o viață închinată unui ideal și că poți trăi, suferi și la rigoare muri cu un ideal în <brațe> burtă. Ești deprinsă unei vieți de azi pe mâine, azi uitînd hotărîrile de ieri, mâine modificînd speranțele de azi. Nu-ți fac din asta un reproș. Vreau să-ți pun pe aripa sufletului o fărîmă albă din lumina ce licărește pe-a sufletului meu. Aș vrea să te văd mai puțin preocupată de-a număra metăniile orelor ce trec și a pipăi calitatea boabelor lor. Ține meta-nia în mîină însă nu uita pe Dumnezeu. Aș vrea ca viața d[umi]tale, de suferință e-adevărat, să nu te apese atît, să nu-ți dea atîta de cugetat. Cînd îmi spui: cît am plîns, ce lacrimi am vărsat pentru tine! — mă întristezi de două ori. Întîi <Odată> că plîngi și mă doare să știu că eu te fac să plîngi; al doilea că pari o victimă și ți-e milă d[umi]tale de d[umnea]ta însăși. Ah, de ți-aș spune ce-am suferit și ce mai sufăr poate și eu, aș putea să te zgudui. E plăcut și frumos să tac — așa e nobil. Suferința e soarta lumii și e necesară. Suferința ta proprie se cade să nu o simți și eu de a mea nu fac nici un caz. Ori de cîte ori am suferit cu sufletul meu de-o stare rea, de-o întîmplare și ori de cîte ori m-am plîns — mi s-a părut că fac o

vremurile cînd cei din care se trăgea erau mînați din urmă, ca vitele. Adresate mamei sale, aceste rînduri o integrează șirului de palmași din care rezultă că ea ieșise, iar dacă fiul pornise penibila trudă a perfecțiunii de la generație la generație, nemijlocit se impune faptul că, prin mamă și nu prin tată, își stabilește corespondentul apartenența socială — la țărănime. Nu poate fi vorba aici de nici-o travestire, cuvintele sînt prea amare, prea simțite, ca să revină unei retorici de ocazie, și, odată ce mulți ani mai tîrziu vor produce o poemă magistrală, ele fac parte din zestrea stabilă a poetului. Cu aceasta, misterul mamei se adîncește. Că fiul a iubit-o, e neîndoios, o mărturie gravă o depun sfaturile cu care se încheie scrisoarea — cea mai însemnată din întreaga corespondență către mamă și frate. Către Alexandru, căci și acesta, oricît s-ar scutura de el biografii care au

faptă mărunță, de disprețuit și constatînd aceasta de multe ori m-am simțit umilit și am căutat să am în fața vieței o altă înfățișare decît aceea de vecinic plîngoci.

Luni seara

Urmez această pagină în locuința mea nouă, 29 Rue de Carouge. Să nu-mi scrieți la adresa asta ca la cea veche, cum ați făcut în trecut, căci e absolut inutil, mai ales că stau de azi pe mîine și gazdele mele noi sînt oameni de rînd care nu vreau în nici un caz să fie puși în raport cu treburile mele. Acelaș lucru l-am cerut și în trecut, și cu toate astea într-o bună zi ați scris soților Droguet, spre uimirea mea. Cînd tac, vreodată prea mult să nu mai credeți că <am> sînt mort — căci e lucru deșert și copilăresc. Scrieți-mi totdeauna la poștă, căci pentru asta plătesc o cutie cu 5 parale pe zi.

Odaia de-acum are un singur avantaj față de cealaltă, e luminoasă. Pentru înțlia oară de cînd am plecat de-acasă pot vedea cerul în geam. Încolo, gâlăgie, peste tot în jur. Jos sînt o cafenea, un atelier de automobile, un brutar. Aci în apartament umblă toată ziua gura celor 7 inși ce compun familia la care stau. Pe curînd voi ieși din odaie armat de un retevei...

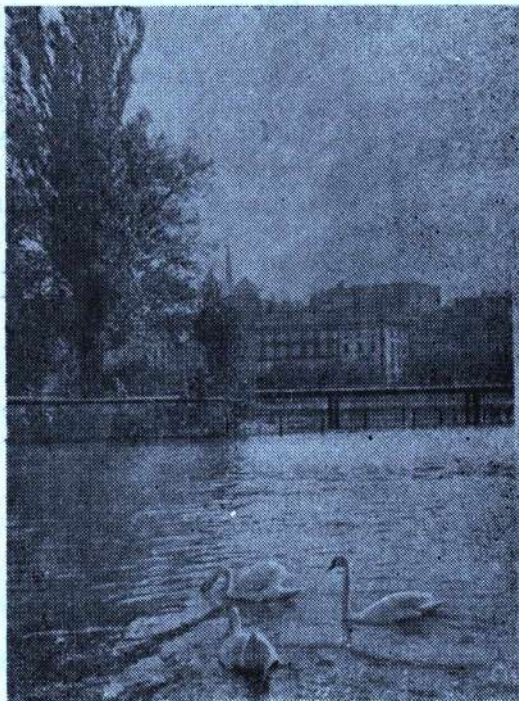
Ați primit carta mea ce vă vestea scrisoarea asta? Cred că m-am ținut de vorbă și că miercuri o să vă bat la ușă cu degetul factorului poștal. Ce bine mi-ar părea să fiu în locul lui! După ce v-aș urmări un moment prin perdele, ce faceți în casă, la lampă, v-aș bătea ușor în geam. Cînd m-ați vedea v-ar trece un fior — și pe mine altul; fior de mirare și de bucurie. Și aș mînca miercuri seara cu voi, și am povesti, și v-ați uita la mine lung, la capul meu plin, la aerul meu străin, la barba mea rasă la piele, și la pielea mea rasă la barbă... Dragii mei, cînd voi primi paralele la sfîrșitul lui decembrie o să-mi fac o nouă fotografie și vă voi trimite-o ca să mă vedeți. Mi-a cerut de mult Demetrius, mi-a cerut-o și Felix, tot atunci — o să le-o trimit și lor; nu mai am motive ca să mă ascund.

Aș vrea să-mi răspundeți ce-i cu Alecu. Vreți au ba să scriu Eugeniții? Nimic mai simplu pe lume — și poate că Alexandru va fi numit cel mai repede. Eugenița o să-mi spună să vadă pe Alecu; el o să se ducă și se vor înțelege împreună. Pilat

manifestat preferințe doar către linia paternă a fraților, și acesta a existat și a corespondat cu Iosif. (Un element biografic nu neînsemnat: înainte de plecare, Tudor Arghezi asigurase alor săi mijloace de trai — oarecari date în acest sens sînt și în *Jurnalul* lui Gala Galaction.)

Sfaturile cu care se încheie scrisoarea, după ce consiliul de familie a dezbătut și treburile obișnuite — căpătuirea lui Alexandru — pun în valoare elementul care înălța din cotidian o conștiință hotărîtă să se salveze, întru artă. Momentul de singurătate din existența lui Tudor Arghezi, care ia sfîrșit cu întoarcerea sa în țară, ne este acum cunoscut și-l putem hotărînici. Publicarea integrală a corespondenței, în curs de efectuare, la Editura „Eminescu”, va restitui, credem, un excelent text de lungă respirație, arghezian, dacă nu ultima inedită (căci nu se știe niciodată!), în orice caz o remarcabilă premieră epistolară. Și, ciudat lucru, secretele omului, cîte se dezvăluie, îi acoperă mai mult taina, dacă una va fi fost, luminînd evoluția unui artist care pariase totul pe sine — o cale mai mult de a-l înțelege.

Barbu CIOCULESCU

o știu, e o lichea de ciocoi și de-ar înceta de-a fi ciocoi lichea tot ar rămîne. Apoi față de mine nutrește o ură pe cît de caraghioasă pe atît de timpită. Ce-are a face! Pilat e unul din stîlpîi de c... — ai partidului Brătienist, zis și liberal, de la putere. Dacă vrea să facă ceva, Alecu va fi repede lefuit. Și dacă Eugenița insistă, — o femeie are ocazii de-a insista, dragă Doamne, cu succes — Pilat face. Cum mi se pare că sorții de răușită ai lui Alecu s-au împuținat, e, cred, nimerit să încercăm marea cu Pilat. Nu-i nimic de pierdut și-i totul de cîștigat. Însă pîn'a nu scrii Eugeniții trebuie să-mi răspundeți vreți ori nu, căci observ că faceți oarecari nazuri. Cu Eugenița m-am împăcat și asta în vederea lui Alecu, în special. Încă mai deunăzi mi-a mai trimis o scrisoare plină de dragoste, care nu costă firește cît un mandat, dar oricum nu e rău venită. Afară de bărbatu-său, Eugenița are și alt soi de resurse, între altele pe sora ei, Margareta Benderli care s-a instalat acum vreo 2 luni, sau și mai bine, în București, unde a deschis un atelier de croitorie pentru aristocrație. Cu relațiile ei se va face ceva, și cred că-și va pune inima toată să bage pe Alecu la stat ori pe aiurea, după ce cu mine a făcut-o totdeauna de ocară. Mai este apoi Mille, iubitul de tinerețe al Margaretei, care Mille n-are față de Alecu aceleași motive de-a nu face nimic ca față de mine altădată. La „Adevărul”, în administrație, poate că un loc i se va face.

În sfîrșit chestia este să începem. Scrie-mi.

Am văzut că Predescu și-a luat o sarcină pe care, în contrazicere cu firea lui ușure, să sperăm că și-o va executa regulat. Ați făcut bine dîndu-mi adresa lui, cu a lui Demetrius. O să le scriu amîndurora.

Grigore nu mi-a mai scris. E doctor — și istoria scroafei și copacului e vechie. Grigore e poate cea mai desăvîrșită lichea, licheaua ideală. Dar dacă nu mi-a mai scris, mi-a trimis o broșură ce-a tipărit-o cu privire la Arhiereul Gherasim, Blegul Romanului. Mi-e cu neputință să-i scriu fără să-l ard cu fierul roșu. Din punctul de vedere literar broșura lui Pișculescu e uriaș de proastă. Din punctul religios n-are nici o valoare. Din cel al cinstei e murdară. E-o broșură plătită, fără nici o îndoială de poliția guvernului bisericesc. Nu cunosc nimic mai josnic și mai trist și dacă aș avea un jurnal la îndemînă Grigore ar trece printr-un duș viguros de scuipați.

În ce privește răspunsul său mai bine zis aprecierea ce Grigore a făcut-o despre viața studenților din Geneva, el seamănă ca o picătură de apă cu felul de-a ataca al broaștelor, pe la În lipsă de coarne cinstite, Grigore caută să mă piște. Studenții de altfel nu duc o viață americană în Geneva căci li-e cu neputință. Văxuiitor-student, chelner-student și altele asemenea, se găsesc în Statele Unite. Grigore citește „Universul”, desigur, foarte regulat și Panait Macri, colegul de redacție al lui Duca, își pune cititorii în curent cu ce se petrece în America. La Geneva e altfel și negreșit că un teolog care știe ce e în cer <își> poate să-și închipuie ce e la Geneva. Origina acestor răutăți știu unde se găsește — răutăți de mocofan; într-o scrisoare ce am trimis o dată de mult lui Felix unde pe lingă că îi recomandam să nu bată toba, îi spuneam, ca răspuns la o întrebare a lui, că de-aș putea avea o meserie aș face-o și că în ziua cînd îmi voi cîștiga viața îndeajuns vă voi duce pe toți cu mine, la Geneva sau aiurea. El s-a grăbit să facă dintr-o dorință a mea o realitate și să o discute cu Grigore Pișculescu, defensor eclesiastic. În fond lătrăturile ce le auziți din timp în timp se datoresc, cît și cele ce nu le știți, disprețului ce prietenii ca Grigore îl simt pornind în tăcere de la mine, și care îi doare cu atît mai mult cu cît ei îl <simt> știu meritat. În orice caz un lucru. Unii au ajuns — asta nu face nimic. Ei știu că voi fi cel mai tare cînd mi-o suna și mie ceasul și ceasul cel mai tîrziu se aude <cel> mai limpede. Lăsați-i să mă mîrîie pe la spate. În față fac sluj ca Fideluș. Cînd mi-o veni, o să curăț căței cu un baston sănătos. Preocupați-vă foarte puțin de ce spun și gîndesc prietenii cu 4 picioare; datoria lor e să latre și să lingă, dupe oameni.

Sonia nu mi-a mai scris de cînd cu scrisoarea ce i-am trimis la Constanța și înțeleg că e greu să-mi scrie cînd n-are ce, căci de macaroane pe hîrtie sînt sătul și i-am

declarat-o foarte clar. Poate că și-a mai așezat mintea la loc și a sfârșit prin a înțelege că o prostie făcută odată nu se face de două ori. Avem amândoi un copil care trebuie îngrijit — poate că a ajuns să priceapă că asta e singura noastră datorie și că n-avem unul față de celalt nici una de alt soi. Dacă a înțeles — și va sfârși să înțeleagă — e bine, și vom rămîne, în chiar interesul lui Eliazar, prieteni. Dacă nu, nu vom rămîne nici atît. Ce este sigur, e că mie nu-mi arde de nevastă și că dacă strechia puturoasă a căsătoriei mă va izbi — ferească Dumnezeu — vreodată, nu pe Domnișoara Zisu, licențiată în Ș. Naturale am s-o iau, dar pe-o fată care să știe să facă bucate, să coasă nasturi și să ție curată o casă, și pentru asta licența și bacalaureatul de obicei e-o garanție de murdărie și de prostie. Preocuparea mea actuală este să-mi fac o situație solidă prin meritele mele și de fel prin protecțiile altora, și apoi o preocupare luminoasă, aceea de a da lui Eliazar educația pe care i-o visez. Așa se perfecționează oamenii, de la generație la generație, și ce n-am putut avea și găsi noi, vor avea și vor găsi făcut urmașii noștri. Datoria noastră de totdeauna, de toată ora, este să lucrăm și să pătimim cu plăcere pentru alții, pentru ceilalți. Un alt soi de viață e-o viață tristă de animal.

În scrisoarea voastră <îmi faceți o obiecție> îmi atrageți atenția asupra unui punct pe care nu mai era nevoie să mi-l puneți în vedere: situația voastră și a lui Eliazar. Faceți bine și nu mă mai canoniți și voi. Vorbiți-mi mai puțin de viitor, vorbiți-mi mai mult de prezent. Cred că mulțumită eforturilor mele de tot soiul nu vă puteți plînge că n-aveți ce duce la gură și că n-aveți cu ce vă încălzi. E puțin lucru, dar pînă la mai bine de ce să nu vă mulțumiți cu atît? Acum cîteva sute de ani oamenii de teapa noastră erau purtați robi ca dobitoacele. Acum cîteva zeci de mii de ani ne mînceau fiarele prin păduri, rătăceau goi și îngroziți prin pustii, fără case, fără drumuri și cine era mai tare decît noi ne ucidea. Gîndiți-vă la 5 milioane de săteni din țara noastră care avînd tot dreptul la pămînturi, la bucate și la onoare, trăiesc pentru ca să nu moară, ca haitele de cîini. Plîngeți-vă, Dragii mei, cît mai puțin. Răbdarea voastră, durerile voastre nu se poate să fie nerăsplătite. Nu se poate ca onestitatea, eforturile noastre, inima noastră — ca să nu vorbesc de cît de astea — să nu fie răsplătite. E-adevărat că viața e scurtă și răbdarea lungă. Ce să facem? Avem în drumul nostru de suit mai multe trepte sociale ca să ajungem acolo unde sărăcia noastră nu ne-a preparat, unde averea altora ne-a luat-o înainte. Pe un astfel de calvar trebuie să te tirăști cu răni multe pe trup, și trebuie să sperii, trebuie să-ți fie sufletul plin de lumină albastră cum este cerul, pilda noastră, oameni cu inteligență. E o mecanică sufletească în naturală [*sic* !] ca și-o mecanică fizică. Un zgomot produce un sunet — o minte produce un foc, o atmosferă; un lucru bun produce un efect bun. Fiți pacinici, fiți răbdători, fiți plini de voie bună. De n-aș fi învățat să fiu așa de mult mi-ar fi zăcut oasele pe pămînt, ca ale tuturor oamenilor slabi și descurajați. Sufletul, înainte de toate sufletul să-l înălțați, ca un steag de lumină pe vatra noastră de acasă. Dacă nu e el, milioanele lumii nu ne vor putea mulțumi. Căutați de gustați viața asta cum e ea; faceți ca viața hîdă dimprejur să nu vă acopere ca un mormînt; sculați-vă sufletește deasupra lumii, mergeți pe ceruri și pe speranțe. Asta se chiamă viața ideală, viața care dă suflet și lucrurilor inerte și gătește tot ce-i urît și trist în vestminte albe.

Înțelegeți voi ce vă spun? Ah! de ce nu mă înțelegeți. Aveți încredere în voi, în noi, în cer, în zile, în timp, în stele și păsări. Asta te ține, te nutrește și-ți dă o putere care se varsă ca o ploaie peste lume, un fel de rază ce pleacă din sufletul tău și schimbă fața lucrurilor și apleacă în mîinile tale spinarea de piatră a destinului.

Vă las aci, Dragii mei. De-aci înainte vă voi scrie regulat o dată pe săptămînă, însă cel mai des carte poștale. Dacă vă trimit vederi nu o fac cum cu durere constat că credeți pentru ca să mă scap de voi. Vă trimit carte ilustrate pentru ca să vă pun sub ochi cîte un loc frumos din natură, un colț pe care l-am văzut și l-am pipăit, care mi-a plăcut și care e destinat să atragă cît și cît privirile pline de

lucrurile urite ale vieții de toate zilele. Vă trimit o parte din pământul care mă poartă, care mă leagă aici; drumuri pe care am gândit, copaci, munți, ape la care uitându-mă, m-am gândit la voi și v-am acoperit în mijlocul lor cu sufletul meu. De ce credeți că e mai drept să înțelegeți lucrurile pe partea lor urită și nu pe cea frumoasă? Nu-mi atribuiți sentimentele josnice pe care mă mândresc că nu le am! Cum? n-ați învățat încă a mă cunoaște de-mi scrieți uneori atât-de-mult-ca-unui-strein? Mi-e silă că trebuie să mă scuz, să mă scormon, să vă arăt inima mea. Mă faceți să roșesc ca o fată pe care toată lumea o crede mîncată de o bubă neagră la sîn, și care, ca să îndrepte greșala își dezbracă frumusețea în miezul zilei și zice: uitați-vă nu sînt cum ziceți voi.

În curînd vă voi vorbi despre cărți asupra cărora mi-e foarte greu să mă decid care trebuiește vîndută și care nu. În cazul că mă întorc eu singur îmi vor trebui și trebuie să le păstrați. În cazul că veniți voi la mine, cum mai degrabă nădăduiesc, iarăși o să-mi trebuiască și mi le-ați expedia în pachete de 5 kg o zi înainte de plecarea voastră. O să mă mai gîndesc. A împrăștia cărțile pe nimic pentru ca să le cumperi din nou scump, e un lucru dureros. Și sînt cărți care fac parte din viața mea, din trecutul meu, din mine; mi-e greu să <le> vînd ce ține de sufletul meu. În sfîrșit voi mai vedea.

Scrieți-mi mai mult despre Iazar. Ce face el? Ce spune? În ce loc pare a <se> fi inteligența lui mai tare? Ce-i place din ce vede? Ce-i place îndeosebi? Ce impresie face asupra lui ce vede, cum vede el lucrurile? Preferă să fie curat sau ca toți copiii iubește mai mult jegulețul și degetele cu unghii lungi? Sărutați-l mult și adînc pentru mine. Cum i-aș asculta de atent bătăile inimii în patul meu, alături de mine! Dragul de el, cît mi-i de drag!

Scrieți-mi de voi, în detaliu, de toate. Și să vă văd viteji, luminoși, fierbinți ca focurile. Altoiți-vă cu sufletul meu vijelios și larg, dragii mei. Nu vă gîndiți niciodată că legăturile dintre voi și mine se pot slăbi. În mintea mea voi faceți cu mine ca un monument de bronz, din care figurile nu se pot desface. De ce vă îndoiiți de mine? Ideea asta nu o pot suferi. Trăiți cu mine toate ceasurile voastre, siguri că oricum, oricînd sînt cu voi și gata să mă jertfesc dacă jertfa mea va face fericirea voastră.

Adu-ți, dragă Mamă, brațele în jurul meu, ca strîngîndu-te muștește pe piept să simți cît mi-e iubirea de curată și de vecinică.

Și tu Alecule, care ai început să simți miezul lucrurilor mai bine și [care vei da din ce în ce mai mare preț iubirii de le unește și le confundă, vin-o [sic!] să te sărut pe ochi și pe obraji.

Al vostru

IOSIF

Luni, 6 decembrie, [19]09, Geneva

[Adresa de pe plic:]

Doamnei Maria THEODORESCU

18, strada Dreptului, 18

Bucarest

(Roumanie)

[Stampila poștei:]

Genève — 6.XII.09. — 8 — Plainpalais

[Pe dosul plicului, scris de mînd:] Case 2122 Plainpalais. Genève-Suisse. [Un alt scris, cu creionul, pe dosul plicului:] * Părerăa lui Ios. asupra lui Gr. * *

* Scrisoarea are 12 pagini de mînd, plicul ei are dimensiunile cărților de vizită. Același scris foarte mic, perfect vizibil, cu rare excepții.

IDEI, OAMENI, FAPTE

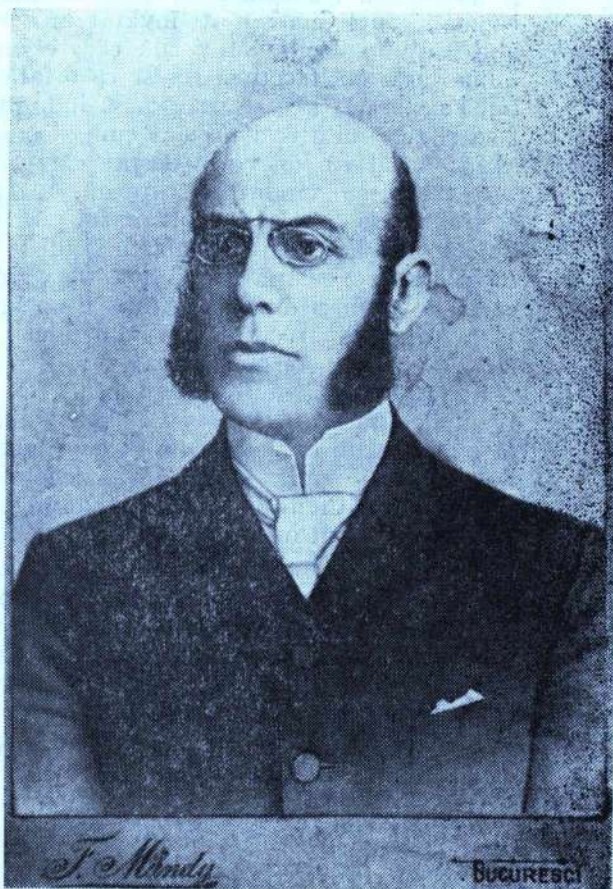
Pius Servien

DOCUMENTE AUTOBIOGRAFICE

ÎNTR-UN DESTUL DE NUMEROȘII OAMENI de litere pe care, în perioada interbelică, țara noastră i-a dat Franței — sau, în orice caz, literaturii de limbă franceză, — pe lângă poeți ca Elena Văcărescu, Tzara, Voronca, Fundoianu, pe lângă prozatori ca Panait Istrati, Leon Negruzzi sau Martha Bibescu, găsim și doi esteticieni, doi cercetători care introduc în studierea și aprecierea faptului artistic o perspectivă matematică, modalități matematice de ordonare, de descriere și de generalizare: Pius Servien și Matila Ghyka. Ei au publicat în străinătate, mai ales în Franța, lucrări de prestigiu care le-au adus prețuirea citorva mari savanți sau — cum e cazul lui Pius Servien, care a fost și un poet interesant — a unor celebri scriitori, ca Paul Valéry¹. În general însă, opera lor devansa epoca, preconizând un tip interdisciplinar de cercetare care abia astăzi se situează pe o direcție principală de interes; atunci părea mai degrabă o curiozitate sau, în cel mai bun caz, o utopic. Așa se și explică faptul că, cu tot succesul incontestabil pe care îl are Pius Servien cu lucrările sale, ele nu i-au adus altă satisfacție decât aceea de a le fi scris sau, în ordine socială, de a primi câteva titluri onorifice: cavalier al legiunii de onoare, membru al Academiei române de științe², director al unei colecții franceze de estetică. Cu toate eforturile sale, și cu toate că o merita din plin, Pius Servien n-a obținut niciodată catedra universitară pe care și-a dorit-o cu atita ardoare, căutând-o fie în domeniul civilizației mediteraneene, fie în cel al esteticii sau al

¹ Vezi *Le cas Servien*, par Paul Valéry, în vol. *Pius Servien, Orient*, Paris, „Gallimard”, 1930.

² Înființată în 1936, când Pius Servien este ales membru corespondent, Academia română de științe va fi acționată în judecată de vechea Academie română pentru a-și schimba titulatura: deși judecata respinge cererea, un decret-lege din 8 iulie 1938 o obligă să nu mai folosească cuvîntul *academie* și va deveni, pînă în 1943, Institutul român de științe; din secția de științe matematice, în afară de Pius Servien, mai făceau parte Dan Barbilănuș, Al. Ghika, A. Kosmovici, Miron Nicolescu, Gr. Moisil și alți mari matematicieni ai vremii.

literaturii franceze.³ Poate tocmai această căutare îndrăgănită și repetatele schimbări de obiectiv — explicabile, de altfel, prin diversitatea reală a preocupărilor sale științifice — sînt la originea a ceea ce numește el «ma guigne personnelle».

Știm însă destul de puține lucruri despre Pius Servien, atît despre biografia sa propriu-zisă, cit și despre biografia operei sale. Pentru interesul lor documentar am ales dintr-un lot mai important, care va apărea în volum, un număr de cinci documente autobiografice: patru scrisori către tatăl său, astronomul N. Coculescu, profesor la Facultatea de științe a Universității din București, și un memoriu către ministrul de finanțe unde, pen-

Astronomul N. Coculescu, tatăl lui Pius Servien, căruiu îi sînt adreseate scrisorile.

³ Cf. și M. Angheliescu, *Avatarii unui concurs la Universitatea din București*, în „Manuscriptum”, nr. 3 (44), 1981.

«...pentru a-mi onora țara printr-o muncă neîntreruptă...»

20.I.[19]38.

Mon cher père,

Un petit mot seulement, pour te remercier bien fort pour les livres, si bien choisis, que j'ai reçus hier soir. Comme la dernière fois — et comme aux temps du père Noël — je me suis réveillé à quatre heures du matin pour retrouver mes cadeaux. Je ne sais plus où lire d'abord. Le volume de poèmes populaires (recueillis par Eminescu)¹ contient des merveilles; et je connais bien des illustres maîtres qui n'en ont jamais trouvé autant. Je relis Pasteluri — avec une singulière impression d'analogie de tempérament avec l'auteur. Je me demande bien si ce n'est pas Alecsandri, de tous les écrivains roumains, celui qui « mi va al genio » tout particulièrement.

Il m'arrive même de singuliers souvenirs. En relisant Voichița lui Ștefan de Coșbuc, je retrouvais en moi une plaque de gramophone qu'y avait inscrite « Domnul Toma »;

20.1.1938

Dragul meu tată,

O vorbă doar ca să-ți mulțumesc pentru cărțile atât de bine alese pe care le-am primit ieri seară. Ca și ultima dată — și ca pe timpul lui moș Crăciun — m-am trezit la patru dimineața ca să-mi caut cadourile. Nici nu știu ce să citesc mai întâi. Volumul de poezii populare (culese de Eminescu) conține lucruri minunate și cunosc destui maeștri care n-au găsit niciodată atâtea. Recitesc Pastelurile cu o ciudată impresie de analogie de temperament cu cel al autorului. Mă întreb dacă nu cumva Alecsandri, dintre toți scriitorii români, este cel care « mi se potrivește » în chip special.

Îmi reamintesc chiar lucruri neobișnuite. Recitind Voichița lui Ștefan de Coșbuc, regăseam în mine o placă de gramofon pe care scria « Domnul Toma »; una din

Cher papa,

Est-ce qu'il l'Observateur m'vient « la steaua » ? C'est ce que je vais faire pour te valider que le decennium qui commence en 1938, commence bien, et soit tout entier bien. Moi je vais le commencer par une soirée d'armes, par 244 de solitude m, si tu veux, de retraite

Je vais t'envoyer mes livres avec hommage pour l'org, comme tu la désires;

tru a justifica cererea de a i se accepta un schimb preferențial (tinărul savant se întreținea, în continuare, din sumele trimise de acasă, ca un simplu student), Pius Servien enumeră atât succesele sale, cât și preocupările mai importante. Am preferat să alegem scrisori din aceeași perioadă — toate sînt din anul 1938 — pentru a lumina decențiată o anumită epocă a vieții lui Pius Servien; ele ni se par importante și prin referirile la prietenul său Matila Ghyka, la alte personalități contemporane, ca și prin mărturia clară a atașamentului pe care poetul, îl păstra marilor figuri ale literaturii române.

Mircea ANGHELESCU

¹ Este vorba de Eminescu, *Literatura populară*, Craiova, 1936, ediție îngrijită de D. Murărașu („Clasicii literaturii românești”). Găsind pe spatele copertei menționate alte titluri, Pius Servien cere, într-o altă scrisoare din 25 iunie, în ordine preferențială, pe următorii autori (« des titres qui me tentent beaucoup »): Gr. Ureche, N. Bălcescu, Vlahuță, Ispirescu, Anton Pann, scrierile politice ale lui Eminescu, Alecsandri Căldăriorii și misiuni diplomatice.

une de ces récitaions que j'avais avalé comme un perroquet, et j'étais fier de mes effets un peu théâtraux. Je trouve maintenant cette plaque de gramophone tout à fait cocasse, et je serais bien malheureux si l'on récitait mes propres vers dans ce style brillant.

Par ailleurs, quoique j'ai pas mal travaillé toutes les années précédentes, je me demande si le gros travail ne ferait pas que commencer. J'ai un peu la sensation des gens qui se trouvaient le pied marin parce qu'ils voguaient dans un estuaire, et qui s'aperçoivent que le bateau vient d'entrer en haute mer. Sans compter les relations qui se multiplient, avec tout ce que cela entraîne — mais mes différents chantiers en pleine ardeur, et les nouveaux que j'ouvre, et le fait qu'actuellement je ne suis plus limité comme autre fois dans mes possibilités de publication — et enfin le fait que, du côté travail, cela va toujours mieux (le petit repos de Bandol, même assez mitigé, prouve maintenant combien il était indispensable) ; tout ceci fait que j'ai à mener plusieurs choses de front. Actuellement, en première ligne, je prépare un développement de mon mémoire d'il y a une dizaine d'années sur la musique² ; à la lumière de mes acquisitions plus récente[s]. Ce sera sans doute aussi pour « ma » collection.

J'attends avec impatience d'avoir corrigé les épreuves de ma note de Juin dernier sur les Probabilités³, et de la voir parue (je serais bien heureux si tu pouvais les presser un peu et me faire envoyer les épreuves à corriger) pour démarer aussi de ce côté là.

Par ailleurs, je suis également fort satisfait de travail de Milly-Renommée⁴. L'autre jour, elle délire toute affairée le journal contenant la composition du nouveau ministère : « je veux voir si je n'ai pas égaré quelque ministre ». En fait ceux qu'elle connaissait sont demeurés tous, ce qui est utile pour le projets qu'elle a. Chaque jour des crises, tantôt à Paris, tantôt à Bucarest : une araignée n'y tisserait pas sa toile.

Mais toi tu m'écris vraiment trop peu ! À Paris on faisait la causette plus souvent. Encore une fois mille mercis pour les livres, et je t'embrasse tendrement.

S.

² Pius Servien, Introduction à une connaissance scientifique des faits musicaux, Paris, Librairie scientifique Pierre Blanchard, 1929, 55p.

³ Probabil Language des sciences et probabilités continues, apărut în „Comptes-rendus des séances de l'Académie roumaine des sciences“, II, (1938), nr.2, pp.115-118.

⁴ Sofia matematicianului Roger Dubuc; ambii vor fi menționați și mai departe.

acele recitări pe care o învățasem ca un papagal, și eram mîndru de efectele mele puțin teatrale. Acum, placa aceasta de gramofon mi se pare cu totul caraghioasă, și aș fi nefericit dacă versurile mele ar fi recitate în acest stil strălucitor.

Pe de altă parte, deși am lucrat destul toți anii precedenți mă întreb dacă lucrul serios nu e cumva decît la început. Am puțin senzația celor care se închipuiau marinari pentru că rătăceau într-un estuar și care-și dau seama deodată că vasul a intrat în plină mare. Fără a mai socoti relațiile care se înmulțesc, cu tot ce acestea aduc după ele — dar diferitele mele șantiere în plină activitate, și cele noi pe care le deschid, precum și faptul că acum nu mai sînt limitat, ca altădată, în posibilitățile mele de publicare, și, în fine, faptul că în ceea ce privește lucrul, toate sînt mai bune (mica vacanță de la Bandol, chiar așa imperfectă, arată acum cît îmi era de indispensabilă), toate acestea fac să am mai multe lucruri de făcut deodată. Acum, în primă urgență, pregătesc o dezvoltare a memoriului meu de acum vreo zece ani despre muzică în lumina ciștigurilor mele mai recente. Acesta va fi, desigur, tot pentru colecția « mea ».

Aștept cu nerăbdare să fac corecturile la nota mea din iulie trecut asupra probabilităților și să o știu apărută (aș fi fericit dacă ai putea să-i grăbești puțin și să obții să mi se trimită corecturile) pentru a porni lucrurile și de aici.

Sînt de asemenea foarte mulțumit de lucrul lui Milly-cea-vestită. Alaltăieri deschide foarte preocupată ziarul cu lista noilor miniștri și zice: « vreau să văd dacă n-am pierdut vreun ministru ». Și într-adevăr, toți cei pe care îi cunoaște au rămas, ceea ce e util pentru proiectele pe care le are. În fiecare zi a crizei, ba la Paris, ba la București: un păianjen nu și-ar putea țese pînza.

Dar tu îmi scrii prea puțin ! La Paris stăteam de vorbă mai des. Încă o dată mii de mulțumiri pentru cărți și te îmbrățișez călduros.

S.

S.E.M. l' Ambassadeur de Roumanie a été mis au courant de mon voyage en Moroc, par la haute personnalité française qui m'y avait invité et qui, ayant lu mes ouvrages, m'a fait l'honneur d'espérer de moi des chapitres relatifs au Maroc (le premier se présente parait-il, dans la Revue de Paris). J'ai entrepris volontiers ce voyage d'études (et de repos) aussitôt après la conversation - en fait - entre MM. Tabarico et de Monzie en me donnant une chaire de civilisation méditerranéenne - comme un voyage d'études ayant quelque rapport avec le sujet de cette chaire. Mon séjour s'est trouvé prolongé par mon état de santé; je rentrerai à Paris, m'attendant des ouvrages sous presse, aussitôt que possible. Le séjour a été autorisé - conformément à une disposition générale de l'Etat Major - par M. l'Attaché Militaire à Paris, par sa lettre du 24 Novembre 1938, qui a bien voulu m'achever ici.

Pf Coenlyco

Adressé par avion à Marrakech : Hôtel G.M. Marmounia
Adressé à Paris : 26 r. des Plantes XIVe

Lundi 14.2. [19]38

Mon cher père,

Je veux t'écrire un tout petit mot, pour habituer nos lettres à être plus fréquentes. En fait, il y a bien longtemps que tu ne m'as plus écrit de « nos » lettres.

J'espère notamment que tu me conteras en détail la prochaine séance de la section de mathématiques, au début de Mars. Pour t'y inciter, je crois même que j'y présenterai encore une note de Probabilités⁵; si d'ici-là la précédente a déjà paru, comme je l'espère. C'est à cela que je travaille le plus en ce moment. Je ne sais encore très bien où je donnerai cela (j'entends le travail important reprenant et développant les notes parues dans notre Bulletin⁶); mais je n'ai que l'embarras du choix, je ne suis plus à la seule „Revue des cours et conférences”. Ce travail avance beaucoup, et me semble assez impor-

Luni 14.2.1938

Dragul meu tată,

Vreau să-ți scriu numai câteva rânduri, pentru a ne obișnui să ne scriem mai des. De fapt, e mult de când nu mi-ai mai scris scrisori de ale „noastre”.

Sper mai ales că-mi vei povesti în detaliu proxima ședință a secției de matematică, de la începutul lui martie. Pentru a-ți trezi interesul, cred chiar că voi prezenta atunci încă o notă despre probabilități, dacă până atunci precedentă va fi apărut, așa cum sper. La aceasta lucrez cel mai mult acum. Nu știu încă bine unde am s-o dau (e vorba de o lucrare mai importantă, reluând și dezvoltând notele apărute în Buletinul nostru); dar nu am decât dificultatea alegerii, căci nu mai am la dispoziție doar „Revue des Cours et Conférences”. Lucrarea înaintază bine și mi se pare destul de importantă;

⁵ În publicația menționată, Pius Servien apare cu mai multe articole despre teoria și calculul probabilităților; în martie 1938 el va prezenta însă o notă intitulată *Sur les fondements des mathématiques* (nr. 1, 1938, pp. 3-6) cu mențiunea „mémoire reçu le 6 mars 1938”.

⁶ Se referă la „Comptes-rendus des séances...”, pe care am menționat-o.

tant; cela m'intéresse d'autant plus que cela se déduit de mon *Langage des sciences*⁷. Je l'ai un peu conté tout cela, un jour que nous revenions de l'exposition. Je me hâte de fournir, pour ma part, des pièces à conviction à notre académie; car j'avoue que, dans ce torrent de changements inattendus, de lois universitaires et autres changées du jour au lendemain, et parfois ad hominem, comme pour nommer Blaga⁸, je ne suis pas très rassuré. Mais je vois à mon étonnement que, malgré le peu de renseignements que je puis avoir, ils me guident quand-même un peu. Par exemple, malgré l'insistance affectueuse de tels de mes amis, comme Călugăreanu, j'ai compris qu'il ne fallait pas courir la course contre Blaga, parce qu'elle était courue d'avance, malgré les apparences. De même, il y a très peu de jours, j'avoue que c'est moi que n'ai pas insisté pour que Monz⁹ écrive tout de suite à Petr.¹⁰, dans l'idée qu'il fallait voir un peu. Et en effet, il eût été peu de son goût d'avoir une seconde fois résolu l'affaire... avec le ministre démissionnaire. Du moins ainsi, si ma guigne personnelle peut-être considérée là, où se trament les destins, comme la cause de la chute de Tit.¹¹, je n'ai pas de remords à avoir quant à Petr. Je me demande combien de semaines pourra durer le nouvel attelage, avec des personnages divergents tirant à hue et à dia. Par ailleurs, je crois que Mir. me soutiendrait, il m'a écrit gentiment, naguère, en recevant mes livres, qui paraît-il lui ont fait de l'impression. Mais il y a Ior¹².

Il paraît que j'ai eu une très belle proposition de Zay¹³, Cassou aidant (lequel vient d'être nommé, m'a-t-on dit, Conservateur du Musée du Luxembourg, ce qui me fait un grand plaisir). Mais comme Quai d'Orsay a pour mission de savoir à la légation respective si la nomination ferait plaisir... Cela n'a d'ailleurs qu'une importance réduite, que cela ne se soit pas fait, du moins lors de cette promotion de Janvier¹⁴. J'ai été invité récemment à déjeuner, avec Milly et Roger¹⁵ (Lise, invitée aussi, n'a pu échapper à son travail) par une personne extrêmement sympathique, un des plus gros personnages

ea mă interesează cu atât mai mult cu cât decurge din lucrarea mea *Langage des sciences*. Ți-am povestit ceva despre toate acestea într-o zi, când ne întorceam de la Expoziție. Mă grăbesc să ofer, în ceea ce mă privește, dovezi pentru academia noastră; căci mărturisesc că, în această avalanșă de schimbări neașteptate, de legi universitare și altele schimbate de pe o zi pe alta, și câteodată chiar avînd în vedere o anumită persoană, cum a fost pentru a-l numi pe Blaga, nu mă simt prea liniștit. Dar văd spre mirarea mea că, cu toată puținătatea informațiilor mele, ele mă pot călăuzi totuși. De pildă, cu toată insistența plină de căldură a unor prieteni, cum e Călugăreanu, am înțeles că nu trebuia să fi intrat în competiție cu Blaga, pentru că învingătorul era hotărît dinainte, în ciuda aparențelor. La fel, acum cîteva zile, mărturisesc că eu n-am insistat ca Monz să scrie imediat lui Petr., în ideea că trel uia întîi să așteptăm puțin. Și, într-adevăr, nu i-ar fi fost prea plăcut să rezolve pentru a doua oară chestiunea cu un ministru... demisionar. Așa cel puțin, dacă ghinionul meu personal poate fi considerat drept cauză a căderii lui Tit., acolo unde se hotărîsc destinele, nu am să-mi fac nici un reproș în ceea ce-l privește pe Petr. Mă întreb cîte săptămîni va putea rezista noua căruță cu aceste personaje divergente, trăgînd unul hăis și altul cea. Pe de altă parte, cred că Mir. m-ar susține; mi-a scris amabil altădată, cînd i-am trimis cărțile mele, care se pare că i-au produs oarecare impresie. Dar mai este Ior...

Se pare că am avut o foarte frumoasă propunere din partea lui Zay, sprijinit de Cassou (care a fost de curînd numit, mi se spune, director la Musée du Luxembourg, ceea ce-mi face mare plăcere). Dar cum Ministerul de Externe trebuie să afle de la legația respectivă dacă numirea ar face plăcere... Faptul că nu s-a făcut nimica, cel puțin cu ocazia acestei promoții din ianuarie, n-are de fapt decît puțină importanță.

Am fost recent invitat la dejun, cu Milly și Roger (Lise, invitată de asemenea, n-a putut lipsi de la lucru), de o persoană extrem de simpatice, unul din cele mai

⁷ Pius Servien, *Le Langage des sciences*, Paris, Hermann (Actualités scientifiques et industrielles), 1938, 88 p.

⁸ La 29 ianuarie 1938 se publicase în „Monitorul oficial” decretul-lege pentru înființarea catedrei de filosofie a culturii la Universitatea din Cluj, creată special pentru Lucian Blaga (cf. detaliile publicate de Mircea Curticeanu și Simona Cioculescu în „Manuscriptum”, nr. 1 (34), 1979, pp. 95–116).

⁹ Probabil scriitorul și omul politic Anatole de Monzie (1876–1947), fost de mai multe ori ministru al Educației Naționale.

¹⁰ I. Petrovici.

¹¹ N. Titulescu este înlăturat din fruntea Ministerului Afacerilor Externe la 29 august 1937.

¹² Probabil N. Iorga.

¹³ Jean Zay era, în acest timp, ministrul Educației Naționale în Franța; el este cel care propune decorarea lui Pius Servien cu Legiunea de onoare. Acestei propuneri, ministrul Afacerilor Externe, care acorda distincția respectivă, îi răspunde la 7 februarie 1938 că « j'ai pris une note toute particulière de votre démarche et vous pouvez être assuré que les titres de l'intéressé seront de ma part l'objet du plus bienveillant examen ».

¹⁴ Pius Servien va fi decorat cu Legiunea de onoare abia în ianuarie 1939.

¹⁵ Roger Dubusc, matematician francez, membru corespunzător

pondent al Academiei române de științe, și soția sa.
¹⁶ Yvon Delbos (1885–1936), om politic socialist, în acest moment ministru de externe.

¹⁷ Expoziția mondială, Paris, 1937.

¹⁸ Colecția de estetică din cadrul seriei mai largi „Actualités scientifiques” de la editorul parizian Hermann.

¹⁹ Fizicianul Louis de Broglie (1892–1970), laureat al premiului Nobel.

²⁰ În vol. Matila Ghyka, *Essai sur le rythme*, Paris, Gallimard, 1938.

de l'industrie électrique, Bethenod (qui préside d'ailleurs, entre autres, la Société Française des Électriciens). Il semble avoir pris „le poète” en sympathie; et, pour ma part, je veux qu'il se rencontre avec M. Musc, car je vois en lui une recrue précieuse pour notre académie. As-tu des nouvelles du voyage du Musc, ou s'est-il trouvé retardé par les nouveaux événements? Et de ceux-ci, que penses-tu? Ecris-moi. Je t'embrasse.

S.

Rends-moi, je te prie, cette lettre... souvenir de Cassou et Yvon Delbos ¹⁶.

Meudon, 1.6.[19]38

Mon cher père,

Heureuse arrivée dans ton nouveau palais. Tu es plus heureux que moi, ton déménagement, quoique complet, n'a duré qu'une mois. Le mien ressemble à la lente et fantaisiste édification de l'Exposition de l'an dernier ¹⁷, les ouvriers viennent au petit bonheur et n'en finissent jamais. Les jours les plus ennuyeux, j'emporte mon travail à Meudon, et mon manteau de pluie reçoit les ondes et les rend bientôt aux nuages. Je travaille très fort mon 2e volume de la collection ¹⁸, relatif à la musique — et je traîne mon sac d'ouvrier sous les arbres. Il y a déjà quelqu'un qui m'a écrit (envoyé par Freymann) me demandant un rendez-vous pour me proposer un livre pour la collection (un français qui publie depuis une quinzaine d'années sur la musique, etc.). D'ailleurs, aux nouvelles, ça a l'air d'éveiller l'intérêt. Il paraît que le duc de Broglie (celui qui est aussi de l'Académie Française — et de l'Académie des sciences) ¹⁹, en feuilletant le livre, l'a trouvé très intéressant et l'a emporté. Par ailleurs, Matila Ghyka vient de publier un livre ²⁰ dont la préface se termine sur à peu près ceci: « si je cite à tout moment P[ius] S[ervien], c'est que c'est qu'on a fait de mieux sur le rythme depuis Platon »

importante personaje ale industriei electrice, Bethenod (care prezidează dealtfel, între altele, Société Française des Electriciens). Pare să-l simpatizeze pe „poet”; în ce mă privește, aș vrea să se întâlnească cu Musc., căci văd în el un nou adept prețios pentru Academia noastră. Ai vreo noutate despre călătoria lui Musc., sau l-au întârziat noile evenimente? Și de astea, ce crezi? Scrie-mi. Te îmbrățișez.

S.

Restituie-mi, te rog, aceea scrisoare... suvenir de la Cassou și Yvon Delbos.

Meudon, 1.6.1938

Dragul meu tată,

Bun sosît în noul tău palat. Ești mai fericit decât mine, căci mutarea ta, deși completă, ți-a durat decât o lună. A mea seamănă cu înceata și fantezista ridicare a Expoziției de anul trecut: lucrătorii vin cînd le tună și nu mai termină. În zilele cele mai plicticoase, îmi iau de lucru la Meudon; mantaua mea de ploaie primește undele și le restituie curînd norilor. Lucrez intens la al doilea volum al meu din colecție, despre muzică — și-mi tîrîi sacoa de muncitor pe sub pomi. Deja mi-a scris cineva (trimis de Freymann) care-mi cere o întîlnire ca să-mi propună o carte pentru colecție (un francez care publică de vreo cincisprezece ani despre muzică etc.). Dealtfel, aceasta pare să trezească interes. Se pare că ducele de Broglie (cel care face parte și din Academia franceză, și din Academia de științe), frunzărind cartea, a găsit-o foarte interesantă și a luat-o. În altă ordine de idei, Matila Ghyka a publicat recent o carte a cărei prefață se termină aproximativ cu acestea: « dacă-l citez mereu pe Pius Servien, este pentru că ale lui sînt cele mai bune lucruri asupra ritmului de

et effectivement il me cite à toutes les pages, pour finir majestueusement le livre sur une longue citation de moi. Tu sais qu'il est maintenant ministre en second à Londres, d'où il m'écrit de temps à l'autre.

Je t'embrasse.

S.

27.8.[19]38

Mon cher père,

J'ai reçu tes deux lettres, et je voudrais t'écrire un mot relatif à Mlle V.²¹ Tu écris : trebuie numai făcute cu sinceritate, cu devotament și cu tact. Cela emporterait tout,

²¹ Elena Văcărescu

la Platon încoace », și, într-adevăr, mă citează pe fiecare pagină, pentru a încheia maiestuos cartea cu un lung citat din mine. Știi că el este acum locțiitor al ministrului la Londra, de unde îmi scrie din când în când.

Te îmbrățișez.

S.

27.8.1938

Dragul meu tată,

Am primit cele două scrisori ale tale și aș vrea să-ți scriu o vorbă despre domnișoara V. Îmi scrii : trebuie numai făcute cu sinceritate, cu devotament și cu tact. Aceasta

22 Bazil Munteanu.

évidemment mais je suis loin d'en espérer autant. Ceci ne se trouve que chez les vieux amis. Il y a une autre raison qui l'a peut-être empêchée en d'autres temps aussi de donner suite aux manifestations de sympathie qu'elle m'a faites. C'est que tout passe par son secrétaire, un licencié de Bucarest d'une quarantaine d'années, qui continue à préparer ses thèses²², qui trône chez elle, et qui malgré ses manifestations d'autrefois semble très peu sincère à mon égard. Je crois que ce qui peut se faire, peut l'être par nos amis vieux et sincères; ou par les rarissimes personnes, s'il en existe, pour lesquelles le mérite de quelqu'un peut être une raison suffisante pour l'aider. Pour les autres, politiciens, « venez avec votre génial fils » etc., etc., c'est du vent qui peut souffler un jour dans le moulin, mais il faut qu'il ait le moulin. Je suis très heureux de ce que tu m'écris concernant Gicu; d'autant plus que, encore une fois, une singulière malchance avait tronqué ses premiers succès. Si sa situation devient un jour vraiment assurée, j'en espère d'ailleurs du bien aussi pour moi. Je le tiens pour capable d'aider quelqu'un même simplement en considération du mérite. Je suis content pour toi aussi, que tu voies ton neveu où tu l'espérais; et que tu aies un si proche parent dans l'Université de Bucarest, l'année même où tu l'as quittée... Je suis très content de cette nouvelle: dès qu'il aura quelque chose d'une peu assuré, on verra ce qu'il vaut, et il a eu un peu trop longtemps la fortune plutôt contraire.

J'attends l'arrivée de Musc. que je suis très heureux de revoir, quoiqu'il reste si peu. Je regrette que Roger Dubusc se trouve aux Etats-Unis, comme un des représentants de la France dans un très grand congrès. Et toi, quand nous reviens-tu?

Je ne t'écris pas plus aujourd'hui, je suis toujours en plain travail, relatif à la musique; et j'aurais voulu le finir le plus tôt — j'en ai encore pour quelques semaines — parce qu'un autre travail attend. Pendant ce temps, on pense faire à Buc[arest] une chaire d'Esthétique, on en a fait une à Cluj, et voilà. Ainsi va le monde sous tous les régimes

ar fi prima înaintă de orice, desigur, dar eu sînt departe de a spera atîta. Aşa ceva nu se găseşte decît la vechii prieteni. Există un alt motiv care a împiedicat-o probabil şi alte dăţi să dea urmare manifestărilor de simpatie pe care mi le-a făcut. Acesta ar fi faptul că totul trece pe la secretarul său, un licenţiat de la Bucureşti de vreo patruzeci de ani, care continuă să-şi pregătească tezele, care tronează la ea şi care în pofida manifestărilor lui de altădată, pare foarte puţin sincer în ceea ce mă priveşte. Cred că ceea ce se poate face, se poate prin vechii şi sincerii noştri prieteni; sau prin persoanele rarissime, dacă or fi existînd, pentru care meritul cuiva poate fi o raţiune suficientă ca să-l ajute. Pentru ceilalţi, politicieni, «veniţi cu genialul dv. fiu» etc., etc., ei vor putea fi odată apa care vine la moară, dar trebuie să existe întîi moara. Sînt foarte bucurosi pentru cele ce-mi scrii despre Gicu; cu atît mai mult cu cît, încă o dată, un neobişnuit ghinion oprise primele sale succese. Dacă situaţia lui va deveni vreodată sigură cu adevărat, sper dealtfel că va fi bine şi pentru mine. Îl cred capabil să ajute pe cineva pur şi simplu pentru că merită. Sînt mulţumit şi pentru tine, pentru că îţi vezi nepotul acolo unde doreai; şi că ai o rudă atît de apropiată în Universitatea din Bucureşti, chiar în anul în care ai părăsit-o... Sînt foarte mulţumit de această noutate; de cum va avea ceva sigur, se va vedea ce poate, căci el a avut cam multe şanse mai degrabă potrivnice.

Aştept sosirea lui Musc., pe care sînt foarte bucurosi să-l revăd, deşi rămîne atît de puţin. Îmi pare rău că Roger Dubusc se află în Statele Unite, ca reprezentant al Franţei la un foarte mare congres. Şi tu, cînd revii printre noi?

Nu-ţi scriu azi mai mult, căci sînt în plină activitate la lucrarea în legătură cu muzica; aş fi vrut s-o termin mai repede — mai am de lucru vreo cîteva săptămîni — pentru că altă treabă aşteaptă. În acest timp la Bucureşti vor să facă o catedră de estetică, cum au făcut una la Cluj; poftim! Aşa e lumea sub toate regimurile şi

et comme écrivait, je crois, Beaumarchais: «il fallait un calculateur, ce fut un danseur qui l'obtient». Je t'embrasse et voudrais te revoir bientôt.

S.

Matila Ghyka vient chez moi après demain. Il est à Paris pour une semaine et je suis très heureux de le revoir. Cela va nous rajeunir tous deux, en pensant à notre première rencontre, il y a trente ans environ.

Le 13 Décembre 1939

Monsieur le Ministre,

J'ai l'honneur de me réferer à votre lettre no. 210734/1939 et au tableau d'admissions no. 2/29. nov[embre] 1939 France.

Après avoir obtenu en Sorbonne la licence ès Lettres, le CES²³ de Chimie Physique et Radioactivité, puis le Doctorat ès Lettres, j'ai continué sans interruption mes recherches, publiées dans: „Scientia“, la „Revue philosophique“, la „Revue d'Acoustique“, l'Encyclopédie Française, la „Revue de Paris“, la „Revue des cours et conférences“ etc.; en tout, une dizaine de livres et environ soixante-dix publications en revues.

²³ Certificat d'études supérieures.

L'utilité de ces recherches a été constatée 1) par leur publication même dans les principales revues et collections françaises; 2) par les opinions, publiées dans la presse, de nombreuses hautes personnalités françaises (2 extraits ci-joints); 3) par les demandes faites par M. le Ministre de Monzie que me soit confiée une chaire franco-roumaine de «civilisation méditerranéenne», en France, et agréées, lorsqu'ils étaient Membres du Gouvernement, par MM Titulesco, Dr. Angelesco, Cancicov; par M. Urdareanu, Ministre du Palais; et, pendant son ambassade, par M. le Président du Conseil actuel²⁴; 4) par mon élection en 1936 comme Membre de L'Académie des Sciences de Roumanie;

²⁴ Gh. Tătărăscu

cum scria, cred, Beaumarchais: «trebuia un socotitor; postul l-a obținut un dansator». Te îmbrățișez și aș vrea să te revăd curînd.

S.

Matila Ghyka vine pe la mine poimîine. E la Paris pentru o săptămînă și sînt bucuroși să-l revăd. Ne va întineri pe amîndoi să ne gîndim la prima noastră întîlnire, acum vreo treizeci de ani.

13 decembrie 1939

Domnule Ministru,

Am onoarea să mă refer la scrisoarea dumneavoastră nr. 210734/1939 și la tabloul de primiri nr. 2/29, noiembrie 1939, Franța.

După ce am obținut la Sorbona licența în litere, certificatul de studii superioare în chimie fizică și radioactivitate, apoi doctoratul în litere, mi-am continuat fără întrerupere cercetările, publicate în: „Scientia“, „Revue philosophique“, „Revue d'Acoustique“, „Enciclopedia franceză“, „La Revue de Paris“, „Revue des cours et conférences“ etc., în total, vreo zece cărți și aproximativ șaptezeci de publicări în reviste.

Utilitatea acestor cercetări a fost probată: 1) prin însăși publicarea lor în principalele reviste și colecții franceze; 2) prin opiniile, publicate în presă, a numeroase mari personalități franceze (alături două extrase); 3) prin cererea d-lui ministru de Monzie ca să-mi fie încredințată o catedră franco-română de «civilizație mediteraneană», în Franța, și acceptată în principiu de d-nii Titulescu, Angelescu, Cancicov, cînd făceau parte din guvern, și, pe cînd era ambasador, de actualul președinte al Consiliului de Miniștri; 4) prin alegerea mea, în 1936, ca membru al Academiei de

5) *par le témoignage du Gouvernement Français, qui cette année même, me nommait Chevalier de la Légion d'Honneur, pour « services signalés rendus à la littérature française ».*

Mes plus récents travaux publiés (sans compter ceux déjà promis à l'éditeur) sont : 1) le livre Le langage des sciences, dans la collection d'Esthétique, dont la direction m'a été confiée — et qui fait partie des „Actualités Scientifiques“ dont, comme on sait, les divers directeurs sont choisis parmi les principaux savants du monde ; 2) le premier chapitre d'une série sur la Théorie des probabilités, paru dans la „Revue des cours et conférences“ en Juillet dernier.

J'ai l'honneur de prier qu'on veuille bien m'accorder, afin de pouvoir continuer ces travaux, le change qu'on voudra bien estimer nécessaire à une personne dont vingt ans de travaux sans autre aide que ce change, ont beaucoup usé sa santé (sans compter une maladie récente, nécessitant deux ans de traitement auprès de spécialistes de maladies tropicales) ; sans compter les obligations et relations qu'exigent de tels travaux, et qui créent aussi des nécessités que ne connaît pas un jeune étudiant... En s'efforçant d'honorer son pays par un travail incessant, absolument désintéressé, on voudrait cependant ne pas attirer l'attention par une vie visiblement trop dénuée d'appui matériel.

J'ai l'honneur de vous prier, Monsieur le Ministre, de bien vouloir agréer les assurances de ma haute considération.

P. S. COCULESCO (Pius Servien)

Docteur ès Lettres de la Sorbonne
Directeur de la collection „Esthétique“
Collaborateur de „Scientia“, „La Revue philosophique“, la „Revue d'Acoustique“, les „Nouvelles Littéraires“, la „Revue de Paris“, l'Encyclopédie Française, la „Revue des cours et conférences“ etc.

Chevalier de la Légion d'Honneur

Științe a României; 5) prin dovada guvernului francez care, chiar în acest an, m-a numit cavaler al legiunii de onoare, pentru *« insemnate servicii aduse literaturii franceze »*.

Cele mai recente dintre publicațiile mele (fără a mai socoti pe cele promise doar editorului) sînt: 1) cartea *Le langage des sciences*, în colecția de estetică a cărei direcție mi-a fost încredințată, și care face parte din „Actualitățile științifice“, ai căror directori sînt aleși, cum se știe, dintre cei mai mari savanți din lume; 2) primul capitol dintr-o serie asupra teoriei probabilităților, apărut în „Revue des cours et conférences“ în iulie trecut.

Am onoarea de a vă ruga să-mi acordați, pentru a putea continua aceste lucrări, schimbul pe care-l veți crede necesar unei persoane a cărei sănătate a fost uzată de cei douăzeci de ani de muncă, fără alt ajutor decît acest schimb (pentru a nu mai socoti o boală recentă, necesitînd doi ani de tratament la specialiștii în boli tropicale); fără a mai socoti obligațiile și relațiile pe care le pretind asemenea lucrări, ce creează de asemenea nevoi pe care un tînăr student nu le cunoaște... Depunînd eforturi pentru a-mi onora țara printr-o muncă neînteruptă, absolut dezinteresată, n-ar fi de dorit totuși a atrage atenția printr-o viață prea lipsită de sprijin material.

Am onoarea de a vă ruga, domnule ministru, să binevoiți a primi asigurarea înaltei mele stime.

P. S. COCULESCU (Pius Servien)

Doctor în litere de la Sorbona
Director al colecției „Estetica“
Colaborator al revistelor „Scientia“, „Revue philosophique“, „Revue d'Acoustique“, „Nouvelles Littéraires“, „Revue de Paris“, Enciclopedia franceză, „Revue des cours et conférences“ etc.

Cavaler al Legiunii de onoare

«POVESTEA VORBEI»

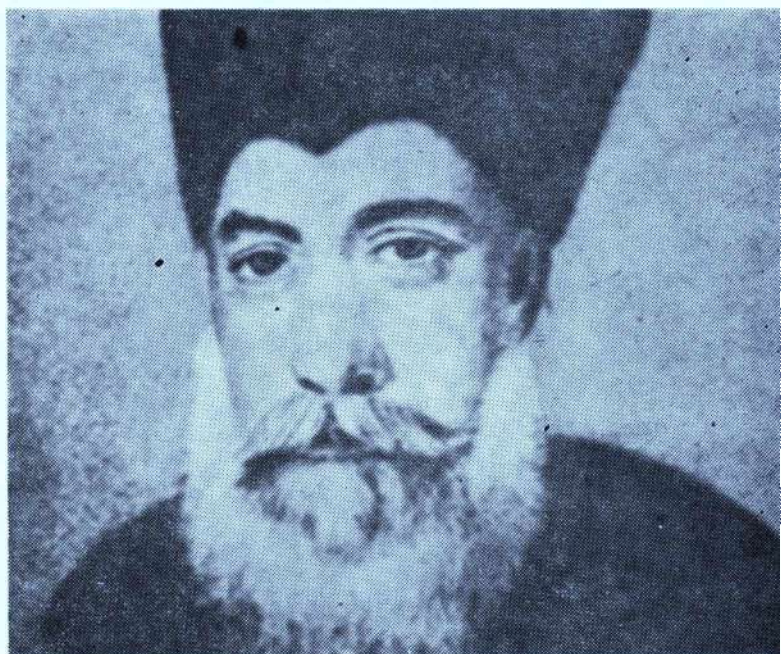
Iordache GOLESCU

ISTORIOARE

Continuăm să reproducem în acest număr al revistei un alt grupaj din *Istoriarele* lui Iordache Golescu. Primele cinci dintre ele (paginile de manuscris 815, 816, 818, 819 și 841) fac parte din selecția eminesciană, asupra căreia am stăruit în prezentarea noastră din „*Manuscriptum*”, an XIII, nr. 1, (46)/1982, pp. 31–37.

Celelalte au fost reținute de noi mai ales pentru valoarea literară a povestirii, întregind într-un fel profilul divers al acestui narator de sorginte balcanică, atât de puțin cunoscut încă în literatura noastră din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Precumpănitoare au fost, desigur, plasticitatea expresiei, fluența limbajului și marea artă a creionării unor situații tipice în care poanta finală dezvăluie un umorist de bună calitate. E o literatură a anecdoticii, din care, câteva decenii mai târziu, geniul caragialesc își va extrage, la un nivel evident superior, marile lui «momente» și «schife».

Transcrierea și stabilirea textului — s-a căutat și de această dată să se redca cât mai fidel chiar specificul pronunției autorului — s-au făcut după manuscrisul românesc 213, păstrat la Biblioteca Academiei R. S. România.

M.C.

[p. 815] Un vecin merse la vecinul său, să-i ceară măgarul, să meargă pină în tirg, vecinul ăi zise: «Trebuia dragă să vii mai nainte, că acum nu este aci, l-am dat altuia și s-a dus cu el. Această zicind, începu măgarul a zbiera. Cel ce să ruga, ăi zise: «Iată măgarul aicea». Cellalt ăi răspunse: «Curioz lucru mi să pare, să crezi mai mult pă măgarul decât pă mine».

*

[p. 816] P-o slugă o pizmuia[u] fetele din casă, și orce să spârgea pin casă, tot sluga zicea că le sparge. Într-o zi stăpînul casei miniindu-să întrebă: «Cine a spart sticla?» Fetele răspunse: «Sluga». «Dar fereastra?» «Tot sluga.» «Dar șervetul, cine l-a ars?» «Tot sluga», răspunsără. Sluga nemaiputînd răbda, zise către stăpîn:

« Domnule, orice să face pînă casă dă rău, tot eu zic fetele că le fac. Așa pot zice că și copilul ce-l făcu coconița aseară, tot eu că l-am făcut ».

*

[p. 818] Hotărîndu-să un vinovat la spînzurătoare, s-a dus gidea la un lemnar să-i facă o spînzurătoare. Lemnarul îi zise: « Am multe spînzurători, iată alege-ți, dar plătește-o mai înainte ». Gidea să duse la judecător, și-i spuse că fără bani, nu va să dea spînzurătoarea. Judecătorul miniîndu-să chemă pă lemnar și începu a-l certa, dă ce să nu dea spînzurătoarea, lemnarul îi zise: « Iartă-mă domnule, n-am știut că este pentru dumneata, că aș fi dat-o fără nici o para ».

*

[p. 819] O babă văduvă avea o găină albă, care adeseori intra în casă, și-i spărgea ferestrele. Baba o zgornea zicînd: « Du-te la dracul ». Într-o zi viînd preotul să boteze în casă, și neavînd baba nici o para să-i dia, îi zise: « Taică părinte, n-am acum nici o para lingă mine, dar mai pă urmă trimite sluga să-ți dau o găină albă ce am ». Preotul cum veni acasă, îndată trimise pă slugă să ceară găina, și negăsînd pă babă acasă, ceru găina de la slujnică. Slujnica numaidecît o și dete. Întorcîndu-să baba acasă și băgînd dă seamă că găina cea albă îi lipsește, întrebă pă slujnică: « Unde e găina cea albă? » Ea îi răspunse că a trimis preotul dă a cerut-o după vorba ei. Baba zise: « Ce dracul! Că de mii de ori am dat-o dracului și el nici o dată nu trimise să o ceară, dar preotul dintr-o glumă numai, peșin trimise ș-o luă ».

*

[p. 841] Un dohtor crezînd pă mulți vorbind rău de niște dohtori, zise: « Slavă domnului, că dă mine nimeni [nu] să plînge ». Unul îi zise: « Ai dreptate, cine să să plîngă? că nici unul [n]-la scăpat din mîinile tale ca să poată să să plîngă ».

*

[p. 851] Filosofii și meșterii să sfădea[u] între ei, pentru științele lor. Filosofii începură a înșira, o mulțime de cuvinte în felurimi de științe, cu care să fălea[u] că au luminat, și au dășteptat mintea omenească, zicînd: « Noi sintem cei mai cinstiți nouă ni să cuvine cea mai mare slavă ». Iar meșterii nemaiputînd suferi ziseră: « Ce vă făliți în zadar? Cînd pă voi cei mai mulți ca să nu zic mai pă toți v-au dăfăimat, v-au necinstit, v-au surgunit din țările voastre, și v-au izgonit din țară în țară pînă ce sfinșitul vostru, rău vă l-ați dat, prin temnițe și pușcării, ca cei mai cumpliți tîlhari, tocma pentru această luminare și dășteptare și ziceți c-ați făcut minții omenești cu științele și filosofii voastre. Iar vreun meșter vreodată, ați pomenit că s-a chinuit, cum ați pățit-o voi? Noi muncim în adevăr, zioa și noaptea necontenit, la meșteșugul nostru, și voi cu toată filozofia voastră, veniți la noi și vă rugați, ca să vă dăm vouă, marfa noastră cu cel mai mare preț ». « Au dreptate meșterii », zise Socrate, că și eu asemenea am pățit ». « Și eu, și eu, și eu, ziseră toți ceilalți filozofi, asemenea am pățit ». Vedeți soarta celor mai învățați și luminați filozofi.

*

[p. 846] Pe vremea cînd să făcea[u] minuni, stăpînirea păgînească dete poruncă, ca nici o minune să nu să mai auză. Un preot după cităva vreme, văzînd că nici o minune nu să mai face, foarte să mira, unul îl întrebă: « Dar de ce te miri? » Preotul îi răspunse: « Nu mă mir dă poruncă, ci mă mir dă Dumnezeu, cum să supune la asemenea poruncă. »

*

[p. 851] Un domn trecînd tiptil pînă zarzavagii, împreună cu un ministru, văzu o muiere ce pă lingă celelalte zarzavaturi vindea și mere, și o întrebă: « Cite cit dă

mărul?» Ia-ai răspuns: «Cite o para». Domnul luă zece mere, ce-i mai rămăsese nevindute, și-i numără zece sfațini. Ministru[1] ai zise: «Măria ta cu greșală ai dei zece sfațini, că ea numai zece parale cere». Domnul ai răspuns: «Sfațicul la domu para să înțelege». Ministrul ai mai zice: «Dacă aș ști că găsesc asemenea mușterii, mă leapăd de ministeriu, și mă fac zarzavagiu». Domnul ai răspuns: «Vezi bine nu cumva în loc de zarzavagiu, te vei face zavergiu, și vei dăspuia o lume?» Lucrul cel mai obișnuit pă la miniștri.

*

[p. 842] O franțeză ce nu știa altă limbă, decât cea franțuzească, merse să cumpere un molitvelnic, și ceru molitvelnic latinesc. Un călugăr ai zise: «Mai bine să iei franțozesc, decât latinesc, că latinește nu pricepi». Frațeza ai zise: «Ba mai bine latinesc. Că neînțelegind eu ce coprinde într-insul, toate blestemele nu vor cădea pă mine, ci pă voi ce le-ați alcătuit».

*

[p. 817] Un om avind o judecată, trimise la judecător, un dar dă cițiva bani prin sluga sa. Sluga avind mai dănnainte niște bani calpici, schimbă toți acei bani și dete judecătorului pă cei calpici. Judecătorul socotind că cel cu pricina dă dinadins i-a trimis bani mincinoși ca să-ș[i] bată joc dă el, unde avea dreptate, schimbă judecata, și-l făcu dă o pierdu. Cel cu pricina să plinse către judecător, întrebându-l: «Cum să întâmplă aceasta, dă-ș[i] pierdu judecata cind el aș[i] făcu datoria sa?» Neștiind jucăreia slugii, judecătorul îi arătă banii ce primise, zicind: «După banii ce mi-ai trimis, așa judecată a ișit». Bietul năpăstuit văzind toți banii calpici, întrebă pă slugă: «Nu cumva el a făcut această înșălăciune, dă o schimbat banii?» Sluga nu tăgădui, zicind: «În adevăr așa este, eu i-am schimbat, că aveam mai nainte acești bani răi, și crezind că dumnealor judecătorii cele drepte le fac strimbe, și cele strimbe, drepte, de aceea am dat în mina judecătorului, cele strimbe ca să le îndrepteze».

JURNAL Lucian BLAGA

În «însemnările zilnice»
ale Corneliei BREDICEANU

Cluj, [23] mai 1959. Din William Blake (Antologia lui A. S. Collins). *A New Jerusalem* — a plăcut cel mai mult. Blake — Blaga. Asemănări cu *Din cer a venit un cântec de lebedă* ... «Er hat den aurischen Blick» — a spus un scriitor elvețian despre Blaga. Mi-a cerut să i-o transcriu în românește: i-am dat-o și am trecut în camera de alături. Deodată a apărut radios... traducerea era gata! A doua zi dimineața (24 mai) a mai făcut câteva mici corecturi: *Noul Ierusalim* și-a găsit forma definitivă pentru o nouă ediție din *Lirica universală*. La Blake: ceva militant, el însuși mai împăcat, în traducere — mai frământat... Simpatia engleză pentru *Vechiul testament*, — «popor ales». Aspecte religioase ale patriotismului englez. În *Introduction to Songs of Innocence* și în *The Lamb* claritate naivă, aproape copilăros.

25 mai. Citit *Mona Lisa* de Walter Pates, așa cum a pus-o în versuri libere Yeats în antologia sa *The Oxford book of Modern Verse* (1936), apoi introducerea lui Yeats la această antologie (pe care am tradus-o acum vreo doi ani). «E foarte bine scrisă, densă, eliptică». Dar de ce nu citează poezia lui Eliot *Magi*? care are emoție? Yeats scrie numai despre celelalte — lipsite de emoție — poate fiindcă are un parti-pris împotriva lui Eliot. Yeats vorbește despre poezie așa cum el înțelege poezia, adică cum erau poeziile lui mai de demult, căci cele din ultima lui epocă au oarecare apropiere de Eliot (*Saving to Byzantium*). Introducerea lui Yeats e «quintesențială».

A glorious day! — azi. Am ieșit și eu pe la amiază în grădină. L[ucian] pe chaise-longue, înconjurat de iarbă mare, o viță de vie cu frunzulițe încă mici, în apropiere, — pomii roditori și plopii împrăștiați la întâmplare pe coastă. L[ucian] concentrat, scrie. L-am lăsat lu-

crînd. La amiază mi-a adus traducerea *Magi*-lor de T. S. Eliot (*Journey of the Magi*).

26 mai 1959. L[ucian] lucrează din nou la *Ființa istorică*. Stînd de vorbă: Tennyson = fiul „tennis”-ului. Versurile lui Tennyson sunt frumoase ca Regina Victoria... Shelley-vaporos. L[ucian] — viziuni plastice. (La radio John Bachman (?), interviu la „Clubul Inzilor”: «Tennyson a fost ultimul — sau singurul — scriitor englez care a cîștigat bani din publicarea poeziilor»).

28 mai. A recitat traducerea lui *Faust*: «o identificare completă cu opera»; despre partea a II-a, — noaptea walpurgică — clasică: «multă contribuție personală». Ieri a tradus din W. B. Yeats: «He mourns...», «El se tînguie pentru schimbarea sa și a iubitei sale și dorește sfîrșitul lumii».

La 4 p. m. l-am auzit la radio pe poetul T. S. Eliot, cu ocazia conferirii premiului orașului Florența, la ziua nașterii lui Dante. (Vocea unui moșneag, deși Eliot nu are decît 71 ani).

31 mai. Despre poezia lui Eliot: *Magii*, [sic!] tulburați în fața credinței noi. Nașterea-Moartea. Moartea care... Aceste tatonări, *tulburarea Magilor*, — [subl. în text] — în fața noii credințe este farmecul poeziei.

[I]eri seară și azi a recitat volumul cu cele patru piese: *Meșterul Manole*, *Cruciada copiilor*, *Avram Iancu* și *Arca lui Noe* („capodoperele” — după mine).

Avram Iancu: tragedia omului politic dezinteresat; — în toate patru — poezie, de cel mai înalt nivel. Le voi reciti și eu — dar *Meșterul Manole* nu-l pot citi...

Arca lui Noe are tonul adînc și de umor: «cumințenia pămîntului» e aici.

Celelalte piese dramatice — poetice. În *M[eșterul] M[anole]* — frămîntare.

În *Arca lui Noe* — ceva organic, firesc: «Numai acolo la sat aș fi putut să scriu *Arca*; multe expresii par din popor, dar de fapt sînt inventate».

Tulburarea apelor: o înflăcărare a spiritului. Și stilul e tot flăcări și scînteii. Totul e vaporos — plin de poezie. Trebuie să facute numai mici întregiri. Din volumul I al *Operei dramatice* rezistă numai *Tulburarea apelor* — celelalte sunt exerciții.

Zamolxe e plin de gînduri — idei, cari vor fi odată realizate poetic. Pe la amiază a telefonat Dorli din București. Pregătiri pentru venirea lor din vacanță. Loc în cameră, loc în dulapuri, loc în cămară pentru mărunțișurile micuțului de 6 luni. Vor veni pe la finea [sic!] lunii viitoare.

Către seară i-am citit lui L[ucian] o baladă de Mathew Arnold: *The Forsaken Mermaid* — emoționantă, și *Sweeney and the Nightingales* [sic!] de Eliot. Mai tîrziu altele de Eliot din *Antologia* lui Yeats. Preludiile și *From „The Ruk”* i-au părut o proză foarte rafinată, dar nu poezie; *Magii* e proză poetică.

8 iunie. În primele zile ale lunii — ocupată cu zgrăvitul locuinței — L[ucian] la grădină. La 2 și 3 iunie a tradus *The Forsaken Mermaid*, balada lui Mathew Arnold. În românește, *Omul mării, părăsit*. Toată săptămîna a fost preocupat de această poezie. «Simbolul mai adînc: Omul mării — lumea poeziei. Ea s-a întors în lumea creștină, convențională. Totuși el e cel mai uman dintre cei doi».

Despre volumele lui de versuri: Poeziile tale sunt tot bucăți de antologie — un volum de versuri de-ale tale e ca o antologie. «Eu m-am și format, întrucîtva, prin antologii de înalt nivel.»

«He mourns for the change that has come upon him and his Beloved and longs for the end of the world» din volumul lui Yeats *Lyrics 1892—1899*. L-a găsit și într-o antologie cu traduceri în limba germană. A tradus-o în românește (după ce-a tradus *Magii* lui Eliot) cu titlul *El se tînguie pentru schimbarea sa și a iubitei sale și dorește sfîrșitul lumii*.

15 iunie. Ieri după amiază în grădină, iarba crescută «pîn-la-nălțimea inimii noastre». În manuscris, multe strofe cu versuri scurte pe o singură pagină mi s-au părut ca un fir de iarbă. L[ucian]: «nu e o glumă — în adevăr arhetipul poeziei *Iarba* iese la iveală chiar și în forma ei exterioară: lungă, sveltă, ușor înclinată — e pătrunsă de viziunea ierbii». Pe urmă mi-a arătat florile verzi ale viței de vie din jurul căsuței, — ce miros «suav».

Azi întorcându-se din grădină mi-a recitat versurile cari încep așa: «Neglorioasă e această floare». (*Floarea de viță*). «A fost așa de simplu, m-am așezat în fața căsuței și am început să scriu. Am scris-o dintr-o dată. Numai câteva mici corecturi, pe urmă.» Seara ne-a bătut soarele în cameră pînă la apus — după multe zile ploioase. A luminat statueta lui Ladea și tabloul lui Pătrașcu [sic!], scoțindu-le la iveală toate frumusețile. Pînzele caravelei lăsau umbre precise pe covorul din Indii. Luciul biroului reflecta soarele pe fața celui care zăcea pe canapeaua de lîngă radio, bucurîndu-se de priverile.

16 iunie. În zorii zilei: «Pentru „Craiu” nostru se ivesc o serie de fete. Rodica (n. Ionaș) are o fetiță, apoi Anca (n. Ciortea) — prietenele lui Dorli — tot o fetiță».

21 iunie. O duminică frumoasă la grădină. Gigi a venit cu Ion și cu Camelia. L[ucian] a citit noile traduceri. Solstițiu. Dorli a telefonat că vine pe la 5 iulie.

Ieri am început să transcriem *Ființa istorică* — îmi dictează ultimul capitol. Începem des-de-dimineață; pe la 10—11 — el la grădină, eu cu treburile celelalte.

26 iunie. Dimineața dictat. Pe la 10 h Monica și Anca au venit să-și ia rămas bun. Ne-au raportat despre examenele lor. Monica se plîngea că la anul noua profesoară Z. va observa poate că ea nu prea știe să facă compoziții. L[ucian]: «în familie nu se observă!...». Anca ne-a reprodus ce a răspuns la teza: *Cari sunt originile tragediei lui Sh[akespeare] Romeo și Julia* [sic!]. L[ucian]: «dominația literaturii italiene în acea epocă».

Ieri a[u] fost Gigi cu Camelia pe la apusul soarelui la noi. Au urmărit cu noi jocurile de lumină din interior, pe tablouri, pe statuete.

27 iunie. Scris la mașină noile versuri (*Iarba, Floarea de viță* și celelalte). Dimineața — despre lordul Byron și fragmentele din *Childe Harold* — natura liniștei desăvîrșite pe lacul Lemman, liniște în care palpită viața intensă. L[ucian]: «Nu cred că e mai frumoasă decît poezia mea *Răsunet în noapte*. Însă liniștea din munte unde locul i-a fost strîmt. E ceva nou, o lume nouă, un cosmoid... Asta e secretul artei — într-o singură operă un nou cosmoid... Tot așa în poezia *Somn* — îmi aduc aminte că ți-am spus-o înțîia oară la Lugoj, mergînd la vie: «În somn sîngele meu ca un val se trage din mine înapoi în părinți...».

Versurile acestea sunt ca un leit-motiv în opera ta, ne-au urmărit viața întreagă.

Duminecă, 28 iunie. Ziua întreagă la grădină cu Gigi, Ion și Camelia — grătar, piersici, cafea, versuri (din volumul *Definitivelor* de la Fundație). După mult, mult timp, l-am auzit rostind din nou acele versuri din altă lume... *Septemvrie* mi l-a spus înțîia oară într-o seară cînd ne plimbam prin Rosengarten (la Berna). Dorli încă nu era... Apoi *Veac*, scris după înțîiul său drum la Paris (1928) — am remarcat acum o asemănare cu poezia lui Eliot: *Sweeney and the nightingales* [sic!] — pe care n-o cunoaștem decît de vreun an, doi.

Spre seară ne-a mai citit din *Nebănuitele trepte*, și la urmă — culminație — *Cîinele din Pompei*.

La 7 iulie a sosit Dorli cu Tudorel la noi. Ea s-a întors la București; de la 12 iulie, Puiu a rămas la noi și cu Irma. La prima conversație cu Dorli la telefon, Uci i-a spus că el «s-a hotărît deja să nu-i mai dea pe Tudorel înapoi...».

Duminecă, 26 iulie. L[ucian] scrie despre interferența stilurilor. Goticul și „mudejar” în Spania. În Portugalia goticul și „mudejar” și motive din navigație, frîghii de corăbii, sfera armilară, coral, scoici. Am răsfoit după mult timp albumul din Portugalia.

Toată ziua cu micuțul, cu scumpul. Printre picături, mai citim din scrisorile Caterinei Mansfield, «Goethe's *Conversations with Eckermann* is one of those books which become part of one's life and what's more, enrich one's life for ever...».

9 aug[ust] 1959. Micuțul împlinește 8 luni. E vesel, zîmbitor, plin de interes, pentru tot ce-l înconjoară. Îi place muzica, dansează cu Irma, după melodiile de la Radio.

Uci a terminat *Ființa istorică* și, cu aceasta, și-a încheiat sistemul filozofic. «Cînd s-a născut Dorli, mi-am zis că acum sînt Tată și trebuie să m-apuc de ceva serios.»

Atunci mi-am început sistemul filozofic, și acum când am devenit bunic l-am terminat. »

30 aug[ust]. Vorbeam, dimineața, despre energia cu care Tudorel își manifestă voința, când dorește ceva. Eu îl comparam cu Uci. « Își înclăștează fălcile când vrea să obțină ceva... » « Energia mea nu este o energie a voinței, ci o energie a pasiunii. » În camera ei, Dorli și-a luat băiețelul în patul ei ca să-i mai prelungească somnul. Uci a trecut la ei și s-a așezat pe marginea patului. « Cascada vieții » — ei trei alătura...

2 sept[embrie]. Soarele bate în părul lui Tudorel, « Comoara noastră de aur roșcovan » — L[ucian].

Despre *Faust*: În partea [a] II-a mai mult alegorii, nu e dramatică ca partea I-a. Tot ce spun personajele în p[ar]tea [a] II[-a] e f[oa]rte frumos — dar e un fel de revistă, personajele nu sunt vii — În partea I-a *personajele sunt vii* [subl. în text]. Tudorel împlinește 10 luni la 9 oct[ombrie].

9 oct[ombrie] 1959. Dimineața. Întîia lectură a poeziei *Cerbul cu stea în frunte*. Mi s-a părut dintre cele mai frumoase pe cari le-a scris vreodată L[ucian]: « elan metafizic — numai elanul metafizic contează — toate metafizicile sunt caduce... ». Dorli dorește să-i trimit traducerea din Arnold (*The forsaken Merman*). Uci mă zorește să nu mai amîn — e lungă, foarte lungă — după amiază, la Nuți cu familia.

10 oct[ombrie]. A tradus *Sweeney among the Nightingales* de Th. St. Eliot [sic!] « Un fapt divers peste care a aruncat la urmă o lumină tragică, mitică. Un lucru foarte îndrăzneț. Tot ca în *Magi* o serie de momente foarte realiste, peste care aruncă o încheiere transcendentă. *Sweeney* e mai ermetic [subl. în text] la Eliot decît în traducerea mea. *Uciderea* lui *Sweeney* reiese din toată atmosfera = moartea și corbul — luna furtunoasă, — citatul vai mie! — privighetorile care cîntă ca la moartea lui Agamemnon. (Implică o mare cultură la Eliot). « E darul lui, e geniul lui Eliot că poate să facă dintr-un fapt divers o poezie de grandoare tragică. »

11 oct[ombrie]. „Ermeticul“ pînă la ghicitoare, nu mă mulțumește. Îți vine să zici: ghici, ghicitoarea mea!... L[ucian]: « e aproape o șaradă — un joc secund; faptul divers în jurul lui *Sweeney* e un mister polițist care ți se revelează numai dacă citești de mai multe ori poezia ». (A corectat traducerea pentru a fi mai lămurită: *Sweeney iscodește...*) [subl. în text].

A tradus din Yeats: *Oedip la Colonas*. Mai liber, mai concis. L[ucian]: « Traducătorul trebuie să simtă „poezia latentă“ din poezie ». Despre poezia *Pean* inspirată de statueta lui Ladea, sensibilitatea lui Ladea față de materialul în care lucrează. Esența feminină a lutului ars iese la iveală.

1 noiembrie. Ieri seară pe la 6 h mi-a cerut să-i traduc în proză *La Belle Dame sans Merci* de Keats. Era nerăbdător să se apuce de lucru, mi-a luat primele șase strofe, înainte de a le fi terminat pe toate. După vreun ceas, jumătate din poezie era pusă în versuri. Azi dimineață între 6 și 7 a lucrat din nou, după dejun a mai revăzut-o și mi-a citit-o. Foarte mulțumit a plecat pe la zece la grădină. Pe la 12 ne-am adunat cu toții: Gigi, Ion și eu. Pui la frigare. Ion mare meșter. După masă L[ucian] ne-a citit noua traducere. Soarele a ieșit din ceață. Grădina în toate culorile toamnei... Acasă, Dorli a telefonat că cel mic spune o serie de cuvinte și că are acum deja trei dinți, doi jos și unul sus. Încearcă să umble ținut numai de-o mînă.

15 nov[embrie]. L[ucian] ne-a citit sonetul de Elizabeth Browning și traducerea făcută zilele trecute, apoi *La belle Dame sans Merci. Sweeney and the Nightingales*, [sic!]. Scumpa mea Monica și Anca erau la noi. Fetele ascultau transfigurate, erau frumoase ca-ntr-un tablou.

25 nov[embrie]. Dimineața. Despre „*Puerless Poesy*“ a lui Keats. « But strength alone, tough of the muses born » se referă la cîntecul de război sau la *Godichte des Hasses*, pe cari Keats, un contemplativ, nu le poate accepta... « poesy... should be a friend... to soothe the cares, and lift the thoughts of man ». Ieri a tradus din L. Bingon *The little dances-a London vision* (1895—1898).

6 dec[embrie]. De mult doream să traducă L[ucian] *The listeners* de De la Mare. Ieri, în sfîrșit, mi-a spus să-i scriu traducerea în proză și azi dimineață în vreo

2—3 ore, a făcut-o. În original reiese mai mult atmosfera stranie din lumea stafiilor. În traducere e o adâncime metafizică. Cele două lumi despărțite (a stafiilor și a oamenilor vii), cari nu pot comunica una cu alta. Stafiile aud strigătul Călătorului, dar ele nu răspund, aud și sunetul scăriței, aud și « tăcerea ridicată iar de sub copitele cari pleacă... ».

9.XII.1959. Tudorel — 1 an.

15 dec[embrie]. « În traducerea lui *Faust* toată substanța [subl. în text] a fost salvată: gândire și simțire — filozofie și poezie... ». Transcris *Ce aude unicornul*.

17 dec[embrie]. L[ucian a] tradus *Păstorul către iubita sa* de Marlowe și *Așa ni-i dată* (Since There's no Help) de Michael Drayton, ambele într-o singură zi — *The undying sonnet* a lui D[rayton] n-a fost ușor de tradus; totuși cât de ușor față de eforturile ce le făcea odinioară traducând pe *Faust*... în diminețile acelea de duminică îl găseam lucrând în pat, roșu la față de tensiunea concentrării...

Zilele trecute a tradus vechea baladă scoțiană *Sir Patrick Spens*, esență poetică: « Late, late jestreen I saw the new moone / Wi'the ould moone in his arme... »

26 dec[embrie]. Anca ne-a adus cele două antologii pe care voiam să le răsfoim. După amiazi i-am citit poezii și proză, oprindu-ne la Wordsworth. A fost foarte surprins când am dat de versul: « The child is the father of the Man ». L-a citat odinioară în discursul de recepție la Academie fără să fi cunoscut atunci întreaga poezie: *My heart leaps up*. Am întrerupt lectura. L[ucian] s-a retras în camera lui și peste vreo jumătate de oră a venit cu versiunea în românește: *Îmi saltă inima*.

Alt dar am avut în Noaptea Ajunului de Crăciun. După ce-am ascultat multă muzică, trecînd de la un post la altul, deodată auzim recitîndu-se versuri — era poezia lui Th. Hardy: *Oxen* (tradusă în *Lirica universală*) — dar emisiunea n-a fost prea bună, după cîteva clipe a început *Journey of the Magi* de Th. S. Eliot [sic!]. S-a auzit perfect, și foarte bine citit — așa cum o înțelege și L[ucian] — a urmărit-o după intonație, rînd cu rînd.

30 dec[embrie] 1959. Trad[ucere] de Blake: *The little black boy*. Blake are o naivitate în creații parc-ar fi scris pentru copiii din clasele primare, — dar ici colo iese genialitatea lui la iveală în substanță poetică de supremă calitate.

1 ian[uarie] 1960. Cu traducerea lui L[ucian] din Keats (Sonetul: *When have fears that I may cease to be*) și *After long silence* de Yeats — am încheiat anul și o serie de 25 poezii traduse din englezește. Acestea două din urmă au ieșit înfrumusețate prin traducere. În sonetul lui Keats penultimul vers dă o perspectivă metafizică prin pauza care-a introdus-o înaintea versului ultim. (A omis *Till* = pînă cînd.) În a lui Yeats « noaptea vecină » și « alină-n odaie... »

3 ian[uarie]. *La Belle Dame sans Merci* recitată la Radio — în original — am ascultat-o amîndoi.

În cursul anului 1959, L[ucian] a scris 25 poezii originale. În total (cu traduceri cu tot) a scris pînă acum 500 de poezii.

5 ian[uarie]. Tradus din *Romeo și Julia* [sic!] dialogul cu privighetoarea și ciocîrlia. În traducerea lui Goethe lipsește pasajul în care ochii ciocîrliei sunt comparați cu ai broaștelor, de fapt comparația nu mai corespunde gustului de azi. « Shakespeare e foarte drastic, totul în hiperbole, contraste — expresia pasiunii din epoca elisabethană și din baroc. »

7 ian[uarie]. Ieri toată ziua am avut vreme să răsfoiesc prin antologii și să ascult radio. S-au citit versuri din Francis Thompson, *Drink Walter, Davies* (chiar *Leisure* pe care a tradus-o L[ucian]). Am pregătit în românește *Olton pools* și fragmentul din *Furtuna* lui Shakespeare. Azi dimineață L[ucian] le-a tradus pe amîndouă — au ieșit înfrumusețate. E tocmai la ce aspira L[ucian], ca traducător: sau să redea vechea poezie la același nivel sau să o înfrumusețeze, altfel renunță la traducere.

9 ian[uarie] 1960. L[ucian] zice că și-a încheiat seria traducerilor la poezia *Tempt me no more* de Cecil Day Lewis, pe care a făcut-o azi. E o poezie de substanță, densă, bărbătească, sobră — iarăși mi se pare mai frumoasă în traducere decît în original. Am început să le transcriu la mașină. Sunt treizeci.

19 februarie. Citit cîteva versuri cu L[ucian] din diverse antologii engleze. I-au plăcut cele din Brown Th. Ed. și a tradus *Grădina mea* și *Cînd iubirea întâlnește iubire* — despre nașterea copiilor — azi cînd s-a anunțat nașterea unui prinț (în țara poetului), Tudorel împlinește 14 luni și zece zile. Noi începem o nouă serie de traduceri.

25 februarie. L[ucian] foarte mulțumit de felul cum i-au reușit traducerea din Palfrave (*Eutopia*) și Francis Thompson (*The snowflake*). Sunt splendide dar L[ucian] a pus mult de la el, — se și consideră oarecum „co-autor” al acestor poezii. În *Snowflake* (original) D-zeu e coborît oarecum ca meșteșugar al unei bijuterii, — în traducerea lui Lucian, fulgul ridicat la un nivel transcendental în « operă divină ».

26 II. L[ucian] tradus de Drinkwater: *Mere în lumina lunii*. Poezie picturală... Are ceva dintr-o natură moartă de Cézan[n]e.

9 martie. Psihanaliza sufletului. Psihanaliza spiritului uman (în filozofia [lui] L[ucian]). Reînceput transcrierea la mașină întreruptă [de] vreo 6—7 săptămîni din cauza indispoziției mele prelungite (ficatul).

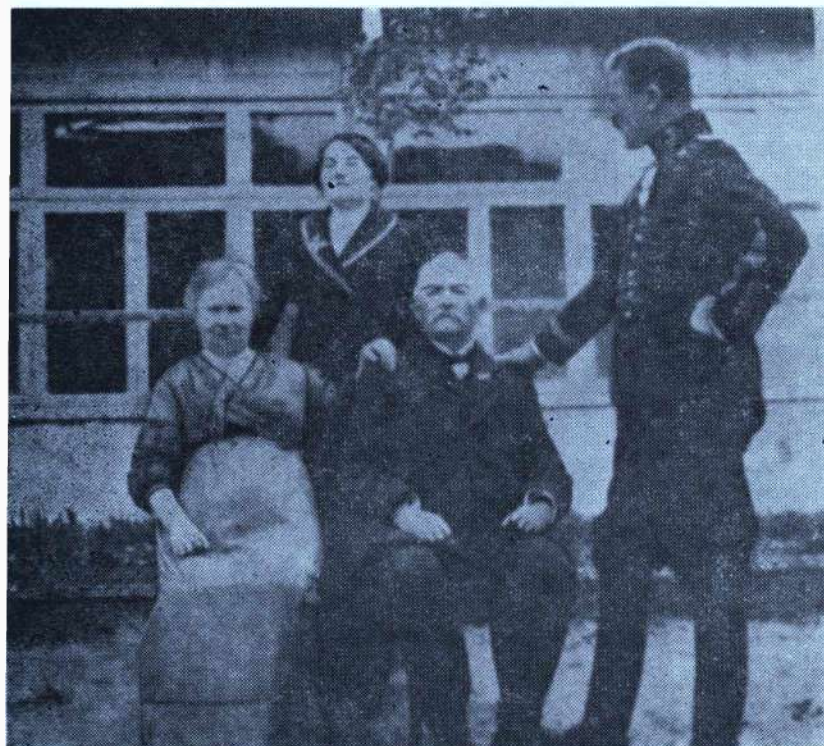
12 aug[ust] 1960. Lucian a încercat să traducă *Evelyn Hope* de Browning în cursul plimbării sale zilnice prin grădinile din jur. Seara i-am citit originalul (el nu cunoștea decît traducerea germană). Observînd deosebiri mi-a spus că ar dori să o aibe scrisă în românește. Fiind trează ca de obicei de pe la 2... i-am făcut traducerea noaptea și dimineața a luat-o cu sine la plimbare. La amiazi mi-a citit-o versificată — în toată splendoarea ei... A ascultat-o și Tudorel. A repetat unele cuvinte care îi sînt cunoscute... me, me gura.*

* lipsesc pagini

ROMAN EPISTOLAR

Gh. BRĂESCU

ÎN SPATELE MĂȘTII IRONISTULUI

Calafat, 1908 (MLR, 17088)

OPERA LUI GHEORGHE BRĂESCU LASĂ indiscutabil, la lectură, impresia că avem de-a face cu un autor comunicativ și lipsit de ascunzișuri. Îndărătul măștii ironistului, scriitorul cu imense resurse de umanitate nu se poate camufla.

Selecția documentară de față își propune — așadar — să-i restituie lui Brăescu înfățișarea care îi este proprie. Pentru că, vor să spună comentatorii avizați, orice autor își construiește, odată cu opera, și un clișeu al său...¹ Poate aceasta să fie și rațiunea pentru care biografiile se scriu și... se rescriu.

¹ «...În operă și prin operă persistă evidența unei personalități secunde — puterea creatoare; putem ajunge la autor așa cum s-a închipuit el, grație operei sale și nu așa cum s-a închipuit înainte de ea». (Jean Starobinski: *Léo Spitzer și lectura stilistică*, în *Relația critică*, Editura „Univers”, 1974).

O corespondență prin excelență intimă, adresată de ofițerul Gheorghe Brăescu, debutant în cariera armelor, logodnicei sale, ne deschide o perspectivă interpretativă extrem de generoasă, căci mulțumită epistolelor se îmbogățește și portretul «fixist», de regulă tabu, al celui în cauză. În plus, este de la sine înțeles că aceeași corespondență include suficiente împrejurări reale care s-ar putea travesti în scrierile brăesciene, lărgind, în ansamblu, punctele de referință de până acum. Accentul dominant rămâne însă cel intim — izvorit din febra iubirii pentru Ana Ștefănescu — viitoarea lui soție...

Inventarul evenimentelor pe care se clădește existența tinărului de treizeci de ani, nu este total necunoscut²; dar starea conflictuală trăită din plin, în scurtul interval cât fusese mutat disciplinar³ în garnizoana Birlad, probează, neîndoielnic, raportul dintre *fațt* și frustrarea profundă ce i-o produce, depunând într-însul provizii de amărăciune pentru mai târziu, convertite în umor și satiră. Poate că agenda zilnică a ofițerului s-ar fi păstrat în limitele banalului cotidian, dacă un neprevăzut incident n-ar fi venit să spulbere speranța reabilitării definitive... Se ocupă, așadar, de biblioteca regimentului și prinde, odată cu aceasta, gustul lecturii, pleacă o dată sau de mai multe ori (pentru manevre) la Vaslui, se hotărăște să-l viziteze la București pe generalul Coandă, îl întâl-

² Referire la corespondența aflată astăzi în colecțiile M.L.R. face Niculae Gheran în *Studiu introductiv* la Gh. Brăescu, *Op re aless*, vol. I, EPL, 1962 (consultată în arhiva familiei I. Negulescu).

³ Ofițerul Gh. Brăescu a fost de multe ori în conflict cu superiorii săi pentru că avea obiceiul să la apărarea celor nedreptățiți (cf. N. Gheran, studiul citat).

nește pe sublocotenentul Girleanu, participă la inaugurarea cercului militar, emite sfaturi (nu lipsite de haz) pentru uzul viitoarei sale soacre... (ar fi, poate, de reținut scena înzăpezirii trenului, pe ruta Vaslui—Calafat, în noiembrie 1902 — fapt care explică întârzierea corespondenței); după care — lucru neașteptat — mărturisește că își iubește profesiunea, deși are, paralel, revelația vocației sale scriitoricești. În sfârșit, detaliul că nu știe englezește mobilizează — pitorescul lucrului mărunț! — corespondența brăesciană. Implacabila regie a destinului potrivește însă în așa fel lucrurile, încât, în momentul în care ispășirea pedepsei se află pe punctul să atingă apogeul, apare, în chip iminent și surprinzător, catastrofa pierderii vechimii, drept consecință a unei inspecții făcute de generalul Jarca⁴; (ceea ce, în fond, echivalează cu o retrogradare).

Faptele, necruțătoarele fapte ale existenței oricărui individ, se dovedesc — și în cazul lui Brăescu — în stare să producă o ruptură prin care, lesne, drama se poate insinua în biografia cuiva: după pseudoechilibrul de moment, omul împăcându-se cu situația pasageră, cu un ritm de trai calm, tocmai când se află în pragul căsătoriei, iată...

Scrisorile sînt ecoul problemelor dificile în care-l antrenează destinul: dragostea pentru Ana Ștefănescu, opusă condiției sancționatului, din ciocnirea căroră, se năruie speranța unei existențe sigure. Lăsînd deoparte, prin urmare, latura informativă a corespondenței, extragem — prețios corpus pentru cercetător — ceea ce se petrece în subtila retortă afectivă, modificările chimismului său interior; scrisorile sînt martorii efuziunilor lirice, alimentate de « chinurile și bucuriile dragostei »; și — simultan — ai depresiei în care-l împinge aspra și nedreapta hotărîre a generalului... Ambele stări, contradictorii, îl determină să privească prea implicat împrejurările, răpindu-i astfel, sau măcar atenuînd decisiv, o trăsătură care părea înscrisă definitiv în structura personalității sale: o viziune mai detașată asupra lucrurilor... Brăescu însuși recunoaște schimbarea petrecută și revelarea unei resurse neprevăzute: « vocația scrisului », subordonată însă — ține să precizeze — vocației « de a iubi ». Cu o mindrie în care se amestecă și destulă vanitate, Brăescu își stabilește un țel imediat, dar vital: să se impună în ochii superiorilor! Țel de care leagă, necondiționat, celălalt vis al vieții sale — suprem — căsătoria cu femeia iubită. Om de onoare, nu mai

îndrăznește însă să spere, total, că logodnica avea să-și mai lege destinul de al său, iar argumentația — pentru uz propriu — este destul de sofisticată: de vreme ce el îi datorează totul, fericirea, puterea de rezistență, visurile, nu vrea s-o facă nefericită. Mărturisirea: « C'est à toi que je dois remercier que tu fu l'inspiratrice de mon ardeur de travail » nu este un simplu compliment al îndrăgostitului, ci expresia unei autentice recunoștințe, combustibil al rugului pe care, literalmente, arde sufletul tinărului ofițer în parametrii unei asemenea tensiuni. Sclav al tendințelor contrarii și al faptelor contradictorii, nu-i de mirare că autorul scrisorilor face declarații uimitoare, care par să vină și să nu vină în contradicție cu însăși opera lui: « sînt poate singurul care-și iubește meseria »; și, pe de altă parte, aspirația la o izolare în tihna căminului, tocmai pentru a uita « de nemulțumirile vieții meseriașe ».

Scrisorile înregistrează nelineștile survenite la ambii factori ai dialogului, îngrijorări stîrnite cîteodată de tăceri prea îndelungate, sau, pur și simplu, de incertitudinea care se insinuează în sufletul îndrăgostitului... Rînduri stenice, menite să risipească îndoilele, nu întîrzie să sosească, în refluxul scrisului, căci Ana Ștefănescu (deducție extrasă din epistolele interlocutorului ei) știe să apeleze la rezervele de răbdare și voință fără de care clipele grele nu pot fi depășite. La rîndul său, George Brăescu — reechilibrat, desigur, de încurajările primite — dă curs impulsurilor afective, fără însă a lăsa vreo impresie — nici măcar lectorului actual, intrus — că iubirea și vraja acesteia, mărturisite, ar fi, cît de cît, lipsite de pudoare. Mai ales cînd declarațiile, inevitabil, patetice își ascund delicat contururile prea nete, îndărătul dantelelor nelipsitului umor brăescian. Oficiînd cu ajutorul cuvîntelor, Brăescu se schițează, involuntar, pe sine, felul său de a fi: cert un caracter ales și sensibil. Dar nu mai puțin prețios, pentru cititorul de astăzi, parfumul de epocă degajat de epistolele sale: « Oui c'est avec effroi que vous aimez, avec crainte continuelle de vous perdre, avec celle de ne vous avoir pas mérité et surtout, que votre amitié pour moi ne sois pas éphémère. Mon cœur miss (oh!) est pareil à un sensitive; sachez que je vous aime mais que le moindre signe aussi imperceptible qu'il soit, de répulsion, de dégoût ou d'ennui m'aura coulé la vie ».

Spectacolul are tot atîta savoare, cît și candoare. Registrul simțirii îndrăgostitului este, realmente, încărcat de noblețe și gravitate, în ciuda accentelor umoristice. Accentele grave pun în evidență, dimpotrivă, credința în legătura sacră, în care se

⁴ Generalul Jarca — combatant în războiul de la 1877.

«...chinurile și bucuriile dragostei...»

I

Femme Chérie

Merci pour la lettre et pardon oui un pardon pénétré de toute ma gratitude et reconnaissance pour le bonheur que vous savez si bien distribuer, en sorte que vous avez pour moi, personnellement, presque de friandises nouvelles.

Tâchez de ne jamais vous souvenir que de mon profond attachement, de mon affection sincère et de ma complète soumission de « Rob ».

Amusez-vous sans l'ombre de la plus légère inquiétude; envoyez-moi les figaros.

Mes hommages à tout le monde et recevez mes plus ardents... compliments.

GEORGES

I

Femeie iubită,

Mulțumiri pentru scrisoare și iertare, da, iertare pătrunsă de întreaga mea recunoștință pentru fericirea pe care știi așa de bine s-o împărtăși, astfel că ai pentru mine personal aproape totdeauna dulciuri speciale. Încearcă să-ți amintești întotdeauna de profundul atașament, de afecțiunea mea sinceră și de supunerea mea totală de « Rob ».

Distrează-te fără cea mai mică umbră de neliniște; trimite-mi prăjiturile.

Omagii tuturor și primește cele mai calde complimente.

GEORGE

Ma petite fauvette
Se me sentant bien
qu'après de vous et
me trouvant libre ette
après un di' je veux, avec
votre encouragement
cette femme entière après
de vous.
Voilà la programme
l'arrive pour déjeuner avec
vous ; de une a deux heures

află angajat, fiind oricând gata să înlăture prin sacrificiu orice piedică...

De la polul neliniștii, la acela al certitudinii – stilul său epistolar pendulează, antinomic, între glumă și profunzime, navigînd astfel, cu riscurile toate asumate, printre icebergurile existenței proprii. Confesiunea, vădit convingătoare, precizează un portret prin contraste, prin tonuri de umbră și lumină. Rezonanța dominantă rămîne însă cea a dragostei sale fără limite...

Correspondența intimă a lui Gheorghe Brăescu intrunește virtuțile unei proze confesive, al cărei personaj, de data aceasta netravestit, își scrie fără voie fragmentul de cronică a vieții sale civile – pusă sub imperiul moravurilor castei militare. Este, dealtminteri, și perioada în care se descoperă ca .scriitor. Nu întimplător, scrisoarea în care reproduce convorbirea cu generalul îl prefigurează pe autorul schițelor de mai târziu. Oricum, mărturiile, «jurnalului epistolar» ne oferă o substanță de contrast atît de binevenită, un argument mai mult pentru operă.

Constandina BREZU

Ma très désirée et chère femme, Mes précédentes lettres ont été toutes écrites à la hâte, car depuis que je suis arrivé au régiment je n'ai pas eu une seule minute de repos. Je maintiens mes appréciations en ce qui concerne mon colonel qui est l'idéal des chefs; seulement le service est si chargé, qu'à peine trouve-t-on le temps pour déjeuner à la hâte entre midi et une heure et la caserne est située en dehors de la ville. Aussi, malgré le violent désir que j'éprouvais de m'entretenir avec toi il m'était presque impossible de le faire ainsi que je l'aurais voulu. Lorsque je cause avec toi, j'entends toujours être en tête-à-tête; maintenant, c'est du milieu de mes élèves, les plus paresseux qui aient jamais existés, que je vous écris et je me sens bien isolé parmi tous ces gens qui ne me disent rien. Ma chère petite femme, tu me gêne et je suis heureux si tu ne m'écris pas que par acquit de conscience; de mon côté l'avouerais-je, je crains que cette lettre ne s'ait faite attendre comme ta dernière, que j'ai reçue hier et qui m'a rendu fou de bonheur. Voici la cause de ce retardement. Le sous-lieutenant Firulescu vient d'être envoyé à la campagne et on m'a chargé de ses services; ainsi j'ai dû procéder à la réception de la bibliothèque du régiment, du matériel du tir et le casernement. C'est la seule cause de mon inexactitude, car vraiment ces jours j'ai été débordé par le travail. Si je te donne tous ces détails c'est parce que je suis par moi-même: «Aspetare un letro et non venire» et je comprends qu'on puisse mourir de cela. Pourquoi l'attrister toujours ma bien aimée femme? Tu n'a plus confiance en moi? Pense tu qu'après avoir goûté de tes lèvres roses (comment sont-elles, à propos?), après avoir senti en moi les délicieux frissons du plus pur, du plus noble amour, aucune puissance, aucun mauvais génie, fusse-t-il même un Ionescu saurait-il me reposer de toi? Je suis à toi, corps et âme en dépit de n'importe qu'elle autre volonté contraire, par le droit que j'ai acquit en t'aimant ainsi que le veut le dieu Amour, sans restriction, sans réserve, sans calcul, avec

Scumpa și dorita mea,

Scrisorile anterioare au fost scrise în grabă, căci de când am ajuns la regiment n-am avut nici un minut de răgaz. Îmi mențin aprecierile în ce-l privește pe colonel, care este un șef ideal; serviciul însă este așa de încărcat, că abia am timp să iau masa în fugă între douăsprezece și unu, iar cazarma e situată în afara orașului. Astfel, în ciuda dorinței fierbinți de a sta de vorbă cu tine, mi-era aproape imposibil s-o fac, așa cum aș fi dorit. Când discut cu tine, înțeleg să stăm aproape; acum îți scriu dintre elevii mei, cei mai leneși care au existat vreodată, și mă simt bine izolat între acești oameni care nu-mi spun nimic. Scumpa mea, mă răsfeți și sînt fericit dacă tu nu-mi scrii decît pentru a fi cu sufletul împăcat; în ce mă privește, ți-aș mărturisi, mă tem că această scrisoare să nu se lase așteptată ca ultima ta scrisoare, pe care am primit-o ieri și care m-a făcut nebun de fericire. Iată cauza acestei întârzieri. Sublocotenentul Firulescu tocmai a fost trimis la țară și sarcinile lui mi-au revenit mie; a trebuit să preiau biblioteca regimentului, a materialului de tir și de cazarmament. E singura cauză a inexactității mele, căci aceste zile am fost excedat de muncă. Dacă îți dau toate aceste detalii este pentru că mă cunosc bine. «Aspetare un letro et non venire» — eu știu că din așa ceva se poate muri. De ce te întristezi mereu, femeie prea scumpă? Nu mai ai încredere în mine? Crezi că după ce ți-am cunoscut buzele roșii (cum mai sînt?, că veni vorba), după ce am trăit cel mai încîntător fior al celei mai curate, celei mai nobile iubiri, nici o putere, nici un geniu rău, fie el chiar și un Ionescu, nu m-ar putea îndepărta de tine? Îți aparțin, trup și suflet, dincolo de orice altă voință contrară, prin dreptul pe care l-am dobîndit iubindu-te așa cum vrea sfînta Dragoste, fără restricție, fără rezervă, fără calcul, cu deplină și totală încredere. De ce se

pleine et entière confiance. Pourquoi faire tant d'honneur à un misérable, que de toujours parler de lui? Et pourquoi lui avoir envoyé un billet de faire-part? Alors on ne veut guère tenir compte de moi? Cela ne veut-il pas dire clairement qu'on a peur de lui? Qu'on doit toujours compter avec lui? Cela me fait de la peine et en quelque sorte, m'afranchi pour l'avenir! mais... glissons. Certes, j'ai bien ri de la recommandation du père de ne pas parler devant les domestiques et c'est avec certaine mélancolie que je me suis immédiatement transporté, par la pensée dans notre petite salle à manger; votre entrée frissonnante, les galoches dont on se débarrasse en entrant, les gouttes de pluies qui nous tombaient dans les cheveux et l'arrivée toujours en retard de maman. Rien n'évoque en moi plus de souvenirs du foyer que les fins de dîner après que rassasiés, les coudes sur la table (moi, mes mains en... croix) nous commençons d'interminables discussions presque sans nous entendre! La certitude d'avoir vécu, avec l'espoir d'une vie nouvelle, toujours aux prises! Tenez, maintenant c'est le grand dadais de Dinu qui se présente en mon imagination a-t-il fini par apprendre le programme? Et Ali Cora et son cadet? Je ne saurais parler d'eux sans évoquer la silhouette de Michel; pauvre Michel! C'est à lui que je dois mon premier bonheur, d'une lettre rose, reçue alors que mon cœur souffrait de votre absence sur le bord du Danube! Je suis peine qu'Alice soit encore malade; et d'autant plus que je suis si éloigné d'elle que j'aime beaucoup pour ses qualités d'âme.

Les fiançailles de Nelly m'ont fait rire, mais de ce rire sceptique des pessimistes. Pourquoi ces gens se marient? Par amour? Vous ne le croyez pas; pour questions matérielles! non plus. Sont-ils ignorants et serait-ce l'enfantillage d'un futur ménage qui les tentent? Nelly est trop sérieuse pour jouer à la poupée. Alors pourquoi? Est-ce seulement pour faire comme les autres? Pardonnez moi l'expression, mais je trouve stupide de s'engager pour la vie, avec n'importe qui, pour la seule raison que les autres l'ont fait. J'écris plus mal que d'habitude aujourd'hui à cause du froid qui régnait dans la chambre;

face atîta onoare unui mizerabil, vorbind mereu de el? Și de ce să-i trimiți un bileț prin care îi împărtășești soarta? Și atunci, nu se ține deloc seama de mine? Nu înseamnă clar că e vorba de teamă? Trebuie să îl ai mereu în vedere? Mă face să-mi fie greu și întrucîtva mă eliberează pentru viitor. Dar... să trecem peste... Sigur, am ris de recomandarea tatii să nu discuți în prezența oamenilor de serviciu și cu o anumită melancolie m-am revăzut cu gîndul în mica noastră sufragerie; intrarea ta fre-mătătoare, sabotii pe care i-ai scos intrînd, picăturile de ploaie care ne cădeau în păr și sosirea mereu cu întîrziere a mamei. Nimic nu-mi evocă mai multe amintiri de acasă ca prelungirile cinei cînd, sîtui, cu coatele pe masă (eu cu mîinile în... cruce) începeam discuții interminabile aproape fără să ne înțelegem! Siguranța de a fi trăit, cu speranța unei vieți noi, mereu în așteptare! Oare nătărăul de Dinu care îmi apare acum în imaginație, o fi ajuns să învețe programul? Dar Ali Cora și fratele ei mai mic? N-aș putea să vorbesc de ei fără să evoc silueta lui Mihai; bietul Mihai! Lui îi datorez prima mea fericire, născută dintr-o scrisoare roz, primită pe cînd inima mea suferea de absența ta pe malul Dunării! Îmi pare rău că Alice este încă bolnavă; cu atît mai mult cu cît sînt departe de ea, pe care o iubesc mult, pentru calitățile sufletești.

Logodna lui Nelly m-a făcut să rîd, dar cu un rîs sceptic, al pesimiștilor. De ce se căsătoresc acești oameni? Din dragoste? Nu crezi; din interes material? nici atît. Sînt oare naivi și i-ar putea tenta dorința copilărească a unui viitor menaj? Nelly e prea serioasă ca să se joace de-a păpușile. Atunci, pentru ce? Doar pentru a face ce fac alții? Iartă-mi expresia, dar găsesc că e stupid să te angajezi în viață, cu oricine, pentru singurul motiv că au făcut-o alții.

Astăzi scriu mai greu ca de obicei din cauza frigului din cameră; dar tu ești obișnuită cu mîzgăliturile mele. Mama

mais tu es habituée à mon griffonnage. Certes maman doit envoyer l'entrait de naissance chez vous; écrivez lui dans ce sens. Quant à moi, les lettres que vous m'écrirez après avoir reçue celle-ci, il faudra les adresser à Vaslui; c'est toujours le service qui m'a empêché d'y partir plutôt mais demain soir, c'est à dire samedi, je pars sans faute, pour quatre jours au moins. Vous recevrez cette lettre je suppose Dimanche matin. Si vous me répondez par retour du courrier, je serais encore à Vaslui pour recevoir la votre mardi.

Ma chère et délicieuse Robine, vous avez tout de ne pas vous distraire et surtout de maigrir! Vous ne manger plus? Hélas je ne suis plus auprès de vous pour vous servir; sûrement, maintenant lorsqu'on sert des « minciuni » père doit avoir toute la confiture! Je rage tenez d'être si loin de vous à tous ces charmants souvenirs! Et votre moue adorable que votre père imitait avec certaine exagération, mais toujours lorsqu'il était content, du plat qui allait venir!

Vous savez, mon goût pour la lecture; maintenant je suis entièrement satisfait car j'ai toute espèce de livres et dictionnaires à ma disposition. La salle de lecture est mon bureau; aussi je reste enfermé toute la journée et je lis les journaux, revues, livres nouveaux etc. Mais il est temps, de m'inquiéter un peu de la santé de maman et du père? A vrai parler, maman est à l'abri de tout malheur ou maladie si elle continue à faire maigre les lundis sans compter qu'elle aura un meilleur appétit le mardi; et suivant le même ordre d'idées la promenade devait être plus accélérée, la digestion sera sensiblement facilitée; donc un appétit nouveau pour mercredi avec une marche, plus accélérée encore et... mais je m'arrête; car si je continuerais, maman ne ferait que courir à travers la chambre. Ah! la bonne maman est-ce que je lui manque un peu? Et papà? Fire-ar ai dracului de greci? Neroji sunt? ha! ha! Je vois d'ici la ruine allongée de papà, à la demande de Mircică?

Et Țața Lucșița, toujours [indescifrabil], l'air inquiété, souffrant toujours d'une maladie nouvelle ou plutôt — à la re-

trebuie să-ți trimită certificatul de naștere; scrie-i în acest sens. Cît despre mine, scrisorile pe care mi le vei scrie după primirea acesteia va trebui să le expediezi la Vaslui; tot serviciul m-a împiedicat să plec acolo mai devreme, dar mîine seară, adică sîmbătă, plec negreșit, pentru cel puțin patru zile. Presupun că vei primi această scrisoare duminică dimineața. Dacă îmi răspunzi cu poșta de întoarcere, voi fi la Vaslui pentru a o primi marți.

Scumpa și delicioasa mea Robine, ai totul de a nu te sustrage și mai ales de a nu slăbi. Nu mai mîncîci? Eu nu mai sînt lîngă tine ca să te servesc; dar, cînd se umblă cu « minciuni », tata trebuie să țină toată dulceața! Te conjur să te ții cît mai departe de aceste amintiri fermecătoare! Și nutrița ta adorabilă, pe care tatăl tău o imita cu o anumită exagerare, dar numai cînd era mulțumit de felul de mîncare ce urma!

Știi gustul meu pentru lectură; acum eu sînt deplin satisfăcut căci am la dispoziție tot felul de cărți și dicționare. Biroul meu îl reprezintă sala de lectură; astfel, eu rămîn închis toată ziua și citesc ziare, reviste, cărți noi etc. Dar e timpul să mă îngrijorez puțin de sănătatea mamei și a tatii? La drept vorbind, mama e la adăpost de orice necaz sau boală, dacă ea continuă să postească luna, fără să socotească pofta de mîncare sporită marțea; și în aceeași ordine de idei, plimbarea ar trebui să fie mai accelerată, digestia ar fi sensibil ușurată; deci o poftă de mîncare nouă pentru miercuri, cu un mers și mai accelerat și... dar mă opresc; căci dacă aș continua, mama n-ar face decît să alergă de-a lungul camerei. Ah, buna mamă, îi lipsesc vreun pic? Dar tatii? Fire-ar ai dracului de greci! Nerozi sînt? ha, ha! Văd de aici ruina alungită a tatii, la cererea lui Mircică? Și Țața Lucșița, tot [indescifrabil], neliniștită, suferind permanent de o boală nouă sau, mai curînd, în căutarea bolii ei, singura mea bună prietenă

cherche de sa maladie; ma seule bonne amie (ne chicanez pas sur les mots s.v.p.). Si Bébé se doutait seulement du quart de mon affection, il me lancerait sûrement un coup de poing entre les yeux, comme dans le temps de sa jeunesse, il l'a fait cela, à un Corse, un contrebandiste, de 4 mètres de hauteur. M-me Alexiu? si pleine d'affection pour moi! Une femme si élevée (même observation que plus haut) et dont la sympathie pour les autres vient je crois, de ce qu'elle souffre d'être séparée et mal séparée de ses enfants. Ah! que les enfants sont chers aux vieillards! Maintenant ils défilent tous devant moi comme dans une féerie: Voilà Katy avec son tablier blanc, l'air d'un trotin; Nely Marian flottant dans ses bottes et parlant d'une voix nasillarde, avec prétention à l'effet, et qui réussit à embrouiller le jeu de son père, qui l'écoute avec un air de « Hein? qu'est-ce que vous en dites? » et ma chère (me permet-elle) « dragă Maaaademoiselle Pălagie? courageuse et vaillante comme un boer? Et M-me Zătreanu toute de travers, la robe, la bouche, le nez, les chapeaux et le reste? Et Pelian, à la suite de son nez? Et Tomache en quête d'un bon morceau? » et... mais je n'en finirais plus!

Croyez vous maintenant que je songe à Calafat? Pourrais-je jamais oublier cela? Et vous? vous que je désire et que je vois en tablier rose, avec un petit noeud de ruban rose dans vos cheveux blonds? Et votre ruban noir autour du cou me rappelle que je ne le baiserais pas de sitôt?

Je termine étant à bout de forces ce qui convient à tout le monde et à vous un baiser dans le cou, de votre fiancé

GEORGETTE

(nu răstălmăciți cuvintele, vă rog). Dacă Bebé ar bănuî doar un sfert din afecțiunea mea, mi-ar lansa cu siguranță un pumn între ochi, așa cum, în tinerețe, a făcut-o unui corsican, unui contrabandist înalt de 4 metri. D-na Alexiu? așa de afectuoasă cu mine? O femeie așa elevată (aceeași observație ca mai sus) și a cărei simpatie pentru ceilalți vine, cred, din faptul că suferă de separarea și încă separarea nedreaptă de copii. Ah! ce scumpi le sînt copiii bătrînilor! Acum defilează toți dinaintea mea ca într-o feerie: o văd pe Katy cu șorțul ei alb, ca la curse; Nely Marian înotînd în bocanci și vorbind cu o voce fonfăită, pretinzînd un anumit efect și care reușește să încurce jocul tatălui ei, care o ascultă cu aerul de parcă ar zice: « Ei, ce zici de asta? » și draga mea (ea îmi permite) « dragă Maaaademoiselle Pălagie? curajoasă și vitează ca un boier? Dar d-na Zătreanu cu totul pe de lături, rochia, gura, nasul, pălăriile și restul? Dar Pelian, în suita nasului său? Și Tomache în căutarea unei bucăți bune? » dar în fine, n-aș mai termina!

Crezi că acum mă gîndesc la Calafat? Oare aș putea să-l mai uit vreodată? Dar tu? tu pe care te doresc și te văd cu șorț roșu, cu o fundă roșie în părul blond? Iar funda neagră din jurul gîtului care îmi amintește că nu-l voi săruta prea curînd?

Închei fiind la capătul puterilor, ceea ce convine tuturor, iar ție un sărut pe gît, al tău logodnic,

GEORGETTE

III

Scumpa mea duduie,

Aș da cîtiva ani din viața mea ca să fiu în acest moment în locul lui Ion. Sărmanul băiat! Cu lacrimile-n ochi mi-a cerut voia de a se duce acasă: « și țiganii în sărbătorile pascelor sunt lîngă ai lor » el nu se gîdea în acel moment cîtă întristare mi-a[u] pricinuit vorbele lui; da, fiecare este acum lîngă ai lui; eu poate numai eu singur sunt departe de tine; în momentul cînd îți scriu, sunete îndepărtate de clopote-mi amintesc deniile fericite la cari am asistat împreună; zambilele cari ți le-am dat în ziua [în] care mi-ai jucat faimoasa farsă de 1-iu April.

Sunt dezolat că nu-mi stă în putință să viu înaintea de 25 April căci voiesc cu orice preț pînă la această dată să tranșez la un fel cu afacerile noastre. Ion nu-și află locul; și mă întrebă dacă să vă sărute mîna « am să sărut mîna mamei întîi apoi

lui Domnu Costică și pe urmă Domnișoarei; dacă mă întreabă de D[umnea]voastră ce să spun? Sunt sigur că o să mă întrebe: faceți două scrisori din care una s-o dau D[omni]șoarei ».

Am primit o carte poștală semnată Mihai; sau ai imitat pe Mihai sau el ți-a imitat scrisul, în tot cazul e foarte reușită.

Duduie, nu fi întristată că n-am venit de Pasci; fii convinsă că pentru mine, dacă nu suntem împreună, aceste sărbători sunt un chin pentru mine. Aș fi putut negreși să viu; dar atunci nu aș mai fi putut veni mai târziu căci începe concentrarea; am să-mi iau câteva zile concediu pe cari am să le întrebuițez exclusiv pentru a decide asupra viitorului nostru și mai cu seamă asupra plății datoriilor mele. E foarte posibil ca mine seară să plec la Vaslui și de acolo la București unde voi căuta a merge chiar la Coandă pentru a-i expune situațiunea mea. Mult dorita mea duduie, cât trebuie să fii de decepționată; numai singur eu 'mi închipui, cât trebuie să suferi, căci judec după suferințele mele; sunt foarte abătut și caut în un exces de muncă, uitarea necazelor mele: de șefi sunt cu desăvârșire mulțumit; toată ziua lucrez în cabinet la Teșeanu care se vede e mulțumit de mine căci nu mă slăbește deloc; fac hărți peste hărți și crochiuri peste crochiuri; asemenea colonelului Georgescu care este ajutor și căruia i-am lucrat crochiurile pentru tema lui; ei, cu toate acestea nu sunt deloc satisfăcut; am ideea că sunt exilat; și când vine seara și văd golul din jurul meu disperarea mă cuprinde și de multe ori 'mi vine să plîng. Desigur Tata trebuie să fie foarte supărat pe mine că nu i-am scris; roagă-l să-mi creadă; Domnia-sa a lucrat totdeauna în alt sens decât al meu; așa pe când eu stăruiam să mă mute la Vaslui, Coco și D[umnea]lui stăruiau să ne mute la Calafat; chiar m-a și anunțat că va face o cerere la minister în acest sens. Nu eu aș fi dorit să fiu mutat în condițiunile în care am fost mutat, nici chiar dacă m-ar fi numit aghiotant al prințului; dar dacă nenorocirea s-a întimplat era evident că înapoi nu mă mai aduceau, căci se dezaprobau pe ei; trebuia deci să stăruim să fim amîndoi pe un loc, mutîndu-te pe tine; și pentru moment, nici un loc nu putea fi mai nimerit ca Vasluiul. Dacă însă nu te pot lua, fără ca să fiu adus la Calafat, nu poate fi umbră de îndoială, asupra dorinței mele de a reveni imediat ce se poate. Cum vom face? Aceasta nu o pot ști încă; stăruie dar n-am decât asigurări; când voi fi la fața locului, atunci îmi voi putea da seama de ce se poate face și imediat se va și face.

Iubita mea *femme*, de ce nu te păzești? vezi că iarăși ai răcit? Ți-aduci aminte de dorința ce o exprimai astă toamnă? să fie încă o zi caldă, caldă să poți ieși în talie? și atunci iarăși ai răcit; păzesc-te, duduie, căci îmi ajung întristările fără a mai fi muncit de ideea că ești bolnavă. Cu urechea cum merge? Săruta-o-ar maica, am să încep să fiu vesel numai în speranța că te vei însănătoși puțin. Cum a[u] ieșit cozonacii? Țața Lucșița a făcut... cozonaci? Ce mai face Țața Lucșița? Parc-o văd de cîte ori se ia vorba de mine, cum trebuie să-și ia aerul de mare ținută și să mă condamne « Ia lasă, maică — c-așa-s bărbații ». Dar cucoana Sevas-tița? Dar M-me Conrad? D-nu Maior?

Dac-aș putea să-ți deschid inima să cetesci în ea, te-ai convinge cât dor e a cuns într-însa. (Nu băga de seamă la ortografie).

Mă gîndesc că în momentul acesta sunteți la 12 evanghelii la biserica grecească ca și anul trecut când mama aștepta pe Mircică, de m-am dus eu la gară să vedem împreună cu Mihai (cum învață?) dacă a venit el.

De cînd sunt la Bîrlad n-am fost absolut nici într-o casă; n-am dat vizită nici colonelului tot sperînd că voi fi mutat; numai zelul meu la serviciu m-a salvat de resentimentul lui. Serile le petrec scriînd și cetînd; cele mai de multe ori însă mă culc imediat chiar de pe la opt ca să pot gîndi în liniște la tine și la nemărginita distanță care ne separă; iar am uitat că trebuie să fiu mai vesel.

Ce-a zis Pelaghia (tout court) de improvizația mea? sunt sigur că « dragă Moad-moiselle » a roșit pînă-n vîrfurile năsucului (vorba vine). E prima oară mi se pare de cînd îți scriu românește, nu este așa? Iată dar un început de surpriză; dar venirea lui

Ion? nu este alta? Oh! cît aștept să vin și eu! poate el să nu se mai reîntoarcă ci să rămîie să vie odată *cu noi* oh! dacă ar da Dumnezeu! Gema mea, gema mult iubită, fii asigurată că voi învinge sau voi muri; mai presus de toate pentru mine ești tu; fără tine nimic nu are pentru mine preț. Deci la ce bun viața, cînd n-am cunoscut din ea decît necazuri și totuși, parcă n-am eu dreptul să mă plîng, că-ți datoresc momente atît de fericite, încît ard de dorința de a reuși și speranța mea este mare.

Uită greșalele mele, căci — n-am nici o dorință mai predominantă decît pe aceea de a repara «les brèches faites à mon honneur». Ce face Mama? Cetește ori lucrează? Dar Tata face oftiga? E sănătos? Ce știi de la Severin? Eu nu le-am scris, căci sunt foarte supărat pe ei.

Cît de multe învață cineva și cum înveți a cunoaște lumea cînd ești în adversitate!

Mîne seară desigur o să te duci la denie; roagă-te și pentru mine un moment; în zgomotul din jurul tău, printre miile de lumînări aprinse, închide puțin frumoșii tăi ochi, scoboară-te în inima ta și dacă mă mai iubești, roagă pe D-zeu să ne unească iarăși.

Eu nu mă duc [...]

Oricîtă dorință aș avea să fiu mai hazliu, nu pot să ies din gîndurile care mă domînă: tu și iarăși depărtarea între noi! În sfîrșit duduie, trebuie să termin căci cum spune M-me Alexiu: în fine, v-ați hotărît, Ion s-a hotărît să plece de frică să nu scape trenul. Auzi «că dacă nu i-o pare prea rău, o să vie a treia zi de Pasce să vă servească».

Sărutări de mînă mamei și tatei; sărutări frățești — băieților.

Primesce mii de... complimente de la al tău

ROB

Complimente la toți și în special D-nei Părăianu, D-nei și D-șoarei Faranga — M-me Alexiu și Țăței Lucșița.

GEORGES

IV

IV

Chérie,

La main me tremble d'émotion et de bonheur, le général a été esquis avec moi et j'ai eu la chance de satisfaire à toutes ces demandes; je n'ai pas eu besoin de lui présenter les actes; de lui même il a emmené la discussion sur notre mariage et après maintes controverses il m'a promis son appui.

À ce soir des détails.

Un bon baiser

GEORGE

Iubito,

Îmi tremură mîna de emoție și de fericire, generalul a fost drăguț cu mine și am avut șansa să rezolv toate aceste cereri; n-a fost nevoie să-i prezint actele; el singur a adus în discuție căsătoria noastră și după multe controverse mi-a promis sprijinul.

Detalii, pe diseară.

Un sărut dulce,

GEORGE

V

V

17 septembrie 1902
Bîrlad

17 septembrie 1902
Bîrlad

Ma chère Roxane

Je t'ai négligé un peu (un peu beaucoup même) ma pauvre amie et certes, je ne manque pas de toupet, en voulant passer pour Cyrano, alors qu'il passait

Dragă Roxana,

Te-am neglijat puțin (puțin mai mult), biata mea prietenă; cu siguranță nu sînt lipsit de tupeu făcînd pe Cyrano care, după zile de muncă intensă, își

lui, après des journées d'un rude labeur, ses nuits à écrire à son adorée. Mais si à ma très grande honte je dois avouer, que les fatigues corporelles ont dépassé chez moi mes forces morales, elles ont augmenté d'autant mon amour et je suis arrivé à un moment culminant où je ne suis plus maître de ma volonté de ma raison, impuissant à lutter d'avantage, contre le désir qui me porte chaque jour d'avantage vers vous. Je suis loin de prétendre à l'esprit de ce Mr. de Bergerac; mais il me semble que je vous aime encore mieux qu'il n'aimait Roxane et s'il avait trente six manières de définir le baiser et de l'aimer, je garde moi toujours la même saveur, la même âpre désir des vôtres. Je ne vous aime que d'une seule manière moi, mais accrue chaque jour, par les trésors de délicatesses infinies, que je découvre à chaque moment dans votre manière d'être; certes j'aurais pu jeter quelques mots à la hâte sur un bout de papier vous disant vos habitués; je leur répondrai à ceux là que lorsqu'on aime réellement on aime causer avec son adorée seul à seul, sans aucune pensée étrangère, sans aucun souci des affaires en cours, sans qu'aucune douleur physique vienne troubler l'esprit ou en distraire la moindre parcelle, l'en détourner un seul moment de son culte. Les fanatiques lorsqu'ils prient ils quittent la terre pour se transporter aux pieds de leur Dieu; moi je quitte le monde, et m'installe avec vous... à côté. Aime tu être aimé, ainsi? Si oui, c'est ainsi que tu es aimée si non je suis désolé de ne pouvoir l'aimer autrement.

Je suis très inquiet de la fâcheuse tournure que prend la conduite de Mircică; je n'ai pas osé en parler à maman à laquelle j'ai écrit en même temps qu'à vous; mais je m'imaginais comment les choses ont dû se passer et que c'est avec raison que vous avez dit qu'il a un peu manqué de cœur envers ses parents qui sont si bons pour lui; il aurait peut-être mieux valu que vous ne lui montriez pas ma lettre car je crois que c'est peut-être cela qui l'a encouragé en des prétentions soutenues d'une si funeste manière.

Conseillez père de ne pas le perdre de vue de lui écrire souvent de s'intéresser auprès de ses professeurs, de son assi-

petrecea nopțile scriind adoratei sale. Dar dacă, spre marea mea rușine, trebuie să mărturisesc că oboseala corporală mi-a depășit forța morală, în schimb ea mi-a sporit dragostea și am ajuns la un moment culminant când nu mai sînt stăpîn pe voință și pe rațiune, nemaiputînd lupta împotriva dorinței care mă poartă în fiecare zi tot mai mult spre tine. Sînt departe de a mă pretinde în spiritul acestui domn de Bergerac, dar mi se pare că te iubesc mai mult decît o iubea el pe Roxane și, dacă el avea treizeci și șase de moduri prin care definea sărutul și prin care o iubea, eu păstrez întocmai aceeași savoare, aceeași dorință aprigă după toate ale tale. Eu nu te iubesc decît într-un singur fel, al meu, dar în fiecare zi mai puternic, datorită tezaurului de delicatețe infinită pe care îl descopăr cu fiecare moment în felul tău de a fi; sigur că aș fi putut să arunc cîteva cuvinte în grabă pe un capăt de hîrtie spunîndu-ți lucruri obișnuite; voi răspunde tuturor că atunci cînd iubești cu adevărat, îți place să stai de vorbă cu adorata ta, eliberat de orice gînd străin, fără grija problemelor curente, fără ca vreo durere fizică să tulbure spiritul sau să distragă o zonă cît de mică, s-o deturneze pentru o clipă de la cultul tău. Cînd se roagă, fanaticii părăsesc pămîntul pentru a se transporta la picioarele dumnezeului lor; eu părăsesc lumea și mă instalez cu tine... alături. Îți place să fii astfel iubită? Dacă da, așa ești iubită, dacă nu, sînt dezolat că nu pot să te iubesc altfel.

Sînt neliniștit de întorsătura supărătoare pe care o ia conduita lui Mircică; n-am îndrăznit să-i vorbesc despre asta mamei, căreia i-am scris în același timp ca și ție; dar îmi imaginez cum trebuie să se fi petrecut lucrurile și ai avut dreptate cînd ai zis că s-a cam dovedit fără inimă față de părinții lui, care sînt așa de buni cu el; ar fi fost poate mai bine să nu-i arăți scrisoarea mea; cred că poate asta l-a încurajat în pretențiile manifestate într-o manieră așa de funestă.

Sfătuiește-l pe tata să nu-l scape din vedere, să-i scrie des, să se intereseze la profesori de asiduitatea cu care frec-

duité à fréquenter la faculté et qu'il aille même se convaincre par lui-même car il serait pilotable si un jeune homme, doué de si bonnes dispositions pour travailler, soit victime d'un égarement de jeunesse qui pourrait lui devenir fatal s'il se prolonge. Que faites-vous? Vous m'écrivez si vous voulez à Vaslui car nous passerons deux nuits à Vaslui durant les manœuvres; et vous me direz si vous avez compris pourquoi cette fois je vous ai appelée Roxane? Et votre cheveu blanc? a-t-il grandi? Mais il me semble qu'il ne m'est pas inconnu puisque c'est moi qu'une après-midi, j'en ai fait la découverte; et ce qui fait votre désespoir, fera mon bonheur. Voulez-vous, m'envoyer comme porte-bonheur, votre premier cheveu blanc? Je le garderai si bien! Et puis n'est-ce peut-être pas de ma cause un peu, que ce petit, petit cheveu blanc, a blanchi? N'est-ce pas par moi que vous avez souffert? et ne voilà-t-il pas bientôt deux ans que je vous empêche de profiter de votre jeunesse? Envoyez-le moi ce petit, petit cheveu blanc il représentera pour moi toutes mes souffrances concentrées dans ce mince filet blanc, aussi blanc que votre âme de vierge. J'ai ri de bon cœur de la sotte aventure de M-me Strembeanu et je prends une large part au deuil de cœur de M-me Turnavitu; car il est toujours cruel pour une femme lorsque son mari lui démontre à chaque moment que ses charmes ont vieilli. Donne-moi l'adresse de Aurel parce que je lui ai déjà écrit plusieurs cartes et je crois qu'il ne les a pas reçues, car il ne donne pas signe de vie. Que font vos amies Frossy et Pélagie? Présentez leurs de ma part mes respectueux compliments.

Et maintenant je baise tes cheveux, tes yeux, ton oreille, tes lèvres pour aller expier sur... les bras.

Bonsoir puisque il est minuit; soit raisonnable et va dormir.

Bonsoir et à demain,

ton GEORGES

P.S. C'est bête, mais j'ai envie de pleurer.

Que fait notre tante Lucșița? Est-elle fâchée contre moi? dites-vrai. Présentez-lui mes respects ainsi qu'à M-me Alexiu.

ventează facultatea și să meargă chiar să se convingă singur că ar fi păcat ca un tânăr dotat cu așa disponibilități de muncă să fie victima unei rătăcirii de tinerețe care, dacă se prelungește, i-ar putea deveni fatală. Ce faci tu? Scrie-mi, dacă vrei, la Vaslui, căci vom petrece două nopți la Vaslui în timpul manevrelor; îmi vei spune dacă ai înțeles de ce te-am numit de data asta Roxana?

Ce-ți face firul de păr alb? a crescut? Nu mi-e necunoscut deoarece într-o după-amiază eu l-am descoperit; și ceea ce a provocat disperarea ta va face fericirea mea. Nu vrei să-mi trimiți ca « porte-bonheur » primul fir de păr alb? Îl voi păstra așa de bine! Și apoi, nu a albit acest fir de păr puțin și din cauza mea? Nu ai suferit și din cauza mea? și iată sînt doi ani de cînd te împiedic să profiți de tinerețe? Trimite-mi mie acest mic fir alb — el va reprezenta pentru mine toate suferințele concentrate în acest firicel, alb ca și sufletul tău feciorelnic.

Am rîs cu toată inima de aventura prostească a d-nei Strembeanu și particip la doliul de inimă al d-nei Turnavitu; căci e totdeauna crud pentru o femeie cînd soțul ei îi demonstrează în fiecare moment că farmecele i-au îmbătrînit. Dă-mi adresa lui Aurel pentru că i-am scris deja mai multe cărți poștale și cred că nu le-a primit căci nu dă semn de viață. Ce fac prietenele tale Frossy și Pélagie? Prezintă-le din partea mea complimente respectuoase.

Și acum îți sărut părul, ochii, urechea, buzele pentru a mă ispăși pe... brațe.

Seară bună și întrucît e miezul nopții, fii rezonabilă și mergi la culcare.

Seară bună și pe mîine.

Al tău

GEORGE

P.S. E stupid, dar am poftă să plîng. Ce face tanti Lucșița? E supărată pe mine? Spune drept. Prezintă-i respectele mele, ca și d-nei Alexiu.

Ma tendre et très désirée femme,

Il faut encore que ce soit à la hâte que je t'écrive et pour n'être pas moins franc que toi, t'avouer que si mes lettres se font attendre c'est que depuis mon départ de Calafat j'ai toujours été tourmenté par la même idée: m'imposer par quelque action aux yeux du monde militaire, pour me faire pardonner en raison de mon ardeur au travail, mes escapades passées.

Il est vrai et je l'avoue sans fausse modestie que je suis peut-être le seul qui aime son métier et je ne perds pas mon temps; mais cela ne pouvait que m'attirer les bonnes grâces d'un seul chef, celui du régiment et c'est l'admiration de tous mes camarades que je poursuivais. Aujourd'hui j'ai la satisfaction d'avoir pleinement réussi; je n'ai pas voulu l'en rien dire, n'étant pas assuré du succès. Mais maintenant, après les félicitations que j'ai reçues de mes camarades et l'autorisation que j'ai obtenu d'imprimer le livre que je viens d'écrire, c'est à toi que je dois remercier parce que tu fus l'inspiratrice de mon ardeur au travail, c'est pour mériter ton estime, tes bonnes grâces, ton amour, c'est pour me rendre digne de mon trésor, mon seul bien ma... (dois-je le dire?) c'est en t'aimant que la première fois de ma vie j'ai eu la patience, le courage de penser sérieusement et d'écrire. Je crois avoir pas trop mal réussi; du reste le livre paraîtra prochainement et tu l'en rendras compte par toi-même. Voici la cause de mes silences prolongés et peut-être un peu de mes négligences. Pour écrire ce livre il m'a fallu travailler en des heures supplémentaires et bien souvent veiller fort avant dans la nuit; et bien souvent on ne se sent pas en train de le faire; mais maintenant j'ai découvert en moi deux vocations: celle d'écrire, subordonnée à celle de t'aimer et je crois les deux feront désormais le bonheur de ma vie.

Si tu voyais comme je suis fier des égards qu'on me témoigne maintenant! Je fais presque autorité dans les discussions qui s'engagent entre nous.

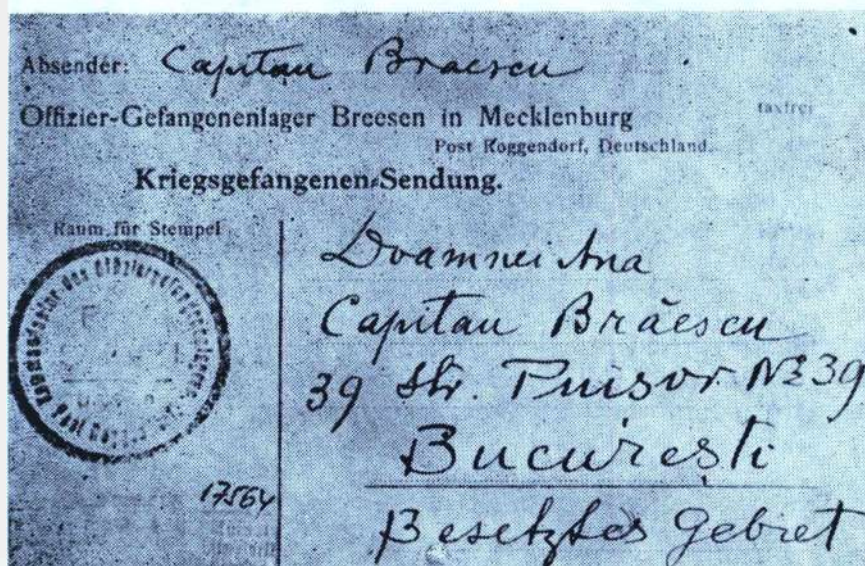
Hélas, pourquoi faut-il que je sois si loin de toi? Et quand est-ce que tous les deux assis devant notre modeste table de

Dulcea și mult dorita mea soție,

Trebuie să-ți scriu tot în grabă și, pentru a nu fi mai puțin sincer ca tine, să-ți mărturisesc că dacă scrisorile mele se lasă așteptate este pentru că, de când am plecat din Calafat, am fost permanent obsedat de aceeași idee: să mă impun prin ceva lumii militare pentru ca, prin ardoarea muncii, să mi se ierte escapadele trecute.

E adevărat, și o mărturisesc fără falsă modestie, că sînt poate singurul care-și iubește meseria și nu pierde timpul; dar asta nu putea decît să-mi atragă grațiile unui singur șef, cel al regimentului, dar ce doream eu este admirația tovarășilor mei. Astăzi am satisfacția unei reușite depline; nu voiam să-ți spun nimic, nefiind sigur de succes. Dar acum, după felicitările pe care le-am primit de la camarazi și după autorizația pe care am obținut-o, de a tipări cartea pe care tocmai am scris-o, ție trebuie să-ți mulțumesc deoarece tu ai fost inspiratoarea muncii mele intense; pentru a merita stima ta, grațiile tale, dragostea ta, pentru a mă face demn de onoarea mea, singura mea avere, singura mea... (s-o mai spun?) iubindu-te, pentru prima dată în viață am avut răbdarea, curajul să gîndesc serios și să scriu. În rest, cred că am reușit: cartea va apărea în curînd și îți vei da seama singură. Iată cauza tăcerilor mele prelungite și poate puțin a neglijențelor mele. Pentru a scrie această carte, a trebuit să lucrez ore suplimentare și adesea să veghez tîrziu în noapte; și adesea nu ești în stare să faci, dar acum am descoperit în mine două vocații: cea de a scrie, subordonată celei de a te iubi, și cred că acestea două vor face de aici înainte fericirea vieții mele.

Dacă ai vedea ce mîndru sînt de considerația ce mi se dă! Sînt privit aproape ca o autoritate în discuțiile care se angajează între noi. Vai, de ce trebuie să fiu atît de departe de tine? și cînd vom împărți amîndoi, dinaintea modestei mese de lucru fericirea noastră, a

Ana Ștefănescu, viitoarea soție a scriitorului, la 19 ani. (MLR, 12577)

travail nous deviserons le notre bonheur, de notre avenir, et nous nous en souviendrons de notre passée. O, notre passée! combien charmera-t-il nos veillées amoureuses, nos soirées d'hiver si le bon Dieu et Mr. le ministre daigneront enfin prendre mes tourments en pitié et te rendre à mon bonheur. J'aurais bien voulu écrire à Père pour le remercier moi-même, mais j'ai été très occupé; ce n'est pas une excuse, je le sais, et du reste je n'en voulais pas non plus en fournir; mais je sais que tes parents sont si bons, si indulgents envers moi qu'ils ne se seront pas formalisés outre mesure de la longueur que je mets à répondre à leurs bienfaits. Et puis n'est tu pas là?

Ecris-moi de longues lettres, je les aime, c'est toi que je vois en elles, c'est tes yeux, tes cils, les lèvres que je savoure! Et ton petit nez? Et ton corsage fripon (allons ne vous fâchez pas mademoiselle). Non, mais si tu me voyais comme je suis affairé toujours en conférence avec le correcteur, le typographe, le libraire? Je brûle d'envie de me lire moi-même « imprimé ». Pense-tu? C'est à toi que j'enverrai le premier volume.

Reponds-moi vite, j'attends pour samedi ta lettre pleine de bonnes et heureuses nouvelles et peut-être m'annoncera-t-elle mon retour vers le cœur que j'ai laissé auprès de toi, vers mon âme qui tourne

viitorului nostru amintindu-ne astfel de trecerea noastră. O, trecerea noastră! cât va încînta vechile noastre de iubire, serile noastre de iarnă, dacă bunul Dumnezeu și dl ministru se vor îndura, în sfîrșit, de chinul tău și te vor reda fericirii mele. Aș fi vrut să-i scriu tatii pentru a-i mulțumi personal, dar am fost foarte ocupat; știu, nu e o scuză, iar despre restul n-aș vrea nici atît să mai aduc vorba; știu doar că părinții tăi sînt așa de buni, așa de răbdători cu mine că nu se vor formaliza despre durata peste măsură de lungă cu care voi răspunde binefacerilor lor. Și apoi, nu ești tu acolo?

Scrie-mi scrisori lungi, le iubesc, te văd pe tine în ele, savurez ochii tăi, genele tale, buzele tale! Și nășucul tău! Și bustul tău îndrăzneț (nu te supăra, domnișoară). Nu, dar dacă m-ai vedea cît sînt de tracasat cu corectorul, cu tipograful, cu librarul? Ard de nerăbdare să mă citesc « tipărit ». Te gîndești? Tie îți voi trimite primul volum.

Răspunde-mi repede, aștept sîmbătă scrisoarea ta cu vești bune și fericite și poate îmi va anunța revenirea mea la inima pe care am lăsat-o lîngă tine, la sufletul care se învîrte în jurul tău, în

autour de toi, autour de ton... devine? Oui tu as deviné, j'en suis sûr. Presente encore une fois mes remerciements à père et mère, donne-moi des nouvelles de Mir-cica et Michel; de Țața Lucșița et la petite (oh! combien grande!) Anna; de M-me Alexiu en leur présentant mes plus respectueux compliments et souvenirs. Donnez-moi de longues nouvelles de votre vie, de l'emploi de votre temps; ne travaillez pas trop et surtout ne veillez pas tard dans la soirée c'est le seul moyen de me rendre heureux, étant loin de vous.

Au revoir ma chère aimée; embrasse bien tes parents pour moi et embrasse-toi, toi-même dans la place encore pour moi.
ton esclave

GEORGES

VII

Adorable Miss,

Ne sois pas fâchée car je t'aime. Je sais que je n'ai pas grand mérite à cela parce que vous êtes faite pour être aimée, adorable Miss! Aussi ce n'est plus de cela que je veux te convaincre mais de l'inutilité de mes excuses. En saurais-je trouver de bonnes? J'en doute, car cela dépend de la manière dont vous aimez mes lettres. Voulez-vous les recevoir pour apaiser l'inquiétude des vôtres ou celle de Țața Lucșița?

Serait-ce pour échapper aux regards inquisiteurs des importuns?

Enfin est-ce pour vous seule que vous les voulez? Oh! Que c'est bon de recevoir une lettre qu'on désire et qu'on bénit l'attente qui vous l'a rendue si chère. Fermer sa porte à double tour, ou se promener à pas lents dans une allée solitaire ou, encore, s'isoler dans une foule indifférente! C'est ainsi que je lis les vôtres. Est-ce ainsi que vous les lisez? Je tiens à l'envoyer chaque fois et attachée à chaque mot une parcelle de mon cœur. Je ne saurais l'écrire d'ailleurs que de la petite chambre et ne saurais m'éloigner en l'écrivant de toi par des pensées étranges. Sache que toutes les lettres que tu reçois de moi t'ont été écrites, dictées par la reconnaissance, par l'amour et par le dévouement sans bornes de ton ami, ton futur, ton esclave.

jurul... ghicești? Da, ai ghicit, sînt sigur. Prezintă încă o dată mulțumirile mele tatii și mamei, dă-mi vești despre Mircică și Mihai; despre Țața Lucșița și micuța (o, cît de mare!) Anna; despre d-na Alexiu, prezentîndu-le cele mai respectuoase complimente și amintiri. Dă-mi ample vești despre viața ta și de modul cum îți petreci timpul; nu lucra mult și mai ales nu întîrziă prea mult noaptea, e singurul mod de a mă face fericit, fiind departe de tine.

La revedere, iubita mea, îmbrățișează-ți părinții din partea mea și îmbrățișează-te și pe tine tot din partea mea.

Sclavul tău,

GEORGE

VII

Adorată Miss,

Nu fi supărată că te iubesc. Știu că n-am mare merit pentru asta, deoarece ești făcută să fii iubită, adorată Miss! Dar nu de asta vreau să te conving, ci de inutilitatea scuzelor mele. Aș putea găsi unele bune? Mă îndoiesc, căci asta depinde de modul în care apreciezi scrisorile mele. Vrei să le primești spre a alina neliniștea alor tăi sau a Țații Lucșița?

Sau pentru a scăpa privirilor iscoditoare ale inoportunilor?

Le vrei doar pentru tine? Oh! Ce bine e cînd primești o scrisoare pe care o dorești și cînd binecuvîntezi așteptarea care ți-a făcut-o atît de dragă. Să-ți fereci ușa sau să te plimbi cu pași leneși pe o alee singuratică sau, mai mult, să te izolezi într-o mulțime indiferentă! Așa le citesc eu pe ale tale. Și tu le citești la fel? Eu țin să-ți trimit de fiecare dată, cu fiecare cuvînt, o pîrticică din inima mea. Dealtfel, n-aș putea să-ți scriu decît despre cămăruța ta și n-aș putea să mă îndepărtez cu gînduri străine atunci cînd îți scriu de tine. Să știi că toate scrisorile pe care le primești de la mine ți-au fost scrise, fiind dictate de recunoștință, de dragoste și de devotamentul nemărginit al prietenului tău, al viitorului tău, al sclavului tău.

Împreună cu camarazii
săi, la Nancy. (MLR,
7578)

Certes, j'aurais pu trouver le temps nécessaire pour tracer quelques lignes à la hâte et chaque jour; mais ce n'est pas ainsi que je t'aime.

L'héroïne de ton roman, selon moi, aime d'un amour que je ne lui envie pas, étant celui qui me tourmente moi-même! Cela vous surprends? Oh que votre moue est adorable espiègle miss (pourquoi Miss?). Et pourtant je ne vous aime pas autrement, qu'avec effroi, ma chère, o combien chère miss (Allez-vous à la fin me donner la raison de ce «miss» persistant?) Oui, c'est avec effroi que je vous aime, avec la crainte continuelle de ne vous perdre, avec celle de ne vous avoir pas meritée et surtout que votre amitié pour moi ne soit pas éphémère. Mon cœur miss (oh!) est pareil à une sensitive — sachez que je vous aime, mais que si le moindre signe aussi imperceptible qu'il soit de répulsion, de dégoût ou d'ennui m'aura coûté la vie. Je t'aime avec tout l'effroi que comporte mon effroi et je vous assure que ces crises aussi douloureuses qu'elle soient des fois ont leur charme, et sont vite dissipées par la bonté rassurante qui se dégage de vos lettres adorables... non, je préfère vous donner l'explication tout de suite: D'abord parce que c'est le seul mot d'anglais que je connais, ensuite c'est le seul mot de tous

Sigur că aş fi găsit timpul necesar să aştern câteva rânduri în grabă în fiecare zi; dar nu așa te iubesc eu.

Eroina romanului tău, după mine, iubește cu o dragoste pentru care n-o invidiez, fiind cea care mă chinuie și pe mine! Te surprinde? Ce mutriță adorabilă ai, zburdalnică domnișoară (de ce Miss?) Și totuși eu nu te iubesc altfel decât cu spaimă, scumpa mea, atât de scumpa mea domnișoară. (Îmi vei da până la sfârșit explicația acestei «miss» persistente?) Da, te iubesc cu spaimă, cu teama continuă de a nu te pierde, cu cea de a nu te fi meritat și mai ales ca prietenia ta pentru mine să nu fie trecătoare. Inima mea, miss, (oh!) e asemenea mimozei — să știi că te iubesc, dar că cel mai mic semn, oricât de imperceptibil, de repulsie, de dezgust sau de plictiseală, m-ar costa viața. Te iubesc cu toată spaima pe care o presupune teama mea și te asigur că aceste crize, pe cât de dureroase, își au farmecul lor și se risipesc repede prin bunătatea care inspiră încredere, ce se degajă din scrisorile tale adorabile... nu, eu prefer să-ți dau explicația imediat: Mai întâi, pentru că e singurul cuvânt englezesc pe care îl cunosc, apoi e singurul cuvânt din toate

les idiomes parlés qui s'approche le plus du susurrement d'un baiser. C'est le seul mot qui rend à merveille les grâces mignardes de jeune chatte de ma très aimée Miss. Qu'à cela ne tienne ! Allez-y si le cœur vous en dis ; mais si cela vous est indifférent, voulez-vous — si je dois compter pour quelque chose dans votre décision — plutôt ne pas y aller ? Je serais bientôt auprès de vous ; pourquoi mettre votre franchise et votre opinion personnelle encore une fois en lutte avec la machancelé des Jonesco — Strembeanu — Copleesco and C-ie. Vous seriez, j'en suis sûr, la première à regretter d'y avoir été ! Me pardonnez-vous de vous avoir procurer cette déception ? D'ailleurs elle ne comptera que pour ce que vous voudriez bien dans la décision que vous voulez prendre.

J'ai terminé le livre ; hier au soir je l'avais déjà terminé, et même lu aux officiers du régiment. Je l'ai fait recopier car personne n'aurait pu lire mes pattes de bourdon. Mardi nous passons l'inspection du général de division. C'est ce qui m'a retenu de ne pas le faire imprimer pour pouvoir soumettre le manuscrit à mon examen. J'aurais bien voulu l'envoyer les copies seulement tu n'y aurais rien compris toi-même tout c'est plein de ratures. C'est une comparaison que je fais entre la vie des soldats français, allemands et autrichiens avec celle des nôtres et j'insiste surtout sur l'éducation morale de nos soldats qui leur fait absolument défaut. Mon écrit porte pour titre *Vin Recrutii*, effectivement ils doivent arriver le 1-cr N-bre en sorte que mes inspirations auront au moins le mérite d'être d'actualité.

Je suis très embarrassé. L'imprimeur me demande trop d'argent pour me l'imprimer ; aussi il me faut envoyer d'abord les listes de souscriptions aux divers régiments et seulement après le faire imprimer cela va me faire perdre de temps et il est très difficile de se résoudre à acheter « chal en poche ».

Aussitôt l'inspection passée je t'enverrais le manuscrit si tu me promets de me l'envoyer aussitôt et avec ta sincère opinion exempte de toute considération. Une juste critique qui sera la seule bonne et de quelque valeur pour moi. C'est dimanche et

limbile vorbite, care se apropie cel mai mult de murmurul unui sărut. E singurul cuvânt care redă de minune grațiile drăgălașe de pisicuță ale adorarei mele Miss. Ce-are a face ! Du-te dacă inima ți-o spune ; dar dacă ți-e indiferent, vrei — dacă eu contez cu ceva la hotărîrea ta — mai curînd un « nu te duce » ? Eu aș fi curînd lîngă tine, de ce să-ți pui sinceritatea și părerea personală încă o dată în luptă cu răutatea Ioneștilor — Strembenilor — Copleștilor și compania ? Ai fi, sînt sigur, prima care ar regreta că s-a dus. Mă ierți pentru această decepție ? Dealtfel, ea nu va conta decît pentru ce vei vrea în hotărîrea pe care o vei lua.

Am terminat cartea, ieri seară o terminasem deja, și chiar citisem ofițerilor de la regiment. A trebuit s-o dau la recopiat căci nimeni n-ar fi putut să citească textul meu ilizibil. Marți, vom avea inspecția generalului de divizie. De aceea n-am putut s-o tipăresc pentru a putea reexamina manuscritul. Aș fi vrut mult să-ți trimit copiile, dar n-ai fi înțeles nimic de atîtea ștersături. Fac o comparație între viața soldaților francezi, germani și austrieci cu cea a soldaților noștri și insist mai mult pe educația morală a soldaților noștri, care le lipsește cu totul. Lucrarea mea poartă titlul *Vin Recrutii*, ei trebuie să ajungă realmente pe 1 noiembrie astfel că inspirația mea are cel puțin meritul că e de actualitate.

Sînt foarte încurcat. Tipograful îmi cere prea mulți bani pentru a-mi tipări cartea și astfel trebuie să trimit mai întîi listele de subscripție la diverse regimente și abia după aceea să o tipăresc, ceea ce mă face să pierd timp și e foarte dificil să găsești soluția ca cineva să cumpere cu ochii închiși.

Cum va trece inspecția, îți voi trimite manuscritul, dacă îmi promiți că mi-l restitui imediat și cu părerea ta sinceră dincolo de orice considerație. O critică justă va fi singura bună și de oarecare valoare pentru mine. E duminică și e ora șapte dimineața. Aștept cu

il est sept heures du matin. J'attends avec impatience l'heureuse nouvelle et sois bonne de prier père et mère de me permettre de retarder de quelques heures la lettre que je leur dois depuis si longtemps; réellement je suis débordé de charges.

Tu feras lire dans le même jour mon manuscrit à Conrad, mais chez toi à la maison et tu prendras son avis.

J'embrasse toutes les choses adorables miss et je serais toujours ton esclave dévoué

GEORGE

P.S. N'oublie pas ce que j'ai eu l'impolitesse de négliger et présente mes affections à père et mère; et Milady Lucsița qu'est-ce quelle fait? Je lui baise la main. Et Cucoana Sevastița? Greu trebuie să o ducă cu barba Ștefan. Dar D-șoara Pélagie? În acel nesecat izvor de gineri cum o duce? Dă-mi o guriță duduie! Dar să nu ne audă mama.

nerăbdare știrea fericită și fii bună de a ruga pe tata și pe mama să-mi îngăduie să întârzii cu câteva ore scrisoarea pe care le-o datorez de atîta vreme; realmente sînt copleșit de treburi.

În aceeași zi îi vei da manuscrisul lui Conrad să-l citească, dar acasă la tine, și-i vei cere părerea.

Îți sărut toate ale tale, adorabilă miss și voi fi totdeauna sclavul tău devotat.

GEORGE

P.S. Nu uita că am avut impolitețea să neglijez și prezintă complimentele mele tatii și mamei; ce face Milady Lucsița? Îi sărut mîna. Și Cucoana Sevastița?...

Greu trebuie să o ducă cu barba Ștefan.

Dar D-șoara Pelaghia? În acel nesecat izvor de gineri cum o duce?

Dă-mi o guriță duduie!

Dar să nu ne audă mama.

VIII

Iubita mea duduie,

Iartă-mă [că] te-am făcut să aștepti atîta... Cu toate acestea mi-a trebuit mult curaj ca să mă decid a-ți trimite ultima lovitură pe cît de dureroasă pe atît de neașteptată. Știi cu cîtă nerăbdare așteptam inspecția generalului Jarca, comand[antul] corpului de armată. Am muncit fără preget de cînd am venit în acest regiment și am avut șansa ca după șase luni de zile, și cu toată afacerea neplăcută de astă vară, am fost pus la alegere de colonelul meu. Ultima inspecție a lui Jarca era decisivă; dacă mă menținea la alegere eram definitiv reabilitat de consecințele unui moment de indignare, pre cît de justificate pe atît de penibile. Rîndul meu de a intra la generalul, voiesc să-ți descriu emoțiunea, frica, speranța care mă făceau să tremur, nu-ncerc. Nu m-a întrebât decît din școala de batalion și am răspuns satisfăcător la amîndouă întrebări. Generalul Jarca, se întoarce apoi către mine și-mi zice: «Ai fost trimis înaintea unui Consiliu de reformă și deși colonelul te-a pus la alegere, eu te șterg și de la vechime.» Am rămas trăsînit. Ca un fulger imaginea ta, visul meu, suvenirurile mele au defilat pe dinaintea mea; n-am putut să sufăr atîta crudă nedreptate și cu o vorbă înecată am cerut voie D-lui General să vorbesc:

— Poftim, să fii scurt!

— Domnule General, este drept că în cutare împrejurare, și în urma unui ordin expeditiv și luat în prima mînie, am fost trimis în judecată de către D-nu comandant al R-tului. Am fost însă achitat în unanimitate de voturi de 6 ofițeri superiori, tot atît de experți în materie de onoare, ca și acei cari m-au trimes în judecata lor.

Domnule General, vinovat sau nu, am suferit deja trei pedepse pentru acest fapt: am luat zece zile închisoare, am fost supus unui consiliu de reformă, și în urmă mut.

Dovadă că și D-nu Colonel Turnavitu s-a convins de vinovăția mea, este că m-a notat foarte bine la plecarea mea din regiment. Dovadă că acest caz izolat nu poate

să influențeze asupra moralului meu, este că după o ședere de 6 luni în noul meu regiment, am fost pus la alegere de noul meu șef.

A mă șterge acum de la alegere, *a mă elimina* de la vechime înseamnă să sufăr două noi pedepse pentru un fapt deja calificat și clasat de mult.

Dacă însă, D-le General, trebuie să port vecinic cu mine consecințele unei procedări ușuratece mai bine să-mi dau demisia.

— Treaba D[umi]tale, D-le Sublocotenent. Eu te eliminez.

Îți închipui acum cât sufăr? Pot să te mai îndemn să-ți legi soarta ta de a mea, atunci când viitorul meu este atît de întunecat? Și acceptînd sacrificiul liniștii tale, voi fi eu în stare a-ți procura fericirea pentru a contrabalansa sacrificiul ce vei face? Sunt disperat și gol de idei. Nu mai am nici o speranță, nici o mulțumire, și port în inima mea mormîntul viselor mele și conștiința mea este vecinic torturată de chipul tău blînd pe care l-am chinuit atît. O, de ai ști cât sufăr! Putea-vei oare vreodată să mă ierți, să uiți, să mă uiți? Știu cât sunt de vinovat față de tine, dar mă vei crede că a fost contra voinței mele? Astăzi ce poți să speri cu mine? O să stau sublocotenent vreo 6 ani de zile; o să-mi treacă toți Talpii, toți Trocenii înainte. Trebuie să iau o deciziune nouă, să-mi caut în altă parte, dacă voi mai avea curajul să trăiesc, un adăpost suferințelor mele.

La regiment nu mă mai duc; din casă nu ies și sunt copleșit de rușine, mînie și dor. De nicăieri nici o idee, nici o mîngiere, nici un sprijin. Ce departe de la vis la realitate. Și trebuie să fie așa! Erai prea de tot bună cu mine, prea drăguță și visul meu prea deosebit de al celorlalți pentru ca vreodată fericirea mea să se fi întrupat în tine! De două zile sunt în Vaslui, figurînd în consiliul de familie al surorii mele. Nu știu cînd vei primi această scrisoare căci trenul este înzăpezit. Ce vei face la primirea ei? Dudaie, cu lacrimile în ochi te rog, încearcă să mă uiți dacă poți.

Situațiunea mea este aceea a unui falit. Nu puteam, cu riscul de a te pierde, să nu-ți fac cunoscut ruina singurului meu capital, «moralul». Ai avut atîtea neplăceri cu mine, încît desigur ai avut timpul să-ți oțălești tăria de caracter, pentru a judeca cu sînge rece această nouă lovitură. Uite desigur o tortură pe cari nici închișiția, nici mitologia n-au știut să o inventeze! Printr-un concurs de împrejurări fatale, să ruinezi puțin cîte puțin moralul, viața singurei ființe care te leagă de viață, singura pentru care ți-ai da viața picătură cu picătură pentru a prelungi pe a ei minut cu minut.

Doresc ca să cetești — sau să spui mai preferabil tatei și mamei — și decisiunea ce veți lua de vei crede de cuviință mi-o vei comunica și mie. În tot cazul, ai mai bine curajul de a pune capăt suferinței mele căutînd a decide cu toată sinceritatea caracterului tău judecînd și apreciînd odată cu inima ta greutățile vieții, opinia publică etc.

Ași fi foarte mîhnit dacă te-ai sacrifica crezîndu-te obligată de cine știe ce conveniență sau clișeu romanesc și așa fi desolat dacă vreun sentiment de milă te-ar face să fii atît de generoasă, încît contra rațiunei tale sau a vreunui instinct secret, să-mi faci milă cu viitorul tău ce se poate înflori însă în nenumărate primăveri.

Respectele mele la toți și pînă la noi dispoziții mă cred tot sclavul tău favorit

GEORGES

IX

Scumpă fetiță,

Am primit scrisoarea ta ultimă cu multă satisfacție ca parte morală reușind în acest greu pas contra voinței răutăcioșilor, cu supremă bucurie gîndindu-mă că peste puțin voi fi lîngă tine pentru a nu mă mai despărți niciodată. Dar cu oarecare neli-

Alături de Ion Minulescu,
la o șesătoare.

niște în suflet când mă gândesc la camarazii buni ce părăsesc, la șefii drepecari sunt mulțumiți de mine, pentru a intra iarăși în vrajba companiei de mizerabili al cărei șef este... dar îți evit neplăcerea de-ai mai rosti numele. Sunt aproape sigur că tu mă vei face să uit toate aceste neajunsuri și eu mă voi sili a le uita în brațele tale albe, odihnindu-mă mereu lângă sinul tău roz și arzător, de nemulțumirile vieții meseriașe. Acum sunt în nedumerire dacă nu ți-am scris până acum este că așteptam din zi în zi vreun ordin de mutare dar până acum n-a venit nimic. Eu după cum ți-am spus am douăzeci de zile concediu. Aș putea pleca oricând. Ezit însă să o fac căci dacă mutarea mea mă găsește în concediu trebuie să mă întorc din nou pentru câteva zile pentru a preda serviciile cu cari sunt însărcinat. Dacă sunt mutat, trebuie cred mai bine să aștept ordinul de mutare și să vin apoi pentru a fi liniștit. Ion pare că ar fi știut; mi-a adus scrisoarea de la club pe când eram la dejun; vestea a fost atît de neașteptată că fără voia mea am strigat:

« Sunt mutat! la Calafat ». M-am gândit apoi

să dau o telegramă colonelului Turnavitu de mulțumire, dar mi-am zis apoi în mine că e mai prudent să aștept un act oficial, căci știu cît prețuiesc promisiunile oamenilor mari. Mine dimineață am serbare în regiment organizată de mine și unde voi spune câteva cuvinte despre « drapel » — îți voi scrie rezultatul acestei serbări; pentru moment îți trimit programul și să știi că la No. 6 voi vorbi eu. Unii din camarazi, din fericire numai doi, invidioși de zgomotul ce am făcut cu această inovație, 'mi pun — vorba românului — bețe-n... reprezentație, oprindu-mi oamenii sau trimițându-i în serviciu tocmai în momentul reprezentațiilor de repetiție.

Ți-am fost promis, iubito, să-ți spun rezultatul de la bal, n-am făcut-o; întîi, că direct de la bal am plecat la cazarmă la ora 7 $\frac{1}{2}$, când s-a isprăvit; al doilea, scrisoarea ta din urmă mi-a luat memoria altor fapte înrădăcinînd în creierul meu numai icoanele apropiatei mele fericiri. Vrei să ți-o împărtășesc, impresiunea mea? Niciodată în viața mea n-am văzut mutre mai urite ca în această ocazie. Niște domnișoare din epoci terțiare, coafate încă după moda veche cu zuluți — toate însă « aristocrate » care te măsurau din cap pînă în picioare înainte de a schița clasicul compliment învățat la « sacré-cœur ». D-apoi mamele! Mutre acre, peruci nobile, a căror ilustră origină e parată în nenumărate crețuri — în pergamentul feței. Poze îndurerate, ochiade lunguroase, băieți obraznici pînă la copilărie, un aer de o intimitate de paradă, iată caracteristicile acestei serate; la început nu voiam să dansez, nu cunoșteam pe nimeni și apoi eram așa de distrat, așa de îngîndurat încît pare că la orice moment te așteptam să intri, n-am avut încotro însă și a trebuit să joc cadrilul; cum se întimplă în asemenea cazuri cînd faci nazuri la început pentru a ceda mai în urmă, am pățit-o eu și cu vizaviul meu, drăguțul căpitan Kiriacescu care ca și mine nu voia să danseze deloc și stăteam de vorbă, căci e foarte deștept, cînd *ne pomenim* așa din senin la braț cu două « malacoafe » și urite... mamă, foc. Am rîs mult în urmă cu căpitanul de debutul nostru din Bîrlad. Mititico, iartă-mă dacă termin această scrisoare atît de

curînd; au venit băieții la repetiție și plec sărutîndu-te... pe vîrful piciorușelor fiecare punct de suspensiune este o guriță pe fiecare gropiță a... ghici?

Sărutări respectuoase tatei și mamei — la toți cei de față și viitori (?) sănătate și sincerile mele felicitări — D-șoarei Pelaghia. Ce face Ana mică? Te sărut, al tău
sclav recunoscător

GEORGES

X

Scumpă fetiță dulce,

Mă muncea gîndul cum să-ți scriu și mai ales cum să-ți trimit bani. Poșta nu merge; suntem la un sat Codlea în Transilvania. Sunt sănătos. În jurul meu grozăvii și orori și destrăbălare. În luptă n-am intrat. Mi-e dor de casă. N-am odihnă, nici un pic de liniște. Dar pericol nu e. În special eu sunt ferit. Atît doar că nu mă primesc și nu am odihnă. Dar tu fată ce faci? Cu cine stai? Ce face Mama, Mihai, Tața Valalia, copiii? Sunteți sănătoși? Aveți ce vă trebuie? Nu știu dacă poți să-mi scrii în orice caz dă o scrisoare pentru mine lui Ulieru. Oprește-l la masă și la dejun. Scrie-mi multe. Te sărut pe tine cu dor mare. Scriu puțin căci băiatul e gata de plecare.

Îmbrățișări la toți spune mamei că o doresc. Nataliei și copiilor că-i îmbrățișez cu drag. Mihai e bine, l-am văzut ieri trecînd la Predeal.

Al tău mai mult ca oricînd

GEORGE

XI

C.P. datată:] 27/9 sept.

Absender: Capitan BRAESCU

Offizier-Gefangenenlager Breesen in Mecklenburg

Post Roggendorf, Deutschland

Kriegsgefangenen-Sendung

Doamnei ANA

Capitan BRĂESCU

39 str, Puișor No. 39

București

Besetztes Gebiet
27/9 sept[embrie]

Scumpa Mea

Astăzi, am sărbătorit împreună cu camarazii mei de cameră, aniversarea nașterii tale care, dacă nu mă înșel, cade la 29 Sept[em]brie. Cu toții ți-am urat sănătate. Să trăiești tu și ai tăi. Eu n-am să te uit, nu pot să te uit o clipă. Nu e moment să nu-mi treci prin minte împreună cu toate amintirile micii noastre vieți.

Te îmbrățișez dornic

cu recunoștință

GEORGES

[Semnează:] Mavo [îndesci]frabil]

Căpitan Racoviță

Locot. Cioroianu

Locot. D. Tîrtescu

Locot. Catton Sorescu

Lt. Al. Pastia

M E R I D I A N E

Octavian GOGA

În relații cu lumea literar-artistică de peste hotare

POET CU O REPUTAȚIE PUBLICĂ CONSOLIDATĂ, gazetar și om politic cunoscut, Octavian Goga a fost în epocă una dintre personalitățile preeminente ale vieții noastre literare. De mai multe ori ministru, membru al Academiei Române (din 1914 corespondent, iar din 1920 titular), președinte al Societății Scriitorilor Români, membru al mai multor societăți cu caracter științific și cultural românești sau străine, autorul poeziei *Oltul* a întreținut o largă gamă de relații cu oameni de calitate și cu funcții diferite, dar care vorbesc în esența lor de dimensiunea valorică a poetului român.

Publicăm în numărul de față câteva din aceste documente epistolare, care evidențiază legăturile lui Goga pe plan internațional, cu scriitori, oameni de cultură și de artă din diferite țări: Ungaria, Iugoslavia, Cehoslovacia, Polonia, Italia, Franța, Statele Unite.

Primul document din această serie ne informează că la 12 martie 1924 Octavian Goga a fost ales membru de onoare al Societății literare maghiare din Transilvania, ca o recompensă și o recunoaștere oficială a muncii sale de traducător din Petőfi, Madách și Ady, drept care este rugat să treacă pe la sediu spre a-și ridica documentul respectiv. Tot în același an, după cum aflăm din scrisoarea datată 23 august 1924, colectivul de redactori ai „Enciclopediei maghiare” îl solicită să le trimită o scurtă prezentare a vieții și activității sale, care să nu depășească 6—8 rînduri, în vederea introducerii sale în micul Lexicon de personalități, aflat atunci în pregătire.

Colegul iugoslav Iovan Wijić, de la Academia de științe din Belgrad, îi dă un răspuns cordial la scrisoarea din 18 aprilie 1925, arătându-și inten-

ția de a colabora mai strîns pe plan științific și cultural cu colegii români, informîndu-l în acest sens și de cîteva acțiuni comemorative pe care Academia iugoslavă le avea în vedere pentru anul în curs.

O scrisoare din 1934 de la traducătoarea Jindra Hušková ne aduce prețioasa știre că piesa lui Oct. Goga, *Meșterul Manole*, s-a jucat prima oară pe scena Teatrului Național din Bratislava, la 10 mai 1934. Traducerea a fost făcută de Hušková în colaborare cu Lagova, iar reprezentația urma să aibă loc sub auspiciile „Asociației de prietenie româno-cehoslovace”, a cărei secretară era în acea vreme chiar Jindra Hušková, aceeași care a tradus și mai multe din poeziile poetului.

O asemenea asociație de prietenie a existat și între România și Polonia, cu filiale în ambele țări. Octavian Goga a fost multă vreme președintele Asociației de prietenie româno-polone, cu sediul la București, în care calitate a întreținut un viu schimb epistolar cu colegii din Polonia, în special cu omologul său de acolo, profesorul George Smolenski din Cracovia și cu ambasadorul Poloniei la București, Roger Racinsky. O scrisoare din 1936 a profesorului polonez, pe care n-o reproducem aici, vorbește de inițiativa unui grup de studenți polonezi de la Universitatea din Cracovia, de a face un turneu în România cu un spectacol bazat pe tradițiile studențești medievale, propunînd totodată mai multe forme de cooperare științifică. În ceea ce-l privește pe Goga, putem aminti faptul că, în calitate de președinte al Asociației de prietenie româno-polone, a prefăcut în 1938, cu puțin timp înainte de moarte, *Antologia prozei poloneze*, apărută în același an la editura „Cartea Românească” prin strădania traducătoarei Elena Eftimiu.

«...am făcut cunoștință cu minunatele dumneavoastră traduceri din Petőfi...»

I

[antet] PETŐFI TÁRSASÁG
VI. Bajza utca 21

Budapest, 1910. decz. 11.

Mélyen tisztelt, nagyrabecsült Uram!

A „Petőfi Társaság” évek óta figyelemmel kíséri az Ön költői szellemének gyönyörű megnyilatkozásait, melyeket — késésünkre — román barátaink, köztük dr. Alexics György egyetemi tanár, magyarra fordítanak. Valahányszor Öntől kötet a könyvpiacon vagy egy-egy költeménye a román szépirodalmi lapokban megjelenik: dr. Alexics György megismerteti velünk

I

[antet:]
Societatea „Petőfi”
Circ. VI str. Bajza 21

Budapesta, 11 decembrie 1910

Mult stimată și mult prețuită domn, Societatea „Petőfi” urmărește de ani de zile cu atenție splendidele dumneavoastră creații poetice, care, la rugămintea noastră, sînt traduse în maghiară de prietenii noștri români printre care prof. univ. dr. Gheorghe Alexics. De cîte ori apare pe piața cărții cîte un volum sau în revistele literare românești cîte o poezie [semnată] de dumneavoastră, dr.

Goga a avut apoi legături cu o serie de personalități ale vieții culturale și științifice italiene, pe care le-a cunoscut cu prilejul vizitelor sale în Italia sau cu prilejul trecerii acestora prin România. Între acestea se remarcă celebrul compozitor italian Pietro Mascagni, care ne-a vizitat țara în 1927 și a avut mai multe convorbiri cu poetul. E interesant de spus că marele compozitor ne vizitase pentru prima oară în 1906, cu ocazia marilor sărbători de la București, cînd i s-au și interpretat mai multe lucrări și cînd „Viața literară” a lui Ilarie Chendi îi publică un amplu interviu.

Din Franța, Henri Corbière îi solicită în 1921 o colaborare pentru cotidianul canadian „Droit”, după cum tinărul critic literar Paul Desfeuilles (autor în 1937 și al unei cărți de texte franceze despre români), se adresează profesorului Iorga cu rugămintea de a-i da mai multe informații despre poet. Marele istoric transmite scrisoarea poetului și din ea aflăm că literatul francez era interesat de traducerea piesei *Domnul notar*, în franceză, și de pregătirea unui articol critic despre personalitatea poetului, pentru revista franceză „Revue hebdomadaire”.

Cea mai interesantă dintre scrisori este însă cea adresată de profesorul francez Charles Oulmont, membru al Academiei Internaționale a

Scriitorilor (Académie Internationale des Lettres,) din care făceau parte prestigioși oameni de literă din toate țările, și în care se exprima dorința de a-l coopta pe poet ca reprezentant pentru România. Avînd în vedere prestigiul organizației, ca și numele răsunătoare care făceau parte din ea, ar fi interesant de aflat dacă poetul a fost sau nu membru al acestui for internațional, cu pronunțat caracter progresist.

Scrisoarea din 1933 se referă la vizita cunoscutului scriitor francez Léon Daudet în România, ca invitat al „Cercului Analelor Române”. Cu acest prilej, urma să se țină și o ședință solemnă la Academia Română, la care Goga este solicitat să spună cuvîntul de salut.

Ultimele două scrisori au un caracter mai insolit. Fundația „Lincoln Memorial University” îl roagă pe poet să trimită documente sau manuscrise ale operei sale spre a fi expuse în muzeul dedicat marilor personalități ale lumii, iar tinărul colecționar de autografe, Rudolf Turk jr. dorește să aibă în colecția sa și autograful poetului.

Documentele de față se află în păstrarea Muzeului memorial „Octavian Goga” de la Ciucea, de unde le reproducem. Cota de înregistrare am notat-o jos, în stînga documentului.

Mircea POPA

O. Goga în mijlocul elevilor Școlii române din Roma, în septembrie 1933.
(Fotografie comunicată de prof. N. Lascu)

azokat, mint a román irodalom gyöngyeit. Ily módon ismertük meg az Ön remek Petőfi-fordításait is. Halhatatlan nagy költőnk műveit ily ragyogó nyelvezettel még soha senki nem fordította le román nyelvre. Az Ön Petőfi-fordításai páratlanok a világirodalomban! E nagyrabecslésünkben csak az a gondolatunk, hogy kiváló költői tehetsége iránt való tiszteletünknek, valamint Petőfi műveinek a leg szebb román nyelvezeten megnyilatkozó fordításáért hálánknak kifejezést adjunk és Önt, nagyrabecsült Uram, a „Petőfi Társaság” kültagjává válasszuk. Az ajánlást társaságunknak a Magyar Tudományos Akadémiában ma tartott ülésén beje-

Gh. Alexics ni le face cunoscute ca perle ale literaturii române. Astfel am făcut cunoștință și cu minunatele dumneavoastră traduceri din Petőfi. Operele marelui nostru poet nemuritor n-au fost încă traduse de nimeni în limba română, într-un limbaj atât de strălucitor. Traducerile dumneavoastră din Petőfi sînt fără egal în literatura universală! Din această adîncă prețuire izvorăște acea idee a noastră ca — drept semn de stimă față de excepționalul dumneavoastră talent poetic, precum și pentru traducerea în cel mai frumos limbaj românesc a operelor lui Petőfi — să ne exprimăm recunoștința și să vă alegem, mult pre-

lentettem és lelkesedéssel fogadtatott. December 17-én lesz a tagválasztó közgyűlésünk, mely után — becses engedelmevel — megküldöm a társaság okiratát.

Fogadja m.t. Uram figyelmünket oly jószívvvel, amilyen meleg szívvel köszöntjük mi Önt, a kiváló költőt, Petőfi legkiválóbb román fordítóját.

Alexics György dr. szíves üdvöztetel idecsatolva, kiváló nagyrabecsüléssel vagyok

KÉRY Gyula

a Petőfi Társaság titkára,
a Petőfi-Ház igazgatója
[D-939]

II

Cluj, Kolozsvár, 1924 III 13

Nagyméltósága Miniszter Úr,

Örömmel tudatjuk, hogy az Erdélyi Irodalmi Társaságunk 1924 III 12-én d.u. tartott évi rendes közgyűlése Nagyméltóságoddal azon irodalmi érdemeinek hálás elismeréséül, melyeket Nagyméltóságod Petőfi, Madách és Ady román nyelvű ihletett tolmácsolása által a magyar irodalom terén szerzett, egyhangúlag tiszteleti tagjává választotta.

Kérjük Nagyméltóságodat, szíveskedjék tudatni, hogy mikor, hol és minő módon kívánja a tagsági oklevelet átvenni.

Teljes tisztelettel

DÓZSA Endre-elnök

Dr. BORBÉLY István-főtájtár

(Cluj, Calea Victoriei 12, Unitarius Kollegium)
[D. 2486]

III

Enciclopédia Könyvkiadó Vállalat

Budapest, 1924 augusztus 23

Octavian GOGA miniszter Úrnak

Ciucia-Bihorul

Mélyen tisztelt Miniszter Úr!

Kiadásunkban az ősz folyamán egy kis lexikon fog megjelenni és ehhez szük-

juite domn, membru de onoare al „Societății Petőfi”. Propunerea am anunțat-o în ședința societății noastre ținută astăzi în Academia maghiară de științe și ea a fost primită cu entuziasm. La 17 decembrie va avea loc adunarea generală de alegeri, după care cu neprețuita dumneavoastră îngăduință vă voi trimite actul societății.

Vă rog mult, stimate domn, să primiți atenția noastră cu aceeași caldă cordialitate cu care noi vă salutăm pe dumneavoastră, pe excepționalul poet, pe cel mai bun traducător în românește al lui Petőfi.

Alăturînd cordialul salut al dr. Gh. Alexics, cu cele mai alese considerațiuni,

KÉRY Gyula

secretarul Soc. „Petőfi”
directorul Casei „Petőfi”

II

Cluj, 13.III.1924

Mult stimate domnule ministru,

Vă înștiințăm cu plăcere că obișnuita adunare generală anuală a Societății literare maghiare din Transilvania ținută la 12 martie 1924 — drept recunoștință pentru meritele literare pe care dumneavoastră le-ați dobîndit pe tărîmul literaturii maghiare, cu traduceri inspirate în limba română din Petőfi, Madách și Ady — v-a ales în unanimitate membru onorific.

Vă rugăm Excelență să binevoiți a ne înștiința cînd, unde și în ce mod doriți să preluați actul de membru.

Cu aleasă stimă,

DÓZSA Endre

Dr. BORBÉLY István
președinte secretar general

(Cluj, Calea Victoriei 12, Colegiul unitarian)

III

Editura enciclopedică Budapesta, 23 august 1924

Domnului ministru Octavian GOGA

Ciucea-Bihor

Mult stimate domnule ministru,

În cursul acestei toamne la Editura noastră va apare o mică enciclopedie și

* Mulțumesc colegilor mei Mózes Huba, Ion Istrate, Ligia Florea și Virgil Stanciu, care m-au ajutat la traducerea textului acestor scrisori.

ségünk volna Miniszter Úr rövid életrajzára. Nagyon kérjük szíveskedjék nekünk az adatokat elküldeni 6—8 sorban lehetőleg sürgősen, mert a rendelkezésünkre álló idő nagyon rövid.

Fogadja Miniszter Úr előre is hálás köszönetünk kifejezését és nagyon kíváló tisztelettel,

MOLNAR (?)

[D. 723]

IV

[antet] Université de Belgrad
Institut de Géographie

Belgrad, le 8 août 1925

Monsieur,

J'ai été à Paris quand votre lettre est arrivée à Belgrad. Très malade jusqu'aux derniers jours il m'était défendu de lire et de répondre, et ce n'est qu'aujourd'hui que je puisse dire quelques mots à propos de votre aimable lettre du 18 Avril. Je le regrette vivement d'être en tel retard.

Je suis persuadé que nous resterons toujours d'accord de maintenir dans les meilleurs liens cordiaux nos deux pays voisins et de développer encore plus les relations intellectuelles. Vous pouvez, mon cher collègue, toujours compter sur moi.

Le lundi prochain je partirai pour Karlovy-Vary où je reste un mois. Ensuite nous aurons deux solennités nationales à l'honneur de Dj. Daničić, le plus grand linguiste serbo-croate et à l'honneur du poète Njeguš et je dois y participer et remplir mes fonctions si la santé me permet. J'espère que nous serons heureux de pouvoir saluer un délégué de votre Académie des Sciences.

Je vous prie, cher collègue, d'agréer l'expression de ma considération la plus distinguée

Jovan WIJIC

[D. 689]

pentru aceasta am avea nevoie de scurta biografie a d-lui ministru. Vă rugăm insistent a ne trimite datele necesare în 6—8 rânduri, dacă e posibil de urgență, căci timpul de care dispunem e foarte limitat.

D-le ministru, primiți cu anticipație expresia sincerelor noastre mulțumiri.

Cu deosebită stimă,

MOLNAR

IV

[antet:] Universitatea din Belgrad
Institutul de geografie

Belgrad, 8 august 1925

Dragă d-le,

Eram la Paris când a sosit scrisoarea dumneavoastră la Belgrad. Fiind foarte bolnav până în ultimele zile nu mi s-a permis să citesc și să răspund la scrisori și numai astăzi pot să vă spun câteva cuvinte în legătură cu amabila dumneavoastră scrisoare din 18 aprilie.

Regret adinc că o fac cu atita întârziere. Sînt convinși că vom fi totdeauna de acord să menținem în cele mai cordiale relații țările noastre vecine și să dezvoltăm, încă și mai mult, relațiile intelectuale. Puteți, scumpe coleg, să vă bizuiți întotdeauna pe mine.

Lunea viitoare voi pleca la Karlovy-Vary unde rămîn o lună. Apoi vom avea două solemnități naționale, în onoarea d-lui Dj. Daničić, cel mai mare lingvist sîrbo-croat, și în onoarea poetului Njeguș și trebuie să particip la ele și să-mi onorez obligațiile, dacă sănătatea mea o va permite. Sper că vom avea fericirea să salutăm prezența la ele a unui delegat al Academiei dumneavoastră de științe.

Vă rog, stimat coleg, să primiți expresia considerației mele cele mai deosebite,

Jovan WIJIC

Bratislava 27/IV [19]34

V

Mult stimat Domnule Ministru și mult prețuite Maestru,

Am onoare în numele comitetului Asociației cehoslovaco-române de a Vă anunța că drama d[umnea]v[oastră] *Meșterul Manole* în traducerea mea și a d-nei Langova se va da pentru prima dată la 9 mai pe scena Teatrului Național din Bratislava

în cadrul reprezentației festive cu ocazia serbării zilei naționale române de 10 Mai. Serata aceasta este pusă sub egida „Asociației cehosl[ovaco]-rom[âne] din Bratislava, Federației asociațiunilor culturale din Slovacia și a Federației ofițerilor slovaci.

Mi-ar face o deosebită onoare dacă ați putea să luați parte la serata aceasta și să vizitați capitala slovacilor, cu care ați avut așa de multe legături de prietenie sincere și care așa de mult stimează opera d[umnea]v[oastră] patriotică și literară. Ați putea să fiți asigurat că venirea d[umnea]v[oastră] ar însemna un mare și rar eveniment nu numai pentru orașul nostru, ci și pentru Slovacia întreagă.

În cazul însă că treburile și ocupațiunile d[umnea]v[oastră] nu V-ar permite să veniți pe la noi, Vă am ruga să ne trimiteți măcar o adresă pentru publicul nostru, care s-ar putea citi și la teatru și în care ați binevoi de a aminti legăturile de prietenie între slovaci și românii din Transilvania.

Vă rog, să primiți în numele Asociației cehoslovaco-române expresiunea stimei noastre și a sentimentelor noastre de înaltă prețuire.

Dr. Jindra HUŠKOVÁ — Hajstransni
secretara Asoc[iației] cehosl[ovaco]-rom[âne] din Bratislava

P.S. Am onoarea a vă anunța că la 10 Mai se vor recita la Radio Bratislava și poeziile d[umnea]v[oastră] în traducerea slovacă.

adresa : Dr. Jindra Hušková
Bratislava Bibliothèque de l'Université

VI

[tipărit:] Poselstwo Rzeczypospolitej Polskiej
[text dactilografiat]

Bucarest, le 7 Juin 1935

Monsieur le Président

Au nom de Monsieur W. Slawek, Président du Conseil de la République de Pologne, j'ai l'honneur de Vous transmettre les remerciements très émus pour les condoléances que Vous avez bien voulu adresser avec Monsieur Ion Pillat au nom de l'Association à laquelle Vous présidez au chef du Gouvernement Polonais.

Il n'y a en ces moments de deuil douloureux pour toute la Pologne qu'un devoir unique et une seule volonté — celle de conserver intacte le patrimoine légué par le Maréchal Joseph Pilsudski. La collaboration polono-roumaine, à laquelle donne un effort si efficace la Société que Vous présidez, est justement une part féconde de ce patrimoine.

C'est pourquoi, en adressant mes remerciements les plus sincères à Vous, Monsieur le Président et à M.M. les membres de Votre Société pour la part que Vous avez prise au deuil national de la Pologne, je tiens à exprimer la conviction dans le succès qui patronnera à Votre oeuvre de rapprochement polono-roumain.

VI

[tipărit:] Ambasada Republicii Polone
[text dactilografiat]

București, 7 iunie 1935

D-le Președinte,

În numele d-lui Slawek, președintele Consiliului Republicii Polone, am onoarea să vă transmit mulțumirile noastre profunde pentru condoleanțele pe care ați binevoit să le adresați, împreună cu dl Ion Pillat, în numele Asociației pe care o prezidați, șefului guvernului polonez.

În aceste momente de doliu dureros pentru întreaga Polonie nu mai există decât o datorie unică și o singură voință — aceea de a păstra intact patrimoniul, lăsat nouă moștenire de către mareșalul Joseph Pilsudski. Colaborarea polono-română pe care o sprijină cu atita succes societatea ce o conduceți, reprezintă tocmai o parte a acestui patrimoniu.

De aceea, adresându-vă mulțumirile mele cele mai sincere, dumneavoastră d-le Președinte, și d-lor membri ai Societății pentru că ați luat parte la doliul național al Poloniei, țin să-mi exprim convingerea în succesul care va încununa opera dumneavoastră de apropiere polono-română.

Veuillez agréer, Monsieur le Président, l'expression de mes sentiments les plus distingués.

R. RACINSKY

Ministre de Pologne

À Monsieur O. GOGA
Président de l'Association Intellectuelle Polono-Roumaine à Bucarest

[D. 517]

VII

București, 13 Maggio 1927

A Sua Eccellenza Ottaviano GOGA

Ministro dell'Interno

București

Non voglio lasciare questa bella e cara città senza prima compiere il gradito dovere di rivolgere il mio pensiero alla Eccellenza Vostra Illustrissima, alla quale esprimo i sentimenti della più viva riconoscenza per tutti gli atti di cortesia che ha voluto usarmi.

Io e mia moglie non dimenticheremo mai la bontà della Eccellenza Vostra Illustrissima e di sua Eccellenza la Signora Goga, alla quale mandiamo il nostro saluto grato e devoto. Portiamo nel nostro cuore il più dolce ricordo delle Loro Eccellenze, e saremmo felici se nella nostra Patria potremo essere utili a Loro in qualche cosa.

Sono, poi, riconoscente all' Eccellenza Vostra Illustrissima per le parole pronunziate oggi, e che formano il mio orgoglio di artista e di Italiano che tanto ama la nobile nazione di Romania. Parole altissime di contento e di sentimento, parole dotate da una cuore di vero artista latino.

Ed in fine chiedo una grazia alla Eccellenza Vostra: la grazia di esprimere a Sua Maestà il Re di Romania la mia Commosa gratitudine per l'alta onorificenza concessami, insieme alla mia profonda devozione

Ringrazio inoltre l'Eccellenza Vostra Illustrissima di avermi presentata la onorificenza con tanto affetto.

Mi onoro di segnarmi, con tutto l'ossequio

*Della Eccellenza Vostra Illustrissima
Devotissimo ed obligatissimo*

Pietro MASCAGNI

[D. 156]

Binevoiți să primiți, d-le Președinte, expresia sentimentelor mele cele mai distinse.

Robert RACINSKY

Ministru al Poloniei

D-lui O. GOGA

Președintele Asociației Intelctuale polono-române
București

VII

București, 13 mai 1927

Excelenței Sale, Octavian GOGA

Ministru de interne

București

Nu vreau să părăsesc acest frumos și drag oraș fără a împlini mai înainte plăcuta datorie de a-mi îndrepta gândurile spre Ilustra Voastră Excelență, căreia îi exprim sentimentele celei mai vii recunoștințe pentru toate dovezile de curtenie pe care a binevoit să mi le arate.

Eu și soția mea nu vom uita niciodată bunătatea Excelenței Voastre Ilustre și a Excelenței sale d-na Goga, căreia îi trimitem salutul nostru cald și devotat. Purtăm în inimile noastre cea mai dulce amintire a Excelențelor Voastre și vom fi fericiți dacă în patria noastră vă vom putea fi utili cu ceva.

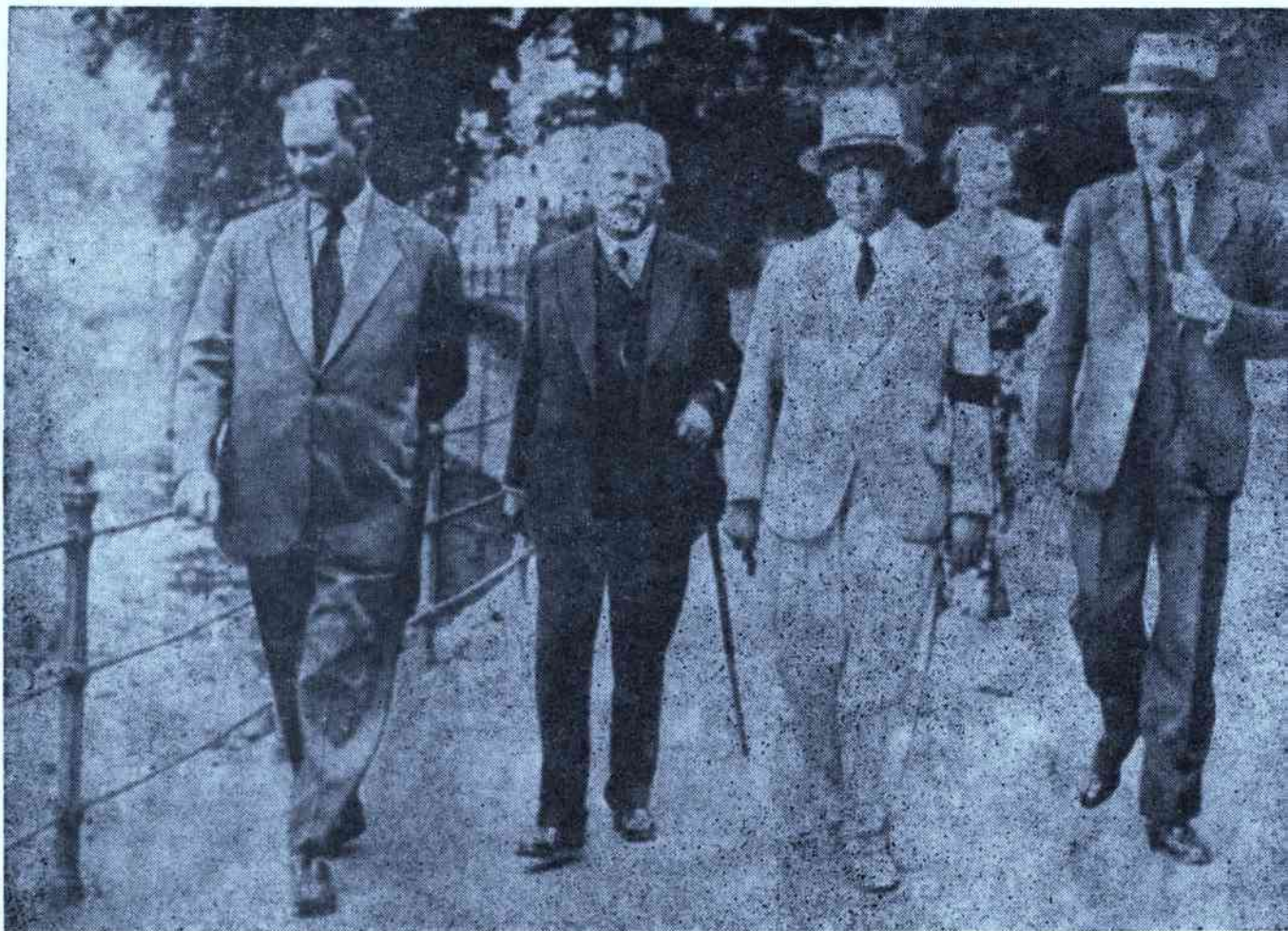
Sînt, apoi, recunoscător Excelenței Voastre Ilustre pentru cuvintele exprimate azi și care nutresc orgoliul meu de artist și de italian care iubește atît de mult nobila națiune a României. Cuvinte foarte înalte de mulțumire și sentiment, cuvinte ieșite din inima unui adevărat artist latin.

Și, în sfîrșit, cer o favoare Excelenței Voastre: favoarea de a exprima Maiestății Sale, Regelui României, sincera mea gratitudine pentru înalta onoare care mi s-a făcut împreună cu profundul meu atașament.

Mulțumesc mai apoi Excelenței Voastre Ilustre de a-mi fi mijlocit o atare onoare cu atîta bunăvoință.

Onorat de a saluta, cu întregul respect Excelențele Voastre Ilustre,

Pietro MASCAGNI

1935, la Karlovy-Vary. De la stînga la dreapta: prof. Dragomir, prof. Ioan Lupas, O. Goga, Petre Ilcuș, (Fotografia comunicată de Bucur Țincu)

VIII

Sèvres, le 19 août 1921

Henri Corbière de la „Société des gens de Lettres de France”, prie son Excellence Octavian Goga de vouloir bien lui faire l'honneur d'une réponse à la question suivante sur feuille ci jointe :

« Quelle est ou quelle fut votre maxime de vie? »

Le réponse de son Excellence l'illustre poète roumain, sera insérée dans le « Droit », journal quotidien français d'Ottawa (Canada).

VIII

Sèvres, 19 august 1921

Henri Corbière de la „Societatea oamenilor de litere din Franța”, roagă pe Excelența Sa d-l Octavian Goga de a binevoi a ne onora cu răspunsul său la întrebarea următoare, de pe foaia de mai jos:

« Care este sau care a fost maxima dumneavoastră de viață? »

Răspunsul Excelenței Voastre și a ilustrului poet român va fi publicat în „Droit”, jurnal cotidian francez din Ottawa (Canada).

Plusieurs réponses lui sont déjà parvenues notamment celles de M-me Selma Lagerlöf de l'Académie Suédoise, Professeur Nyrop de l'Académie Danoise, Professeur Gilbert Murray de l'Académie Britannique, Dr. Nicholas Murray Butler of the American Academy, messr. Henri de Régner, Brieux, Henry Bordeaux, Emile Boutroux, René Boylesve, Joseph Bédier, de l'Académie Française, messr. C. Saint-Saens, L. Léger de l'Institut de France; messr. Carl Spitteler, Henry Lawson, Guerra Granquiere, Guglielmo Ferrera, John Galsworthy etc. etc.

Très respectueux hommages,

Henri CORBIÈRE à Sèvres
(Seine-et-Oise) France

[D-61]

IX

25 septembre, Paris, 100 rue Vaugirard

Monsieur le Professeur,

Désirant de faire connaître en France la grande et noble figure du poète transylvain M. Octavian Goga, je viens, sur le conseil de mon ami M. Mavrodin, vous demander si vous pouvez m'indiquer s'il existe des traductions (voire en allemand ou en italien) des poèmes du M. Goga, de sa pièce Monsieur le Notaire et de ses œuvres en original. Pourriez vous également m'indiquer une façon dont je pourrais me procurer les textes et me signaler les principales études critiques qui ont dû paraître sur cet auteur. Je vous en ferais infiniment reconnaissant.

Je compte faire un article sur Octavian Goga et le donner à Mr. Perroy pour la « Revue hebdomadaire ».

* Paul Desfeuilles este, împreună cu Jacques Lassaigue, autor al unei cărți despre români, intitulată *Les Français et la Roumanie. Textes choisis*, apărută la București în 1937.

Pardonnez moi, Monsieur, de vous importuner ainsi et veuillez croire à ma considération respectueuse et la plus distinguée.

Paul DESFEUILLES
licencié es lettres, élève de l'école des langues orientales et de l'école du Charles, membre de la Société des poètes français

[D. 90]

Ne-au parvenit deja mai multe răspunsuri, printre care remarcăm pe acela ale D-nei Selma Lagerlöf de la Academia suedeză, a prof. Nyrop de la Academia daneză, a prof. Gilbert Murray de la Academia britanică, a dr. Nicolas Murray Butler de la Academia americană, a d-lor Henri de Régner, Brieux, Henry Bordeaux, Emile Boutroux, René Boylesve, Joseph Bédier de la Academia franceză; a d-lor C. Saint-Saens, L. Léger de la Institutul Franței, a d-lor Carl Spitteler, Henri Lawson, Gueira Granquiere, Guglielmo Ferrara, John Galsworthy etc. etc. etc.

Cu cele mai respectuoase omagii,

Henri CORBIÈRE à Sèvres
(Seine-et-Oise) France

IX

25 septembre, Paris, 100 str. Vaugirard

D-le profesor *,

Dorind să fac cunoscută în Franța marea și nobila figură a poetului transilvănean, dl O. Goga, iau în considerare sfatul prietenului meu dl Mavrodin, cerându-vă să-mi indicați dacă există traduceri (în germană sau în italiană) ale poemelor d-lui O. Goga, a piesei *Domnul notar* și a operelor sale în original.

Ați putea să-mi indicați de asemenea modul în care aș putea să-mi procur textele și să-mi recomandați principalele studii critice care ar fi trebuit să apară asupra acestui autor.

V-aș fi infinit recunoscător.

Eu țin să fac un articol despre O. Goga și să-l dau d-lui Perroy pentru revista „*Hebdomadaire*”.

Scuzați-mă, d-le, de a vă fi inopurtat astfel și credeți considerației mele respectuoase și celei mai distinse.

Paul DESFEUILLES

licențiat în litere, elev al școlii de limbi orientale, și al școlii Charles, membru al Societății poezilor francezi

* Scrisoarea este adresată profesorului Nicolae Iorga.

[antet:] Cercle d'Jëna
[text dactilografiat]

Paris, le 11 octobre 1932

Monsieur Octavian Goga,

Monsieur et cher confrère,

Nous avons l'honneur de vous rappeler notre lettre du 7 juillet 1932 (et qui peut-être ne vous a pas atteint à cause de la période des vacances) par laquelle nous informions de notre projet de fondation d'une Académie Internationale des Lettres, groupant les grands écrivains qui, dans chaque pays, manifestent une tendance internationale dans le sens intellectuel du mot, c'est-à-dire ceux dont l'action dépasse les frontières nationales.

Cette Académie, constituée du côté Français par Messieurs André Gide, G. Duhamel, Jean Giraudoux, André Maurois, Paul Morand, Valéry Larbaud, Jules Romains, J. H. Rosny, Aimé Baldensperger, Professeur à la Sorbonne, du côté Anglais, Wells du côté Allemand, Thomas et Heinrich Mann, du côté Espagnol, Eugenio d'Ors, du côté Norvège, Johan Bojer, ont adhéré tout de suite avec enthousiasme à ce projet qui sera, vous le pensez, dans la meilleure acception du terme, une des lumières dirigeantes du monde d'aujourd'hui.

Souhaitant que vous veuillez bien vous rallier à notre initiative en nous donnant maintenant une prompte adhésion de principe, nous vous prions de croire, Monsieur et cher confrère, à nos sentiments les plus confraternels.

Pour l'Académie internationale,

Charles OULMONT
docteur ès lettres

[D 602]

[antet:] „Cercul din Jena”
[text dactilografiat]

Paris, 11 octombrie 1932

Către Dl Octavian Goga

D-le și scumpe confrate,

Avem onoarea să vă reamintim scrisoarea noastră din 7 iulie 1932 (și care poate nu v-a parvenit din pricina perioadei de vacanță), prin care vă informam de proiectul nostru de întemeiere a unei Academii Internaționale de Litere grupînd pe marii scriitori care, în fiecare țară manifestă o tendință internațională, în sensul intelectual al cuvîntului, adică cei a căror activitate depășește frontierele naționale.

Această Academie — constituită din partea franceză de către André Gide, G. Duhamel, Jean Giraudoux, André Maurois, Paul Morand, Valéry Larbaud, Jules Romains, J. H. Rosny, Aimé Baldensperger, profesor la Sorbona, din partea engleză de Wells, din partea germană de Thomas și Heinrich Mann, din partea spaniolă de Eugenio d'Ors, din partea norvegiană de Johan Bojer — a aderat imediat cu entuziasm la acest proiect, care va fi, vă închipuiți și dumneavoastră, una din luminile conducătoare ale lumii de astăzi, în cea mai nobilă accepțiune a termenului.

Sperînd să binevoiți a vă alia la inițiativa noastră, dîndu-ne acum o promptă adeziune de principiu, vă rugăm, d-le și scumpe confrate, să primiți sentimentele noastre fraterne.

Pentru Academia Internațională,

Charles OULMONT
doctor în litere

XI

[antet:] Cercul Analelor Române

București 8 oct[ombrie] 1933

Stimate Domnule Octavian Goga,

Domnul Léon Daudet, marele scriitor francez, fiind invitat de Cercul Analelor Române pentru a ține o conferință, va veni în țară în prima jumătate a lunii martie 1933.

Se impune, credem, ca cinstea pe care ne-o face să fie răscumpărată într-un mod cât mai onorabil.

De aceea am fi fericiți să acceptați președenția comitetului pentru recepția domnului Léon Daudet. Nimeni mai bine decât D[umnea]voastră, n-ar putea cu atita desăvârșită eleganță sufletească și cu o atit de pură politeță occidentală, să îndeplinească această mică misiune, facilă în aparență, dar atit de delicată în nuanțe.

Academia Română ne comunică că va organiza cu prilejul sosirii în țară a domnului Léon Daudet, o ședință solemnă în onoarea sa.

Încredințați că veți binevoi a accepta invitația noastră, și ne veți răspunde neîntârziat, vă rugăm să primiți expresiunea celor mai frumoase sentimente

Președinte,
GRIGORESCU
[D. 747]

Secretar,
ing. G. GHICA

XII

[antet:] Lincoln Memorial University
Department of History

[Dactilo:]

His Excellency, Octavian GOGA
The Prime Minister
Bucharest, Rumania

January 21, 1938

Your Excellency,

Lincoln Memorial University cordially invites you to be represented in its Hall of Holography which was organised some time ago and which now contains many autographed photograph and original letters of the great men and women of this and past generations.

We feel sure that if you could see the two rooms that we have set apart in our library for this purpose, you would be impressed with the magnitude and uniqueness of our enterprise. The field of literature is represented by autographed photos or letters of Kipling, Whitman, Emerson, Masfield, Longfellow, Tennyson, and numerous others. In the diplomatic realm our collection includes similar documents of men like Gladstone, Disraeli, Austen Chamberlain, Washington, Madison, Jackson, Lincoln, Lloyd George and hundreds of others. Other fields of human endeavour are similarly represented. You will immediately realise how helpful it is to the students of the arts and science to be able to view the photographs and handwriting of those about whom they are studying.

We earnestly urge you to send us an autographed photo of yourself and also, if possible, a letter of tribute to Abraham

XII

[antet:] Universitatea Lincoln
Departamentul istoriei

[Dactilo:]

Exceleței Sale Octavian GOGA,
prim ministru
București, România

21 ianuarie 1938

Exceleța Voastră,

Universitatea „Lincoln Memorial” vă invită cu amabilitate să fiți reprezentat în sala de holografie care a fost organizată aici cu cităva vreme în urmă și care conține acum multe fotografii cu autografe și scrisori originale de la bărbați și femei de seamă din generația trecută și prezentă. Sintem siguri că dacă ați putea vedea cele două camere pe care le-am destinat în biblioteca noastră acestui scop, v-ar impresiona măreția și unicitatea inițiativei noastre. Domeniul literaturii este reprezentat prin fotografii sau scrisori autografe de la Kipling, Whitman, Emerson, Masfield, Longfellow, Tennyson și mulți alții. În sfera diplomatică, colecția noastră conține documente similare de la personalități ca Gladstone, Disraeli, Austen Chamberlain, Washington, Madison, Jackson, Lincoln, Lloyd George și alte citeva sute. Alte domenii de activitate umană sînt reprezentate în mod asemănător. Vă veți da seama imediat cit de folositor este pentru studenții de la arte și științe să poată vedea fotografiile și scrisul de mînă al celor despre care studiază.

Vă rugăm cu toată seriozitatea să ne trimiteți o fotografie cu autograf și de

Lincoln at whose personal request this University was founded. If it is not convenient to send us either a photo or a letter, we would at least like a copy of your signature. Without your contribution our collection will not be complete.

Sincerely yours,

Robert Stanley Mc. CORDOCK
Professor of History

[D. 4577]

XIII

[antet:] Rudolf H. TURK jr.

R H 3 Sheboygan Wis U.S.A

Premier Octavian GOGA

Bucharest, Romania

Dear Sir,

I am a little boy just 10 yers old and I'm making a collection of autographs of the "Famous People of the World and would like to have yours also.

I am saving all my spending money towards stamps etc., so do not dissapoint me and send me yours right away. Just sign your name on the enclosed card and mail it to me.

Thank you very much

Master Rudolf TURK jr.
[și semnătura]

[dactilogramă]
[D 661]

asemenea, dacă e posibil, o scrisoare consacrată omagierii lui Abraham Lincoln, la a cărei cerere personală a fost fondată această universitate. Dacă nu vă stă în putință să trimiteți nici scrisoare, nici fotografie, am dori să primim cel puțin un autograf al dumneavoastră. Fără contribuția dumneavoastră colecția noastră nu ar fi completă.

Cu sinceritate al dumneavoastră,

Robert Stanley Mc. CORDOCK
Profesor de istorie

XIII

[antet:] Rudolf H. Turk jr.

R. H. 3 Sheboygan Wis U.S.A.

Primului Ministru Octavian GOGA

București, România

Dragă D-le,

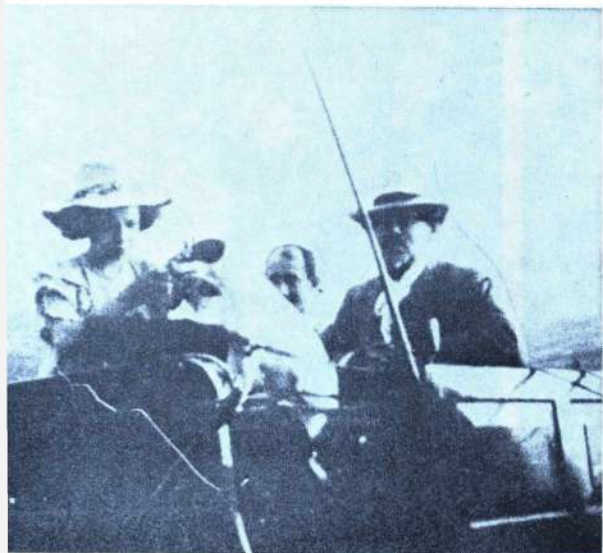
Sînt un băiat de numai zece ani și fac o colecție de autografe a „Oamenilor celebri din lume” și aș dori să-l am și pe al dumneavoastră.

Economisesc toți banii mei de cheltuială pentru timbre, așa că nu mă dezamăgiți și trimiteți-mi-l imediat. Semnați-vă doar numele pe fișa trimisă și expediați-mi-o.

Vă mulțumesc foarte mult
Al dumneavoastră cu stimă,

Master Rudolf TURK jr.
[dactilogramă]

Barbu Șu. Delavrancea

DIALOG PESTE TIMP: CELLA ȘI RIRI DELAVRANCEA

la mălușă mea, Henrieta... Iată și portretul tatii după ce a fost primar, în perioada celor patru mari procese, deci din anul 1905!

CELLA: Următoarea fotografie este a mea, când am luat premiul la Paris... în 1906...

RIRI: Premiul întâi...

CELLA: ...La „Conservatoire National“, unde eram elevă! Și atunci mi s-a făcut o rochie foarte frumoasă!...

RIRI: În această imagine sîntem cele patru surori Delavrancea, în vara anului 1907. Sîntem toate: Margareta, Cella, Niculina și Riri...

CELLA: ...Care se cheamă Henrieta!

RIRI: Ei lasă, nu-mi mai spune, că toată lumea îmi spune Riri! Niciodată nu mi s-a spus Henrieta... Fotografia următoare este tot din 1907, reprezentînd căruciorul cu care făceam plimbările noastre zilnice la moșia verilor noștri de la Goești — lângă Iași. Delavrancea, în spatele lui este Mișu — unul din nepoți —, Năluca... ăsta era cîinele preferat pe care tata îl lega cu o sfoară de un zmeu gigantic făcut tot de tata și zmeul ridica în aer bietul cîine, iar eu strigam: «Tică, nu zboară Năluca?!...» Făcuse un zmeu de un metru și ceva...

CELLA: Da, făcea niște zmee admirabile tata!... Enorme!

RIRI: A patra persoană sînt eu, tunsă băiețește de tata, care zicea: «Am tuns-o ca pe mine!...» Fotografia aceasta este în 1906...

CELLA: Da, în 1906! Când am luat cu premiul la Paris!

RIRI: Da! Celica și cu tata sînt la fereastra casei noastre din strada Primăverii. Noi făceam fotografii și a ieșit și tata la fereastră și-atunci l-am fotografiat și pe el.

CELLA: În fotografia aceasta e tata cu Caragiale... Piciorul care se vede este al lui Vlahuță!...

RIRI: Da, al lui Vlahuță. Fotografia este făcută la Palatul funcționarilor care era o clădire ce avea la etajul trei — unde locuia Vlahuță — un cerdac splendid care înconjura clădirea... Era o casă foarte frumoasă și plăcută... și vedeai Șoseaua Kiseleff... Acuma nu mai e de mult casa aceasta... Când venea Caragiale de la Berlin locuia aici, la Vlahuță, și foarte des ne întâlneau cu toții aici... Fotografia

care urmează a fost făcută la Ada-Kaleh, în 1910.

CELLA: Aici voi ați fost... eu eram plecată la studii.

RIRI: În primul plan este doamna Vlahuță iar în planul doi sînt tata și Vlahuță. Tata făcea dese excursii de control, ca ministru, luînd în șir toate porturile de pe malul Dunării și ne lua și pe noi cu el... Această imagine este din aceeași perioadă — tot în 1910, vara — pe Dunăre, cu vaporul. Pe vapor este tata și în fundal este Mișu Ștefănescu, unul din nepoți.

CELLA: Iată și o fotografie la Berlin, aici sîntem la Berlin, unde locuiam la Caragiale!... Aceștia sînt copiii lui: Lucki, băiatul, și Tușki, fata. Amîndoi foarte inteligenți, foarte citiți... iar eu eram acolo în turnee de concerte, în anul când a murit Caragiale, în 1912... Iată o altă fotografie, din 1931, în ziua când tata m-a luat cu el la Șosea să vedem cum pornește Vlaicu! Ne dusesem să-i spunem «la revedere!...» În fotografie apare și cîinele nostru, faimosul Șmil.

RIRI: E fotografia din ziua care i-a fost fatală lui Vlaicu, al cărui avion nu s-a putut sălta peste Carpați...

CELLA: Iată fotografia mamei, când era directoare la Școala centrală de fete!

RIRI: În 1915.

CELLA: Mama se ocupa foarte mult de școală... și noi locuiam în casa școlii, chiar de-a lungul Grădinii Icoanei. Școala, splendidă, a fost construită de Mincu și are niște proporții admirabile pe care tata mereu le lăuda zicînd: «Uite, uite, taică, fațada asta cîtă noblețe are!...» Și bietul Mincu s-a îmbolnăvit și-a murit...

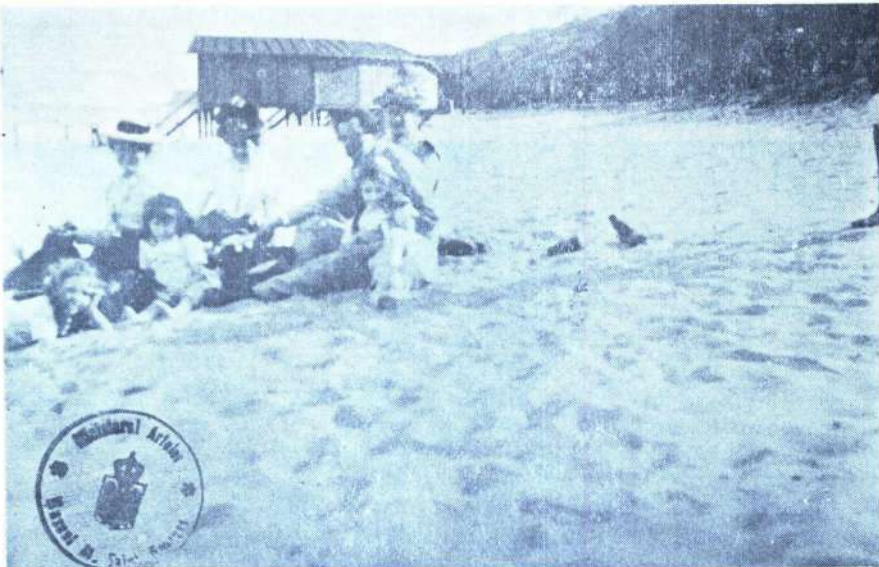
RIRI: O fotografie din avara anului 1915...

CELLA: ...Cu Medrea! Medrea a vrut să facă portretul tatei și tata i-a spus: «Uite, eu n-am timp și n-am nici răbdare să pozez. Dacă vrei să faci ceva cu mine, să vii în fiecare zi la dejun!»

RIRI: Ba în fiecare duminică!

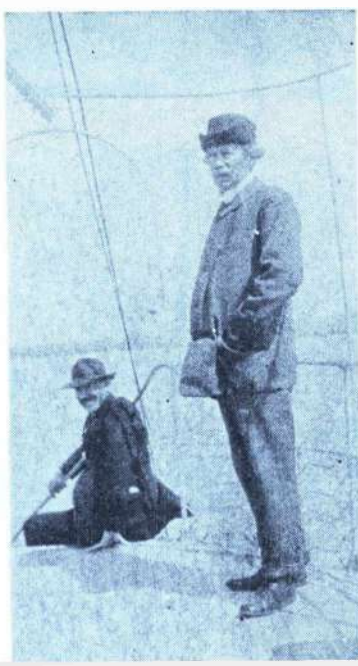
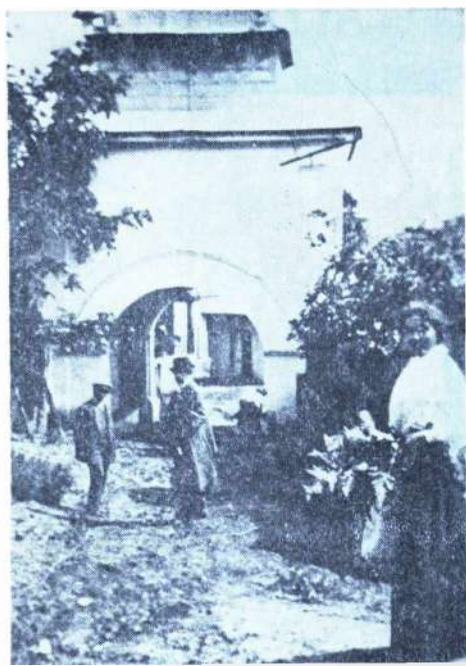
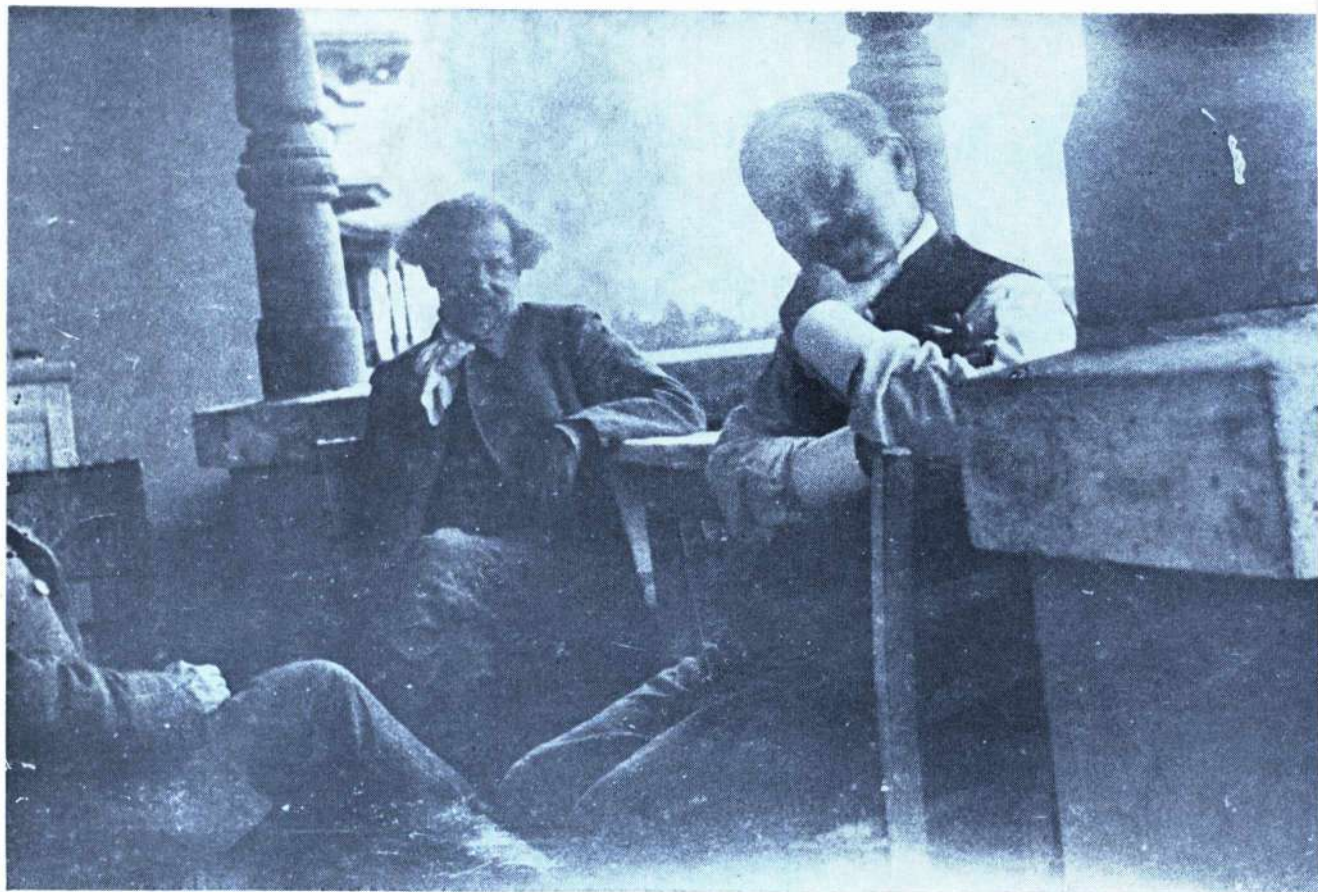
CELLA: Ba în fiecare zi venea, îmi aduc foarte bine aminte! Medrea era foarte timid și mai era primăvară atunci...

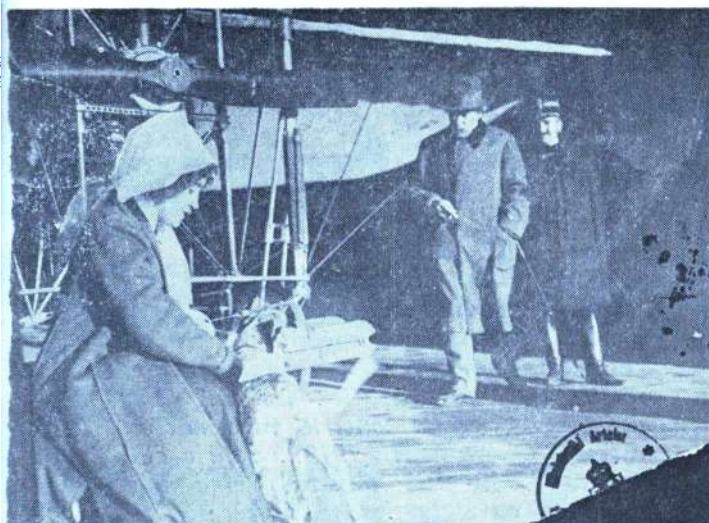
RIRI: Aici este Medrea în fața bustului pe care deja îl turnase în ipsos. Este Medrea cu prietena, profesoara de pian, și sora noastră, Margareta... Fotografia care urmează este făcută în 1915, pe

Fotografii comunicate
de Emilia Șt. Milicescu
și de Maria Polojintev
și fotocopiate de Petre
Nicolae.

RIRI DELAVRANCEA: Prima fotografie e foarte veche! O reprezintă pe mama, când era de vreo 15 ani, încă copil de școală... În mijloc este mama. În stînga este Maria Delavrancea; în stînga acesteia este Henrieta, sora mai mare, cu vreo doi-trei ani, care s-a căsătorit cu domnul Sihleanu — marele profesor universitar care a dat lecții de biologie la marii noștri medici: el era un nepot al poetului Sihleanu. În sfîrșit, în stînga mamei este Margareta Miller-Verghi, verișoara ei primară și fiica faimoasei Mama Tica! Următoarea imagine o reprezintă pe mama, în aceeași epocă — 1868 — împreună cu sora ei mai mare, Henrieta Sihleanu. Mama, se vede limpede, este cu cîțiva ani mai tină...

CELLA DELAVRANCEA: ...Cu vreo doi ani!
RIRI: — Da! Așa e! A treia fotografie este tot a mamei. Este din 1874, înainte de căsătoria cu tata, când era deja o femeie matură...

CELLA: ...era studentă?...

RIRI: Nu mai era studentă! Era deja profesoară la Școala de Stat. Pe atunci era puțin «în vorbă» cu tata. Ei, în fotografia aceasta este mama când era deja căsătorită, în 1892...

CELLA: Prin urmare, cu cîțiva ani după căsătorie... Portretul e realizat la Geneva, de fotograficul Fred Boissonnas.

RIRI: Fotografia Cellei este din 1893, la Geneva, când a fost cu tata și mama în călătorie prin Elveția. Cella a fost pozată de cel mai bun fotograf din Franța — cu toate că erau la Geneva! Remarcați expresia ei încă copilărească, dar se întrevede totuși ce va fi; se întrevede, zic!

CELLA: Eu găsesc că este fotografia unui copil înfipt în viață... gînditor...

RIRI: Așa am zis și eu! Iată și o fotografie din 1898, făcută pe stîncile din Marea Neagră, la capătul Constanței, unde era pe atunci „Hotel Carol” — o clădire foarte frumoasă în stil grecesc. Acolo locuiam uneori... În fotografie este tata, mama — în picioare —, și cei patru copii.

CELLA: Mi se pare că eu sînt asta!

RIRI: Da, Cella este lîngă tata, în spate; apoi mama, Pică se pierde aici, Dede este cealaltă și într-un colț, umflată ca un balon, sînt eu... care abia fusesem „adoptată” de familie. Că pînă atunci stătusem

plajă, la Eforie — în epoca în care Eforie era o plajă solitară, cu foarte puțini oameni...

CELLA: ...Doar doamna Minulescu și cu noi eram mereu pe plajă!

RIRI: Și în fotografie sîntem: tata și mama, în primul plan, cu încă cineva, și fetele doctorului Dona, colecționarul, care era atunci medicul-șef al sanatoriului Eforie...

CELLA: A doua e mama, nu?

RIRI: Da, a doua.

CELLA: Cucoana asta cu un pălăroi enorm, cît toate zilele, cine poate să fie?

RIRI: Poate să fie Milliarezi! Ea purta pălării așa de mari. În fine, nu știu cine poate să fie. Ei, fotografia care urmează este din vara lui 1915, în vacanță, mer-

gînd de la Dragosloveni — unde ne petreceam vacanțele — la Dumitrești, la o pădure unde obișnuiam să facem excursii. În primul plan sînt eu, Margareta și domnișoara Lupașcu, viitoarea soție a lui Ionel Teodoreanu și verișoara noastră primară! În planul doi este Grigorescu, fiul marelui pictor Grigorescu, și cu tata... Ultima fotografie este făcută la Veneția, în Piața San Marco...

CELLA: În 1920, parcă...

RIRI: Da, și ești tu, Cella, cu sora noastră, Niculina...

CELLA: Da, îmi recunosc pălăria mea neagră!...

RIRI: ...și în fundal se vede biserica San Marco.

CELLA: Ei... pe atunci se purtau pălării foarte mari!...

ESTE UN RAR PRIVILEGIU, ÎN ZILELE NOASTRE, să te afli în preajma unor oameni care i-au cunoscut pe Delavrancea, Caragiale, Vlahuță, Medrea... pe care i-au iubit, cinstindu-le numele și amintirea. Printre aceștia se numără și Cella Delavrancea împreună cu sora ei, Riri (Henrieta) Delavrancea-Gibory, care ne-au oferit o încântătoare și de neuitat întâlnire — mai bine zis, o călătorie în timp — cu oameni și întâmplări dintr-un sfîrșit și un început de secol. Oameni, vieți, întâmplări trecute, din generație în generație, în sufletul și cugetul românesc. Pretextul acestei întâlniri l-a constituit un set de fotografii — puse cu generozitate la dispoziția redacției noastre de prof. univ. dr. Emilia Șt. Milicescu și de cercetătoarea Maria Polojințev — din care redacția revistei „Manuscriptum” a realizat albumul acestui număr, album dedicat lui Barbu Ștefănescu-Delavrancea.

Inițial, pornisem de la ideea unei «prezentări» pe care cele două surori, Cella și Riri Delavrancea, să o facă fotografiilor; urmărind însă, modul în care a decurs întrevederea — care a fost înregistrată pe bandă de magnetofon — ne-am convins că lucrul cel mai bun de făcut este să lăsăm discuția celor două urmașe ale marelui scriitor așa cum a fost, fără a interveni cu ceva în litera și spiritul ei. Nu este un interviu, ci o consemnare „secretă” a fluxului plin de meandre al amintirilor peste care s-a așternut pulberea de aur a anilor. Față în față cu imaginile pălite ale altor vremi, cele două ilustre interlocutoare au re trăit întâmplările consemnate pe hîrtia fotografică, infiripînd un dialog plin de savoare, de autenticitate și reverie. Dar cite nu și-ar fi spus cele două surori, în sinea lor, pe marginea fotografiilor, fără ca noi și chiar tiranic de atentul magnetofon să audă?...

Adrian HOAJA

ADDENDA ET CORRIGENDA

Panait CERNA

TENTATIVE DE EVADARE DE SUB TUTELA JUNIMISTĂ*

ÎN TRE MULTIPLELE ASPECTE CE AR putea fi abordate în perspectiva bogatelor informații furnizate de corespondența edită și mai ales inedită, a lui Panait Cerna, descoperită de noi, de un interes cu totul deosebit ni se pare chestiunea așa-zisei îngrădiri a libertății de manifestare în câmpul literaturii a poetului de către Titu Maiorescu și de conducerea „*Convorbirilor literare*”.

Prin anii '50, s-a bătut multă monedă — în prefețe, manuale școlare și articole — pe seama faptului că «generozitatea criticului junimist», care îi oferise lui Panait Cerna o bursă de studii în străinătate, «nu era gratuită» — și că «el urmărea», de fapt, «să facă din Cerna un propovăduitor al filosofiei reacționare, așa cum încercase și cu Eminescu»¹.

Se înțelege că afirmațiile de felul celor de mai sus nu se sprijineau pe nici o mărturie documentară, ci țineau — într-o exaltare stihgică — să-l denigreze pe Maiorescu și să facă din Cerna o «victimă» a «reacționarismului».

Reexaminând astăzi cu luciditate chestiunea trebuie să recunoaștem că — dincolo de vulgaritatea expresiei și de interpretarea tendențioasă — observația cuprinde în enunțul ei fundamental un simbul de adevăr.

Fapt este că, la un moment dat, Panait Cerna și-a pus el însuși, cu toată seriozitatea,

* Comunicare prezentată la sesiunea științifică „Panait Cerna — Omul și opera, 1881—1981”, Tulcea, 12—14 iunie 1981.

¹ F. I. Bociort. Prefață, la vol. Panait Cerna, *Poezii*, ESPLA, colecția „Biblioteca pentru toți”, București, 1953, p. 6.

Tomului

Virgil Cioflec

Loco

strada Fetei

în corespondența cu Virgil Cioflec și cu Mihail Dragomirescu², întrebarea dacă — în noile condiții, ale beneficierei de pe urma bursei acordate de Titu Maiorescu —, își mai poate permite să colaboreze la publicațiile adverse grupării junimiste și în general la alte publicații literare.

Ca o primă reacție — profitând desigur și de plecarea sa în Germania — el întrerupe definitiv colaborarea la restul revistelor literare (și așa destul de firavă).

De fapt, primele semne ale evitării poetului de a colabora la celelalte publicații literare datează cam de la începutul anului 1907, mai precis din luna martie 1907, când îi scria lui Mihail Dragomirescu, într-o epistolă nedată, să retragă de la tipar, din paginile „Convorbirilor critice”, poezia *Amor*; poezie pe care avea s-o încredințeze apoi „Convorbirilor literare” (unde și apare, în nr. 4, pe aprilie, din 1907): „Am să viu într-o seară — i se adresează profesorului Dragomirescu — să vă explic purtarea mea față de d[umnea]v[oastră]. Imprejurări triste, pentru mine, m-au împiedicat s-o fac mai din vreme. Deocamdată vă rog foarte mult să nu publicați *Amor*”. Sunt sigur că și d[umnea]v[oastră]

² Toate fragmentele din scrisorile către Virgil Cioflec și Mihail Dragomirescu (cu o singură excepție), citate în lucrarea noastră, sînt inedite.

³ Dovada cunoașterii îndeaproape de către Mihail Dragomirescu a manuscrisului poemei *Amor* reiese limpede din comentariile sale la rubrica *Revista critică*, din „Convorbiri critice” (I. nr. 13, 1 iulie 1907, p. 609). Astfel, într-o notă de subsol, cu referință la versul Cum fi-az smulge aripioara din strofa a XIV-a, el ține să remarce: „Mult mai de preferit e forma primitivă a acestui vers: Am să-ți hăcuț aripioara! Căci deși mai familiar-provincial, cuvîntul hăcuț este mai semnifi-

v[oastră] — care ați arătat în mai multe împrejurări că țineți în mod dezinteresat la mine și, ca atare, îmi lăsați libertatea de a alege acea cale care îmi îngăduie dezvoltarea mai departe a dispozițiilor mele — îmi veți da toată dreptatea, după ce vă voi motiva verbal necesitatea unei astfel de procedări, și nu veți mai avea cuvînt să vă pîlîngeți de ingratitudine din partea aceluia care-și dă seama bine că vă datorează multe — multe”.

Învinuit că ar fi fost „monopolizat” de „Convorbiri literare”, el ripostează cu tărie, parînd prin schițarea unei interesante strategii de viitor, creată ad-hoc, în virtutea căreia colaborarea momentană la o singură revistă i se impunea ca singura soluție profitabilă pentru dezvoltarea sa demnă ca poet — prilej cu care își exprimă pe larg cîteva din ideile fundamentale asupra artei și-și dezvăluie franc afecțiunile față de diverșii lui contemporani: „Nu e adevărat că m-au monopolizat „Convorbiri literare” — scrie el la 4 ianuarie 1908, din Munchen⁴, lui Virgil Cioflec — E adevărat că e o revistă care-mi vorbește de mărirea trecutului nostru literar — și de aceea merită toată venerațiunea epigonilor. Pentru mine se mai adaugă și iubirea și considerațiunea ce o am pentru „bătrînul” — evident, pentru Titu Maiorescu⁵ — și alți cîțiva. Dar nu primesc expresia de „monopolizare” sau alta analoagă.

Dacă scriu la o singură revistă, deocamdată, explicarea trebuie să o cauți în legăturile morale, de care am vorbit mai sus, cît și în antipatia ce o am pentru pribegirea de la foaie la foaie, de la o tabără la alta, ceea ce dă începătorilor ca mine o îngrijitoare, puțin onorabilă tendință de a cerși sufragiile recenzenților de la diferite reviste. Am făcut o mică experiență în acest sens anul trecut, și am prins mînte.

Cînd va trece încă un an, doi; cînd nimeni nu va putea face pe socoteala intențiilor mele

cativ și mai energic. Redactorul care a primit budoiul D-lui Miculescu, n-a primit pe hăcuț, deși unul era o grosolanie, pe cînd celălalt o notă în adevăr poetică”.

⁴ Cînd se va scrie o monografie Cerna, întemeiată pe toate datele furnizate de documente, va trebui ca în rîndul orașelor germane care l-au găzduit pe poet (alături de Berlin și Leipzig) să fie amintite și Munchenul și Heidelbergul.

⁵ Ceva mai înainte, în cuprinsul aceleiași scrisori, îi comunica lui Virgil Cioflec: „Cu o zi înainte de plecare, aveam de gînd, și țineam cu dinadinsul, să trec pe la tine să-ți comunic ce întorsătură au luat norocoale. S-a întîmplat însă să fiu chemat la „bătrînul”, ca să-mi dea niște „călăuze” și sfaturi pentru îndelunga călătorie”.

presupuneri de felul acesta, când voi ieși din faza celor cari au nevoie să cultive pe critici, — atunci voi putea colabora la mai multe reviste deodată, neîntind seama de luptele dintre ele, care, de multe ori, sînt nedrepte, neîntemeiate pe convingeri teoretice, și simpatizînd mai ales cu acele reviste, de care mă leagă prietenia, recunoștința sau recunoașterea gustului celor ce o conduc. Cum e firesc! Arta nu e făcătoare pentru a crea prestigiul unei reviste, — revistele sînt făcute pentru ea, și sînt datoare să o primească de ori unde ar proveni ea. Numai, nimeni nu împiedică pe creatori să-și aleagă simpatii, să lege prietenii și să dea Cezarului ceea ce e al Cezarului...

Nimeni nu poate să mă împiedice să-l admir și să-l iubesc pe domnul Măiorescu. Nimeni nu mă poate opri să-mi manifest recunoștința față de Mehedinți și alții. Nimeni și nimic, nici chiar unele sentimente ale mele pentru dl Dragomirescu, nu-mi pot interzice sau măcar clinti ceva din prietenia mea față de unul, anume Virgil. Îl cunoști? Să-i spui că nu-i dau voie să bănuiască curăția simțimintelor mele de afecțiune frățească. Sînt dezinteresate — n-au vrut să-și cultive bunele intenții pentru dezvoltarea mea mai departe. Sper că revista ta va trăi mult mai mult ca altele similare; sper că după sfîrșirea anilor mei de ucenicie voi avea răgaz să produc mai mult și mai bine, sper că vom trăi îndeajuns, ca să-și pot da dovada tuturor spuselor mele.

Păstrăm rezerva asupra sincerității expunerii privitoare la conduita viitoare formulată în scrisoarea mai sus menționată, întrucît într-o altă epistolă, nedată, dar scrisă sigur cu puțină vreme înainte de 4 ianuarie⁶ și adresată aceluiasi Virgil Cioflec, Panait Cerna declarase textual, sub imperativul impulsului: «Aș semăna cu dragă inimă cîte ceva și eu în brazdele reîmprospătate ale vieții noastre literare, dar deocamdată mi-s mîinile legate». Că mărturisirea aceasta era mai apropiată de ceea ce simțea și dorea cu adevărat poetul în acel moment, ne-o dovedește întreaga corespondență cu Mihail Dragomirescu din 1908 (străbătută de năzuința sîrbinde de reluare a colaborării la „Convorbiri critice”) și în mod special scrisoarea nedată,

adresată criticului, probabil în martie 1907, din care spicuim următoarele: «Și de ce nu credeți — scria el — că va veni vremea să public și în revista d[umne]a[voastră], cînd împrejurările tîni vor permite mai multă libertate și o mai mare productivitate?». Și mai departe: «Așadar, vă rog încă o dată să retraceți Amor de la tipar și să așteptați alte versuri, care vor sosi îndată ce mi-o vor îngădui împrejurările».

În orice caz, ni se pare deosebit de semnificativ că la numai două zile după ce-i înfățișase (la 4 ianuarie 1908) lui Virgil Cioflec intenția colaborării la o singură revistă — ca pe un fapt pornit din adînci resorturi intime — Panait Cerna își exprimă față de Mihail Dragomirescu în mod învăluit dorința de a reveni cu poezii în paginile „Convorbirilor critice”, «cuiub din care a luat avînt». Recurgea pentru aceasta la hainele parabolice și ale limbajului codificat: «Dacă mai ții la mine — ca pe vremuri —; dacă și-o îngăduie multele ocupații — îi scria el, la 6 ianuarie 1908, din München, autorului Științei literaturii — aruncă din fuga condeiului un rînd-două micului d[umne]a[voastră] prieten și trimite-i, totodată, numărul din urmă al revistei, împreună cu cel din 15 noiembrie. Or, fiindcă nu mai colaborez și nu voi mai colabora la dînsa — am pierdut dreptul de a mă bucura de ea?

Să nu crezi că am uitat „cuvintele șoptite la plecare” cum s-ar fi exprimat gingașul poet al Craiovei. Prietenia e prietenie! Eu nu uit! Păcatul meu, uneori durerea mea, e că în mîntie prea mult — așa că în orice clipă port povara trecutului întreg.

Pentru numărul de întîi februarie să păstrezi un colț al revistei pentru o poezie a unui necunoscut, care, după pînărea mea, deși mă cam îmitează, are cel puțin tot atît talent ca și mine. (Mă cam cred, dar de! o parte din vină cade pe seama d[umne]a[voastră]!) Acest prieten al meu vrea să rămînă un an-doi anonim. Are mai multe bucăți gata. Una și-o trimite peste o săptămînă, alta pentru numărul de Paști, cealaltă la nime-reală. Să nu cumva să șoptești cuiu numele său. Are un bunic bogat, care l-ar dezmoșteni, îndată ce ar afla că drăgușul de nepot vorbește cu stelele, ori muzele, care iau mîntea omului și-l fac nevrednic să-și caute de moșie și de casă. L-ar dezmoșteni imediat, căci i-ar fi teamă că-i părăduiește bunurile, dacă i le-ar lăsa pe mîna. Au

⁶ Scrisoarea poartă data poștei «München, 9 ianuarie 1908». În ea se face însă aluzie directă la scrisoarea «mai lungă», din 4 ianuarie, de unde deducem că e anterioară acestei date.

⁷ «Colaborarea e altă» (nota autorului, în scrisoare).

mai fost cazuri de acestea. Făgăduiești? Te vei putea ține de cuvânt? Băiatul așteaptă cu multă nerăbdare, dar în același timp cu multă încredere răspunsul celui mai de inimă critic. Atunci — prin mine, sau prin altul — îți va trimite versurile făgăduite de scriitorul acestor slove, care așteaptă, de asemenea, câteva rinduri bune și pentru dînsul și te saluă cu multă stimă și dragoste ».

Constatănd însă că Mihail Dragomirescu nu descifrează mesajul scrisorii, sau se face că nu-l înțelege, păstrînd tăcerea⁹, Panait Cerna i-l dezvăluie cu limpezime: « M-ai uitat cu Totul — scrie el, la 21 ianuarie, din München. Sint sigur acum că te-a supărat una din scrisorile mele. În acest caz, n-ai priceput gluma și adevăratul meu gînd. Ți-l tâlmăcesc azi mai limpede: pînă la 26 ale lunii acesteia vei avea o bucată a mea pentru „Convorbiri critice“. Numai după cum ne-am înțeles la plecare, nu trebuie să se știe cine e autorul. Vei prezenta-o cercului d[um]itale transcrisă și într-un plic din țară. Vei iscăli-o „Călin“. Aș vrea să creez un nou pseudonim. Aș ruga pe una din d[omni]șoarele Ollănescu să o transcrie. Mi-ar face o mare plăcere ».

Mai înainte de a o pune sub tipar, aș vrea să știu observațiile d[um]itale — numai ale d[um]itale — asupra poeziei, și voi vedea ce e și ce nu e de îndreptat într-însa. E una din cele mai tinse bucăți ale mele — și ar fi păcat s-o publicăm în pripă. Te învoiești? Acum nu mai ai dreptul să taci ».

Deducem de aici două lucruri: pe de o parte că Panait Cerna convenise cu Mihail Dragomirescu încă de la plecare, din noiembrie 1907, să-i expedieze materiale pentru „Convorbiri critice“, pe care acesta să le publice în cea mai mare taină, sub pseudonim — spre a nu-i deteriora relațiile cu cercul junimist — iar pe de altă parte că poetul mai utilizase anterior cel puțin un pseudonim, în afară de acela sub care s-a impus în literatura română (și de pseudonimul Elvira M. sub care publică, în „Sămănătorul“, poezia *Noapte de vară*) — ceea ce ne-a sugerat ideea că am putea identifica și alte poezii ale sale rămase pînă astăzi necunoscute în perioadă.

Și într-adevăr, nu mică ne-a fost bucuria, cînd, parcurgînd într-o doară colecția „Convor-

biri critice“ din 1907, am descoperit, sub semnătura Radu Voinea, pseudonim precizat de Cerna în epistola din 17 februarie 1908, la care vom face îndată referință, poezia *Sub nuc*, ce-i trădează cu ușurință maniera. O reproducem integral, repunînd-o în circulație cu satisfacția sporirii operei lui Panait Cerna cu încă o poemă.

Sub nuc

Sub tine vin eu, nuc bătrîn,
Cînd dorul greu m-apasă
Și, de sub tine eu rămîn,
Durerile mă lasă.

Sub umbra ta simt mulțumirea,
Ce-n al meu suflet se coboară,
Și liniștește clocotirea
Îndrăgostirii ce omoară,

Și lumea mi se pare mare
Și dorul mi se mai oprește,
Cînd soarele se lasă-n zare
Și umbra ta se nimicește.

Tu ești tovarăș de durere
Și umbra ta mintuitoare
Aduce dar de mîngîiere
Și-n suflet pace-odihnitoare !...⁹

Continuînd firul faptelor, trebuie să arătăm că, dînd curs promisiunii făcute, Panait Cerna îi expediază lui Mihail Dragomirescu, în răstimpul dintre 21 ianuarie — 17 februarie 1908, poezia *Răvaze*, însoțită de următoarea epistolă: « Iubite d[omni]șle Dragomirescu, n-am putut duce pînă acum la bun sfîrșit bucată cea întinsă, filosofică, pe care ți-o făgăduisem¹⁰. Ți-o rezerv pentru mai tîrziu. Îți trimit alta, franc lirică. Dacă nu-ți place — facă-se voia coșului ».

Dacă o găsești convenabilă, să o strecorei la o pagină modestă, fără nici un comentariu, ca pe orice bucată de început.

În orice caz, nu vei face nici o schimbare într-însa, înainte de a mă încunoștiința și pe

⁹ „Convorbiri critice“, I, nr. 12, 15 iunie 1907, p. 560.

¹⁰ E vorba, probabil, de poema *Torquato Tasso către Leonora*, pe care, în cele din urmă, avea s-o încredințeze spre tipărire revistei „Convorbiri literare“.

⁹ Mai degrabă credem că scrisoarea criticului nu-l parvenise, întrucît pe ea figurează un « R » mare — ceea ce înseamnă că i se răspunsese.

mine. Poate ar trebui alt titlu: Iubirea visătorului, Nădejdea pribeagului, Dragostea unui pribeag, Visuri de pribeag, sau așa ceva. Un asemenea titlu ar limpezi mai mult unele strofe¹¹.

De asemenea, versul: „De pe-a simțirii dulcea stea” ar putea suna și altfel: „De pe-a simțirii mele stea”, sau „De pe-a simțirii noastre (caldă) etc... stea”. Cum socoți că e mai bine: ai libertatea alegerii.

Te las cu bine șoptindu-ți un ultim cuvânt: Discreția e de aur, C[erna].

Să nu iscălești numai „Călin”, ci „I. Călin”. Mai bine ar fi: Radu Voinea ».

Se pare, însă, că versurile în cauză nu au întrunit sufragiile profesorului, care, în dorința cizelării lor la cote absolute, formulează serioase observații, amânând pentru moment publicarea lor.

Departe de a se simți supărat, poetul — care ascultase și în alte rânduri sfaturile criticii — acceptă unele dintre ele găsindu-le întemeiate.

Nu mai că — meditănd între timp la riscurile pe care și le asumă prin colaborarea la una dintre principalele publicații adverse ale „Convorbirilor literare” și îngrijorat de faptul că Mihail Dragomirescu nu a păstrat cu distulă strictețe secretul reluării legăturilor sale cu revista „Convorbiri critice” — Panait Cerna hotărăște să-și retragă definitiv poezia.

Motivația sa cuprinde întreaga gamă causală care l-a determinat să întrerupă nu numai colaborarea la revista condusă de Mihail Dragomirescu, dar să stea în genere în expectativă față de tot restul fenomenului literar (cu excepția „Convorbirilor literare” — singurele pe care le onorează în toți acești ani de studii).

Convins că trebuie să procedeze ca atare, din pricini morale lesne de înțeles, că e în interesul său să nu-și supere protegitorii, care i-au oferit șansa largirii extraordinare a orizontului său spiritual și a dezvoltării în conformitate cu înclinațiile latente, Panait Cerna suferă totuși de îngrădirea libertății sale de manifestare literară. Epistola, datată „Mfün-

chen], 17 febr[uarie] / 1 martie [19]08 », din care extragem fragmentele probante, transmite în întregul ei sentimentul nemulțumirii față de această situație delicată, căreia trebuia să i se supună: « Departe de a mă simți jignit de părerea d[um]i[st]ale asupra Răvașelor — scria el — mă cred dator să-ți mulțumesc pentru unele observări, care mi se par drepte — și pentru faptul că n-ai publicat-o. Mi-ai făcut un mare bine.

Sint nevoit s-o retrag cu totul. Te rog să mă crezi că făcusem „gestul” de bunăvoie, cu tot entuziasmul tinereții și cu toată căldura recunoștinței ce ți-o păstrez; însă accentuându-se tot mai mult deosebirea de credință între d[um]nea[ția] și cei ce m-au trimis aici, spre binele meu, — aș face o faptă împotriva interesului meu și, ceea ce e mai grav, o faptă necorectă din p[unct]

¹¹ Poezia a fost publicată postum de Gh. Cardas, în cel de al doilea volum al seriei Documente literare, Editura „Minerva” București, 1973, pp. 58 — 60, sub titlul Răvașe, indicat de poet. Ceea ce înseamnă că M. Dragomirescu nu a intervenit defel în substanța poemului. La sfârșitul versurilor el a notat doar « Respinse la februarie 1908. M.D. ».

d[fe] v[vedere] moral, dacă aş persista în gândul meu d-ntăi.

În afară de asta s-a şi aflat în unele cercuri, ceea ce credeam că va rămîne o taină: am fost întrebat dacă e adevărat sau numai un zvon, pus la cale de cei ce n-au lăsat la gură — pentru nimic.

Distruge acea neisprăvită bucată şi să sperăm în vremuri mai senine.

Altfel — ai face un mare rău aceluia căruia îi scrii cu atita prietenie şi care se va simţi mereu îndatoratul d[um]itale ».

Înţelegînd că semnătura lui Panait Cerna nu-i mai putea încorona de aici înainte revista în mod deschis, dar nedorind să piardă definitiv colaborarea poetului, pe care îl lansase pe orbita marilor valori naţionale, Mihail Dragomirescu recurge la un subterfugiu, pe care îl utilizase şi mai înainte, imediat după nr. 8—10, din 15 aprilie — 15 mai 1907, cînd Panait Cerna semnează ultimele versuri în paginile „Convorbirilor critice“¹².

Sub pretextul comentării creaţiilor literare ale autorului — alături de ale celorlalţi scriitori ai vremii — el reproduce în extenso poemele cele mai valoroase ale acestuia, însoţindu-le de interesante şi aspre observaţii, menite a îndruma talentul poetului pe calea maximei sale afirmări. Aşa republicase (la rubrica *Revista critică*) poema *Amor* (ce trebuia iniţial să apară în „Convorbiri critice“) şi sonetele *Zile de du-*

¹² În legătură cu poema *Chemare*, apărută în „Convorbiri critice“, I, nr. 8—10, 15 aprilie — 15 mai 1907, păstrăm un document extrem de interesant, şi anume scrisoarea nedată de la sfîrşitul lunii martie — începutul lunii aprilie, trimisă de Panait Cerna lui Mihail Dragomirescu, în care s-ar putea identifica, poate, aceeaşi temere de colaborare la alte publicaţii decît „Convorbiri literare“: «Stimate domnule Dragomirescu — scrie poetul — cu multă nemulţumire vă anunţ că nu vă pot da poezia.

Nu merge. Am încercat să scriu ceva azi, după masă, dar după patru-cinci ore de muncă zadarnică, aruncîndu-l şi renunţînd pentru multă vreme la gândul de a o relua. Poezia nu vine cînd o chemi, ci cînd îi vine vremea: trebuie s-o aştepţi. Azi dimineaţă uitasem acest adevăr elementar, pe care l-am învăţat tot de la d[um]nea[voastră]: M-am grăbit să vă trimit aceste rînduri ca să nu vă întîrziez zadarnic apariţia revistei.

Cu multă pădure de rău, vă comunic această veste, dar simt că nu trebuie să public bucata aceasta, pînă cînd nu voi desăvîrşi-o. Am aşteptat un an, de ce să nu mai aştept cîteva luni încă? Cu adînc respect, Cerna ».

La sfîrşitul epistolei, M. Dragomirescu a notat cu evidentă satisfacţie: «I-am răspuns, s-a frămîntat trei zile şi-a făcut cu strofesle ce lipseau. S-a publicat în fruntea numărului din 15 aprilie — 15 mai ».

rere¹³, iar după schimbul epistolar invocat mai sus, va publica amplă bucată *Torquato Tasso către Leonora*¹⁴, iar mai apoi, fragmentar, poema *Din depărtare*¹⁵.

Intuind mobilurile diplomatice ale criticii, nu numai că poetul nu protestează (în numele păstrării bunelor relaţii cu junimiştii), ci chiar îi mulţumeşte călduros. A se vedea, de pildă, scrisoarea din 10 aprilie 1908, trimisă imediat după apariţia nr. 7, din 1 aprilie 1908, al „Convorbirilor critice“, în care fusese republicată poema *Torquato Tasso către Leonora*: «Mulle mulţumiri — îşi încheie el puţinele rînduri, scrise pe o carte poştală ilustrată — pentru grija ce aţi avut de a nu se strecura nici o greşeală de tipar la republicarea bucăţii mele ».

În scrisoarea de răspuns, din «16.4.1908»¹⁶, bănuim că Mihail Dragomirescu i-a cerut să-şi desăvîrşească poema în lumina observaţiilor din „Convorbiri critice“ (nr. 6, 15 martie 1908, p. 247 şi nr. 7, 1 aprilie 1908, pp. 288—291) şi a obiecţiunilor formulate direct în epistolă. La care, poetul replică, în scrisoarea datată «Heidelberg, 11 mai 1908»¹⁷: «Din Torquato mi-e greu să clintesc ceva. Desigur că aveţi motive binecuvîntate să o credeţi o bucată neisprăvită încă, dar mie tîni vine peste mîna să modific o poezie, după ce am plămădit-o şi scris-o. În momentul cînd o fac, mi-ar putea fi de folos ajutorul criticii. Dar ce să fac? „Ne eşti aşa departe“! Prin scris e greu. Dacă ne vom întîlni la vară şi dacă durează tot aşa bunăvoinţa d[um]nea[voastră] — aş vrea să-mi ajutaţi la Poporul. Pînă atunci n-o scriu »¹⁸.

Nu cunoaştem dacă poetul a beneficiat într-adevăr de sfaturile profesorului la elaborarea poemei *Poporul* (apărută în „Convorbiri literare“ XLIII, nr. 1, ianuarie 1909). Se conturează însă supoziţia că după criticile conjuncturale din ce în ce mai aspre formulate de Mihail Dragomirescu la adresa ultimelor producţii

¹³ „Convorbiri critice“, I, nr. 21, 1 noiembrie 1907 pp. 847—850.

¹⁴ *Idem*, II, nr. 7, 1 aprilie 1908, pp. 288—291.

¹⁵ *Idem*, II, nr. 24, 1 noiembrie 1908, pp. 697—698.

¹⁶ Conform însemnării lui M. Dragomirescu de pe epistola trimisă de Panait Cerna din Heidelberg, la 10 aprilie 1908.

¹⁷ Gh. Cardaş, *Documente literare*, II, Editura „Minerva“, Bucureşti, 1973.

¹⁸ Poema *Poporul* avea să apară în „Convorbiri literare“, XLIII, nr. 1, ianuarie 1909.

literare ale lui Panait Cerna — critici prin care esteticianul tindea să lovească în conducerea „Convorbirilor literare”¹⁹ — relațiile dintre cei doi s-au veștejit. În orice caz, corespondența emisă de Panait Cerna către Mihail Dragomirescu, ieșită deocamdată la iveală, nu trece de hotarul anului 1908.

Aceasta e, dealtfel, și limita maximă în timp în care poate fi urmărită documentar criza conștiinței de îngrădire a libertății de manifestare literară trăită de Panait Cerna cu prilejul atașării definitive de gruparea junimistă.

Vorbind, însă, de criza traversată de Panait Cerna, în anii 1907—1908, se cuvine să arătăm, în spiritul adevărului, că încercarea poetului de a relua colaborarea la „Convorbiri critice” nu constituie decât aspectul cel mai spectaculos de afirmare a protestului său instinctiv împotriva unei situații pe care chiar dacă în principiu o înțelegea, nu putea s-o accepte *de facto* cu ușurință.

Cercetându-i, astfel, corespondența, ne-am putut da seama că exact în aceeași perioadă, în paralel cu demersurile întreprinse pe lângă Mihail Dragomirescu, înfățișate anterior, Panait Cerna expediază — evident dintr-o pornire de opoziție în contra știrbirii libertății sale, dar și ca un gest compensatoriu pentru refuzul de a colabora la publicațiile prietenilor săi apropiați, ce-l asaltau continuu — diverse creații literare de ultimă oră (cugetări și poezii), pe care nu avea să le mai rela niciodată și care, interesant, nu au fost date la lumină nici de prieteni, așa încât ele au rămas până de curind necunoscute.

cute marelui public²⁰, iar cel puțin două mai sînt încă inedite.

Ne referim la *Sonet* și *Noapte bună* (traduceri după Shelley) ambele expediate lui Virgil Cioflec, la 20 septembrie 1907, și, respectiv, la 4 ianuarie 1908, ca avansuri ale unei viitoare și sigure colaborări la publicațiile acestuia, fapt ce reiese cu limpezime mai ales din cea de a doua scrisoare însoțitoare: «*Sper — serie el — că revista ta va trăi mult mai mult ca altele similare; sper că după sfîrșirea anilor mei de ucenicie voi avea răgaz să produc mai mult și mai bine; sper că vom trăi îndeajuns ca să-ți pot da dovada tuturor spuselor mele. Pînă atunci primește în colecția ta o mică traducere din Shelley. O gingășie rimată*».

Dar iată poeziile:

Sonet

(Nepublicabil)

*De unde vii? Din ce tărîm în floare?
În ce izvoare limpezi fost-ai zîna?
În ce pădure sfință și bătrîna
Ți-au ridicat pioase mîini altare?*

*Și ce putere tainică te mîină
Spre noaptea mea, setoasă de-adorare?
Pe-a mele ceruri străluci-vei oare
De-a pururi, luminoasa mea stăpîna?*

*Ori, ca un meteor în nopți senine,
Aprinzi o clipă raze de serbare
Pe ochii aiurîtului drumeț;*

*Și lunecînd pe veci pe căi străine,
Te duci să-mparși surisuri orbitoare
Și altor lumi, din zborul tău măreț.*

Noapte bună

(după Shelley)

*Zici «noapte bună»? — Nu, iubita mea!
De ne-ar suride-n veci, stea lîngă stea,
E tot dușmană noaptea, ce desparte,
În loc să lege dulce pîn'la moarte...
Ah, de-am rămîne veșnic împreună,
Atunce numai fi-va noapte bună!*

¹⁹ Fiind publicate de Gh. Cardaș în culegerea de documente citată.

¹⁹ Cităm cîteva înțepături la adresa „Convorbirilor literare” și a conducătorilor ei, formu ate de M. Dragomirescu în cadrul comentariilor pe marginea poemelor lui Panait Cerna:

«E regretabil că poetul e silit să-și publice poeziile înainte de a se fi desăvîrșit. E o altă formă a „americanizmului” literar despre care vom avea ocazia să vorbim în curînd» („Convorbiri critice”, II, nr. 6, 15 martie 1908, p. 247), sau: «E păcat că P. Cerna îngăduie să i se publice de la un timp încoace, în „Convorbiri literare”, bucăți nefăcute, care îi pot compromite reputația la care scriitorul acestor rînduri a contribuit mai mult decît oricare altul...» «Pricina nu e altă cît această inspirație lipsește, cît că poetului nu i s-a lăsat grija artistică să separe și să elimineze o mulțime de versuri și strofe inutile concepției și cari, tocmai de aceea apar goale de similitudine și semnificație poetică...» «Și e cu altă mai de regret aceste pete ce ofensează gustul — și care pare-mi-se nu sînt streine de gongorismul d-lui S. Mehedinji.» („Convorbiri critice”, II, nr. 24, 1 noiembrie 1908, pp. 697, 698).

Sonnet
(Nepublicabil)

Subit! meu virgil,

*Aștept să-mi vii zilele acestea. Am mai
votat de zilele de ieri și mâine — și m'ai făc
să cred în vise.*

*Tr-au scris și căle-va venuri, care sar
sint de publicat și nici trebuie publicate.
Păstora- lea amintire. Din partea lui Petrica.*

Te sarut, Cerna.

*Cum va fi bună noaptea fără tine,
Oricât aș ști că dorul tău fierbinte
Îi dă avânt spre zorile senine?
Cînd nu va trece nimănui prin minte
Cînd rostul nu va trebui s-o spună —
Atunce numai fi-va noapte bună....*

*Ah! Pentru inimile-alăturate,
Ce-și simt bătăile îngemănate
Din asfințit în zori tot împreună,
Precît ar fi adînci și nesfîrșite,
Atît mai dulci sînt nopțile iubite! ²¹
De-aceea cînd mă lași tot în furtună,
Nu mai șopti durerii: «Noapte bună»!*

Puse alături de poeziile trimise lui Mihail Dragomirescu ²² și Gh. D. Mugur ²³, circumserise aceluiași stere, cele două poeme trădează — în polida tuturor opiniilor consacrate — preferința intimă, profundă, a lui Panait Cerna față de lirica erotică, pe care o exemplifică strălucit. Iar traducerea din Shelley, așa de rotundă, aduce o mărturie grăitoare despre pasiunea autorului față de «poetul poezilor» și «inima inimilor», cum îl numea la un moment dat

²¹ În marginile filei, poetul propune varianta:
«(...Pre cît sint mai... / ...Pre-atît...). Versul al doilea
ar mai putea suna și așa: „De ne-ar zîmbi mereu, stea
îngă stea” sau: „De-ar fi mereu senină, stea de stea”.
Alte mici îndreptări vor avea loc în viața ce-o să vie...
Vei fi bun să-mi trimiți și mie revista?»

²² Lui M. Dragomirescu, Panait Cerna avea să-i
trimită afară de poema *Rădăce* și poezia mai scurtă
[Ce-adînc vulește după ploaie]. Ambele au fost publicate
de Gh. Cardaș, ed. cit., II, pp. 57—60.

²³ Dintre versurile expediate lui Gh. D. Mugur,
Gh. Cardaș a publicat prima formă a poemului *Amor*
și poezia [Tîrziu cînd fi-ai pierdut nădejdea] (pp. 364—
366), lăsînd să se înțeleagă că ar mai fi fost sau că s-ar
mai fi păstrînd și altele în colecția Val. Mugur.

*De unde vii? Din ce tărîm în floare?
În ce izvoare compozi fost-ai zăină?
În ce pădure sfîntă și bătrînă
Ți-ai ridicat piron mîini allare?*

*Și ce putere tainică te mîină
Îpre noaptea mea, setoasă de-adorare,
Te-a mele ceruri străluci-vi oare.
Scapurus, luminoasa mea slopănă?*

*Ori ca un meteor în nopți senine,
Springi o clipă raze de soarelă
Pe ochii aiurîtului dinet;*

*și lanecănd pe veci pe căi străine,
Te duci să împorți surduri orbicare
Și altor lumi, din zborul tău măret.*

G. Cerna

20 Sept. 1907.

Panait Cerna pe poetul romantic englez, și
despre stăruința sa asupra operei acestuia.

Nu putem încheia considerațiile de față, în
cuprinsul cărora s-ar fi putut lua în considerație
și alte argumente — ne gîdim, de pildă, la
semnificativa estompare a relațiilor de prietenie
ale lui Panait Cerna cu mai toți adversarii
„Junimii” după 1908 —, fără a face precizarea
necesară că de fapt poetul nu a fost nici un
moment constrîns (cel puțin direct și probant
documentar) de protegitorii săi la întru-
perea colaborării la restul publicațiilor literare.

După cum, nu putem încheia, fără a releva
că nostalgia poetului față de colaborarea la
alte reviste nu era generată nicidecum de sen-
timentul sufocării în paginile unei singure
publicații sau de imposibilitatea valorificării
integrale a creațiilor sale literare.

Fire hipersensibilă, Panait Cerna era iritat
nu atît de limitarea libertății de manifestare
ca atare, cît de ideea însăși de îngrădire a liber-
tății pe care o deducea implicată în gestul gene-
ros al lui Titu Maiorescu.

În acești termeni — și numai în acești —
trebuie înțeleasă criza traversată de Panait
Cerna între 1907—1908, pe care ne-a făcut
plăcere să o semnalăm — sperăm cu argumente
convingătoare.

I. OPRIȘAN

ADDENDA ET CORRIGENDA

Costache CONACHI

DESPRE ORIGINEA LOGOFĂTULUI

SPÎȚA GENEALOGICĂ A FAMILIEI CONACHI, publicată de Emanuel Vogoride-Conachi, în ediția a II-a a poeziilor lui Costache Conachi (1887), după cea «scrisă chiar de log[ofătul] Conachi», începe cu «Ilie vel spătar» și fiul său «Vasile vel medelnicer, care au trăit la finele veacului al XVI-lea și începutul veacului al XVII-lea»¹.

Se pare că N. Iorga este primul care manifestă rezerve față de această genealogie, republicată de Octav George Lecca,² afirmând, în 1901, oă «Din toată această genealogie nu putem reține decît numai pe acest Anghel [care nu a semnat Conachi, cum crede Iorga] și pe fiii săi».³ Numai că știrile publicate de E. Vogoride-Conachi despre acest Anghel sînt inexacte. Nu este cel dintîi care «a purtat numele de Conachi» și nu a avut nici rangul de «mare comis». Nu a fost căsătorit cu «Paraschiva Venin, fata vistiernicului Iordache Venin din Torcești».⁴

¹ Costache Conachi, *Poesii. Alcătuiți*, ediția a II-a, Iași, 1887, p. 9.

² Octav George Lecca, *Genealogia a 100 de case din Țara Românească și Moldova*, București, 1911, p. 50.

³ N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821)*, vol. 2, București, 1969. Ediție îngrijită de Barbu Theodorescu, p. 402.

⁴ Costache Conachi, *Poesii*, p. 11. Dealtfel, Iordache Costache Venin nu a avut o fată cu numele Paraschiva. Vezi genealogia familiei Costache în „Foile pentru minte, inimă și literatură”, nr. 19, 11 mai 1842. Informațiile lui E. Vogoride-Conachi au fost totuși folosite de Const. Solomon, *Biserica și moșia Conăcheștilor de la Lărgășeni-Tecuci*, în „Analele Moldovei”, II, 1942, 1—2, p. 37.

Este meritul lui Iuliu Tuducescu de a-l fi identificat pe acest Anghel. Într-o scurtă notă din octombrie 1925, probabil nepublicată, I. Tuducescu afirmă: «Documentar, cel mai vechi membru al familiei Conachi e Angheluță din Galați, la 1662, și soția sa Smaranda, strămoșii mărturișiți de către strănepotul lor marele spătar Gavril Conachi, care însemnează astfel în catastifil cu socoteli»⁶.

Documentele (de fapt rezumatele lor) de care s-a folosit Tuducescu, neidentificate în nota sa, sînt următoarele: «Un zapis din leat 7170 (1662) mai 18 de la Cărstina, fata lui Coman rob, pentru un loc de casă ce au vîndut strămoșului meu Angheluță din Galați, drept 72 ughi.»

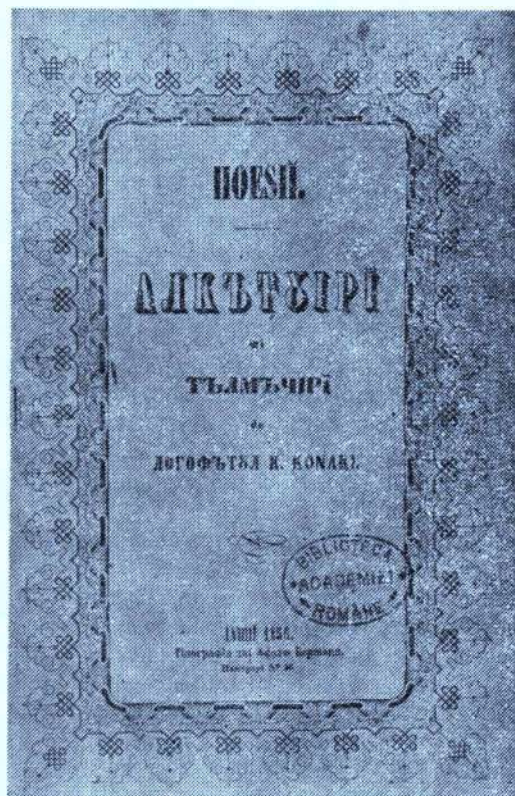
«Un zapis din leat 7193 (1685) mai 26 de la Ivăneucă și frate său Dediul, feciorii lui Ivan Vărgoală, pentru o pivniță cu loc cu tot ce-au rămas de la moșul lor Dorobăț și au vîndut-o strămoșului meu Angheluță, drept 20 lei.»

«Un zapis din 7175 (1667) februarie 25 de la Iazlovățu pentru via lui ot Vadu Ungurului ce au vîndut-o strămoșului nostru Angheluță, drept 16 lei.»

«Un zapis din leat 7191 (1682) octombrie 8 de la Ursa, femeia lui Costandin Bere și cu fiica sa Sarica pentru o casă cu pivniță și cu loc cu tot și cu dughene ce este dinaintea pivniții ce au vîndut-o strămoșului nostru drept 60 lei.»⁶

«O casă ce au vîndut Paraschiva, Zmarandii, strămoșă mea, în tîrg, în Bărlad și acea casă au fost pe locul strămoșei mele Izmarandei.»⁷

«Dumnealui Angheluță din Galați», cum semnează, se înțelege, în românește, într-un act din 9 ianuarie 1686, publicat de N. Iorga⁸, este unul dintre fruntașii negustorilor români din oraș. Mai știm despre acest strămoș al poetului Costache Conachi, din alte documente, descoperite de noi, că la 16 ianuarie 1663 cumpără o vie în Vadul Ungurului, la marginea Galaților.⁹ La 22 aprilie 1665 și 23 septembrie

1668 iscălește ca martor în două zapise date de pîrcălabii «tîrgului» Galați unui alt negustor, Rustea din Galați.¹⁰ Tot ca martor semnează și într-un act de vînzare din 25 aprilie 1670. Actul are și semnătura lui Angheluță, nepotul lui Angheluță.¹¹ Deci tot la Galați mai erau și alți membri ai familiei sale.

Nu știm dacă scornirea descendenței din «Ilie vel spătar», ca și «boierirea» lui Angheluță din Galați au fost făcute pentru a ascunde originea negustorească a acestuia. Este curios că nici pomelnicul familiei Conachi, din 1785, refăcut de marele logofăt Costache Conachi la 16 iulie 1836, și nici cel din 1908, ambele întocmite de Gavril Conachi,¹² nu-l amintesc pe Angheluță din Galați. Sîntem înclinați să credem că omisiunea nu a fost cituși de puțin întîmplătoare.

¹⁰ ASB., Măndăstirea Brazi, XXV/9, XXVI/10.

¹¹ Idem, Măndăstirea Precista-Răducanu, II/4. Mulțumim Profesorului Victor Andrei pentru amabilitatea cu care a binevoit să transcrie aceste documente.

¹² Gh. T. Kirileanu, Testamentul și pomelnicul marelui logofăt C. Conachi, în „Convorbiri literare”, XLII, 1908, pp. 610—611; Const. Solomon, op. cit., pp. 34—35.

* Iuliu Tuducescu, *Familia Conachi*, manuscris la Biblioteca Academiei R.S.R., Arhiva Gh. T. Kirileanu, VII (I), Varia 1. Pentru activitatea lui Tuducescu, vezi Damian P. Bogdan, *Iuliu Tuducescu, în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, 1867—1967, Cartea Centenarului*, București, 1968, pp. 304—306.

⁶ BARS., ms. rom., 4506, ff. 153—153, v.

⁷ Ibidem, f. 151, v.

⁸ „Revista istorică”, II, 1916, p. 89.

⁹ Arhivele Statului București, Documente istorice, CCLXXX/3. Un rezumat și în catastifilul lui Gavril Conachi, BARS., ms. rom. 4506, f. 153.

Nu avem încă nici un fel de alte informații despre soția lui Angheluță, Smaranda, poate de fel din Birlad, netrecută nici ea în pomelnicele menționate mai sus.

După documentele pe care le cunoaștem pînă acum, ar trebui să admitem că orașul Galați este locul de baștină al familiei Conachi, dar Costache Conachi însemnează în testamentul său că moșia «Năneștii de gios pe imbe părțile Siretiului pînă în hotarul Valahiei, porecliți Fundenii» a fost «răzădenția veche a neamului Conăchescu». ¹³ Afirmția lui Conachi poate fi pusă în legătură cu o însemnare a unei genealogii a familiei Costache ¹⁴, întocmită prin anii 1792—1796, după care din Conachi (fiul lui Angheluță *n.n.*) și Paraschiva, «carile șade[a] la satul Năneștii de gios zăs Fundenii» ¹⁵ se «trag Conăcheștii».

Angheluță din Galați și Smaranda au avut, se pare, un singur fiu, pe Costache sin Angheluță, cum îl numesc unele din documentele contemporane. Este primul membru al familiei Conachi care folosește acest nume.

A fost căsătorit cu Paraschiva, fiica lui Vasile Costache, mare vornic, și a Catrinei, fiica lui Iordache Toderașco Cantacuzino. Așa o amintește cea mai veche spiță a familiei Costache din anii 1792—1796, de care am mai amintit. ¹⁶ Celelalte două spițe ale familiei Costache, întocmite în prima jumătate a secolului al XIX-lea, nu o mai amintesc. Probabil după moartea fiului ei Ioan, ucis de turci la «gura Văii Oaiei, din gios de țirgul Tecuciului», s-a călugărit, luînd numele de Eupraxia sau Praxia. ¹⁷

«Constantin aga sin Angheluță» sau «Costandin Conachi aga», cum îl numesc contemporanii săi, și-a început activitatea publică în prima domnie a lui Mihai Racoviță (septem-

brie 1703 — 13 februarie 1705). Nu știm, deocamdată, ce funcții a îndeplinit, dar ele nu vor fi fost fără importanță, căci chiar domnitorul recunoaște într-un hrisov din 18 iunie 1718 că «Dumnealui Costandin aga sin Angheluță» i-a slujit «dintru domnia dintii a domniei meli și la a doua domnie și la Țarigrad la mazilie cu slujbe încredințat și ne slujește și astăzi la a treia domnie a domniei mele cu dreptate și cu credință și domniei mele și țării». ¹⁸

Nu știm dacă după ce Mihai Racoviță a fost luat de turci, în octombrie 1709, «cu mare strajă și groază», Costache Conachi l-a urmat pe domnitorul mazilit la Tighina și de aici la Constantinopol, ¹⁹ sau a plecat mai tîrziu, cînd domnitorul era închis la «Edicule cu mare urgie».

Poate, după ce Mihai Racoviță își începe cea de a treia domnie (25 decembrie 1715), Costache Conachi este numit agă. Îndeplinea această funcție la 11 decembrie 1716. ²⁰

Este alături de domnitor în înfruntarea cu armatele austriece conduse de căpitanul François Ernant, Ferent, în cronicile moldovene, și ajutate de oamenii strînși de stolnicul Vasile Ștefan Ceaurul. După ce catanele au intrat în Iași, prădînd «pe toți creștinii pe care i-au găsit», s-au dus «și la casa lui Conachi agă și negăsindu-l acolo au jefuit tot ce au găsit în casa lui». ²¹

La puțină vreme după înfringerea «cătanelor», 10 ianuarie 1717, domnitorul Mihai Racoviță poruncește, la 19 aprilie 1717, lui Constantin Silion, logofătul al doilea, Gligorașcu Cucoranul vornic de gloată și Axinte Uricarul să meargă «în branștea care este la ținutul și ocolul Iașilor» și să hotărască lui «Constantin agă» o bucată de loc «care iaste din hotarul țirgului Iașilor, domnească, nedată de domni nimănu și este dreaptă domnească». ²² Nu putem preciza dacă este vorba de o nouă reînțărare a unei danii făcute la 11 decembrie 1716 ²³ sau domnitorul, pentru a-i răscumpăra credința ce i-o arătase, i-a mărit vechea danie. Domni-

¹³ Gh. T. Kirileanu, *op. cit.*, p. 620.

¹⁴ BARS., A 581, IV, f. 21.

¹⁵ Gh. T. Kirileanu, *op. cit.*, p. 611.

¹⁶ Ramura Venin a familiei Costache de care aminteste E. Văgăreanu-Conachi coboară dintr-un frate al lui Vasile Costache mare vornic, Costache marelogofăt, căsătorit cu Maria, fiica lui Manolache Roset. (Notele lui N. Docan, BARS., A 581, vol. IV; N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, București, 1971, p. 381). Fiul acestora, Iordache, și-a luat și porecla de Venin (M. Kogălniceanu, *Cronicele României sau Letopiseștele Moldovei și Valahiei*, III, București, 1874, pp. 256—257.)

¹⁷ Gh. T. Kirileanu, *op. cit.*, p. 611; Const. Solomon, *op. cit.*, pp. 34—35.

¹⁸ Arhivele Statului Iași. Doc., 111/8.

¹⁹ Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei*. Ediție de Iorgu Iordan, 1959.

²⁰ ASI., Doc. 111/9.

²¹ *Cronica Ghiculeștilor*. Ediție îngrijită de Nestor Camariano și Ariadna Camariano-Cloran. București, 1965, p. 205.

²² ASI., Doc., 111/3.

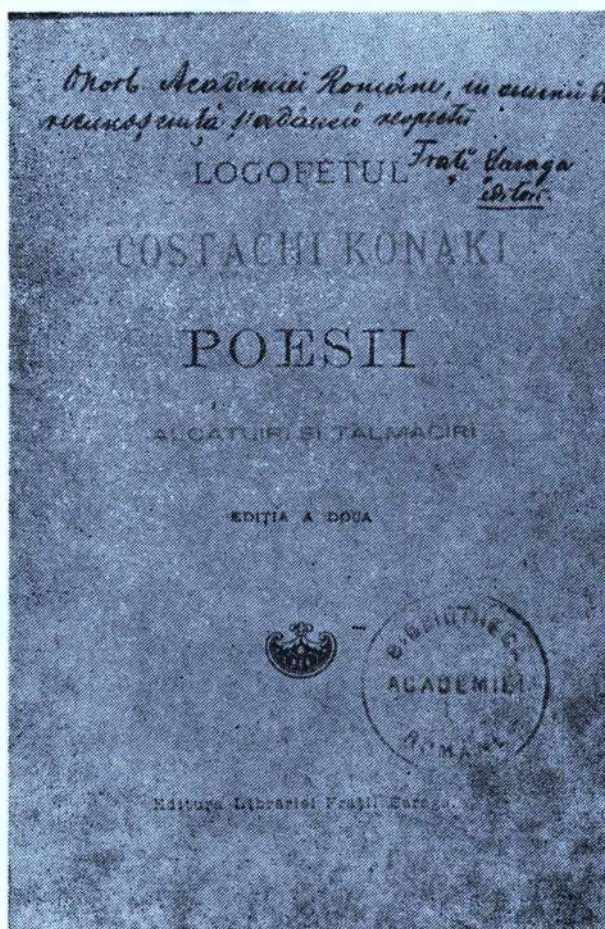
²³ *Ibidem*, 111/9.

FAMILIA CONACHI

Vechimea familiei Conachi²⁴, după documente, cronici, însemnări vechi și mărturii rămase în familie, se poate urmări pînă în prima jumătate a sec[olului] XVII. (Vechea reședință a neamului Conăchesc a fost moșia Nănești de jos, pe ambele maluri ale Siretului pînă în hotarul Țării Românești, poreclită Fundenii. G. Kirileanu, *Testamentul lui C. Conachi*, pag. 15).

Originea numelui de familie Conachi e aceeași cu a celorlalte familii boierești moldovene, similare prin vechimea și formarea numelui de familie, care au ilustrat istoria Moldovei, ca Adamachi, Asachi, Bonachi, Condurachi, Costandachi, Costachi, Dimachi, Iacovachi, Hurmuzachi și [i]a [Ite]le, aproape toate cunoscute numai din sec[olului] XVII.

Documentar, cel mai vechi membru al familiei Conachi e Angheluță din Galați, la 1662, și soția sa Smaranda, strămoșii mărturiși de către strănepotul lor marele spătar Gavril Conachi, care însemnează astfel în catastiful cu socotelile casei sale (Academia Rom[ână], ms. [rom], 4506 f. 138).²⁵

torul Mihai Racoviță i-a mai dăruit lui Costache Conachi, pentru alte slujbe, la 23 aprilie 1722, satul Gramenești din ținutul Cernăuți.²⁶

S-ar putea ca în cea de a doua domnie a lui Grigore al II-lea Ghica (16 noiembrie 1735 — 3 septembrie 1739) să fi fost ispravnic al ținutului Tecuci, căci la 11 mai 1736 domnitorul îi scrie lui Costache Conachi să cerceteze o jalbă a lui Ioan Clucerescu pentru o ȝigancă « dreaptă roabă » a lui, care se « răzleșise de cîțiva ani ». ²⁷

Costache Conachi a murit la 3 decembrie, dar nu știm în ce an. La 12 februarie 1756 era decedat. La această dată, fiul său, « cuconul Costache Conachi », primește de la niște răzăși, pentru o datorie, un vad de moară în moșia Negrelești, ținutul Tecuci. ²⁸

Informații, este adevărat succinte, despre ceilalți membrii ai familiei Conachi se găsesc și în nota lui Iuliu Tuducescu — păstrată la Biblioteca Academiei R. S. România, *Ark. Gh. T. Kirileanu*, VII, (1), Varia 1 — pe care o publicăm în continuare.

Paul PĂLTĂNEA

²⁴ Iuliu Tuducescu s-a mai ocupat de familia Conachi în articolul: *Știri nouă despre familia Conachi*, în „*Revista istorică*”, V, 1919, 4—5, pp. 96—100, unde amintește și de strămoșul Angheluță din secolul al XVII-lea.

²⁵ Vezi notele 6,7.

²⁶ BARSR., ms rom., 4506, f. 153.

²⁷ ASB., *Documente moldovenesti*, LVIII/4.

²⁸ Biblioteca „V. A. Urechia”, Galați, Pac. XXIX/5

Printul Vogoride-Conachi în studiul „Schite din viața și familia logofătului Conachi” (Logofătul C. Conachi, Poesii. Alcătuiuri și tălmăciri, ediția II, Iași, 1887, p. 5—96) arată ca întemeietor al familiei Conachi pe Ilie mare spătar, tatăl lui Vasile mare medelnicer, la finele sec[olului] XVI și începutul sec[olului] XVIII (*sic*, de fapt, XVII) bunicul lui Anghel marele comis Conachi, în a doua jumătate a sec[olului] XVII, acesta soțul Paraschivei, călugărită sub numele de monahia Epraxia.

N. Iorga (*Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, II, p. 495 și urm.) nu admite în ascendența Conăcheștilor pe Ilie marele spătar și pe fiul său Vasile marele medelnicer din lipsă de probe documentare, recunoaște pe Anghel marele comis ca cel mai vechi vlăstar al familiei Conachi.

Strănepotul lui Angheluță, marele spătar Gavril Conachi, fratele marelui stolnic Manolache Conachi și unchiul poetului Costache Conachi mare logofăt și cavaler, în socotelile sale de gospodărie însemnează în catastif (ms. de mai sus) ca strămoș al său pur și simplu Angheluță din Galați, la 1662, proprietarul moșiei Grameniții din ținutul Cernăuțului.²⁹ Un mare și bogat boer cum era Gavril marele spătar, în mândria de sine și a neamului său, nu putea uita să însemneze și rangul de boerie al strămoșului său, dacă l-a avut. De aceea părerea noastră e că Angheluță, strămoșul fraților Gavril și Manolache Conachi, n-a avut rang de boerie, neocupînd vreo funcție boerească, ci a fost proprietar de moșie, ocupîndu-se cu afaceri de agricultură, comerț și gospodărie, lucru pe care-l întîlnim în ascendența și a altor familii, ale căror membri în ascendență sau în descendență au îndeplinit înalte slujbe și dregătorii în țară.

Angheluță din Galați, 1662, cu soția sa Smaranda (iar nu Paraschiva, cum greșit afirmă printul Vogoride-Conachi în studiul său citat mai sus) au avut un fiu pe Costandin marele agă și comis, distins în mișcările politice din Moldova în cele două decenii de la începutul sec[olului] XVIII. Cu soția sa Paraschiva, călugărită mai apoi sub numele de Praxia monahia, au avut doi fii, pe Ioan, cu însușiri militare, mort în vîrstă tînră și neînsurat și pe marele stolnic Costandin Conachi. Acesta a ținut în căsătorie pe Ileana, fiica lui Ștefan Catargiul, născută din a doua căsătorie a acestuia cu Maria, fiica Sandului Crupenschi. Ștefan Catargiul ținuse în întîia căsătorie pe Smaranda, fiica marelui logofăt Dumitrașco Ceaurul, cu care nu a avut urmași. Maria cu soțul ei Ștefan Catargiul, afară de Ileana a mai avut o fiică, pe Todosiica, soția marelui stolnic Iordache Iamandi, părinții comisului Costache și Gavril Iamandi, bunicii stolnicului Costache Iamandi, care acesta în toamna anului 1808, împreună cu vărul său poetul Costache Conachi, mare comis atunci, au avut un mare proces la Divan cu neamul Iurășcesc pentru moștenirea Ceaurului prin strămoșul lor Ștefan Catargiu.

Marele stolnic Costandin Conachi, care murise mai înainte de anul 1779, lăsînd fiilor săi moștenire o avere mare, cu soția sa Ileana a avut trei fii, pe Costandin Conachi, mort necăsătorit încă tînr, pe marele spătar Gavril Conachi și pe marele stolnic Manolache Conachi.

Marele spătar Gavril Conachi cu soția sa Măriuța Costachi a avut fii pe Costache, Vasile, Ioniță și o fată, pe Ileana. În casa părintească toți copiii au primit educație și instrucțiune aleasă cu dascăli bine plătiți pentru acele vremuri, cei mai mulți străini. Costache și Vasile în anii 1800—1806 au fost trimiși, însoțiți de dascălul lor Daniil (Philippide), totdeauna și omul de încredere al părintelui lor, la Viena, pentru desăvirșirea învățaturii la institutele mai înalte din acea metropolă. Sănătatea lor însă a fost șubredă, pentru că amîndoi, după întoarcerea lor de la studii din Viena, se

²⁹ Afirmatia este greșită. În «Perilipsis de pi scrisorile ce au rămas de la răposatul părintele nostru Costache Conachi biv vel vornic pentru moșiile pe unde ce avem» scrie: «Gramenesti ot ținutului Cernăuțului danie de la Mihai [Racoviță] voevod cu ispisoc din 7230 (1722) aprilie 23» (BARS) ms. rom. 4506, f. 153).

îmbolnăviră și muriră în vîrsta tinereții, necăsătoriți. Ioniță Conachi, de fire melancolică, se călugări, primind numele monahal Ioanichie. El s-a retras de timpuriu din viața publică și a petrecut pînă la sfîrșitul vieții sale, ca călugăr, în schitul Măgarul, fundațiune a tatălui său pre moșiea părintească Slobozia, alături de altă moșie părintească Zorlenii, în ținutul Tutovii.

Irina, unica fiică a marelui spătar Gavril Conachi, s-a măritat în octombrie 1802 cu vornicul Alecu Calimach, vărul domnului Scarlat Alex[andru] Calimah voevod. Din căsătoria lor avură o fiică, pe Ruxândița, măritată cu hatmanul Alecu Rosăt.³⁰

Al doilea fiu mai mare al marelui stolnic Costandin Conachi, cu numele Manolache Conachi, mort la 7 mart[ie] 1803 (Acad[emia] Rom[ână], ms. [rom.], 137, f. 34 v.), și el mare stolnic, a fost de două ori căsătorit. Din căsătoria întîi cu Elena, fata Dinului Cantacuzino Deleanu, fratele lui Ioniță Cantacuzino Deleanu, sora vîstierului și cronicarului Ienache Cantacuzino, avu fiice pe Ecaterina și pe Teodosiica, zisă și Ileana, iar fiu pe Costandin (din botez Alexandru) Conachi. Din a doua căsătorie cu Safta, fiica marelui vornic Costandin Sturdza, poreclit Șchiopul, a avut o fiică, pe Maria, căsătorită cu marele spătar Neculai Balș. Aceștia avură fiu pe colonelul Teodor Balș și fiică pe Ecaterina, măritată întîi cu colonelul Lascăr Bogdan și a doua oară cu căpitanul Suliacov.

Fetele din întîia căsătorie a lui Manolache, cea dintîi Ecaterina a luat în căsătorie pe marele comis Ioniță Sturza de la Roman, iar cealaltă Teodosiica ținu în căsătorie pe celebrul literat și traducător de la începutul sec[olului] XIX pe marele vornic Alecu Beldiman, avînd fiu pe Vasile Beldiman.

Unicul fiu al lui Manolache, marele comis Conachi, Costache Conachi, născut la 14 sept[embrie] 1778, poet reputat în timpul său încă din fragedă copilărie, mare comis la 1808, apoi mare vornic în timpul domniei lui Ioniță Sandu Sturza voevod (1822—[18]28), candidat de domn la scaunul Moldovei la 1834, dar căzut, apoi îndeplinind slujba de mare logofăt, excelent economist, financiar și legist, luînd parte însemnată la alcătuirea Regulamentului organic și administrația Țărilor Românești de către generalul Kisselef [*sic* /], cavaler al unui înalt ordin rusesc, a fost în activitate neîntreruptă în folosul obștesc și al țării sale pînă la sfîrșitul vieții în 1849.

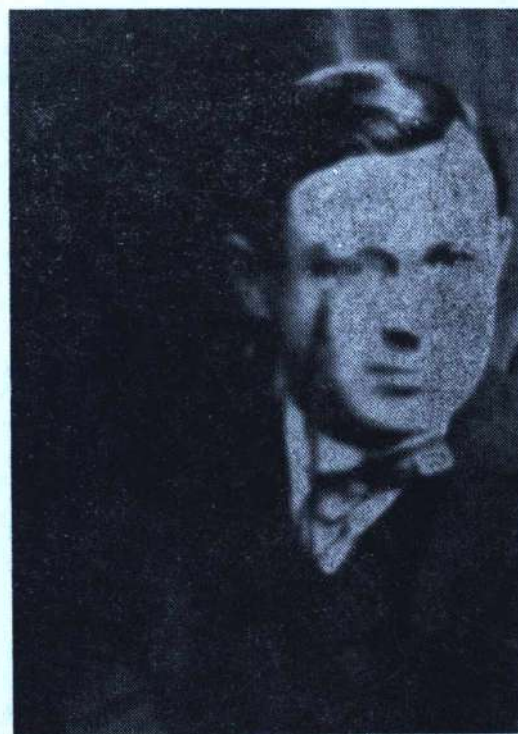
El luase în căsătorie pe Smaranda, fostă soție în prima ei căsătorie, a lui Petrache Negre, fiul marelui stolnic Costin Negre. Cu Smaranda, (moartă în ziua de 12 oct[ombrie] 1831 (Acad[emia] Rom[ână], ms. [rom.], 137, f. 175 r), fiica marelui spătar Manolache Donici din Chișinău și sora lui Necalachi [*sic* /] Donici, Costache Conachi avu două fiice, pe Zamfirița, măritată cu marele comis Vasile Roset³¹, și pe Ecaterina (Catinca și Cocuța) măritată la 2 iunie 1846 (Acad[emia] Rom[ână], ms. [rom.], 137, f. 1) cu prințul și mai apoi caimacamul Moldovei (26 iunie 1856 — oct[ombrie] 1858) Nicolae Conachi Vogoridi, avînd fiu pe Manolache Conachi-Vogoridi, născut în ziua de 10 april[ie] 1847.

³⁰ A fost căsătorită mai întîi cu Ștefan Catargiu vornic.

³¹ A confundat-o, probabil, cu Catinca Negri, fiica lui Petrache Negreși a Smarandei, căsătorită în 1830 cu Vasile Roseti-Pribești, deci după ce Conachi luase în căsătorie pe Smaranda Negre. (R. Rosetti, *Familia Rosetti*, I, București, 1938, pp. 136—137).

Tristan TZARA—Jacques G. COSTIN

Investigație în arhivele pariziene
de
Henri BÉHAR
(V)

1. Tristan Tzara în 1915 (Colecția prof. H. Béhar).
2. Jacques G. Costin — portret în ulei de Marcel Iancu.

NOUS REVIENDRONS EN ARRIÈRE AVEC un collaborateur de „Contemporain” et un camarade de la première heure du trio fondateur de „Simbolul”: Tzara, Janco, Vinea, Jacques G. Costine, le quatrième mousquetaire, si l'on veut, dans la tourmente moderniste roumaine. Il apporte une documentation de première main sur la phase futuriste que connut l'avant-garde de Bucarest vers 1930. L'épisode qu'on

NE VOM ÎNTOARCE IARĂȘI ÎN URMĂ, la un colaborator al „Contemporanului” și un tovarăș din primul ceas al trioului fondator al revistei „Simbolul”, Tzara, Iancu, Vinea: Jacques G. Costin, al patrulea mușchetar, dacă vreți, în vîltoarea modernistă românească. El aduce o documentare de primă mîină asupra fazei futuriste pe care a cunoscut-o avangarda de la București spre 1930. Episodul care va

va lire n'est pas le plus triste de cette édition diplomatique, grâce à cet homme étonnant qui cachait une grande sensibilité et de vives blessures sous un personnage de paille qu'il assumait, avec tout le sérieux nécessaire, en société. Il avait donc connu Tzara à l'époque de „Simbolul“, en 1912, et suivait ses acrobaties dans le cirque Dada par les informations que lui donnaient Marcel Janco (qui allait devenir son beau-frère) et Ion Vinea. Longtemps après, ce dernier rappela à Tristan le camarade de ses quinze ans, dont il pouvait lire les tentatives de dissociation du mot dans „Contemporanul“ et les essais d'un humour urmuzien¹⁰⁸ et lui communiqua son adresse. Tzara lui fit parvenir De Nos Oiseaux. Voici sa réaction.

«Dragă Tristane¹⁰⁹

Poșta mi-a adus zilele astea un „nu m-ai uitat“ care m-a mișcat: *De nos Oiseaux*. Merci, merci. Pentru ce e în el și pentru aducerea ta aminte. Abia l-am răsfoit și ochii mei s-au umplut de Carul Mare al talentului tău și de nostalgie. De ce n-am acum pe birou *L'Indicateur des chemins de coeur*, pentru ca să știu *comment m'en tirer** demn și nesentimental dintr-o emoție autentică și o bucurie rară. Trebuie să-mi fac violență [*sic!*] ca să nu scap aici conținutul altor cuvinte, pline de anii scurși, de depărtarea noastră și de febra tuturor aspirațiilor comprimate. În porcăria asta de aici, în angrenajul funcțiunilor mele actuale — fac pe avocatul — semnul tău ia proporțiile unui enorm *tire bouchon** care ar putea provoca o explozie, dacă nu l-aș apăsa repede cu mina... Mă gîndesc că ești absolut nevinovat — dimpotrivă — și că în fond în atmosfera pe care o respiri, toate acestea pot friza balivernajul sau să-ți apară cel puțin incomprehensibile. Știu dar precis că între timp am reușit să fiu ridicul. Îți cedez această clipă ca un salut tandru. Mai există destul grotesc în mine ca să-mi permit luxul ăsta.

Pe Vinea l-ai văzut desigur și pariez că nu m-a lăudat indeajuns. Dar destinele mele mari veghează și, într-o bună zi, dacă munca mea din ultimii ani va da recoltă bună, am să descind acolo pentru cîțva timp. Sint ferm decis să mă las cucerit de Paris.

Dragă Tristane, în afară de *Vingt-cinq poèmes ill[ustrés] par H. Arp**, n-am nici unul din celelalte volume ale tale. E nevoie să-ți spun cît țin să le am de la tine? Chiar și pe cele de găsit prin librării. Îți cer ceva imposibil dacă te rog să mi le trimiți prin Vinea sau prin poștă? Sint 4—5 la număr.

¹⁰⁸ A l'intention du lecteur français, précisons qu'Urmuz (Demetru Demetrescu-Buzău, 1883—1923), ce frère spirituel de Jarry est l'inventeur de l'absurde dans les lettres roumaines. Jacques Costine et Eugène Ionesco, qui l'ont beaucoup admiré, ont traduit quelques-unes de ses nouvelles en français. Le jeune poète Geo Bogza a publié une revue „Urmuz“ où Tzara fit paraître le poème *Danse* en 1928.

¹⁰⁹ Jacques Costine: lettre autographe en roumain signée à Tristan Tzara, Bucarest, 21 juin 1929, 2 pp. 280 × 221, TZR C 973.

urma nu este cel mai trist al acestei ediții diplomatice, grație tocmai unui asemenea om minunat care ascundea o mare sensibilitate și răni adînci sub o mască de paie, pe care și-o asuma, cu toată seriozitatea, în societate. El cunoscuse, așadar, pe Tristan Tzara încă din epoca „Simbolului“, în 1912, și-și urma acrobațiile în ciroul Dada prin informațiile pe care i le dădeau Marcel Janco (care avea să-i devină cumnat) și Ion Vinea. Mult timp după aceea, acesta din urmă i-l aminti lui Tristan Tzara pe tovarășul de la cincisprezece ani, în care se puteau întrezări încercările de disociere a cuvîntului în „Contemporanul“ și eseurile de un humor urmuzian¹⁰⁸, și îi comunică adresa. Tristan Tzara i-a trimis volumul *De nos oiseaux*. Iată reacția sa:

¹⁰⁸ Pentru lectorul francez, precizăm că Urmuz (Demetru Demetrescu-Buzău, 1883—1923), este părintele absurdului în literatura română. Jacques G. Costin și Eugen Ionesco, care l-au admirat mult, au tradus în franceză cîteva din nuvelele sale. Tînărul poet Geo Bogza a editat o revistă, „Urmuz“, în care Tristan Tzara a publicat poemul *Danse* în 1928.

¹⁰⁹ Jacques G. Costin: scrisoare autografă, în românește, semnată, către Tristan Tzara, București, 21 iunie 1929, 2 pp., 280 × 221, TZR C 973.

* En français dans le texte.
* În franceză în text.

Merci d'avance * fără să încerc să te iau la sigur.

Serber [sic!] Certitudine A.

Îți strînge mîna cu veche prietenie

Al tău

Jacques G. COSTIN

Recomandă-mă respectuos soției tale.
București, 21 iunie 1929. Calea Moșilor 124 *

On a déjà signalé l'étrange éclectisme de „Contemporain” et même d'„Integral” (dont le no. 12 s'ouvre largement du futurisme)¹¹⁰. Ouverte aux vents d'ouest, une bonne partie de l'avant-garde roumaine accueille favorablement Marinetti, dont les sentiments fascistes ne lui sont pas inconnus. Voilà qui n'a pas dû faire plaisir à Tzara, lequel avait su prendre ses distances, modérément en 1916: « Nous déclarons que l'auto est un sentiment qui nous a assez choyé dans les lenteurs de ses abstractions... »¹¹¹, plus franchement en 1918: « Nous avons assez les académies cubistes et futuristes laboratoires d'idées formelles »¹¹² et qui, au moment même où il lisait la relation de l'accueil fait au chantre de Mussolini, écrivait: « que la pensée nouvelle doit se forger une forme nouvelle... les futuristes sont encore les seuls à agiter vigoureusement leur creux cerveau sur l'importance de ces problèmes »¹¹³. Les offres de service de Costine, aussi prudentes et ironiques fussent-elles, ont dû le faire sourire. Le fait est qu'il n'y répondit pas, et qu'il ne se mit pas davantage à traduire les Exercices pour la main droite, malgré un pressant rappel:

Scumpe Tzara¹¹⁴

O seamă din cei cari mă linguesc sau socotesc că trebuie să mă menajeze (în afară de „Contemporain”) purtînd de mult timp, cu o tărie care frizează convingerea

S-a semnalat deja straniul eclectism de la „Contemporain” și chiar de la „Integral” (al cărui număr 12 se deschide larg futurismului)¹¹⁰. Deschisă curenților din vest, o bună parte a avangardei românești întîmpină favorabil pe Marinetti, ale cărui sentimente fasciste nu-i sînt necunoscute. Motiv pentru care Tristan Tzara știuse să-și ia rezervele de rigoare, cu moderație, încă din 1916: « Noi declarăm că mașina mecanică este un sentiment, care ne-a alintat destul cu încetineala abstracțiunilor sale... »¹¹¹, mai răspicat în 1918: « Sîntem sătui de academii cubiste și futuriste, laboratoare de idei formale »¹¹², iar în momentul în care el lua act de primirea făcută poetului lui Mussolini, scria: « că gîndirea nouă trebuie să-și făurească o formă nouă... futuristii sînt încă singurii care-și mai agită creierașul sleit în ceea ce privește importanța acestor probleme »¹¹³.

Ofertele de serviciu ale lui Costin, oricît de prudente și ironice erau ele, l-au făcut să surîdă. Fapt este că el n-a răspuns acestora, și că nu s-a apucat să traducă *Exercițiile pentru mîna dreaptă*, în polida unei presante rechemări:

* Calea Moșilor 124
București I

¹¹⁰ Ce numéro d'avril 1927 comprend des études en roumain de S. Roll et E. Cosma et des articles de futuristes: F. Casavola, Farfa, P. Buzzi et de Marinetti *Température du corps d'un nageur*, avec illustrations de Prampolini, Depero, A. Maino, ceci à côté de l'interview de Tzara! Seule la revue „Unu” de S. Pana a résisté à cette contamination.

¹¹¹ Tristan Tzara: *Manifeste de M. Antipyrine*, O.C., t. I, p. 357.

¹¹² Tristan Tzara: *Manifeste dada 1918*, O.C., t. I, p. 361.

¹¹³ Tristan Tzara: *Essai sur la situation de la poésie, Le Surréalisme au Service de la Révolution*, no. 4, 1931, p. 17.

¹¹⁴ Jacques Costin: lettre autographe en roumain signée à Tristan Tzara, Bucarest, I-er

¹¹⁰ Acest număr din aprilie 1927 cuprinde studii în românește de S. Roll și E. Cosma și articole ale futuristilor: F. Casavola, Farfa, P. Buzzi și, de Marinetti, *Température du corps d'un nageur*, cu ilustrații de Prampolini, Depero, A. Maino, acesta alături de interviul lui Tristan Tzara! Singură revista „Unu”, a lui Sașa Pană, a rezistat acestei contaminări.

¹¹¹ Tristan Tzara: *Manifeste de M. Antipyrine*, în O.C., t. I, p. 357.

¹¹² Tristan Tzara: *Manifeste dada 1918*, în O.C., t. I, p. 361.

¹¹³ Tristan Tzara: *Essai sur la situation de la poésie, în „Le Surréalisme au Service de la Révolution”* nr. 4, 1931, p. 17.

¹¹⁴ Jacques G. Costin: scrisoare autografă în românește, semnată, către Tristan Tzara, Buc-

că produsele mele apărute în „*Contemporanul*” (și aiurea) ar dovedi un talent demn de o soartă mai bună, adică indicat să fie exprimat și într-o limbă europeană. Ei merg cu fățărnicia lor până la afirmația că aceste delictе sînt de un pigment destul de galic, ca spirit, și că locul lor ar fi mai ales și cit mai curînd în cadrul limbii franceze. Mai e nevoie, dragul meu, să-ți spun din parte-mi (cu o falsă modestie) că recunosc cu toată imparțialitatea că unele din ele, foarte puține, par într-adevăr a fi demne de o atenție fugară pe cînd celelalte poartă pur și simplu pecetea unui geniu? Cine mai bine decît tine ar fi putut să recunoască aceste semne dacă o glorie timpurie nu ți-ar fi monopolizat percepția, exclusiv pentru zgomotele cari se aud în tine, sau, ca să fiu mai drept, dacă împrejurări favorabile ne-ar fi purtat împreună — măcar din cînd în cînd — prin meleagurile continentale? Dar înțelegerea ta presupusă m-a susținut, alături de micile exaltări ale prietenilor de aici, fără semnale luminoase, fără laude (cari oricînd îmi fac plăcere) și, îndemnat de aceste forțe oculte și deschise, m-am decis și, ca să mă precizez, îndrăznesc să-ți fac o întrebare = propunere + rugăminte senzațională:

SĂ MĂ TRADUCI ÎN LIMBA FRANCEZĂ

O mică combinație aranjată de aici mi-ar permite să-mi editez la Paris, în toamnă, o plachetă de vreo 130 [de] pagini, poate chiar mai mare ceva. Ce ar însemna pentru mine ca această traducere să fie făcută de tine, găsesc inutil să-ți explic. Ar fi să te laud suspect și poate plat, nu ca să te conving, ci în lipsa unor expresiuni potrivite cari să arate imensa mea bucurie. Tu, singurul, m-ai putea construi în limba franceză din nou, mi-ai crea delictеle ca o compoziție inițială, vreau să spun, numele tău m-ar recomanda și eu, ți-o promit solemn, renunț la recunoștința și gratitudinea de care ai fi amenințat, pentru ca să-ți petreci restul zilelor în tihnă, alături de scumpii tăi soție și copii, să-ți trăiască! Depinde totul — îmi dau seama de înțelegerea cu care vei primi o asemenea idee — de timpul pe care l-ai putea sacrifica pentru ea și de cota de rușine sau compromitere pe care ar trebui să o suporti cînd aș apărea botezat de tine în limba franceză. Pentru înțelegerea acestei temerități, contez pe solidaritatea generației noastre, pe afinitățile noastre și pe tinerețea ta nedezmințită; pentru timp voi pune aur greu în talgerul celălalt, iar pentru rușine, care poate va cîntări totul în hotărîrea ta, nu pot anticipa, nici chiar cu inteligența mea. Apreciază numitele infrațiuni cu simțul și gustul tău de profet și decide.

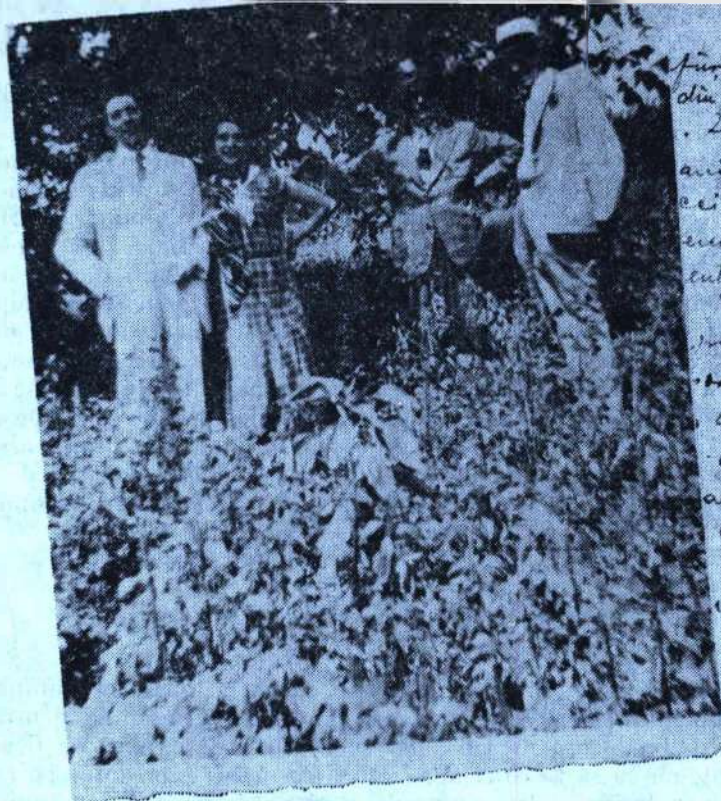
Volumul meu e proiectat să apară în toamnă pe piața românească, dacă editorul cu care tratez va înțelege că eu nu voi renunța la nici una din bucățile care-l sperie. Altfel voi încheia [contract] cu un altul care mă roagă, dar mă atrage mai puțin, deși vrea să-l editeze imediat. Titlul lui e: *Exerciții pentru mîna dreaptă*. Ți place? Iată alăturat două-trei-patru din bucățile cuprinse în el.** Ți le trimit ca să mă recitești pentru această împrejurare cu mai multă atenție și să vezi ce se poate scoate din ele în franceză, în sfîrșit, dacă, totuși, în afară de considerente adverse, afacerea te-ar amuza măcar atît ca să-mi faci marele serviciu pe care ți-l cer.

Lucrez acum la ultima bucată pentru volum pe care ți-am dedicat-o ție de mult, și de mult n-am putut s-o termin (de 3 ani). Ce vrei, trebuie să fur timpului din ce-mi fură el mie. Dar el nu dă nimic înapoi. Toată speranța mi-e în vilegiatură. Nu interpreta această anunțare ca un fapt de circumstanță.

john 1930, 4 pp., 303 × 236 TZR C 974. Joint le texte de Wifego, poème publié par „*Contemporanul*” no 22, février 1930. Le recueil de ses poèmes a paru à Bucarest en 1931.

rești, 1 iunie 1930, 4 pp., 303 × 236, TZR C 974. Alăturat, textul lui Wifego, poem publicat în „*Contemporanul*”, nr. 22, februarie 1930. Culegerea sa de poeme a apărut la București, în 1931.

** Conține vreo
40 (n. ed.)

[illegible]

Nu sint agent electoral ci un vechi prieten și un admirator al creațiunei tale. Domnul să te aibă în paza sa și să-mi răspunzi așa cum vreau eu.

Pe aici lucrurile [sint] în faza în care le-ai lăsat, plus politică externă și antise-mită. Facțiuni electorale cu titulaturi schimbate, flancate de o producție literară mediocră. Nu se inventează nimic, nu se entuziasmează nimeni. Dormant, dormant — iată sinteza. Înflorște numai sparanghelul, bălgarul fiindu-i cit se poate de pri-elic.

Pas de spleen, pas d'idéal.* Noi [cei] cițiva, între orele meseriilor avuabile, facem cîte o expoziție (anul ăsta am avut 2 cu mult succes), publicăm cîte o bucată, ne lăudăm între noi și ne reproducem prin cițiva va [sic!] bă[i]eți de 20 de ani care ne admiră ca să se lanseze prin „Contemporanul” în lumea celor nerecunoscuți. Curind devin ei înșiși maeștrii [sic!] și scot reviste proprii. C'est tout ce qu'on peut trouver en matière d'élan par ici.*

Monotonia asta a fost întreruptă simpatice de irupția lui F. F. Marinetti aici. Son Excellence F. F. M., membre de l'Académie Royale Italienne.* A fost invitat oficial de Societatea italo-română, sub auspiciile guvernului român și ale legăției italiene. Primit ca un consacrat și ca un prieten al lui Mussolini. Recepții la Academie (era irezistibil spectacolul)[.] banchet la Societatea Scriitorilor Români (*j'y fus la [sic!] porte-parole de l'avant-garde roumaine*)* și pretutindeni. A ținut trei conferințe cu mult brio în stilul manifestului futurist, cu un caracter retrospectiv. A avut un succes unic. *Il est encore jeune et très bon orateur*.* Tot Bucureștiul[.] aprins, s-a declarat deodată futurist[.] iar noi abia mai contam. Am fost bineînțeles tot timpul cu el. Într-o seară au [sic!] fost la mine câteva ore. S-a vorbit de tine. Te-am pomenit în toasturile oficiale. Înșirșit [sic!] o săptămână fu[se]răm la putere, solicitați, recunoscuți de oficialitate. Apoi lucrurile și-au reluat sfœara. El a plecat petrecut de flori și noi putrezim aici. *Rester c'est beaucoup mourir*,* Tristane. Succesul ăsta m-a făcut să mă gîndesc la tine și la posibilitatea unei vizite quasi oficiale a ta aici, spre toamnă-iarnă. Ce spui? Am găsit plat-forma? Relațiile noastre de aici ne-ar permite organizarea unui tam-tam modernist solemn de nuanță franceză. Nuanța e însă ches-

tiunea, și se potrivește? Poate să vii cu cineva de pe acolo care e cunoscut și el aici, dar [să fie] francez autentic. Grupul «mistic» de la „Gîndirea” anunță sosirea lui Jacques Maritain. Gîndește-te la ideea mea. Două-trei conferințe, o înscenare teatrală cu o piesă de tine [sic!], aduci și ceva tablouri moderne pentru o expoziție — se poate combina ceva. În trecut fie spus[,] Marinetti și nevastă-sa, o femeie[le] delicioasă și o artistă interesantă (pictoriță, scriitoare), sînt printre autorii responsabili ai demersului de față. Ei pretind că trebu[le] să apar numai pe o piață apuseană și vor să mă editeze în Italia. Eu m-am gîndit însă întîi la Franța. Et pour cause.*

Bietul Gad.¹¹⁵ M-a impresionat dureros sfîrșitul ăsta. Unul din generația noastră, care a vrut, a luptat și în cele din urmă a fost surprins bestial pe cînd probabil începea să se aranjeze. Il faut se dépêcher quoi. * Geniul trebu[le] pus în circulație la 25 de ani sau deloc. Războiul i-a zdruncinat tare sănătatea. Dintre ceilalți cari mai sînt pe acolo Lotar e cel mai interesant prin indiferența lui. Păcat că asta i-a anihilat calitatea senzibilității [sic!] artistice și a inteligenței care avea[u] nivel. Dacă-l vezi salută-l cu drag din parte-mi.

Vrei să ne trimiți ceva pentru „Contemporanul”? Ne-ar bucura mult. Cum a mers *De Nos Oiseaux*? Scrisoarea asta nu e un [sic!] capodoperă de imagini, dar oricît e un manuscris al meu și încă apreciabil de lung. Citește-o prietenește și strînge-o cu grijă. Economia este baza bogăției. Dar nu uita că avaritia e odioasă. Dă-mi dar răspunsul tău cu generozitate și cît mai curînd. Îl aștept cu mult interes.

Al tău cu veche prietenie și
dragoste

Jacques G. COSTIN

București
1 iunie 1930

P.S. Te rog păstrează-mi „manuscrisele alăturate” ».

* Calea Moșilor 124
București 1 Roumanie

Scumpă Tară¹¹⁶

Cu recipisa nr. 5742 din 5 iunie 1930 ți-am expediat o scrisoare recomandată a cărei suculență era întrecută numai de volumul ei impunător. N-am primit încă[,] conform practicilor[,] confirmarea acestui cec [sic!] tras prin autograful celor patru pagini asupra nemuririi. Nu pot să-mi închipui că l-ai și licitat, căci nu trebuie să-ți ascund că nu te cred atît de lipsit de experiență. Aceste valori, o știi și tu ca și mine, pot fi puse în circulație numai după un anumit timp sau la momentul potrivit. Incontestabil că unul din aceste momente, cele mai apropiate, sînt [sic!] în strînsă legătură cu activitatea pe care ai depune-o tu ca porcele literare pe cari ți le-am trimis eu să fie traduse cît mai genial și mai repede pentru ca să intre cît de curînd în patrimoniul public nerăbdător de noutăți (de acolo).

¹¹⁵ Henri Gad: directeur de la revue „Clopotul” (La Cloche) octobre 1922 — février 1923, adepte du dadaïsme, expatrié à Paris où il animait un théâtre de marionnettes et où il est mort le 8 avril 1930.

¹¹⁶ Jacques Costine: lettre autographe en roumain signée à Tristan Tzara, Bucarest, 7 juillet 1930, 2 pp. 303 × 237, TZR C 975.

¹¹⁵ Henri Gad: directeur al revistei „Clopotul”, în perioada octombrie 1922 — februarie 1923, adept al dadaismului, expatriat la Paris, unde anima un teatru de păpuși și unde a murit la 8 aprilie 1930.

¹¹⁶ Jacques G. Costin: scrisoare autografă, în românește, semnată, către Tristan Tzara, București, 7 iulie 1930, 2 pp., 303 × 237, TZR C 975.

Refuz categoric să-ți [...] capul mai departe pe acest ton convenabil și[,] apucindu-te de beregată cu o mină și de [...] cu cealaltă[,] te întreb dulce și smerit[,] pe cit de contrariat (asta e o indiscreție)[,] dacă ai primit acea amenințătoare scrisoare;

Dacă te-am convins prin rugămintea ce ți-am făcut;

Dacă da, dacă lucrezi deja la traduceri;

Dacă nu... adică fără nu.

Răspunde-mi că te tai.

Trece vara și tu stai cine știe în ce hamac visind *aux oiseaux**, poate în Cor-sica, poate la Upsala[,] în timp ce eu mă topesc aici în căldură și în indiferență generală, cu gândul la un volum francez pro[]iectat pentru la toamnă cu ajutorul tău care nu mai vine etc.

Tristane[,] răspunde-mi de ce nu-mi răspunzi. Parcă eu ți-am cerut să mi le trimiți gata traduse așa la repezeală? Mi-e suficient că pot conta pe ajutorul tău ca să știu că pot utiliza ocaziunea ce o am de a mă lăsa editat la Paris anul ăsta. Îmi răspunzi odată? *Turcii mă-nconjoară*

Vintul bate^a rece

Rănila mă dor.

Au plecat la Paris Mihaela Pătrașcu[,] unul din stilpii „*Contemporanului*“[,] cu soțul ei dr. inginer profesor universitar. Ambii admirabili ca intelect și senzibilitate [*sic!*]. Le-ar face plăcere să te vadă. În grabă[,] am uitat să le dau adresa ta. Ei sînt de găsit la Brâncuși sau le poți lua urma din rue Stanislas 14[,] unde au locuit rîndul trecut, și [unde] primesc corespondența. Cred că te-ar amuza și pe tine să-i vezi. Îți pot da inteligent toate veștile interesante din țară — dacă te mai interesează.

Eu aștept atent poștașul cu veștile tale, și [î]ți string mina cu veche prietenie.

Bucurest *

7 iulie 1930 *

Jacques G. COSTIN

Cette très brève reprise de contact montre, malgré toute sa maladresse, combien certains écrivains roumains se sentaient confinés dans leur „provincialisme“ et n'attendaient que de Paris leur consécration. Elle explique que certains, comme Voronca, Sernet ou Fondane aient changé de langue pour se faire entendre. Si le recueil de Costin n'a pu être édité en France, en revanche les premiers poèmes de Tzara, antérieurs à son départ, ont été rassemblés et imprimés à Bucarest grâce à Sacha Pană. C'est l'histoire de cette édition que nous allons suivre maintenant: elle nous dit comment se fabrique un livre par correspondance.

Această foarte scurtă fază de contact demonstrează, în pofida stingăciei sale, cum anumiți scriitori români se simțeau stingheri în „provincialismul“ lor și nu așteptau consacrarea de la Paris. Ea explică de ce unii, ca Voronca, Sernet sau Fundoianu aveau să-și schimbe limba pentru a se face ascultați. Dacă volumul lui Jacques G. Costin n-a putut fi editat în Franța, în schimb, primele poeme ale lui Tristan Tzara, anterioare plecării sale, au fost adunate și publicate la București grație străduințelor lui Sașa Pană. Istoria acestei ediții o vom urmări în continuare: ea ne va arăta cum se fabrică o carte prin corespondență.

(Traducere și note marginale
de Fănuș BĂILEȘTEANU)

NOTĂ. Continuînd publicarea prețiosului documentar al prof. Henri Béhar, informăm pe cititori că, la sfîrșitul acestui «serial», revista noastră intenționează să organizeze în marginea corespondenței lui Tristan Tzara cu comilitonii săi din țară — corespondență descoperită în arhiva Bibliotecii „Jacques Doucet“ din Paris — o discuție mai amplă asupra semnificațiilor avangardei literare românești. (Red.)

* Corect: * suflă * (* Vintul suflă rece *) cf. *Mama lui Ștefan cel Mare* de D. Bolintineanu în volumul *Legende istorice* (1855).

John GALSWORTHY

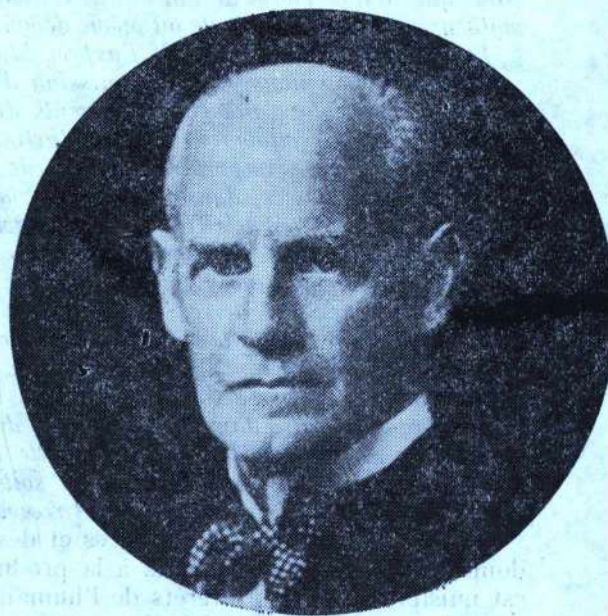
«...aspectul educativ și propagandist al cinematografului...»

ÎN ANUL 1928 LUA FIINȚĂ ÎN CADRUL Comisiei Internaționale de Cooperare Intelectuală a Societății Națiunilor, care avea în vedere bunele rezultate pe care le poate obține cinematografia aplicată la educația intelectuală și învățămînt, un Institut Internațional al Cinematografului Educativ.

Ședința inaugurală a avut loc la vila Falconieri de lângă Roma, care va deveni și sediul stabil al Institutului. Acesta avea drept scop favorizarea producției de filme educative în accepția cea mai largă a acestui cuvînt, difuzarea lor prin schimburi internaționale, precum și studiul perfecționărilor tehnice ce se puteau aduce acestei noi arte. Consiliul de administrație al Institutului era compus dintr-un președinte de origine italiană și paisprezece membri aparținînd diferitelor națiuni, desemnați de Societatea Națiunilor. Printre personalitățile care făceau parte din Consiliu, erau: prof. Alfredo Rocco, ministru al justiției din Italia și membru al Comisiei de Cooperare Intelectuală, prof. Gilbert Murray, profesor de filologie greacă la Universitatea din Oxford, Jules Destrée (Belgia), Dr. Hugo Krüss, director al Bibliotecii de Stat din Berlin, prof. Henri Focillon, prof. Inazo Nitobé, membru al Academiei Imperiale a Japoniei și alții.

Activitatea desfășurată de Institutul pentru Cinematograful Educativ era menită să o completeze pe aceea a Institutului Internațional de Cooperare Intelectuală de la Paris, printr-o nouă formă de propagandă, cea vizuală.

Cinematograful, pe atunci abia la începutul dezvoltării sale, avea marele avantaj că vorbea o limbă — a imaginii — înțeleasă de toate popoarele

lumii, de unde și caracterul său de universalitate și nenumăratele posibilități pe care le oferea unei colaborări educative de ordin internațional.

În arhiva George Oprescu¹, care se păstrează la Cabinetul de Manuscrise al Bibliotecii Academiei R. S. România, se află o serie de documente privitoare la activitatea internațională de cooperare intelectuală din cadrul Societății Națiunilor.

¹ George Oprescu a ocupat în perioada 1923—1930 postul de Secretar al Comisiei Internaționale de Cooperare Intelectuală la Societatea Națiunilor.

À PROPOS DU CINÉMA ÉDUCATIF

Je veux dire un tout petit mot de gratitude pour le discours si admirable de Mlle Vacaresco.

Le seul espoir d'élever un art qui, selon moi, est à présent bien rarement digne de ce mot, c'est de trouver de la génie et de la donner d'appui financier à fin que la génie peut faire librement des expériences : cet appui ne peut-être donné excepté par les Gouvernements ou par des individus benevoles très riches. Sans cela je ne vois qu'un futur esthétique bien médiocre devant une activité importante, souvent très intéressante et souvent malheureusement très banale ou même dégoûtante.

Je demanderais à propos de l'aspect éducatif et propagandiste du Cinéma, s'il nous serait possible, à nous, sous commission d'adopter une résolution priant la S. des Nations de faire valoir aux Gouvernements du monde entier qu'il est extrêmement indésirable que ceux-ci collaborent à la production des films de guerre.

Un nombre assez important de films de guerre à été préparé, au cours des deux ou trois dernières années, dans divers pays, avec la collaboration des départements d'état.

Il me semble que de tels films, d'un caractère de propagande nationale, et d'une essence tout à fait fausse, car le film, même sincère (et il n'est jamais très sincère, par crainte d'empâter l'assistance) ne peut donner rien qui approche du tableau réel de cette chose diabolique : la guerre.

Il me semble que de tels films sont terriblement dangereux, vus comme ils le sont, par des spectateurs, dont les deux tiers au moins sont trop jeunes pour savoir ce qu'est véritablement la guerre.

J'espère qu'il entre dans la compétence de la commission d'enregistrer une protestation contre cette alternation de la vérité et cette corruption de la jeunesse, qu'en est la conséquence, sous les couleurs fausses d'un soit-disant art.

Je voudrais donc, si mon projet est recevable, proposer la texte de résolution ci-après :

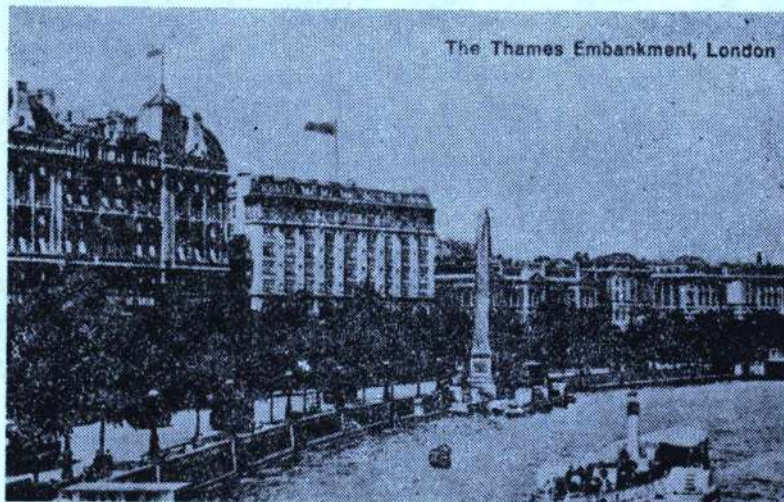
« La Sous Commission des Lettres et des Arts exprime le sentiment que tout appui donné par les Gouvernements à la production des films ayant pour sujet la guerre est nuisible aux vrais intérêts de l'humanité et prie instamment La Société des Nations de protester parmi les Gouvernements contre une telle profanation ».

Unul din aceste documente reprezintă textul unei propuneri referitoare la Cinematograful educativ² făcute de John Galsworthy în cadrul unei ședințe a Sub-Comisiei de Litere și Arte din care făcea parte.

Materialul ni s-a părut interesant sub mai multe aspecte, dar în mod special sub acela al poziției unui scriitor față de un rival redutabil și adesea victorios cum era cinematograful. În plus, relevă atitudinea fermă a lui John Galsworthy față de scopul educativ al cinematografului, declarându-se net împotriva filmelor care au ca subiect războiul.

G. DUMITRESCU

² Este, de fapt, o rezoluție pe care John Galsworthy o supune aprobării Consiliului Societății Națiunilor. Textul (în l. franceză) este notat de George Oprea și poartă mențiunea: « Propunerea lui Galsworthy, 6-a ședință. »

RELATIV LA CINEMATOGRAFUL EDUCATIV

Aș vrea să spun câteva cuvinte de mulțumire pentru admirabilul discurs al domnișoarei Văcărescu.

Singura speranță de a crea o artă care, după părerea mea, este în prezent arareori demnă de acest cuvânt, este să găsești geniul și să-i dai ajutor financiar astfel încât geniul să-și poată face nestinjenit experimentele: acest ajutor nu poate fi dat decât de guverne sau benevol, de către indivizi foarte bogați. Fără aceasta nu văd decât un viitor estetic mai mult decât mediocru în fața unei activități foarte importante, adesea foarte interesante și, din nefericire, prea banale sau chiar dezgustătoare.

Voi solicita relativ la aspectul educativ și propagandistic al cinematografului, dacă ne va fi posibil nouă, ca subcomisie, să adoptăm o rezoluție, rugînd Societatea Națiunilor să facă cunoscut guvernelor din lumea întreagă că este absolut indezirabil ca acestea să colaboreze la producția de filme de război.

Un număr destul de important de filme de război au fost elaborate în cursul ultimilor doi sau trei ani, în diverse țări, cu colaborarea departamentelor de stat.

Mi se pare că, astfel de filme, cu un caracter de propagandă națională și de o esență complet falsă, căci filmul, chiar sincer (și nu este niciodată foarte sincer, de teamă să nu impacienteze asistența), nu ne poate da nimic care să se apropie de imaginea reală a acestui lucru diabolic: războiul.

Mi se pare că asemenea filme sînt teribil de periculoase, văzute cum sînt, de spectatori din care două treimi sau mai mult sînt prea tineri pentru a ști ce este într-adevăr războiul.

Sper că este de competența Comisiei de a înregistra un protest împotriva acestei alterări a adevărului și a acestei corupții a tineretului care este consecința, în culori false, a unei așa zise arte.

Aș dori deci, dacă proiectul meu este primit, să propun textul rezoluției, aici la sfîrșit:

« Sub-Comisia de Litere și arte își exprimă convingerea că orice ajutor dat de guverne producției de filme avînd ca subiect războiul este vătămătoare adevăratelor interese ale umanității și roagă insistent Societatea Națiunilor să protesteze pe lângă guverne împotriva unei asemenea profanări ».

CARTEA DE ISTORIE LITERARA

De la înființarea sa, revista noastră a acordat un loc privilegiat publicării de corespondență literară și nu e probabil străină de revigorarea interesului, din ce în ce mai evident în ultima vreme, pentru acest sector al istoriei literare. Editurile, înecesebi Editura „Minerva” și Editura Academiei, în al căror profil intră cu prioritate valorificarea moștenirii literare, au tipărit în timpul din urmă corpuri masive de corespondență (Heliade-Rădulescu, C.A. Rosetti, V. Alecsandri, B.P. Hasdeu — Iulia Hasdeu, Odobescu, T. Maiorescu, I.L. Caragiale, Dobrogeanu-Gherea, Duiliu Zamfirescu, M. Sadoveanu, V. Pârvan, E. Lovinescu, Tudor Vianu, G. Călinescu etc. ori scriitori către G. Bariț, Ov. Densusianu, I. Bianu, G. Ibrăileanu, Camil Petrescu, Al. Rosetti etc.).

Îmbucurător e nu numai faptul că a sporit considerabil volumul materialului dat la iveală, ci că s-a accentuat caracterul său sistematic (prin rea-

lizarea, pe cât posibil, de colecții complete, eliminându-se practica transcrierii incidentale sau accidentale a unor texte) și a crescut exigența științifică (respectarea normelor textologice, acuratețea aparatului critic). Ca oriunde se lucrează, există însă și multe probleme pendente, unele de ordin material (despre care nu vom vorbi aici, și nu dintr-o falsă pudoare, ci fiindcă apariția trimestrială privează cuvântul nostru de eficiența operativă); alte probleme aparțin sferei profesionale și etice; dintre acestea din urmă am ales câteva, pe care le supunem dezbaterii, dar, se înțelege, cu titlu ilustrativ și nu exhaustiv, căci voim să sugerăm și să dăm exemple, nu să cuprindem totul și să ne pronunțăm despre toate.

Am adresat acad. Al. Rosetti, acad. Șerban Cioculescu și istoricului literar Al. Sădulescu următoarele întrebări:

1. Există un domeniu rezervat, până unde poate merge dezvăluirea intimității?
2. Profită critica și istoria literară de pe urma publicării colecțiilor de corespondență și în ce fel?
3. Cum vă explicați preferința manifestă a cititorilor pentru corespondență?

ÎN DEZBATERE: CORESPONDENȚA

AL. ROSETTI

1. Dacă indiscrețiile din corespondențe ajută la cunoașterea omului și a operei, atunci socotesc că ele trebuie negreșit tipărite.

În Franța a existat, cunoașteți, desigur, conflictul dintre Marcel Proust și Sainte-Beuve. Cel dintâi socotea că tipărirea corespondenței e de-a dreptul inadmisibilă, o adevărată impietate, că nu slujește cu absolut nimic la cunoașterea operei. Sainte-Beuve era de opinie contrară. Și, în mare măsură, cred că sagacele critic avea dreptate. Un exemplu. Am parcurs, nu demult, corespondența lui Mallarmé, poet la a cărui operă, tulburându-mă, am revenit de atâtea ori. E, firește, interesantă pentru biografi. Eu însă căutam acolo altceva și am găsit. O singură frază revelatoare pentru ceea ce constituie misterul Mallarmé.

2. Fac două excepții: corespondența lui Călinescu cu mine și corespondența lui V. Pârvan cu principesa Bibescu.

Correspondența lui Călinescu este o corespondență literară și constituie un document prețios pentru cunoașterea lui Călinescu și a operei sale excepționale.

Correspondența aceluia savant care a fost Pârvan, savant inzestrat însă cu o mare, nebanuită sensibilitate, o consider de un interes prodigios. De ce? Pentru cunoașterea ilustrului nostru istoric socotit eronat, de elevi și de public, drept un reprezentant auster al clasicismului elin.

3. Referindu-mă la răspunsul meu la întrebarea precedentă, apreciez că anumite corespondențe aduc știri prețioase privitoare la biografia scriitorilor. Presupun că acestea devin motiv, incită, stîrnesc interesul publicului avid de a cunoaște amă-

nunte revelatorii, cât mai multe date din viața anumitor scriitori, îndeosebi de mare însemnătate pentru cultura noastră. Însă eu, de pildă, consider interesantă uneori și corespondența unor autori « nedreptățiți » de istoria literară, aproape ignorați, care-i socoteste « minori ». De ce negreșit « minori » când în diferite epoci ei au pregătit, au contribuit la apariția marilor creatori, lucrând în direcția desăvârșirii limbii artistice? Din acest motiv, când eram la „Fundații“, am elaborat un plan care cuprindea opere ale unor scriitori mai mult sau mai puțin comentați. Începusem seria cu Ștefan Petică, M. Săulescu, Anghel Demetrescu. Am intitulat-o „Scriitori români uitați“.

Să revin însă la volumele de corespondență apărute la Editura „Minerva“ în ultimii ani. Pe mine, deși nu sînt specialist, adică nici critic, nici istoric literar, mă interesează toate acele culegeri de documente pe care le răsfoiesc în librării. Când descopăr fapte de limbă particulare, dar mai ales « oaze literare », mi le procur imediat. Parcurgerea în liniște a unor astfel de volume mi-a răsplătit cu prisosință interesul. Colecția, seria aceasta de documente e deci binevenită și pentru filologii preocupați de evoluția limbii noastre literare.

Șerban CIOCULESCU

1. Nu am înțeles prea bine întrebarea. Dacă prin « domeniu rezervat » considerați intimitățile ca să spunem așa jenante, voi răspunde că sînt prea puțini acei corespondenți ce se dezgolesc total, sufletește și trupește. Acest scrupul de conștiință nu domină exclusiv corespondența, ci în primul rînd opera literară, când e vorba de un scriitor. Totuși, un Montaigne, în *Essais*, nu s-a ferit de a ne mărturisi o anumită leziune, « énormissime », într-un anumit loc, de obicei acoperit vederii străinilor și chiar a familiei, iar dezvelirea respectivă, în public, fiind sancționată penal ca delict de exhibiționism. Or, în literatura modernă, acest delict a căzut în desuetudine. Dacă deci nu mai poate fi vorba de « domeniu rezervat » (adică interzis) în literatură, cu atît mai puțin ar putea fi extins asupra corespondenței, care, în definitiv, reflectă relațiile dintre doi inși. Problema ce o puneți implică așadar publicitatea și întrebarea ce s-ar pune ar fi aceea dacă putem încredința tiparului texte integrale sau nu. Deși nu sînt un mare amator de « scandale » literare — considerîndu-se scandaloase anumite divulgări intime —, nu pot admite nici intervenția în text, cu foarfeca, a cenzorilor moraliști, adică arbitrariul sub această formă. Prin urmare, dacă am înțeles totuși pînă la urmă întrebarea, răspunsul meu nu poate fi afirmativ, deoarece ar echivala cu un fals în acte devenite... publice!

2. Deși relația de la om la operă e extrem de variabilă, ca de la zero la infinit, critica literară vrednică de acest nume va ști ce să aleagă din datele unei corespondențe, începînd cu depistarea nesincerității, a complexelor, a intereselor — toate acestea cerîndu-i o deosebită circumspecție. Pentru istoria literară, cred însă, corespondența este mai relevantă decît pentru critica literară, care n-are a judeca omul, ci operele lui. Istoricul literar (sau de artă) culege însă date interesante despre familie, educația, instrucția, relațiile celui în cauză și-și poate face o idee mai precisă despre formația sa și despre factorii ce au contribuit la aceasta. Corespondența lui Voltaire, de pildă, aceea a lui Flaubert, iar la noi, a lui Duiliu Zamfirescu sînt mai pasionante chiar decît media scrierilor lor (excluzîndu-se, firește, vîrfurile operei!).

3. « Preferința manifestă a cititorilor pentru corespondență » ține adesea de interesul pentru cancanuri. Cui nu-i place « birfa »? Să fim sinceri! În fond, își spune cititorul mijlociu, scriitorul e și el un om ca mine, cu slăbiciuni ca ale mele. Or, aceste slăbiciuni fac hazul atît al vieții, cît și al omului! Dacă am fi toți exemplari, s-ar duce hazul de ripă. Nu a devenit mai interesant Proust din momentul în care s-a aflat că nu baronul Charlus, ci însuși Marcel era, ca să zicem așa, cu musca pe căciulă?

Al. SĂNDULESCU

1. Scriitorii, cei mai mulți, refuză, din principiu, destăinuirile biografice, atitudine până la un punct explicabilă, și îi acuză pe istoricii literari de indiscreție, de amestecul inoportun într-un sector privat, care n-ar avea nici o legătură cu opera. Nu o dată, interviurile de ieri și de azi ne pun în fața unor astfel de situații. Dar nu numai scriitorii, care pot avea și justificările lor subiective — e o pudoare a confesiei! — ci și unii critici, pentru care biografia a fost pusă de mult între paranteze, împărtășesc această opinie. La ce bun să aflăm și să comentăm cum lucra X, ce idei vehicula în relațiile literare, cum își împărțea timpul între slujbă (dacă o avea), iubită (sau iubite) și operă, actul fundamental al vieții sale? Actul fundamental, într-adevăr, însă nu desprins, ci implicat în viață, adesea determinat de ea.

Istoricul literar este obligat să știe cit mai mult, ca un om de știință, dacă e posibil, să știe tot. Aceasta mi se pare că e o garanție împotriva deformărilor, ce influențează uneori interpretarea operei însăși (a se vedea cazul romanului *Gorila* de Liviu Rebreanu, care nu a putut fi apreciat obiectiv, sub raportul intenționalității politice, decît prin contactul nemijlocit cu jurnalul și corespondența scriitorului). Cred că limita pînă unde poate merge dezvăluirea intimității este impusă în primul rînd de timpul scurs de la dispariția din viață a scriitorului și apoi de caracterul biografiei sale. Dacă aceasta e una oarecare, fără agitații și asperități deosebite, care să-l pună pe el și pe urmași într-o lumină defavorabilă, atunci orice barieră dispăre. De obicei însă biografiile scriitorilor, ca ale artiștilor, în genere, nu sînt lineare, evoluează sinuos și ascund un complex de relații umane și sociale. Pentru un scriitor *contemporan*, adică trăind în secolul nostru și creîndu-și opera cu pondere în epoca interbelică, altele sînt limitele «intimității» decît pentru Anton Pann, Eliade Rădulescu, Hasdeu, Eminescu sau Caragiale. Unghiul nostru, nu de abordare, ci de comunicare a ineditelor biografice mai delicate, se deschide în raport de scurgerea timpului. Cînd vor trece cîteva bune decenii de la săvîrșirea lor din viață, altfel se va scrie biografia lui M. Sadoveanu, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu. Cît îl privește pe Mateiu Caragiale, publicarea corespondenței, ca și a fragmentelor de jurnal, ne sugerează un profil etic, ce nu e deloc de pus în ramă, dar care se justifică numai prin raporturile subterane cu marea lui operă *Craii de Curtea Veche* și prin aceea ce Al. Oprea numește *poza*, propensiunea de a trăi în imaginar a scriitorului devenit personaj.

2. Dacă profită critica și istoria literară de pe urma publicării colecțiilor de corespondență? Enorm. Întîi prin valoarea documentară, care oferă date nu numai pentru reconstituirea unei biografii exterioare, mai exact, a unei cronologii, ci, și mai ales, pentru ceea ce s-a numit biografia interioară, portretul moral și intelectual al scriitorului. Anii de formație, exemplară, ai lui Titu Maiorescu îi cunoaștem ca dintr-un veritabil *Bildungsroman*, datorită epistolarului.

Protoistoria operei, geneza ei sînt de căutat, de asemenea, în corespondență, dezvăluind uneori spectaculoase jurnale de creație, cum sînt acelea celebre ale lui Flaubert, Cehov sau Proust, iar la noi ale lui Duiliu Zamfirescu și Liviu Rebreanu. Aflăm din scrisori (la care trebuie să adăugăm și jurnalele) tiparele originare ale operei, chei, modele, nuclee germinative, metafore și idei obsesive. Corespondența dintre Goethe și Kestner scoate la iveală baza reală a romanului *Suferințele tinărului Werther*; tulburătoare scrisori ale lui Eminescu anunță motive poetice, ca acela al «deșertăciunii deșertăciunilor», al timpului neiertător, al copilăriei fericite și a lumii văzute ca o poveste. Unele din ideile critice ale lui Titu Maiorescu sînt prefigurate în epistolarul colegianului de la Viena sau al foarte tinărului doctor în filozofie de la Giessen. Cînd el notează într-o scrisoare: «Nu pot suferi lucrurile care nu dau deloc de lucru cititorului, ci îi povestesc totul în întregime» — criticul anticipează un pasaj important din *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867*, dar și teoria foarte modernă a operei deschise a contemporanului nostru Umberto Eco. Geneza

operei se află organic legată cu filozofia, cu ideologia literară a scriitorului, cu estetica, așa cum se întâmplă cu, citez din nou, corespondența lui Flaubert, iar la noi cu aceea a lui Caragiale, Duiliu Zamfirescu, G. Ibrăileanu, Eugen Lovinescu, Camil Petrescu ș.a.

Nu mai puțin semnificativ este ecoul opereii înregistrat de corespondența primită, acesta devenind o excelentă cutie de rezonanță, uneori captivând mari unde europene, ca în cazul lui Alecsandri, Hasdeu și Iorga.

Să mai adaug că istoria unor importante grupări literare, fără a mai vorbi de marile evenimente politice, precum Revoluția de la 1848, Unirea, Războiul de Independență, are a-și scoate informația, fie și în parte, din scrisori. „Junimea“, „Sămănătorul“, „Viața românească“, „Sburătorul“ beneficiază astăzi de un bogat material epistolar.

Să nu contribuie toate acestea la o mai intimă cunoaștere și înțelegere a opereii și la o mai justă definire și valorificare a ei, precum și a climatului și a curentelor literare?

3. Într-adevăr, în secolul nostru, se manifestă pe plan mondial un interes marcat al cititorului pentru corespondență și pentru jurnale, în genere, pentru memorialistică. Explicația s-a dat încă de multă vreme, și anume, prin saturația acestuia de „literatură“, prin repulsia față de artificii și de contrafacere a realității. Reacția firească e setea de autentic, de faptul adevărat, care-și sporește valoarea prin trecerea timpului și desigur fiind raportat la o personalitate. Scrisorile alcătuiesc o adevărată literatură a posterității, căci, așa cum nota undeva Jean Cocteau, ele, cu vremea, «dau la iveală ca prin minune o actualitate cu totul nouă». Idei și imagini adormite cu deceniile, dacă nu cu secolele, receptate în fugă de către destinatar, ca fapte curente, ies la lumină, cu un relief expresiv și dimensiuni nebănuite.

Cititorului îi place să citească scrisori și acesta e un test nu numai de sociologie, dar și de estetică. Înseamnă că documentele poartă în sine și alte valențe decît acelea strict informaționale, în cazul nostru istorico-literare. Sînt scriitori care se proiectează ca veritabili eroi de roman în propria lor corespondență (ca, de exemplu, Eliade Rădulescu, Al. Odobescu, Titu Maiorescu, Mateiu Caragiale), care dau remarcabile impresii de călătorie (iarăși Odobescu, Ioan Slavici, Duiliu Zamfirescu), sau care-și înzestresc textul epistolar cu virtuți literare, ca, de exemplu, M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, I. L. Caragiale, E. Lovinescu, Gala Galaction, Al. O. Teodoreanu și mulți alții.

În epoca noastră, din strict document de arhivă, corespondența scriitorilor tinde tot mai mult să devină literatură, o literatură insolită, care prin caracterul ei de autenticitate și uneori de senzational trezește interesul mereu mai viu al cititorului. Acesta vrea să-l vadă pe creator de aproape, demitizat, dar să-i guste și farmecul narațiunii, în care nu o dată e prezent nervul epic, portretul, evocarea, schița umoristică, observația morală, pagina de roman pasional și de atmosferă etc. El caută documentul, dar nu unul sec, ci vorbind o limbă ispititoare, care, pînă la urmă, e tot aceea a literaturii.

MARGINALII LA O ANCHETĂ

PENTRU DESTINATARUL EI, SCRISOAREA E DE OBICEI UN MESAJ, PENTRU TERȚ, ea poate fi un miraj sau o mărturie, cu alte cuvinte, sub o ipostază sau alta, un text. Dar acest mod de a înțelege lucrurile, care atribuie corespondenței prerogativele literaturii, e relativ recent: Lanson, de pildă, considera că forma epistolară nu e estetică deoarece e produsă fără intenție. Vremea noastră a răsturnat însă prejudecata stabilității genurilor și, în multe privințe, a inversat criteriile: tocmai lipsa de premeditare devine astăzi o însușire eminamente dezirabilă, întrucît face posibilă manifestarea autenticității sufletești. În scrisori căutăm o epică sau o lirică revelatoare, confirmîndu-l sau infirmîndu-l pe autor, mai exact, pe personajul ce se profilează

îndărătul creației, pe cel care manipulează creaturile și aranjează mizanscena. E firesc, așadar, să ne intereseze faptele brute: ele ne sporesc șansa de a-i aproxima ființa morală, de a-l surprinde în relațiile de implicare și dezimplicare cu cultura din care se nutrește. Nu mai puțin legitim e să ne intereseze și scriitura: ea transmută recitalul operei pe terenul intimității, verificându-i astfel posibilitățile și limitele.

Istoricul literar — arată Șerban Cioculescu — poate culege din corespondență « date interesante » și, adaug, uneori indispensabile « despre familia, educația, instrucția, relațiile celui în cauză și-și poate face o idee mai precisă despre formația sa și despre factorii ce au contribuit la aceasta ». « Protoistoria operei, geneza ei, — scrie Al. Săndulescu — sînt de căutat, de asemenea, în corespondență, dezvăluind uneori spectaculoase jurnale de creație. » Și tot Săndulescu atrage îndreptățit atenția asupra rolului scriitorilor în elucidarea climatului literar, a grupărilor și curențelor. S-ar părea că în această privință toată lumea e de acord.

Dar critica? Găsește ea vreun folos sau vreo delectare în parcurgerea corespondenței? Să luăm un caz extrem, să-l luăm pe criticul structuralist, care postulează că numai opera e pertinentă și, ca atare, se zăvonește în incinta ei, întorcînd spatele atît istoriei mici cît și istoriei mari. Cred că o asemenea asceză a exercițiului exegetic, fie spus în treacăt, conduce la o mare plictiseală; ea este însă și greu imaginabilă în forme exclusiviste; de fapt, structuraliștii recurg mai totdeauna la analiza unor texte binecunoscute, rămînînd, fără să-și dea seama, într-o măsură mai mare sau mai mică, prizonierii memoriei culturale. Dar chiar dacă în ochii lor corespondența nu e semnificativă ca mărturie, ea poate fi semnificativă ca miraj, deci ca secvență verbală, ca tip de discurs. Al. Rosetti ne destăinuie că a descoperit în scrisorile lui Mallarmé o « cheie » a « misterului » marelui poet. E însă cert că și cei care ignoră sau refuză referențialitatea textului se pot bucura de corespondența acestui subtil și incomparabil artist, și anume interogîndu-i calitățile proprii de expresivitate și stil.

În plus, trebuie admis că scriitorii celebri stîrnesc curiozitatea, ca orice ilustrități ale epocii, și nu doar — cum afirmă Șerban Cioculescu — fiindcă tuturora ne-ar place « birfa ». Nu neg că ne place, deși în grade diferite și cu coeficienți de saturație foarte inegali. Dar dincolo de « slăbiciunile » omului mare, ne fascinează « performanța », « darurile » sau « harurile » prin care el depășește omenirea comună, « secretul » capacității lui de a concura natura. Citim scrisorile « monștrilor sacri » cu un interes susținut, prezumînd (pe drept ori pe nedrept, n-are importanță, ceea ce conținează e doar tăria iluziei) că în ele individul se dezgolește, scăpînd de robia conveniențelor, că astfel ne e îngăduit să pătrundem în sanctuar, să ne apropiem de misterul personalității sale. E, de aceea, naiv cine-și închipuie că în biografia unui mare scriitor căutăm cu toții doar explicația operei. Constituie și aceasta o preocupare, dar mai redusă decît odinioară, deoarece protagoniștii criticii genetice au diminuat în număr și și-au pierdut importanța: cei mai mulți se interesează acum de cu totul altceva, de accesul, fie el oblic ori labirintic, spre inima cetății, spre « taina » omului de excepție. Departe de a fi o simplă unealtă a investigației critice, biografia e un gen de-sine-stătător, cu strălucite state de serviciu, care se bucură, azi ca și ieri, de o enormă faoare.

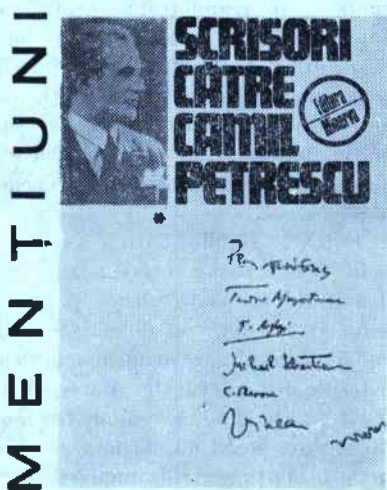
Și atunci se pune legitim întrebarea: oare editorul de corespondență e îndrituit să publice totul, chiar și amănunte foarte indiscrete? Ca și Al. Rosetti și Șerban Cioculescu, voi răspunde afirmativ la această întrebare, aducînd însă un corectiv, enunțat de Al. Săndulescu. În principiu, cunoașterea științifică interzice « interdicțiile »: cutare lucru poate fi spus, cutare lucru, nu. Mai întîi, fiindcă opiniile variază și ceea ce e azi nepermis, va fi mîine tolerat. Apoi, fiindcă orice decizie de a frustra adevărul documentelor, chiar și în felul cel mai delicat, introduce un precedent periculos și inadmisibil: arbitrarul e încurajat de arbitrar iar minciuna prosperă precum « asinus asinum fricat ». În fine, neputînd anticipa niciodată valoarea unui detaliu, neștiind în ce context va fi angajat de viitorime, avem obligația de a nu escamota nimic. Singura limită acceptabilă teoretic e de a nu aduce prejudicii morale unui autor în viață sau de curînd dispărut sau urmașilor săi direcți. În acest sens e incontestabil că libertatea de mișcare a cercetătorului crește pe măsura distanțării de prezent: sîntem incomparabil mai senini în cazul lui Eliade (Bădălescu) decît în cazul lui Eliade (Mircea).

Correspondența se bucură azi la noi de o vie popularitate grație, în bună parte, aportului revistei „Manuscriptum” și contribuției mai multor edituri, dintre care în prima linie se cuvine amintită

Editura „Minerva“. Dar asta nu înseamnă că oricine e abilitat să publice scrisori, oricând și ori-cum. Există numeroase probleme ale acestui sector al istoriei literare, deosebit de activ în ultimii ani. Ele încep cu sursele arhivistice și inventarierea lor, mergând până la tipul edițiilor, calitatea aparatului critic, remunerarea muncii editorilor. Un rol greu de supraapreciat îl are și critica. Ea însă acționează rapsodic, neglijează uneori publicații de mare însemnătate (ca să luăm exemple mai vechi: corespondența Odobescu ori corespondența Eliade-Rădulescu), iar când apucă să se pronunțe, o face, de regulă, unilateral, ocupându-se de materia epistolară (ceea ce e bine), nu însă și de modul în care aceasta e valorificată (ceea ce e rău). Cu alte cuvinte, și pe acest teren, ca pe altele altele, munca de îndelungată răbdare, migală și competență a istoricului literar e trecută ușuratic cu vederea, nefiind cîntărită după merit și în chip profesional.

În numărul de față, ne-am propus să dezbatem unele probleme ridicate de editarea corespondenței și să dăm câteva aplicații critice, nu cu vanitatea de a propune exemple, ci cu speranța că-i vom sensibiliza pe unii dintre confracții noștri și vom stîrni unele reacții pozitive.

Paul CORNEA

DIN UNGHIUL STRICT AL CERCETĂTORULUI (de ce nu și al cititorului avizat) corespondența emisă către un scriitor, pentru a ne limita la sfera literaturii, și a unui scriitor de prim-plan, cum n-a întârziat să fie Camil Petrescu, credem că prezintă un interes aparte prin acele elemente care concură convergent la definirea nuanțată a portretului moral pe ecranul epocii, la recepția particulară în viața artistică, dar, spre satisfacția exegeților, și la înțelegerea operei ca ferment contradictoriu. Se știe că timp de aproape 5 decenii, Camil Petrescu și-a conceput activitatea în chip declarat, programatic deci, ca radiară: poezie, dramaturgie, roman, nuvelă, publicistică, eseu filosofic, cu aspirații de potențare în sistem, cum ne apare în *Doctrina substanței*.

Spirit novator, de o neobișnuită mobilitate spirituală, Camil Petrescu era menit funciar unei activități proteice. Din lectura corespondenței primite și apărută în două compacte volume, sub îngrijirea atentă a Floricăi Ichim (Editura „Minerva“, 1980), reținem date revelatorii în sensul celor afirmate dintr-un început, adică se conturează un Camil Petrescu dinamic și dinamizator, plin de mensesitudine față de solicitanți, uneori condeie obscure, orgolios și retractil din timiditate ascunsă, adulat, admirat, temut și tocmai de aceea în permanență expus la reacții caleidoscopice.

Majoritatea textelor sînt inedite, rămase, așadar, în arhiva scriitorului: dovezi de noblețe sufletească. El acorda un regim oarecum egal expeditorului necunoscut, celui apropiat, întîlnit în redacțiile frecventate sau prietenului capricios, devenit brusc agresiv, în urma unei atitudini echivoce.

Cum ni se reflectă Camil Petrescu în acest mozaic de oglinzi? În primul rînd, generos, dacă circumstanțele erau favorabile, știindu-se bine, desigur, pe sine, intolerant la tergiversări și felonie histrionică. Cunoscînd gustul amar al autorului dramatic, dacă nu refuzat, hărțuit pînă la epuizare în culisele teatrelor, Camil Petrescu, în ipostază de director al primei noastre scene, își părăsește masa de lucru consacîndu-se pasionat administrării riguroase a instituției. Deci, primește audiențe cu regularitate, asistă la repetiții, selectează actori fără nici o prejudecată, independent în judecățile

sale verificate ca autoritar cronicar dramatic, dă curs favorabil cererilor în scris, ca aceloră semnate de Sonia Chiceru, Ticu Arhip, G. Ciprian, Anton Bibescu etc. Ca director de publicații („Cetatea literară”, „Săptămîna muncii intelectuale”) sau redactor-șef, cum a fost un timp la „Revista Fundațiilor”, citea zeci, sute de manuscrise, contrar altor confrăți care în situații similare preferau bavardajul cafenelei în locul activității redacționale stipendiată mensual. De o rară frumusețe, accident revelator, ne-a apărut grupajul de scrisori primite de la Gh. Chindriș, «cioban cu patru clase primare», scrisori expediate tocmăi din nordul Maramureșului. Dorea sau nu dorea Camil Petrescu să fie un «scriitor popular»? E întrebarea care ne-am pus-o parcurgîndu-le. Mai găsim și alte dovezi intrucitva asemănătoare, nu altă de tulburătoare însă. Negreșit că dorea, se voia cît mai cunoscut dincolo de perimetrul restrîns al breslei. Scrisorile au însă o involuntară valoare de test psihologic. Surprinderea, emoția la primirea lor se subînțelege. Îi găseau nepregătît, obișnuit cu audiența limitată. Iată-l deci, contrar unor sceptici, înțeles și de un cititor cu minimă instrucție, care-i solicita cărțile fascinat de talentul lui. De satisfacerea promptă a doleanțelor, textul nu lasă urmă de îndoială.

Ce alte aspecte descoperim din lectura corespondenței legate de ceea ce am numit portretul moral? Clemența omului de teatru stimat de un Max Reinhardt, elogiât, îmbrățișat epistolar, în diferite prilejuri, de mari actori, dar dispus să se retragă atunci cînd argumentele unui Ion Sava denotă că-și depășea atribuțiile substituindu-se regizorului cu o viziune scenică atît de personală. Veșnicul nemulțumit de unii actori, cronicarul intransigent pînă la exces găsește modalitatea să se manifeste cordial în anumite împrejurări nefavorabile celor cîndva judecați cu asprime. Mai mult chiar, lasă deplină libertate interpretului dacă se numește Iancovescu sau Maria Filotti. Intervine discret la impunerea ca dramaturg a lui G. M. Zamfirescu. Nu ezită să dea curs favorabil cererilor bănești și girează debuturi literare abdicînd repede de la temuta sa exigență în fața dificultăților materiale invocate patetic.

Prețioase sînt acele observații privitoare la operă, ca în scrisorile lui Mihail Sebastian pe durată de peste un deceniu (1929—1943). Diagrama raporturilor, de la maestrul inițial la colegul și prietenul de mai tîrziu, o găsim în

acest set de scrisori unde Sebastian se confesează mai întîi ca afin, apoi eliberat de servituți, independent și sigur pe judecățile sale critice. Ironia e totdeauna benignă, rezerva afectuoasă, sugestia urcă din însăși substanța cărții citite cu febrilitate și atenție profesională. Înainte de a-și face public punctul de vedere, în țesătura fină a scrisorii, Mihail Sebastian strecoară impresia care să-l bucure pe Camil Petrescu, știindu-l mereu în alertă la gîndul confruntării cu animozități reale sau ipotetice. Un singur exemplu de «strategie» sublimă pe care-l găsim în comentarea lapidară a *Ulimei nopți*: «nu dinneala mi-ai spus odată (era vorba, dacă nu mă înșel de D-na Bengescu) că ți-e greu să scrii despre cărțile pe care le iubești mult?» îi reamintește «retoric» Sebastian într-o scrisoare datată Paris, 5 ianuarie 1931. Și continuă degajat: «N-am înțeles atunci motivele unei asemenea dificultăți, dar acum le pricep, și încă foarte bine. Dar să-ți spun cel puțin dumitale (cu toate scuzele ce trebuie să le acorzi unei scrisori scrisă repede) ce anume mi-a plăcut la carte?»

E foarte simplu: întîi de toate *tonul*. Adică felul firesc, pasionant, viu cu care e dusă cartea de la prima la ultima pagină. Am citit-o cum aș citi un vraf de scrisori intime, în care ar fi vorba despre oameni cunoscuți și despre istoriile lor adevărate. Povestea merge „d'un trait”, anticipînd, revenînd, trecînd peste detalii scurte, insistînd, lăsînd pe drum neterminate o mulțime de drame secundare pe care aș fi vrut să le cunosc și care se acumulează în jurul dramei din centru, a lui Ștefan Gheorghidiu. Am terminat cartea și am băgat de seamă că sînt în romanul dumitale o seamă de lucruri care ar putea să formeze în continuare un șir de alte multe cărți.

Uite, Vasilescu-Luminăraru sau Nae Gheorghidiu, ce figuri grotești de mare roman social ar putea da. Și căpitanul Coravu n-ar putea să prilejuiască el singur o altă carte de război, un fel de epopee bărbătească scrisă altfel decît literatura de război de pînă acum? Să ne oprim aici pentru a face relația cu viitorul roman *Patul lui Procust*, aflat cu certitudine la acea dată în stadiu embrionar. Alt Vasilescu-Luminăraru, tatăl lui Fred Vasilescu, dar mai ales Nae Gheorghidiu vor apărea ca «figuri grotești» pe fundal social. Nae Gheorghidiu coboară parcă dintr-o gravură de Daumier. În subconștient sugestia lui Sebastian să fi

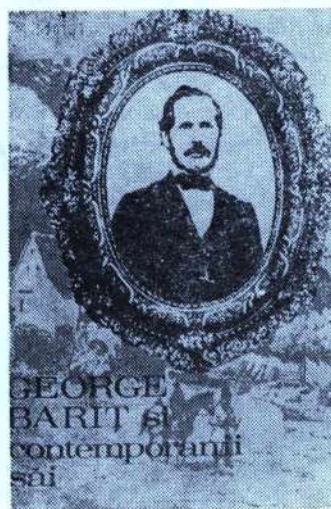
acționat benefic în sensul în care aspira el? E de presupus că în discuțiile ulterioare, la revenirea sa în țară, Sebastian să-și fi reluat, chestionat prieteneste de Camil, punctul de vedere, cu atât mai mult cu cât în acea scrisoare găsea nesemnificativ capitolul *E tot filozofie*.

Biograful indeosebi, dar și exegetul, descoperă în această corespondență date, amănunte deosebit de prețioase: „inedite care, coroborate, vor sluji la reconstituirea mai nuanțată a vieții lui Camil Petrescu și a ecoului operei sale în diverse conștiințe martore la constituirea ei în perspectiva duratei. Cu privire la acuratețea filologică a textului, nu ne putem pronunța, lipsindu-ne, din păcate, posibilitatea confruntării. Avem însă convingerea că Florica Ichim s-a străduit și a izbutit să păstreze fidelitatea față de originale, așa cum, dealtfel, ne previne în nota preliminară.

Aparatul critic e în genere corect, denotă efortul editoarei de a se înscrie în limitele rigorii științifice. Regretăm unele abateri de la normele glosării consecutive, care nu diminuează meritele reale ale celor două volume ce-și așteaptă împlinirea cu scrisorile emise de Camil Petrescu. Florica Ichim și-a asumat deci o nobilă răspundere și premisele reușitei există. Înainte de a încheia însemnările noastre, am dori să menționăm câteva note incomplete sau deficitare. La p. 6 citim următoarea frază într-o scrisoare a lui Matei Alexandrescu: «Nu știu ce o fi făcut Mircea Damian, dar, prin faptul că a izbutit să placă la unele recepții». Din nota la Mircea Damian lipsește tocmai trimiterea la revista „Viața literară” (24 oct. 1929 — 18 noiembrie 1934) al cărei director a fost Mircea Damian. Caracterul dubitativ al notei nr. 1 de la p. 9, tot la o scrisoare a lui Matei Alexandrescu, nu se justifică. În interviul din „Facta” (17 iulie 1933), Camil Petrescu se referă la *Patul lui Procust*, dialog pe care M. Alexandrescu nu l-a reprodus întocmai în volumul *Confesiuni literare* (Editura „Minerva”, 1971). În nota la scrisoarea nr. 2 a lui Camil Baltazar considerăm ca absolut necesară precizarea că în „Tiparnița literară” (an II, nr. 6—10, iulie — octombrie 1930, pp. 4—13) a apărut *Drum cu ochiuri la Odobesti*, fragmentul din *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* comentat cu entuziasm de Perpessicius în „Cuvințut” din 20 octombrie 1930, deci înaintea apariției romanului. La unica scrisoare primită de la Marcu Beza, editoarea nu înregistrează cartea

cu amintiri, de fapt unica scrisă onorabil, cu tușa stilistică de memorialist, iar Enescu este numele regizorului de la Teatrul Național, Victor Enescu, în care, fără îndoială, același Marcu Beza investea nădejdi iluzorii de îndată ce dramoleta *Maria Magdalena* nu s-a pus în scenă. O inexplicabilă eroare întâlnim la p. 104 (nota nr. 6): «*Actul venețian* apăruse în Caietele „Cetății literare” (1930) și, probabil, în revista „Cetatea literară” editată de Camil Petrescu, în 1929, un prim număr ce n-a mai apărut [?!] dar a fost tipărit». Trecem peste sintaxa notei, pentru simplul motiv că apreciem mai important adevărul de strictă istorie literară: piesa *Act venețian* a apărut în suplimentul literar al ziarului „Spre ziuă” (an I, nr. 5, 8 aprilie, pp. 7—16). Oprim aici exemplificările de această natură, nedorind să se creadă că existența lor, ca și a unora înrudite, diminuează însușirile ediției, rezultat al muncii migăloase, nutrită de sentimentul devoțiunii față de opera lui Camil Petrescu.

Liviu CĂLIN

I
N
D
I
C
E

PRIN PUBLICAREA VOLUMULUI V, SELECTAT din arhiva epistolară a lui George Bariț, Editura „Minerva” a adus o prețioasă contribuție (Ediție îngrijită de Ștefan Pascu, Ioan Chindriș, Gelu Neamțu, Dumitru Suciu și George Cipăianu).

Gândită cu ani în urmă de cel mai bun cunosător al climatului spiritual și cultural din Transilvania secolului al XIX-lea, istoricul literar Iosif Pervain, editarea lungilor «conversațiuni epistolare» dintre Bariț și contemporanii

săi într-un vast corpus reprezenta în concepția acestui pasionat al investigației științifice un act de cultură necesar, impus de exigențele unei bune istorii literare. Aceasta cu atât mai mult cu cât, în dezvoltarea lor, cultura și literatura Transilvaniei au adus în viața spirituală națională semnificații particulare, un timbru și o atmosferă proprie pe care o adevărată istorie literară este datorată să le recepteze și să le re-creze. Or, repertoriul epistolar al lui Bariț, pe lângă marea densitate a informației documentare, adesea inedită și extrem de diversă (politică, culturală, literară etc.), are și valoarea unui important document biografic și psihologic, din care spiritul ardelean se degajă cu o neobișnută forță. Faptul este explicabil, căci, pentru generația lui Bariț, corespondența este o necesitate interioară, o componentă a vieții, un mod de acțiune. Relațiile dintre intelectualii r mîni ai veacului trecut sînt, prin excelență, relații epistolare, întreținute, cu deosebire în Transilvania, cu conștiința împede a finalității practice, culturale și deopotrivă politice. Direct legată de această realitate, corespondența barițiană desenează profilurile unor cărturari plurivalenți, tipici pentru secolul al XIX-lea, și reliefează, în cazul tuturor protagoniștilor epocii, anumite trăsături cu valoare de permanențe ale spiritualității ardelenice: acuta conștiință a istoriei, sentimentul legăturii cu Țara, patosul acțiunii, o impresionantă solidaritate «de echipă», o atitudine serioasă și responsabilă, de unde și marea sobrietate a dialogului epistolar. Dar cu toate că numeroșii corespondenți ai prestigiosului gazetar brașovean își interzic destăinuirile intime și își cenzurează elanurile, cititorul atent poate descoperi totuși în paginile scrisorilor componenta umană, vie, tonul sincer, confesiv, vibrația simțirii ori impresia spontană și colorată, probînd, în unele cazuri, potențialul creator. Astfel, indirect, prin solicitarea afectului, epistolarul dobîndește atribuțiile artei. Se înfiripă și în acest caz o literatură *sui generis*, purtînd sigiliul stilistic al vechimii, o «literatură de frontieră» ce așteaptă un comentariu avizat într-un capitol de istorie literară.

Integrîndu-se armonios, atât prin semnificațiile generale, cît și prin tehnica modernă de editare a textului, vastului corpus epistolar, volumul V cuprinde un număr de 191 scrisori adresate, între 1837—1891, lui Bariț de către Vasile Pop, Iosif Hodoș, Dimitrie Moldovan,

Ilie Măcelariu și Ioan Micu Moldovan. Aparatul critic, bogat și util, tabelul sinoptic, micromediale consacrate celor cinci emitenți, un indice de nume și unul de materii (instituții, scrieri, periodice, nume geografice, evenimente istorice) indică structura și ținuta științifică a publicației. În raport cu volumul I, volum de referință, apărut în 1973, editorii se dispensează însă de menționarea normelor de transcriere a textului. Faptul este justificat, dealtfel, întrucît volumul I, coordonat, ca și cele următoare (II, III, IV), de acad. Ștefan Pascu și profesorul Iosif Pervain, aducea nu numai normele de transcriere valabile, în linii mari, pentru întregul repertoriu epistolar, ci și concepția generală a ediției, și un imens număr de note critice, reținute, cel puțin în parte, în celelalte selecții din corespondență. Așa stînd lucrurile, înălturarea de pe foaia de titlu a volumului V a numelui profesorului Iosif Pervain, inițiatorul corpusului, contrariază, căci menționarea sa între coordonatorii lucrării n-ar fi avut nimic comun cu semnătura pusă pe lucrul altuia. Și, în orice caz, într-un moment în care împrejurările s-au interpus nemiloase, împiedicîndu-i truda științifică pasionată și onestă, o asemenea menționare ar fi însemnat doar o meritată revanșă și un gest compensator.

Important pentru istorie, ca și pentru istoria culturii și literaturii, volumul V introduce pe cititor în tainele unor extrem de complicate relații politice și culturale, dîndu-i posibilitatea să reconstituie, din unghiul epocii, tabloul real, concret, al unui secol tensionat, dominat de momentul 1848 și de luptele postrevoluționare ale românilor din Transilvania. Adresîndu-se lui Bariț, a cărui biografie spirituală și al cărui rol cardinal în epocă se descifrează indirect din paginile corespondențelor, aceștia își justifică faptele, își exprimă gîndurile și speranțele, își strecoară îndoielile și temerile, comunică și se comunică, încît pe parcursul volumului se cristalizează cinci «portrete epistolare» vii, de o tulburătoare realitate: luministul Vasile Pop — discipol al lui Petru Maior; Iosif Hodoș și Ioan Micu Moldovan — figuri de primă importanță în viața culturală, dar și politică a vremii; consilierul aulic Dimitrie Moldovan și tribunul de la 1848 Ilie Măcelariu — protagoniști ai mișcării naționale. Convingătoare și interesante, aruncînd lumini complementare asupra operei, portretele lor devin totodată expresive pentru alcătuirea intimă, morală și

psihologică, a întregii generații, lucru de mare însemnătate pentru un studiu istorico-literar nuanțat, eliberat de idoi preconcepute și clișee decolorate. O primă mărturie în acest sens o constituie micromedaliaoanele ce prefațază cele cinci serii epistolare, căci, în genere, ele se disting prin puterea evocatoare și prospețimea culorilor, prin pertinenta observațiilor și grija pentru stil. Unele amendări se impun însă în cazul studiului dedicat doctorului Vasile Pop. Îndepărtându-se de subiect — personalitatea și corespondența acestuia, — autorul se lansează temerar în «inovarea» interpretării Școlii ardelenene, mișcare tipic luministă, pe care o vrea, cu orice preț, «școală literară»... romantică. În consecință, «argumentează»: «În *Hronica* lui Șincai, resuscitarea istoriei medievale se operează la dimensiuni de epopee, firul cronic [sic!] trecut prin sentimentele scriitorului constituindu-se într-un monumental roman documentar»; Budai-Deleanu este «un genial baroc tirziu, suficient de tirziu ca să fie receptaculul unei multitudini de impulsuri preromantice», iar *Istoria* lui Petru Maior, «în pofida tematicii sale clasice», — «prima istorie romantică din cultura românească». După ce face apoi o evidentă confuzie cu tendința de luminare și afirmă că luminismul transilvănean «depășind limitele unei școli sau grupări literare», [?] se prelungește «mult în secolul al XIX-lea» (cînd știut este că acesta se demonetizează spre 1830—1835), după ce nu se reține să dea «lecții» despre romantismul românesc celui mai autorizat interpret al acestuia, profesorului Paul Cornea, care în excepționala sa carte *Originile romantismului românesc* afirmă pe drept cuvînt că «penetrația romantică în Transilvania e cu mult mai redusă decît în Principate», comentatorul înglobează Școlii ardelenene, a cărei existență se încheie în jurul anului 1830, creația literară pașoptistă, conchizînd cu conștiința infailibilității: «Astfel, Școala ardelenă se recomandă ca un precedent istorico-literar dinamic, a cărui existență ca școală literară [s.a.] nu se epuizează în limitele unei generații, ci se desfășoară în sens genealogic. Gruparea explozivă a anului 1838: George Bariț, Timotei Cipariu, Iosif Many, Ioan Rusu, Pavel Vasici, Nicolae Pauleti [sic!] constituie o primă articulare masivă a Școlii ardelenene [s.n.] pe legile romanticii europene, păstrînd însă o multitudine de determinări sau simple tabieturi luministe, într-o îmbinare originală,

care transformă tentativa de delimitare într-o hazardată tăietură pe contururi incerte». Eroările sînt de ordinul evidenței. Trecînd la «inovarea» interpretării lui Vasile Pop, autorul apreciază (citînd greșit titlul) că *Disertația* acestuia cu privire la obiceiurile de înmormîntare la români «abundă de valențe romantice», și aceasta din două motive: deoarece «întreaga exorcistică funerară se petrece noaptea» și deoarece «lupa savantului nostru nu face decît să dezvăluie cu acuitate uimirea și derula sufletului omenesc în fața misterului fără sfîrșit al morții». «Amestecul de mitologie creștină și păgînă — încheie comentatorul — e terifiant și expresiv, căci converge totul într-o chemare de sirenă, cu ecou adînc în sufletele celor trăiți în preajma evenimentelor zilnice ale naturii.» Scoase de sub orice control, ideile ca și frazele zboară, confuze, probînd că autorul este străin de periodizarea științifică a literaturii române, ca și de înțelesul exact al unor noțiuni și concepte, precum «clasic», «luminism», «romantism», «curent literar», «școală literară» ș.a., că aprecierile sale critice nu se supun realității epocii și operei analizate, că, indiferent la logica frazei și la proprietatea termenilor, se lasă pradă unui impuls adolescențin de alegere a vorbelor după frumusețe și rezonanță. Scăpînd — se pare — atenției colectivului de redacție, studiul consacrat lui Vasile Pop distonează dureros cu seriozitatea efortului de restituire a celui mai vast corpus de corespondență din cultura Transilvaniei.

Maria PROTASE

I
N
T
I
N
E
M

RECENTUL VOLUM EDITAT DE N. SCURTU, oportun apărut în anul centenarului Lovi-

nescu, reproduce tot ce s-a publicat pînă acum din corespondența marelui critic, completînd cu noi materiale un fond relativ important, deși nu atât de revelator pe cît l-am fi așteptat ori voit. Regăsim, astfel, scrisorile deja tipărite de C. D. Papastate (către Mihail Dragomirescu și Elena Farago), Ileana Vrancea, Constandina Brezu, Simona Cioculescu etc., ca și cele date la iveală de cîțiva dintre inșiși destinatarii lui Lovinescu (Al. Rosetti, Camil Baltazar, M. Șerban, Cella Serghi etc.) ori de editorii, mai vechi, ai lui Simion Mehedinți (I. E. Torouțiu) sau mai recentii ai corespondenței lui G. Ibrăileanu (Gr. Botez și M. Bordeianu). Dintr-un total de 428 scrisori, cite cuprinde ediția Scurtu, după socoteala mea, 297 au fost publicate anterior, în vreme ce 131 sînt inedite, reprezentînd rezultatul investigațiilor editorului.

Un om ca Lovinescu, devorat de demonul scrisului, cu aptitudinea trăirii prin procură, deprinderea autoscopiei și puterea caracterizării lapidare, trebuia să fie « în potenția » un epistolier, nu numai de admirabilă ținută, dar și de largă respirație. S-a întimplat însă că a călătorit puțin, cu excepția anilor petrecuți la Paris în timpul studiilor și a retragerilor estivale în casa părinților de la Fălțiceni. Cum, pe de altă parte, pe amicii literari îi avea aproape, întîlnindu-i săptămînal în cenaclul din str. Cîmpineanu, i-au lipsit și ocaziile de a face corespondență altfel decît funcțional, în marginea activității publicistice, ca să răspundă, să ceară sau să întrebe, mult mai rar ca să se destăinuie ori să se auto-elucideze. În tot cazul, prea puțini dintre corespondenții săi sînt, la drept vorbind, niște veritabili interlocutori; cei mai mulți par a fi mai degrabă partenerii unui dialog strict circumscris de conjuncturi trecătoare. Primei categorii îi aparțin, sau mai exact, consideram pînă în prezent că-i aparțin, Elena Farago și Hortensia Papadat-Bengescu, poate și Mihail Dragomirescu, pe care, în etapa sa pariziană, criticul l-a cultivat insistent, însă mai mult din interes decît dintr-o consonanță de gust ori de sensibilitate. Volumul pe care-l discutăm aduce însă — și e cea mai agreabilă dintre surprizele sale — un nou „interlocutor“, în persoana unei anonime, o « scumpă doamnă și prietenă », căreia Lovinescu îi adresează, între 1933—1935, 9 scrisori admirabile.

Misterioasa necunoscută dispune neîndoiește de privilegiul topirii distanțelor la adăpostul cărora criticul se refugia de obicei. Ea reușește

să-i stimuleze elocuția și proiecția imaginară. Informînd-o despre mersul lucrului la romanele aflate pe șantier, căci vacanțele sale, dăruite creației, erau mai laborioase decît orice altă perioadă din cursul anului, Lovinescu se aprinde tinereste, dar își resoarbe sentimentele de « amitié amoureuse », care par să-l invadeze, sub o mască de afabilitate zîmbitoare și reținere calculată. El se silește să scoată vești cerebrale dintr-o stare de extaz literar și tumult afectiv. Dar deși rămîne stăpîn pe sine și nu împinge niciodată echivocul dincolo de conveniențe, scriitura îl trădează: ea se despletește exuberant, pivotînd printre imponderabile, se densifică ori devine delicat insinuantă, cu o rară dezinvoltură și o incintătoare grație a expresiei.

Restul corespondenței ne oferă multe fapte istorico-literare interesante, dar puține noutăți de ordin psihologic. Personajul care convorbește cu prietenii e cel din *Memorii*, apărut de un dublu cordon de protecție: de ironie și de o urbanitate obsecvicioasă, dar rece. Ca notă generală, scrisorile ultimilor ani (indeosebi), pe lîngă certitudinea vocației, mărturisesc o limpede conștiință a eșecului în planul ascensiunii sociale, convertită într-o resemnare orgolioasă. În același timp, ele manifestă mîndria neatîrnării morale și sentimentul autorității dobîndite, ce-i dau criticului puterea să lucreze cu o energie sălbatică (cum spune undeva, « de la 5 a.m. pînă la 7 p.m., cu o mică pauză pentru dejun »). De fapt, aci ne întîmpină trăsătura cea mai frapantă a omului: capacitatea de a se abstrage total din existența diurnă, cu bucuriile și necazurile ei inerente, spre a se investi cu toată ființa, fără a plăti tributul comun de mîzgă și zădărnici, în lumea de iluzii a literaturii. Dar aci e și miezul dramei ce l-a consumat: în personalitatea criticului au coabitat, fără să se armonizeze, o mare luciditate, deci o conștiință a limitelor și a relativului, cu o enormă apetență de creație romanească, irealizabilă, și de aceea devastatoare, ca orice bovarism.

Să reținem, fugar, cîteva formulări memorabile. În perspectiva opiniilor criticului despre Mihail Dragomirescu, din anii 20, e amuzant sfatul dat lui Rebreanu, la 19 decembrie 1909: « Încrede-te în părerea d[omnu]lui D[ragomirescu], care e foarte competentă și nepărtinitoare! » În schimb, intuiția care fixează imaginea tînărului Tudor Vianu se va dovedi durabilă (7 iunie 1920): « Oricum, e întristătoare

degenerarea simțului moral și dezechilibrul sufletesc pe care le găsim la fiecare pas. În mijlocul ei mi-a plăcut să presimt acțiunea «[um]itale ponderatoare și cumpănită». Despre G. Călinescu găsim o apreciere sarcastică, în 1927, «promite, în adevăr, un critic, dar... deocamdată mă combate cu propriile mele mijloace literare, cu antiteze și cu balonări de expresie duse până la anulare și absurd», și o scrisoare de mulțumire, din 1930, fiindcă și-a dat «adeziunea... inimoasă și integrală la omagiul adus cu prilejul împlinirii a 50 ani de viață și 30 ani de activitate literară». Patetică, în pofida sobrietății ei voite, e scrisoarea adresată lui I. Petrovici, la 24 mai 1942, de justificare a prezentării la premiul de critică al Academiei.

Dar desigur cele mai tulburătoare rinduri ale întregului volum sînt cele scrise Jindrej Hušková (19 decembrie 1940) despre mișlescul asasinat al lui N. Iorga: «E inutil să mai comentăm evenimentele, dar, înțelegi că nimic nu ne-a doborât mai mult decît pierderea altă de cumplită a celei mai mari forțe intelectuale a noastră, singura care izbutise să străbată pînă și în spațiile interplanetare... Pentru o lună ne-am suspendat și noi activitatea noastră literară comună dintr-un sentiment de profundă zădărniciie».

Volumul pe care-l discutăm cuprinde și un număr de documente privind anii de studii ai lui Lovinescu, activitatea de profesor secundar și cea de membru al Comisiei literare a Casei Școalelor. Lipsește, din păcate, dosarul faimosului concurs din anul 1912 pentru ocuparea postului de profesor universitar la Iași, cîștigat de Ibrăileanu în circumstanțe descrise de Al. Piru (*Între G. Ibrăileanu și E. Lovinescu*, în „Jurnal literar“, nr. 3, 1948). O bună idee îmi pare a fi retipărirea prefețelor acordate de critic unor traducători sau autori debutanți. Avem astfel ocazia să luăm act de cîteva texte puțin cunoscute, dar remarcabile, între care unul despre traducibilitatea poeziei, apropo de Carducci, și un altul, surprinzător, despre *La condition humaine* a lui Malraux.

Deși, în ansamblul său, volumul lui Scurtu nu oferă imaginea integrală a epistolerului Lovinescu, rămînînd pe dinafară piese esențiale (îndeosebi scrisorile către Hortensia Papadat-Bengescu, comentate de Ileana Vrancea în monografia ei), inițiativa totalizării materialului într-un «corpus» merită salutăată, iar zelul editorului se cuvine călduros apreciat.

Observ însă, cu regret, destule inadvertențe în informirea aparatului critic. Astfel, în multe cazuri, nu sînt clarificate aluziile ori trimiterile textului. De pildă: «Să nu crezi că m-am supărat cu ceva de critica maestrului. Bizarerie sau cum ar zice Tartarin: coquin de sot! eu nu pot citi ceva de dînsul (și chiar traducerea din calendar) fără să nu mă înverșunnez împotriva neologismelor!» (p. 105). Cine e «maestrul»? Unde și-a publicat critica? Sau: «Cred că... ai citit și Perpessicius II» (p. 240). Editorul adnotează: «Folietonul lui Perpessicius despre romanul *Drumul ascuns*. Se referă la partea a doua a acestui comentariu». Dar unde și cînd a apărut? Sau: «Îți mulțumesc pentru cartea poștală din Viena de unde mă salută și Belgis». Editorul explică: «Eugen Belgis» adăugînd adică prenumele numelui, ceea ce e mai mult decît parcimonios. În alte locuri, indicațiile devin foarte analitice, ca în cazul lui Corneliu Moldovanu unde un bilet de 2 rinduri și jumătate e comentat în 5 rinduri, incluzînd și următoarea propoziție de tot hazul: «Asupra operei sale s-a pronunțat G. Călinescu evidențiînd anumite aspecte». Sînt și alte exprimări cel puțin aproximative.

Un „incident de parcurs“ dezagreabil e și omiterea din culegere a unei scrisori a lui Lovinescu din 2 aprilie 1908, adresată „*Vieții românești*“ și publicată în rubrica *Miscellanea* a numitei reviste (IX, 1908, p. 125). E vorba de o punere la punct a criticului, cu privire la o afirmație a lui Mihail Dragomirescu din „*Convorbiri critice*“ (1908, p. 151) prin care se lăsa impresia că într-un articol despre *Insemnările lui Neculai Manea* („*Convorbiri critice*“, nr. 2, 1908, pp. 225–231) ar fi arătat «indirect ușurința și ușurătatea cu care Sadoveanu își strînge materialul unora din poveștile sale». Lovinescu dezmente această interpretare dar în termeni blajini și foarte supravegheați, desigur pentru a nu-și strica relațiile și așa delicate cu directorul „*Convorbirilor critice*“. Scrisoarea, de iscusită diplomație, ar fi trebuit să-și găsească locul în ediția îngrijită de N. Scurtu.

În schimb, o serie întreagă de fleacuri, simple bucățele de hirtie scrisă, ar fi putut lipsi fără pagubă. Ce sens are, de pildă, publicarea unei «scrisori» către I. E. Torouțiu (unica avînd acest destinatar) cu următorul cuprins: «Te rog să treci pe la mine miine (marți) între 1–2 [post] m[eridian]»? Sau o altă către Sandra Cotovu: «Cu multe, multe și devotate m...l-

țumiri», pe care editorul o și adnotează: «li mulțumește pentru niște șalău, pe care i-l oferise»? Din cele 9 piese ale corespondenței cu Ioana Postelnicu, 5 sînt cărți de vizită, iar din cele 10 scrisori către Camil Petrescu, 4 sînt cereri de bilete din perioada cînd scriitorul era director al Teatrului Național. Practica sporită artificială a materialului destinat publicității,

fetișizînd orice mărturie autografă, chiar dacă e 100% anodină, nu a născocit-o desigur N. Scurtu, dar asta nu-l descarcă de răspundere. O lungă experiență personală m-a convins că tipărirea molozei arhivistice, cînd nu e vorba de creație, nici de un creator de excepție, discreditează pur și simplu munca editorului de texte.

Paul CORNEA

O carte fundamentală, îndelung așteptată:

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(1 octombrie — 31 decembrie)

A

AGÂRBICEANU (Ion)

* * * Din *Cartea legendelor*, „Tribuna“, anul XXV, nr. 49(1302), 3 decembrie, 1981, p. 4.

ARGHEZI (Tudor)

* * * [Pe drum în luncă înalt mi-a căzut de-a dura]; Dulă, „Almanahul Luceafărul“, 1982, p. 168.

* * * Poem [Ca să nu mai fie ca bolnavii], „Luceafărul“, anul XXIV, nr. 45(1019), 7 noiembrie 1981, p. 1.

Arghezi (Mitzura) — *Pacea*, „Luceafărul“, anul XXIV, nr. 47(1021), 21 noiembrie, 1981, p. 3.

B

BACOVIA (G.)

Florescu (Nicolae) — Variațiuni lirice: « Țărani, iar... »; « Ascult »; « E târziu »; « Unde... »; « Senină, integrală... »; « Dialog » „Convorbiri literare“ nr. 9(141), septembrie 1981, p. 13.

BLAGA (Lucian)

Vlad (Cornelia) — *Expunere a dezvoltării clasificării decimale* (comunicare bibliologică). „Tribuna“, anul XXV, nr. 49(1302), 3 decembrie 1981, p. 5.

Mitroi (Ștefan) — Cinci scrisori către Grigore Popa. „Caietele inedite“, nr. 2, 1981, pp. 64–65.

Russu (M. N.) — Corespondență cu Maria Tenghea-Enescu, Nicolae Ciuceanu și episcopul bisericii Sf. Nicolae din Scheii Brașovului. „Brașovul literar și artistic“ — supliment literar al revistei „Astra“, nr. III, 1981, pp. 28–31.

BRESLAȘU (Marcel)

* * * *Impostorul, Extaz* (epigrame). „Urzica“ (supliment literar-artistic), decembrie, 1981, nr. 7–8.

BARBU (Ion)

- Coloșenco (Mircea) — *Din poezia „goliardică”*. „*Manuscriptum*”, anul XII, nr. 4(45), pp. 137—139.
 Cruceană (Ion) — *Din încercările poetice „infidele”*. „*Manuscriptum*”, anul XII, nr. 4(45), 1981, pp. 139—140.

C

CARAGIALE (I. L.)

- Corbu (George) — *Scrisoare către Mihail Dragomirescu*, „*Almanahul literar*”, 1982 (editat de Asociația scriitorilor din București), pp. 21—23.

CĂLINESCU (G.)

- Cioculescu (Barbu) — «...stau cu al său „Merisor” la căpăți». *Scrisoare către Șerban Cioculescu*. „*Manuscriptum*”, anul XII, nr. 4(45), 1981, pp. 120—123.

CAZIMIR (Otilia)

- Kalustian (L.) — *Scrisori (II) către profesorul Ion Simionescu*, „*Flacăra*”, anul XXX, nr. 52—53 (1385—1386), 1981, p. 22.

COCEA (Alice)

- Grigorescu (Mircea) — *Totul despre Alice Cocea*. „*Almanahul Flacăra*”, 1982, pp. 136—141.

COTRUȘ (Aron)

- Copilu-Cheatră (V.) — *Noi aspecte biografice* (Scrisori către Doina Missir). „*Tribuna*”, anul XXV, nr. 40(1293), 1981, p. 7.
 Copilu-Cheatră (V.) — *Tara; Amintiri, amintiri; Satul meu; Gravură*. „*Transilvania*”, 11, 1981, anul X(LXXXVII), pp. 32—33.

D

DIANU (Romulus)

- Dianu (Ioana) — *Sfârșitul Marthei Bibescu*. „*Brașovul literar și artistic*” (supliment al revistei „*Astra*”), nr. III, 1981, pp. 31—32.

E

EMINESCU (M.)

- Pintea (G.) — *Pagini germane. Cosmogonia indiană; Despre principiile filosofiei hegeliene*. „*Manuscriptum*”, anul XII, nr. 4(45), 1981, pp. 10—21.
 Barbu (Constantin), Petrescu (Mariana) — *Extrasele lui Eminescu din Versuch über das Geister-schon und was damit Zusammenhängt*. „*Transilvania*”, 12/1981, anul X(LXXXVII), hors texte.

F

FUNDOIANU (B.)

- Béhar (Henri) — *Correspondență din Paris, III*. „*Manuscriptum*”, anul XII, nr. 4(45), 1981, pp. 168—182.

G

GALACTION (Zoe)

Sângeorzan (Zaharia) — *Cu Gala Galaction din jurnalul soției scriitorului*. „Tribuna”, anul XXV, nr. 48 (1301), 26 noiembrie, 1981, p. 5.

GOGA (Octavian)

Gruia (Bazil) — *Goga romantic* (O scrisoare în versuri, *Din stelele de pe azur*, către Aurelia Rusu). „Tribuna”, anul XXV, nr. 49(1302), 3 decembrie 1981, p. 3.

H

HASDEU (B. P.)

Hin (Stancu) — *Giambattista Vico*. „Manuscriptum”, anul XII, nr. 4(45), 1981, pp. 124—136.

HESSE (Herman)

Bossert (Gudrun) — «...o parte din tradițiile unei culturi...» Pagini de corespondență și un poem, *Pelerinaj în Orient*. „Manuscriptum”, anul XII, nr. 4(45), 1981, pp. 183—186.

I

IBRĂILEANU (G.)

Ihusar (Al.) — *Adela — Laborator de creație*. „Manuscriptum”, anul XII, nr. 4(45), 1981, pp. 26—32.

IORGA (Nicolae)

* * * *Vechea Romă trăiește în țărânul român ; Cum înțelege, din păcate, România să fie cunoscută*. „Almanahul Luceafărul”, 1982, p. 145.

K

KOGĂLNICEANU (Mihail)

* * * *Correspondență de familie — IV*. „Manuscriptum”, anul XII, nr. 4(45), 1981, pp. 115 — 119.

L

LABIȘ (Nicolae)

Tomozei (Gheorghe) — *Secolul XX* (poem). „Flacăra”, anul XXX, nr. 52—53 (1385—1386), 1981, p. 22.

* * * *Seara după ploaie între munți*, în „Almanahul Luceafărul”, 1982, p. 79.

LOVINESCU (E.)

Popescu-Cadem (Constantin) — *Dosar biografic*. „Manuscriptum”, anul XII, nr. 4(45), 1981, pp. 150—160.

Panaiteanu (Dumitru D.) — *În dialog cu Titu Maiorescu*. „Manuscriptum”, anul XII, nr. 4(45), 1981, pp. 33—34.

Cocirță (Adrian) — « Modesta răsplată a dezinteresării... » Pagini memorialistice. „Manuscriptum”, anul XII, nr. 4(45), 1981, pp. 54—59.

- Arghezi (Mitzura) — *În dialog cu T. Arghezi*. „Manuscriptum”, anul XII, nr. 4(45), 1981, pp. 35—37.
 Florescu (Nicolae) — *Scene eminesciene*. „Manuscriptum”, anul XII, nr. 4(45), 1981, pp. 41—53.
 Florescu (Nicolae) — *Correspondență*. „Cronica”, an. XVI, nr. 44 (822), 30 octombrie 1981, p. 13.

M

MARGUL-SPERBER (Alfred)

- v. Hesse (Herman), Bossert (Gudrun).

MICLE (Veronica)

- Eșanu (L.) — Răspuns la *Luceafărul*. „Almanahul Convorbiri literare”, 1982, p. 83.

MUȘATESCU (Tudor)

- * * * *Un afiș care m-a costat. O întâmplare în tren* — memorialistică. „Almanahul Luceafărul”, 1982, p. 193.

P

PANN (Anton)

- Mateescu (Constantin) — *Delă în pricina Anicăi*. Pagini de corespondență. „Manuscriptum”, anul XII, nr. 4(45), 1981, pp. 70—79.

PERPESSICIUS

- Panaitescu (Dumitru, D.) — *Cronica literară* (cărți și reviste). *Jurnal cultural*. „Manuscriptum”, anul XII, nr. 4(45), pp. 38—40. *Notiță în legătură cu obicinuița de a scrie cu stînga*. „Manuscriptum”, anul XII, nr. 4(45), pp. 83—88; *În Parc; Nu vreau săruturi de pomană; Note de seară; Ploaie fără normă; Strada — poem; Postume albe; De va fi să te întorci — versuri*. „Manuscriptum”, anul XII, nr. 4(45), pp. 84—87; *Romanul bietului învins* — proză. „Manuscriptum”, anul XII, nr. 4(45), pp. 88—97; *Scrisori*, Către Ovid Densusianu, G. Călinescu, Ion Pillat, Liviu Rebreanu, Pompiliu Constantinescu. „Manuscriptum”, anul XII, nr. 4(45), pp. 98—104; *Jurnal*. „Manuscriptum”, anul XII, nr. 4, (45), 1981, pp. 105—114.

PETRESCU (Camil)

- Ichim (Florica) — *Camil Petrescu scrie dedicații*. „Gong '82”, — almanahul revistei „Teatrul”, pp. 114—116.

PETRESCU (Cezar)

- Darie (Constantin) — *La masa de lucru* (Pe marginea unui jurnal inedit). „Almanahul literar”, 1982 (editat de Asociația scriitorilor din București), pp. 108—111.

PETROVICI (Ion)

- Corbu (George) — *Pagini inedite*. „Almanahul literar”, 1982 (editat de Asociația scriitorilor din București), pp. 26—28.

PICĂ (Teodor)

- * * * *Patriei, Da!; Mariei mele; Liberul arbitru* (sonet); *E fantastic...* — versuri. „Almanahul Luceafărul”, 1982, p. 169.

POPA (Victor Ion)

- * * * *Din tinerețe; Avea iubita; Și i-a stîns necazul; Și nu bagi seama* — versuri. „Tribuna”, anul XXV, nr. 53, (1306), 31 decembrie 1981, p. 5.

PREDA (Marin)

- Crăciun (Victor) — *Întia moarte a lui Micuța Mircea*. „Ramuri”, nr. 10(208), 15 octombrie 1981, pp. 8—9.

S

SADOVEANU (Mihail)

Oprîșan (I.) — «...trebuie să fac o carte despre Vrancea...» — pagini de corespondență cu Ion Diaconu. „Manuscriptum“, anul XII, nr. 4(45), 1981, pp. 60—69.

STELARU (Dimitrie)

Rachici (Dim.) — *Mult am murit; ***; Frenetie* (poeme). „Luceafărul“, anul XXIV, nr. 44(1018), 31 octombrie, 1981, p. 1.

STOLNICU (Simion)

Bărbulescu (S.) — «...despre stilul bacovian». „Almanahul literar“ 1982 (editat de Asociația scriitorilor din București), pp. 17—20.

*** După o epistolă de Catullus; Toamna lui Beatus (poeme). „Almanahul Luceafărul“ 1982, p. 198.

T

TZARA (Tristan)

v. Fundoianu (B.), Béhar (Henri)

V

VIANU (Tudor)

Constantinescu-Podocea (Mihaela) — «...a te exprima în materia lumii». Cîntul serii; Cîntec simplu; Împăcare; Toamnă; Mă poartă gîndul...; Prolog la poemul dramatic *Echo și Narcis* — versuri. „Manuscriptum“, anul XII, nr. 4 (45), 1981, pp. 22—25.

VICO (Giambattista)

v. Hasdeu (B.P.), Ilin (Stancu).

VINEA (Ion)

Vaida (Mircea) — *Traduceri inedite*. „Tribuna“, anul XXV, 3 decembrie 1981, p. 12.

VOICULESCU (Vasile)

Voiculescu (R.) — *Moldova veche, cerească* (poem) și o scrisoare nesemnată, nedatată. „Almanahul Luceafărul“, 1982, p. 160.

Aureliu GOCI

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE: Tudor Arghezi (39, 86); Lucian Blaga (41, 47); Gh. Brăescu (115, 125); Panait Cerna (147, 153); Șerban Cioculescu (52); Virgil Cioflec (150); George Ciprian (47); Barbu Ștefănescu-Delavrancea (31, 35, 36); Mircea Eliade (51); M. Eminescu (13, 14, 15, 20, 21); John Galsworthy (167); Panait Istrati (79, 83); M. Kogălniceanu (30); N. Milescu-Spătarul (55); Hortensia Papadat-Bengescu (51, 69, 75); Camil Petrescu (38, 50); Karl Lustig Prean (45); Pius Servien (95, 97); Al. T. Stamatiad (53); Vladimir Streinu (52); Iuliu Tudulescu (157, 164)

FOTOGRAFII: T. Arghezi (86); Lucian Blaga (107, 111); Gh. Brăescu (113, 127, 131); Panait Cerna

(146); Virgil Cioflec (150); N. Coculescu (94); Costache Conachi (154, 155); M. Eminescu (10); John Galsworthy (167); Octavian Goga (135, 140); Iordache Gulescu (104); Panait Istrati (76, 85); M. Kogălniceanu (24); Mărgărita Miller-Verghy (32); N. Milescu-Spătarul (56); Hortensia Papadat-Bengescu (71); Karl Lustig Prean (44); Liviu Rebreanu (49); Pius Servien — coperte lucrări (100); Tristan Tzara (160, 164).

DESENE: Barbu Ștefănescu-Delavrancea — autoportret (31), desene (35, 36); Marcel Iancu — Jacques G. Costin (160); Silvan — Șerban Cioculescu (171), Al. Rosetti (170).

The present issue starts with the column*Our eternal guardians of the everlasting soil...*" which includes pages from the notes of the German language course of Mihai Eminescu — this time several remarks referring to ancient art. (Transcribed and translated into Romanian by Gherasim Pintea). From Eminescu's journalistic activity, D. Vatamaniuc comments several other projects of articles, explaining some pen names of the poet from the period of his activity at the newspaper „Timpul” (Time).

The main theme of this issue is devoted to *Correspondence*. The column devoted to it includes letters signed by M. Kogălniceanu, Lucian Blaga, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Camil Petrescu. Delavrancea's letters reveal thoughts, facts and feelings of the young writer, when in Paris, in the 1880—1890 period. The correspondence between Lucian Blaga and George Ciprian evinces the contribution of the great poet, in his capacity of press councillor of the Romanian Legation in Berne, to the popularization of Romanian literature abroad. In the same column, Vasile Netea presents part of the dedications received by Liviu Rebreanu from his admirers — writers and artists, — which are very precious from the point of view of the reconstitution of the relations between the great novelist and his contemporaries.

The Revelation of the Document: notes about animals, in the spirit of the popular books of the XVII-th century, of N. Milescu-Spătarul, the first Romanian explorer of the Far Eastern world.

An excerpt from the autobiographical cycle *Fetița* (The Little Girl) by Hortensia Papadat-Bengescu offers to the readers an enjoyable reading.

In the column *Contemporary Archives* the academician Manea Mănescu evokes the personality of Panait Istrati, to rely on some interesting documents kept in the family's archives, by pointing out the writer's relations with the working-class movement from the town of Ploiești.

Le présent numéro débute par la rubrique Nos éternels gardiens de la terre ancestrale... qui contient des notes de cours en allemand de M. Eminescu — cette fois-ci quelques observations concernant l'art antique (transcrites et traduites en roumain par Gherasim Pintea). De l'activité journalistique eminescienne, D. Vatamaniuc commente quelques autres projets d'articles, expliquant certains pseudonymes du poète lors de son activité au journal „Timpul” (Le Temps).

Le thème central de ce numéro est consacré à la Correspondance. Cette rubrique groupe des lettres signées par M. Kogălniceanu, Lucian Blaga, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Camil Petrescu. Les épîtres Delavrancea dévoilent des pensées, des faits et des sentiments du jeune écrivain, trouvé à Paris, pendant la période 1880 — 1890. La correspondance entretenue par Lucian Blaga avec George Ciprian met en évidence la contribution du grand poète, en qualité de conseiller de presse à la Légation de Roumanie à Berne, à la propagation de la littérature roumaine à l'étranger. Dans la même rubrique, Vasile Netea présente une partie des dedications reçues par Liviu Rebreanu de ses admirateurs — écrivains et artistes, particulièrement précieuses pour la reconstitution des relations entre le grand romancier et ses contemporains.

Révélation du document: observations sur les animaux, à l'esprit des livres populaires du XVII-e siècle, consignées par N. Milescu-Spătarul, un des premiers explorateurs roumains du monde de l'Extrême-Orient.

Un fragment du cycle autobiographique Fetița (La Fillette) par Hortensia Papadat-Bengescu offre aux lecteurs des pages profitables de lecture.

Dans la rubrique Archives contemporaines l'académicien Manea Mănescu évoque la personnalité du Panait Istrati, sur la foi des témoignages gardés dans les archives de la famille, en relevant les liens de l'écrivain avec le mouvement ouvrier de la ville de Ploiești.

Heft 2/1982 wird durch die Rubrik *Eternii noştri păzitori ai solului veşnic* (Große Patrioten) eröffnet: Eminescus Aufzeichnungen in deutscher Sprache von Hochschulkursen. Es handelt sich um Notizen über die antike Kunst (Gherasim Pinteа besorgte Abschrift und Übersetzung der Texte). Der Eminescu-Forscher D. Vatamaniuc kommentiert Aufsätze aus der journalistischen Tätigkeit des Dichters und klärt einige Synonyme Eminescus aus der Zeit seiner Mitarbeit bei der Zeitung *Timpuл*.

Der Hauptteil des Heftes ist dem Briefwechsel zwischen Schriftstellern gewidmet. Sie lesen Briefe von M. Kogălniceanu, Lucian Blaga, Barbu Ştefănescu-Delavrancea, Camil Petrescu. Die von Delavrancea gezeichneten Briefe enthalten Gedanken und Gefühle des jungen Schriftstellers aus der Zeit seines Aufenthaltes in Paris, 1880—1890. Der Briefwechsel zwischen Lucian Blaga und George Ciprian zeugt von der Rolle des großen Dichters bei der Bekanntmachung der rumänischen Literatur, zur Zeit als Blaga Presseattaché der rumänischen Gesandtschaft in Bern war. In der selben Rubrik stellt Vasile Netca einen Teil der Widmungen vor, die Liviu Rebreanu von seinen Verehrern, Schriftstellern und Künstlern, erhielt. Sie erhellen die Beziehungen des Romanciers zu seinen Zeitgenossen.

Revelaţia documentului (Neue Dokumente): Notate über Tiere, im Geiste der Volksbücher des 17. Jahrhunderts, von N. Milescu-Spătaru; der Autor war der erste rumänische Forschungsreisende im Fernen Osten. Ein Ausschnitt aus dem autobiographischen Zyklus *Fetiţa* (Das Mädchen) von Hortensia Papadat-Bengescu sorgt für eine angenehme Lektüre.

In der Rubrik *Arhivă contemporană* (Archiv der Gegenwart) berichtet der Akademiker Manea Mănescu aufgrund von interessanten Dokumenten aus dem Familienbesitz über die Persönlichkeit Panait Istratis und unterstreicht vor allem die Verbindung des Dichters zur Arbeiterbewegung der Stadt Ploieşti.

Nastоящий номер журнала «Манускриптул» открывается рубрикой «Наши бессмертные стражи вечной земли», где публикуются страницы из лекционных заметок М. Эминеску на немецком языке, на этот раз его несколько замечаний об античном искусстве (переписанные и переведенные Герасимом Пинтей). Д. Ватаманюк, снова обращаясь к журналистической деятельности великого поэта, комментирует некоторые проекты его статей, объясняя рад псевдонимов Эминеску во время работы в газете «Тимпул» («Время»).

В центре номера находится, рубрика «Переписка», содержащая письма М. Когэлячану, Лучиана Благи, Барбу Штефэнеску Делавранчи и Камил Петреску. Письма Делавранчи раскрывают перед читателями мысли, поступки и чувства молодого писателя во время его пребывания в Париже в 1880—1890 гг. Переписка Лучиана Благи с Джордже Чиприаном подчеркивает вклад известного поэта, работавшего советником во вопросам прессы при посольстве Румынии в Берне, в дело популяризации румынской литературы за рубежом. В рамках той же рубрики Василе Петя представляет несколько посвящений Ливиу Ребрену от имени его поклонников, писателей артистов, что очень ценно для восстановления связей выдающегося романиста с его современниками.

Рубрика «Открытие документов»: записки о животных в духе народных книг XVIII века, написанные Н. Милеску Спэтарулом, первым румынским исследователем дальневосточного мира. Страницы полезного чтения — фрагмент из автобиографического цикла Гортензии Пападат-Бенджеску «Девочка».

Для рубрику **СОВРЕМЕННАЯ АРХИВА**, акд. Маня Мэнеску представляет нам личность Папанита Истрати на основе интересных документов сохраняющихся в архиве семьи, выделяя связи читателя с рабочим движением города Плоешти.

Idci, oameni, fapte (Ideas, People, Facts): New contributions to the biography of the wellknown aesthetician Pius Servien. The column *Povestea Vorbei* (The Story of the Word) continues the publication of the aforisms of Iordache Golescu. „The Diary” of Cornelia Brediceanu refers to Lucian Blaga's activity as a translator from the universal classical poetry.

Mircea Popa presents in the column *Meridiane* (Meridians) letters which illustrate Octavian Goga's relations with the literary and artistic world abroad. *File de Album* (Pages of an Album) publishes photographs — real documents, — of Barbu Ștefănescu-Delavrancea, dated and identified by his daughters Cella and Riri Delavrancea, in a very picturesque „dialogue” with time. Paul Păltânea brings new documentary specifications and explanations on the biography of chancellor Costache Conachi.

Romanian Writers in Foreign Archives: Jacques Costin: Letters to Tristan Tzara, correspondence from Paris sent by Henri Béhar, professor at Sorbonne. In the column *Foreign Writers in Romanian Archives* — the text of an interesting paper by John Galsworthy delivered during a meeting of the League of Nations, referring to the educational aim of cinematography — the writer was categorically standing against those films that were praising the violent theme of war.

The recent column of the review, under the supervision of prof. Paul Cornea — the *Literary History Book*, — submits for debate to the critics, Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Al. Sandulescu, the much disputed subject of the importance of the correspondence left by writers, for literary history. *Mențiuni* (Mentions) present critical views on the volumes of correspondence published in 1981: Camil Petrescu, G. Bariț, E. Lovinescu.

Idées, hommes, faits; *De nouvelles contributions concernant la biographie du renommé esthéticien Pius Servien*. La rubrique *Povestea vorbeii* (Proverbes) continue la publication des aphorismes de Iordache Golescu. Les notes quotidiennes de Cornelia Brediceanu se rapportent à l'activité de traducteur de la poésie classique universelle de Lucian Blaga.

Mircea Popa communique dans la rubrique *Meridiane* (Méridiens), des lettres illustrant les relations d' Octavian Goga avec le monde littéraire-artistique de l'étranger. *File de album* (Feuilles d'album) publient des photographies — documents Barbu Ștefănescu-Delavrancea, datées et identifiées par ses filles, Cella et Riri Delavrancea —, témoignant un pittoresque « dialogue » avec le temps. Paul Păltânea apporte de nouvelles précisions documentaires en marge de la biographie du Chancelier Costache Conachi.

Ecrivains roumains dans des archives étrangères: Jacques Costin: *Lettres adressées à Tristan Tzara* — correspondance de Paris envoyée par Henri Béhar, professeur à Sorbonne. La rubrique: *Ecrivains étrangers dans des archives roumaines* — le texte d'une intéressante communication tenue par John Galsworthy au cadre d'une séance à la Société des Nations, abordant le but éducatif de la cinématographie — l'écrivain se déclarait catégoriquement contre les films exaltant le thème violent de la guerre.

La récente rubrique de la revue, coordonnée par le professeur Paul Cornea — *Livre d'histoire littéraire* — soumet à l'examen des critiques Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Al. Sandulescu, le sujet tellement controversé de l'importance de la correspondance, laissée par les écrivains, pour l'histoire littéraire. *Mențiuni* (Mentions) présentent des opinions critiques concernant les volumes de correspondance parus en 1981: Camil Petrescu, G. Bariț, E. Lovinescu.

Idei, oameni, fapte (Gedanken, Menschen, Taten): Neue Daten zur Biographie des bekannten Ästhetikers Pius Servien.

Die Rubrik *Povestea vorbei* (Geschichte vom Wort) setzt die Veröffentlichung der Aphorismen Iordache Golescus fort. Tagebuchaufzeichnungen Cornelia Breccioneanu gewähren uns Einblick in die Übersetzerstätigkeit Lucian Blagas aus der Weltliteratur.

Mircea Popa stellt in der Rubrik *Meridiane* Briefe vor, die die Beziehungen Octavian Gogas zu ausländischen Künstlern und Schriftstellern belegen. *File de album* (Albumblätter) veröffentlicht wichtige Photographien von Barbu Ștefănescu-Delavrancea. Sie wurden von seinen Töchtern in einem interessanten „Dialog“ mit der Zeit datiert und identifiziert. Paul Păltânea berichtet Neues über das Leben des Großkanzlers Costache Conachi.

Scriitori români în arhive străine (Rumänische Schriftsteller in ausländischen Archiven): Briefe von Jacques Costin an Tristan Tzara (Professor Béhar von der Sorbonne stellte sie uns zur Verfügung). In der Rubrik *Scriitori străini în arhive românești* (Ausländische Schriftsteller in rumänischen Archiven) lesen Sie einen interessanten Vortrag von John Galsworthy, gehalten bei einer Konferenz der Gesellschaft der Nationen. Es geht um den erzieherischen Wert des Kinos; der Schriftsteller wendet sich entschieden gegen die Filme, die den Krieg verherrlichen.

Die jüngste Rubrik der Zeitschrift, *Cartea de istorie literară* (Das literaturgeschichtliche Buch), (Professor Paul Cornea betreut sie) stellt das Problem der Bedeutung der Brief-Nachlässe der Schriftsteller für die Literaturgeschichte zur Debatte. An der Diskussion nehmen die Kritiker Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Al. Șandulescu teil. *Mențiuni* (Notizen) bringt kritische Äußerungen zu den 1981 veröffentlichten Bänden mit Briefen von E. Lovinescu, Camil Petrescu und G. Bariț.

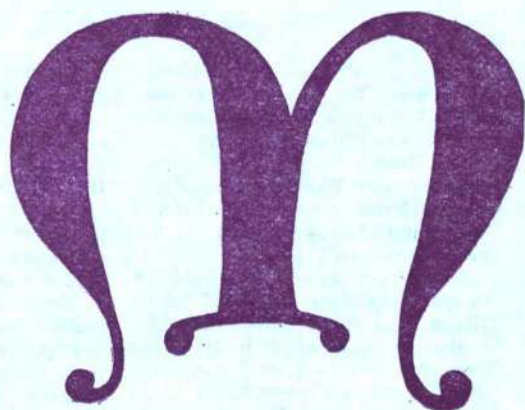
Rubrika «Идеи, люди, факты» публикует новый вклад в биографию известного эстета Пюса Сервиена. «Повесть о речи» продолжает печатать афоризмы Иордаке Голеску. «Ежедневные заметки» Корнелии Бредичану представляют переводы Лучиана Благи из всемирной классической поэзии.

Мирча Поп в рубрике «Меридианы» сообщает о письмах, иллюстрирующих связи Октавиана Гоги с зарубежными деятелями литературно-артистического мира. «Страницы альбома» публикуют фотографии Барбу Штефăнеску Делавранчи, датированные и идентифицированные его дочерьми: Челлой и Рюри Делавранчей в очень красочном «диалоге» с современностью. Паул Пăлтăнеа дает новые документальные уточнения в биографии логофета Костаке Коначи.

В рубрике «Румынские писатели в зарубежных архивах» напечатаны письма — ака Костиана к Тристану Тцаре — корреспонденция из Парижа, присланная профессором Сорбоннского университета Х. Бехаром. Следующая рубрика «Зарубежные писатели в румынских архивах» публикует текст интересного сообщения Джона Голсуорси на одном из заседаний Лиги Наций относительно воспитательной роли кинематографа; писатель категорически выступает против фильмов, экзальтирующих жестокую тему войны.

«Книга по истории литературы» — новая рубрика, которой заведует проф. Паул Корня — ставит на обсуждение критиков: Ал. Росетти, Шербана Чокулеску и Ал. Шăндулеску, довольно спорный вопрос о значимости переписки писателей для истории литературы. «Замечания» публикуют мнения критиков о томах переписки Камилы Петреску, Г. Барич, Е. Ловинеску, вышедших в свет в 1981 году.

INEDIT

INEDIT

* Fața nevăzută a literaturii române — în texte și mărturii ineditate * Un util instrument de lucru pentru profesori, elevi și studenți * Revista „MANUSCRIPTUM” — o colecție prestigioasă, cu valoare bibliofilă, în bibliotecile dumneavoastră*

● **ABONAȚII** VOR BENEFICIA,
cu fiecare număr al revistei, de:

- portretul unui mare scriitor
- o istorie ilustrată a literaturii române — în semne de carte
- abonament la „soarélele” Muzeului literaturii române.

MANUSCRIPTUM

NOUL PREȚ AL REVISTEI: 35 LEI.

ABONAMENTUL ANUAL: 140 LEI.

Piese de mobilier ce au aparținut lui Barbu Ștefănescu-Delavrancea, păstrate în fondul Muzeului Literaturii române.

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ

Retuş foto: Florica PRICIU

Din sumarul numărului viitor dedicat vocației universale a culturii românești, semnalăm:

- M. EMINESCU — Alte pagini germane
- Ion PILLAT — Echivalențe românești din poezia europeană
- Tudor VIANU — Shakespeare în Italia și Franța (un studiu comparatist)
- B. P. HASDEU și N. IORGA — Corespondență cu cercetători străini
- T. MAIORESCU — promotor al clasicismului românesc
- *În dezbatere:* Comparatismul românesc (Participă: Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Edgar Papu, Al. Duțu și Paul Cornea)
- Mateiu I. CARAGIALE — Fișe de creație
- Tudor MUȘATESCU și «Academia Umorului Românesc»
- Paul VALÉRY — în arhive românești

